Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

На правах рукопису
УДК 94(477.86) : 34 : 379.85

ФЕДОРАК ВОЛОДИМИР ВАСИЛЬОВИЧ

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ ЕТНОТУРИЗМУ В УКРАЇНІ 1991–2014 РР. (НА МАТЕРІАЛАХ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Спеціальність 07.00.01 – історія України

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Науковий керівник:
Марчук Василь Васильович,
доктор історичних наук, професор

Івано-Франківськ – 2016

ЗМІСТ

ВСТУП ……. С. 3

РОЗДІЛ 1. Стан наукової розробки, джерела і методологія….. С. 8

1.1 Джерельна база ...……С. 8

1.2 Історіографія проблеми …….С. 22

1.3 Теоретико-методологічні засади …….С. 35

РОЗДІЛ 2. Передумови розвитку та історико-правова база етнотуризму на Івано-Франківщині ……..……..С. 52

2.1 Історичні чинники функціонування галузі ……..…….. С. 52

2.2 Організаційно-правове забезпечення реалізації туристичних програм …….……..С. 71

РОЗДІЛ 3. Фестивальний рух та музейна справа……....……..С. 98

3.1 Етнофестивалі: типологія, зміст та особливості їх проведення ……С. 98

3.2 Музейні установи ……..……..…….С. 123

РОЗДІЛ 4. Пріоритети розвитку етнотуризму на Прикарпатті ……...……С. 140

4.1 Етнотуристична продукція та екскурсійна діяльність ….....С. 140

4.2 Інвестиційна привабливість галузі ……..…… С. 158

ВИСНОВКИ ……..……..С. 177

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ……С. 184

ДОДАТКИ ……...……...……..С. 247

ВСТУП

Актуальність теми. Перспективи розвитку туризму в Україні визначаються дією широкого спектра антропогенних складових, що мають історичну зумовленість та регіональну специфіку. За умов сучасного, водночас глобалізованого та локалізованого світу особливого значення набувають етнотуристичні ресурси як чинник, індикатор та каталізатор цих процесів. Завдяки етнотуристичним практикам відбувається ретрансляція культурних цінностей, забезпечується збереження історичної пам'яті й збільшується рівень внутрішньої солідарності членів суспільства, з одного боку, та підвищення толерантності у міжкультурних і міждержавних відносинах, формування іміджу країн, становлення глобальної спільноти, – з іншого.

Туризм як популярна культурна практика потребує наукового осмислення в його етнічному вимірі. У зв'язку з таким підходом етнотуризм стає предметом теоретичної рефлексії, способом ретрансляції та вирішення етнічних проблем у контексті туристичної діяльності.

Складність вивчення етнотуристичної сфери Івано-Франківської області зумовлена поглибленням кризової ситуації в економіці України. Це зумовлюється активним розвитком в умовах переходу до ринку недержавних форм власності як складових сфери рекреаційного обслуговування. Попри ґрунтовні теоретичні дослідження локальних аспектів цієї проблематики досі не розроблено єдиної системи класифікації туристсько-рекреаційного потенціалу Івано-Франківської області. Відтак й виникає потреба в комплексних історичних дослідженнях взаємозв'язків культурних особливостей різних етнографічних зон Прикарпаття та рівня потенційності туристичної активності регіону.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в рамках загальної наукової теми: «Історія Галичини нового і новітнього часу, історичне краєзнавство, музеєзнавство» (номер державної реєстрації – 0115U001560) кафедри історії України ДВНЗ «Прикарпатський

національний університет імені Василя Стефаника», регіональної цільової програми «Культура Івано-Франківщини» на 2011–2015 рр. і «Стратегії економічного та соціального розвитку території Івано-Франківської області до 2015 р.».

Мета роботи – здійснити комплексний аналіз історико-культурних засад етнотуристичної діяльності в Івано-Франківській області (1991–2014 рр.).

Реалізація поставленої мети передбачає послідовне виконання таких **завдань:**

– висвітлити стан наукової розробки проблеми, її джерельне забезпечення та методологію;

– розкрити історико-культурні передумови формування етнотуристичних ресурсів Івано-Франківської області;

– визначити сучасні тенденції розвитку державного законодавства й регіональної нормативної бази у сфері етнічного туризму;

– з’ясувати типологію, зміст та особливості проведення етнофестивалів на Прикарпатті;

– дослідити експозиційну роботу музейних установ у контексті етнотуристичної діяльності;

– розкрити особливості ведення екскурсійної діяльності та окреслити способи підвищення інвестиційної привабливості етнотуризму на Івано-Франківщині.

Об’єкт дослідження – етнотуризм Івано-Франківської області.

Предмет дослідження – процеси і механізми формування історико-культурних засад управління туристичною галуззю Івано-Франківщини та його імплементація в етнотуристичну практику.

Хронологічні рамки даного дослідження означені періодом 1991 р. – початком XXI ст. Нижній хронологічний рубіж – 1991 р. пов’язаний із здобуттям державної незалежності України, верхній – пов’язаний зі зміною суспільно-політичного курсу в державі та завершенням терміну дії ряду обласних комплексних програм (2014 р). У деяких випадках дослідження

виходить за визначені хронологічні рамки з метою відображення історичних передумов становлення і розвитку етнотуризму на території краю.

Методологічна основа дисертації. При визначенні наукової методології автор виходив із складності й міждисциплінарності предмета дослідження. Для окреслення дефініції «етнотуризм» та його складових у роботі використані етнокультурний, структурно-функціональний, соціокультурний, інституційний, суспільно-формаційний (історичний) і системний підходи. Основою роботи слугували принципи історизму та об'єктивності. Для розв'язання конкретних дослідницьких завдань автор залучив комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження: хронологічний, історично-порівняльний, історично-типологічний, просторово-порівняльний, герменевтичний, історично-правовий, діалектичний, статистичний, польових досліджень (інтерв'ю).

Наукова новизна отриманих результатів дисертаційної роботи зумовлена змістом і сукупністю поставлених завдань та шляхами їх розв'язання. У роботі:

вперше:

– здійснено класифікацію видів етнотуризму Івано-Франківської області;

– розроблено модель етнотуристичного розвитку регіону, використання якої дозволяє здійснювати компаративний аналіз особливостей застосування туристичних практик на різних рівнях їх часового відтворення;

удосконалено:

– тезу про доцільність використання етнічної основи як методу виявлення крос-культурних контактів;

– інтеграційний підхід до вивчення етнотуристичних практик на основі синтезу історико-культурних надбань та сучасних інноваційних форм ведення туристичної діяльності;

– положення про діалогічну основу етнічного туризму, яка сприяє збереженню культурних патернів в Івано-Франківській області;

новий рівень розвитку отримали:

– вивчення диференційованої структури туристсько-рекреаційного потенціалу регіону;

– концептуальна сутність та основні прояви етнічного туризму у сучасних стратегіях соціально-економічного розвитку Івано-Франківщини;

– вивчення ролі державної влади та органів місцевого самоврядування у спільному фінансуванні інвестиційних проектів у сфері етнотуризму, що дозволить проводити більшу кількість етноорієнтованих масових заходів з метою залучення туристів.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що матеріали дисертації можуть бути використані у науково-дослідницькій (при підготовці фундаментальних праць з історії та етнографії України, історичного і туристичного краєзнавства, музеєзнавства), навчальній (для підготовки монографічних видань, праць, підручників, навчально-методичних посібників), державній (для використання органами державної влади управління та місцевого самоврядування при вирішенні питань формування та реалізації рекреаційної політики й туристичного потенціалу), громадській (для проведення етнофестивалів, круглих столів з питань розвитку краєзнавства, музейної справи, туризму, екскурсознавства) роботі. Окремі елементи дослідження були використані Івано-Франківською обласною радою та обласною державною адміністрацією, Івано-Франківським обласним центром перепідготовки та підвищення кваліфікації держслужбовців при підготовці і прийнятті ряду обласних програм: «Етнокультурні процеси в Карпатському регіоні (Івано-Франківська область) на 2008–2010 роки»; Програма розвитку туризму в області на 2011–2015 рр.; Стратегія розвитку Івано-Франківської області на період до 2020 р. (довідка Івано-Франківської обласної ради від 10.08.2015 р., № 9-126/1017-р/198); Програма тематичного короткострокового семінару «Інноваційні підходи до управлінської діяльності у сфері культури» (м. Івано-Франківськ, 3–5 березня 2015 р.) (довідка Івано-Франківського обласного центру перепідготовки та підвищення кваліфікації держслужбовців від 14.08.2015 р., № 99).

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційної роботи виносилися на обговорення низки міжнародних, всеукраїнських і регіональних конференцій: «Гуцульщина як історико-культурний феномен» (м. Коломия Івано-Франківської обл., 29 жовтня 2009 р.); «Гуцульський феномен: мистецтво жити і творити» (м. Косів Івано-Франківської обл., 27 серпня 2012 р.); «Тлумач: історія та сучасність», присвячена 800-річчю заснування м. Тлумача (м. Тлумач Івано-Франківської обл., 24 жовтня 2013 р.); VI Волинська всеукраїнська історико-краєзнавча конференція (м. Житомир, 15–16 листопада 2013 р.); «Регіональна політика в контексті європейської інтеграції України» (м. Івано-Франківськ, 12 вересня 2014 р.); «Умовний розвиток туризму та рекреації в транскордонному регіоні» (м. Гожув Велькопольський Республіки Польща, 12–13 листопада 2014 р.); щорічних наукових конференціях професорсько-викладацького складу, аспірантів та студентів ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (Івано-Франківськ, 2010–2014 рр.).

Публікації. Результати дослідження висвітлені у 12 публікаціях, 8 з яких – у наукових фахових часописах, одна – в закордонному виданні.

Структура дисертаційної роботи зумовлена предметом і завданнями дослідження. Вона складається зі вступу, чотирьох розділів, які містять дев’ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (608 позицій), 11 додатків. Основний текст дисертації викладений на 183 сторінках, загальний обсяг – 281 сторінка.

РОЗДІЛ 1. Стан наукової розробки, джерела і методологія

1.1 Джерельна база

Динамічний розвиток туризму як окремої галузі наукового знання і відповідно самодостатнього об’єкта наукового дослідження розпочато в Україні після здобуття незалежності. Головною складністю історіографічного аналізу туризму та його інтегральної частини є полідисциплінарність цього явища, яка призвела до того, що дослідженням цієї галузі займаються історики, філософи, соціологи, економісти, фахівці інших галузей.

Керуючись вимогами практичної доцільності та внутрішньою структурою роботи, вважаємо необхідним поділити джерельну базу дослідження на такі групи: 1) нормативно-правові документи; 2) загальноукраїнські й місцеві стратегії і програми розвитку туризму; 3) документи центральних та місцевих архівних установ; 4) газетна і журнальна періодика; 5) путівники, каталоги, буклети.

Нормативно-правова база представлена у дослідженні законами, підзаконними актами. Державне регулювання, має на меті підтримку етнотуризму, зміцнення його матеріально-технічної бази, підвищення рівня життя громадян, створення додаткових робочих місць та умов для реалізації інвестиційних проектів, збільшення надходжень до держбюджету і, зрештою, підвищення іміджу держави на міжнародному рівні.

Регулювання туристської діяльності в Україні на сучасному етапі відбувається шляхом прийняття і практичного втілення Законів України та підзаконних актів. Це передусім, Конституція України [99], яка у 22 та 33 статтях опосередковано сприяє веденню туристичної діяльності. Реалізація державної політики в галузі туризму регулюється Законом України «Про туризм» (1995 р.) [93], який визначає способи здійснення туристичної діяльності, спрямованої на забезпечення закріплених Конституцією України

прав громадян на відпочинок, свободу пересування, охорону здоров'я, безпечне для життя і здоров'я довкілля, задоволення духовних потреб, тощо.

Законом України «Про внесення змін до закону України «Про туризм» (2004 р.) [91, с. 180] визначаються, поняття екскурсійної діяльності, під яким його автори пропонують розуміти подорожі, тривалість яких не перевищує 24 години, у супроводі екскурсовода (гіда-перекладача) за заздалегідь складеним та затвердженим маршрутом для ознайомлення з пам'ятками історії, культури, об'єктами туристичного показу та відвідувань тощо [90, с. 477]. Метою прийняття Закону є забезпечення захисту законних прав та інтересів громадян України, які здійснюють туристичні подорожі за кордон, та іноземних туристів в Україні, мінімізація негативних наслідків у разі виникнення непередбачуваних ситуацій, шляхом удосконалення державного регулювання сфери туризму.

Законом України «Про природнозаповідний фонд України» (1992 р.) [94] визначається правові основи організації, охорони, ефективного використання природно-заповідного фонду, відтворення його природних комплексів та об'єктів. У преамбулі Закону вперше закріплене положення про те, що природно-заповідний фонд охороняється як національне надбання, щодо якого встановлюється особливий режим охорони, відтворення і використання. Україна розглядає цей фонд як складову частину світової системи природних територій та об'єктів, що перебувають під особливою охороною.

В роботі використано Укази Президента України [130], Постанови Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України [107], котрі сприяли організацію програмної підтримки туризму з урахуванням стратегічних пріоритетів України.

Отже, шляхом аналізу нормативно-правової бази в Україні було встановлено важливість подальшого якісного та кількісного збільшення правової основи функціонування етнотуризму, зокрема з метою розвитку малого і середнього підприємництва у сфері туризму, що в майбутньому

сприятиме підвищенню його ефективності та активізації ділової ініціативи в економічно депресивних регіонах, які водночас є туристично привабливими.

Аналіз другої групи джерел, яку становлять загальнодержавні та місцеві стратегії розвитку туристичної галузі, розкриває, що Івано-Франківська область характеризується наявними диспропорціями між туристичним потенціалом та рівнем його використання. Стратегічне планування розвитку території є ефективним інструментом успішного вирішення усього спектру соціальних проблем. Реалізація державної політики в галузі туризму здійснюється через розробку та виконання програм розвитку туризму в Україні, що дає змогу створювати позитивний імідж держави та конкретних регіонів завдяки багатству природної та історико-культурної спадщини. Слід виокремити «Державну програму розвитку туризму на 2002–2010 роки» [87], «Державну цільову програму розвитку туризму та курортів на період до 2020 року» [88].

Основними регуляторними актами Івано-Франківської обласної ради у сфері туризму є «Програма розвитку туризму в області на 2002–2010 рр.» [114] (регулюються постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2002 р. [108]), «Програма розвитку туристичної галузі міста Івано-Франківська на 2012–2015 рр.» [115]. Ефективне застосування місцевих програм з розвитку туризму здатне оптимізувати й розмежувати повноваження державних органів у процесі керівництва сферою туризму у центрі та на місцях.

Аналіз стратегій економічного та соціального розвитку Івано-Франківщини дозволив виявити важливість впровадження інноваційних технологій, що є передумовою модернізації туристично-рекреаційної галузі. Серед них можемо виділити «Стратегію економічного та соціального розвитку території Івано-Франківської області до 2015 р.» [129], «Стратегію розвитку Івано-Франківської області на період до 2020 р. [128]». Основною метою цих документів є розвиток туристичної галузі Прикарпаття, забезпечення повноцінного функціонування суб’єктів туристичної діяльності, покращення інвестиційного клімату області, залучення туристичного продукту, здатного максимально задовольнити потреби туристів з урахуванням природно-

кліматичного, рекреаційного, історико-культурного потенціалу області та її етнографічних особливостей.

До другої групи джерел слід віднести також проекти «Музейне коло Прикарпаття» [118], «Результати дослідження системи підготовки кадрів для туристичної галузі та потреб туристичного ринку Івано-Франківської області в кадрах» [123] і «Звіт про результати аналітичного дослідження соціально-економічного потенціалу туристичної галузі Івано-Франківської області» [96].

«Музейне коло Прикарпаття» – звіт дослідження проблем і перспектив розвитку музеїв в Івано-Франківській області та можливостей їх участі в реалізації проекту, який був реалізований Регіональним туристично-інформаційним центром за підтримки Програми МАТРА КАП Посольства Королівства Нідерландів в Україні в 2008 р. Мета дослідження є оцінка стану розвитку музейної справи в Івано-Франківській області, визначення проблем та перспектив розвитку музеїв Івано-Франківщини шляхом організації заходів з удосконалення рівня менеджменту, маркетингу, в т. ч. виявлення додаткових послуг, які вони можуть надавати для залучення нових джерел доходів, організації нових напрямків діяльності і підвищення рівня якості обслуговування відвідувачів, та відбір закладів для реалізації проекту [118, с. 4]. У ході дослідження проведене анкетування 58 музейних установ Прикарпаття, проведена характеристика вибірки: розподіл музейних установ і респондентів за профілем та формою власності; розподіл респондентів за напрямами діяльності; розподіл музейних установ за діючими постійними експозиціями, кількістю працівників, наявністю філій; розподіл музейних закладів за терміном діяльності та формою власності; рейтинг причин виникнення проблем музейних установ; розподіл музейних закладів за висловленими проблемами; та ін. За результатами проекту: виявлено проблеми розвитку музеїв Прикарпаття, в тому числі й етнографічних; окреслені реформи, які необхідно провести в першу чергу; вказані шляхи підвищення іміджу музеїв у суспільстві (на думку респондентів); позначений перелік основних тем, навчання з яких хотіли б пройти учасники дослідження;

визначені завдання Асоціації музеїв Прикарпаття (за результатами опитування) [118, с. 48–52].

Цікавим є проект «Результати дослідження системи підготовки кадрів для туристичної галузі та потреб туристичного ринку Івано-Франківської області в кадрах», підготовлений у 2007 р. в рамках спільної Програми Головного управління туризму і культури Івано-Франківської ОДА та Туристичної Асоціації Івано-Франківщини «Ті хто вчить і ті для кого вчать працюють разом». Основними завданнями Програми є розбудова туристичного потенціалу Івано-Франківської області шляхом забезпечення туристичної галузі висококваліфікованими кадрами, орієнтації навчальних закладів на підготовку тих спеціалістів, які потрібні туристичному бізнесу Івано-Франківської області та забезпечення реальних механізмів впливу на процес підготовки кадрів для туризму з боку суб'єктів туристичного бізнесу та відповідальних за цю галузь органів державної влади. Для виконання цілей було проведене дослідження існуючої ситуації з підготовки кадрів для туризму та потреб ринку праці туристичної індустрії Івано-Франківської області [123, с. 10]. Шляхом анкетування і опитування (у формі інтерв'ю) студентів та працівників підприємств регіону дослідження носило багатовекторний характер і було спрямоване на отримання інформації: щодо роботи навчальних закладів, що готують кадри для туризму; щодо потреб ринку праці туристичної галузі, вимог цього ринку до спеціалістів, які приходять на нього працювати; щодо географії студентів, що навчаються на даний час на туристичних спеціальностях в навчальних закладах Івано-Франківської області [123, с. 10–11].

«Звіт про результати аналітичного дослідження соціально-економічного потенціалу туристичної галузі Івано-Франківської області» підготовлений в 2015 р. департаментом міжнародного співробітництва, євроінтеграції та розвитку туристичної інфраструктури Івано-Франківської ОДА, регіональним фондом підтримки підприємництва по Івано-Франківській області, регіональним туристично-інформаційним центром у рамках проекту «Івано-Франківська область – край для туризму» за сприяння Європейського Союзу.

Метою досліджень є визначення місця Івано-Франківської області на міжнародному та внутрішньому туристичних ринках, формування рекомендацій для розвитку туристичної галузі області і зміцнення привабливого туристичного іміджу Прикарпаття. До складу експертної увійшли фахівці та експерти туристичної галузі та залучення інвестицій, маркетологт та соціологи, представники туристичного бізнесу, навчальних закладів, профільних громадських організацій. Результати досліджень використані для розробки проекту комплексної регіональної цільової профоргами розвитку туризму в Івано-Франківській області на 2016–2020 рр. Науково-методичну експертизу дослідження здійснено науковцями Інституту туризму Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника [96, с. 4].

Третьою групою документів є архівні матеріали, які містяться у фондосховищах Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), Центрального державного архіву громадських об'єднань України (ЦДАГО України), Державного архіву Івано-Франківської області (Держархіву Івано-Франківської обл.), Державного архіву Львівської області (Держархіву Львівської обл.), поточного архіву управління культури, національностей та релігій Івано-Франківської обласної державної адміністрації.

В описах 14 і 15 ф. 2 «Кабінет Міністрів України» ЦДАВО України зібраний значний комплекс документів з проблем розвитку туризму, музейної справи, збереження етнокультурної спадщини Івано-Франківщини за період 1976–2000 рр., які дають можливість виявити особливості фінансування, стан української культури та туризму, з'ясувати позицію з того чи іншого питання міністерства чи відомства, ставлення до цього нижчих (місцевих) структур.

У низці справ цього фонду міститься листування Кабінету Міністрів України з союзними, республіканськими і обласними організаціями про роботу вітчизняних музеїв. У них почерпнули матеріал про координацію зусиль керівних органів влади УРСР щодо виставки і зберігання цінних експонатів центральних і місцевих музеїв, в тому числі й на Івано-Франківщині [1; 3].

Важливий пласт документів цього фонду – листування вищих державних органів влади незалежної України щодо вирішення питань охорони пам’яток історії, культури та історичного середовища [7; 8]. Цікавим є знайдене в архівних фондосховищах звернення учасників V пленуму Українського товариства охорони пам’яток історії та культури щодо захисту споруд етнокультурного і церковно-релігійного призначення. У документі зазначалося, що за останні два роки внаслідок міжконфесійної боротьби, некваліфікованої самочинної реставрації понівечено інтер’єри біля 160 унікальних дерев’яних церков, загалом 2 тис. пам’яток архітектури перебувають в аварійному стані. Підписанти апелювали до найвищих посадових осіб держави захистити етнокультурну спадщину, посприяти у прийнятті Закону України про охорону пам’яток, створенню національної пам’яткоохоронної служби [7, арк. 5–6]. Частина знайдених матеріалів з пам’яткоохоронної справи стосується організації заходів з вшанування 1110-річчя Давнього Галича у 1998 р. [5; 10].

Інший корпус документів ф. 2 «Кабінет Міністрів України» ЦДАВО України – листування з союзними, республіканськими та іншими організаціями з питань роботи громадських просвітницьких організацій, навчальних закладів культури, клубів, бібліотек та інших культурно-освітніх закладів [2; 9]. Зокрема, цікавим є звернення очільника Всеукраїнського товариства «Просвіта», народного депутата УРСР П. Мовчана до керівництва Ради Міністрів УРСР від 28 лютого 1991 р. про надання методичної допомоги керівному виконавчому органу влади радянської республіки щодо створення концепції органу, який у майбутньому взяв на себе обов’язки виконання функцій роботи комісії по радянських традиціях, обрядах і святах [2, арк. 19–20].

У справі 3024 цього фонду ЦДАВО України містяться доповідні записки, інформації, звіти та інші документи по контролю за виконанням постанов, розпоряджень Ради Міністрів УРСР з питань розвитку і роботи культурних установ республіки. Нашу увагу привернув проект постанови «Про національну програму дослідження, збереження і відродження традиційної народної

культури України на 1992–2010 рр.» за підписом прем'єр-міністра України В. Фокіна, в якому вказувалося покласти на Інститут мистецтва, фольклористики та етнографії імені М.Т. Рильського обов'язки базової установи – координатора заходів реалізації зазначеної програми, надати програмі статус державної та визначити її фінансування [4, арк. 118].

Під час джерелознавчого пошуку залучено документи ф. 5233 «Адміністрація Президента України» ЦДАВО України. У спр. 70 цього фонду віднайдена цікава заява представників творчих спілок та громадських культурно-просвітницьких організацій України щодо захисту їх громадянських і соціальних прав, яка опублікована 7 листопада 1992 р. в газеті «Культура і життя» [11, арк. 24].

У ЦДАГО України зустрічаються документи про розвиток туристичної галузі Прикарпаття у радянський період. У ф. 1 «Центральний комітет Комуністичної партії України (ЦК КПУ), м. Київ (1918–1991)» представлено матеріали відділів апарату ЦК Компартії України, інформаційні документи обкомів партії, головного управління Української РСР по іноземному туризму надіслані до ЦК КП України. В архівній справі 3026 фонду міститься інформація про становлення і розвиток туристичної індустрії в Івано-Франківській області у 1980-х рр. (заходи з виправлення недоліків у роботі Головінтуристу УРСР та підрозділах системи в республіці, виявлені у 1986 р.; результати перевірки роботи організацій і підприємств Держкомінтуристу СРСР з покращення обслуговування іноземних туристів в республіці) [12, арк. 32–35, 56–61].

У фондах Держархіву Івано-Франківської обл. містяться документи про передумови розвитку етнотуриму в регіоні. Переважно представлені документами польського міжвоєнного періоду і радянської доби. У ф. 2 «Станіславське воєводське управління, м. Станіслав Станіславського повіту Станіславського воєводства» містяться матеріали про розвиток туризму і потенційні можливості краю в 1920–1930-х рр. Важливі відомості про розвиток етнотуризму краю черпаємо з ф. 368 «Станіславське відділення «Польського

Татранського товариства», м. Станіслав Станіславського повіту Станіславського воєводства. 1912–1937 рр.». Тут зібрані протоколи з'їзду асоціації слов'янських туристичних товариств (1931), Станіславської воєводської туристичної секції (1925–1926,1929), нарад представників адміністративних органів та громадських організацій м. Львова з питань організації Львівського відділення «Союзу туристичної пропаганди», засідань головного правління (1931–1933) та зборів членів Станіславського та інших повітових відділень «Польського Татранського товариства». Зберігається листування з редакціями видань, адміністративними органами, туристично-спортивними та іншими громадськими організаціями і приватними особами про будівництво туристичних баз, проведення заходів, змагань, створення Карпатського національного парку, пропаганду туризму в Карпатах, організацію туристичних екскурсій [13; 14; 15; 16].

У ф. Р-2162 «Івано-Франківська обласна рада по туризму 1963–1969 рр. Івано-Франківська обласна рада по туризму та екскурсіях 1970–1986 рр.» Держархіву Івано-Франківської обл. містяться матеріали про ведення туристичної діяльності у досліджуваному регіоні. Це передусім плани та стратегії впровадження системних форм туристично-екскурсійного обслуговування місцевого населення, плани роботи з організації самодіяльного туризму та накази голови Івано-Франківської обласної ради з туризму та екскурсій протягом 1960–1980-х рр. [17; 18; 19; 20; 21; 22; 23; 24; 25; 26; 27; 28; 29; 30; 31; 32].

Як засвідчують опрацьовані нами архівні документи, туризм 1970–1980-х рр. використовувався як один із ефективних ідеологічних інструментів тоталітарної системи, в результаті чого партійні органи відігравали домінуючу і надзвичайно активну роль у багатогалузевій і складно структурованій системі радянського туризму.

Архівні справи Держархіву Львівської обл. доповнюють вивчення досліджуваної проблеми. У ф. 124 «З'їзди музейних працівників в Галичині» і ф. 129 «Товариство «Бойківщина» в м. Самбір» містяться матеріали про

діяльність етнокультурних товариств і музейних установ Станиславівського воєводства періоду кінця 1920-х – 1930-х рр. [33; 34].

У ф. Р–3257 «Львівська обласна рада» зберігається низка архівних справ, у яких міститься матеріал про сучасний стан етнокультурних товариств, музеїв, туристичної діяльності в Львівській області. Аналіз документів цього фонду дозволяє співставити роботу відповідних відомств у галузі культури і туризму з іншими областями західноукраїнського регіону, зокрема Івано-Франківської. Зокрема, у справі 537 знаходиться план заходів управління культури та туризму Львівської облдержадміністрації на 2006 р., який співзвучний (або спільно організований) з культурно-мистецькими кроками Івано-Франківської ОДА зазначеного періоду: діяльність Ради з туризму Карпатського регіону (відповідно до Угоди щодо економічного розвитку та маркетингу туризму в Карпатському регіоні від 23 лютого 2004 р.); проведення Міжнародного туристського форуму «Туризм і рекреація» (м. Львів, 6–9 квітня 2006 р.), V Міжрегіональної конференції «Розвиток історико-технічного туризму «Карпатський трамвай» (м. Львів, червень 2006 р.), Міжнародної конференції «Перспективи розвитку етнотуризму на заповідних територіях і знакування туристичних шляхів у Карпатському регіоні» (заповідник «Тустань» Національного парку «Сколівські Бескиди», вересень 2006 р.) [35, арк. 136]. У справі 784 міститься перелік заходів з підтримки сільських аматорських художніх колективів Львівщини на 2008 р. Кроки місцевої влади у цьому напрямку дозволяють побачити їх сприяння в розвитку етнокультурних товариств та етнофестивалів. Зокрема, заплановано було провести: виставку бойківської вишивки у Львівському музеї етнографії та художнього промислу; ІІ регіональний фестиваль-конкурс «Музи Шашкевичивого краю»; виставку «Зелений розмай» об’єднання народних майстрів та художників-аматорів Львівщини у Львівському музеї народної архітектури і побуту; обласний фестиваль родинних колективів «Родинне джерело»; фольклорний фестиваль народної творчості «Розточчя – 2008»; та ін. [36, арк. 126–127].

У зверненні депутатів Львівської обласної ради у 2008 р. було прийняте рішення ввести в структуру обласних та районних державних адміністрацій, виконкомів міст обласного міст структурні підрозділи – управління охорони культурної спадщини ОДА та відділи охорони культурної спадщини РДА [37, арк. 77].

Поточний архів управління культури, національностей та релігій Івано-Франківської обласної державної адміністрації містить найбільше цінної інформації з досліджуваної нами проблеми – це листи, звіти, інформаційні записки, комплексні обласні та регіональні програми управлінь та відділів культури обласної та районних державних адміністрацій, міськвиконкомів, які характеризують діяльність етнофестивалів і етнокультурних товариств, музеїв, туристичних закладів Івано-Франківської області [38–79].

У ф. 1 «Етнофестивалі і етнокультурні товариства Івано-Франківської області» поточного архіву зберігаються копії листів, матеріалів та службових записок відділів культури 14 райдержадміністрацій та міськвиконкомів Болехова, Бурштина, Івано-Франківська, Калуша, Коломиї, Яремчі зі статистичними даними про проведені етнографічні фестивалів та діяльність етнокультурних товариств у 1980-ті рр. та в період незалежності [38–61]. Особливої уваги привертає детальна тематична характеристика і спрямованість фестивалів на теренах Тлумацького району Івано-Франківської області, підготовлена місцевим управлінням культури 10 липня 2007 р. [60]. Цінність усіх цих матеріалів полягає в тому, що в них зафіксовані точні дані про проведені культурно-мистецькі заходи в населених пунктах Івано-Франківської області. Це дозволяє по-новому переосмислити кількісно-якісні показники з вивчення етнокультурної спадщини Прикарпаття.

Ф. 2 «Музейна справа в Івано-Франківській області» акумулює в собі звіти про діяльність державних, громадських і приватних музеїв Прикарпаття за 2002–2012 рр., а також інформацію головного управління статистики в Івано-Франківській області щодо діяльності музеїв у регіоні в 1992–2014 рр. [62–73]. Аналіз архівних справ цього фонду дозволяє виокремити діяльність

етнографічних музеїв області, їх експозиційну діяльність і науково-просвітницьку роботу, а також відображає класифікацію предметів основного фонду музеїв.

В архівних справах ф. 3 «Нормотворчі документи Івано-Франківської обласної ради у сфері культури та етнотуризму» містяться багато цікавих документів, які розкривають основні аспекти перспективного розвитку культури, туризму Івано-Франківської області. Як правило, це обласні та регіональні цільові програми: «Культура Івано-Франківщини на 2006–2010 роки»; програма розвитку сільського, зеленого туризму на 2007–2010 роки; «Етнокультурні процеси в Карпатському регіоні (Івано-Франківська область) на 2008–2011 роки»; «Культура Івано-Франківщини на 2011–2015 роки»; «Культура Івано-Франківщини на 2016–2020 роки» [74–79].

Четверту групу джерел становлять публікації газетної і журнальної періодики. Це замітки у формі репортажів, програм, інтерв'ю з центральних, обласних та районних часописів «Голос України» [210–211], «Урядовий кур'єр» [133], «Новий день» [148], «Всевідо» [183], «Експрес» [152; 222; 237], «Галичина» [192–194; 208], «Рідна земля» [262; 267], «Вісті» [182], «Карпати. Туризм. Відпочинок» [154; 216], «Вечірній Івано-Франківськ» [212], «Верховинські вісті» [136–141; 155; 157; 167; 170–171; 173–180; 185; 189; 191; 197–199; 217; 225; 243; 265], «Гуцульський калєндар» [186; 249], «Гуцульський край» [242], «Гражда» [246], «Яремчанський вісник» [270], «Коломийська правда» [132; 161; 221; 223–224; 245], «Вільний голос» [153; 187–188; 196; 209; 227; 256; 260; 263–264; 266], «Коломийський вісник» [156], «Коломийські вісти» [213; 215; 233; 255], «Вісти Коломиї» [214], «Вісник+К» [166], «Свіча» [169; 172; 201; 244], «Ратуша» [143; 149–150; 184; 202; 268–269], «Добра справа» [200; 253], «Слово народу» [146; 190; 234–235; 251], Рогатинська земля [160; 232], «Галицька Просвіта» [248], «Музейний простір» [258], Kurier Galicyjski [271] та низки електронних ресурсів [134–135; 142; 144–145; 147; 151; 158–159; 162–165; 181; 195; 203–207; 219–220; 226; 229; 238–241; 247; 250; 252; 254; 257; 259] про перебіг етнофестивалів, діяльність музейних установ,

екскурсійну роботу, збереження етнокультурної спадщини краю. Цінність цього пласту джерел полягає в тому, що вони дозволяють по гарячих слідах побачити та переосмислити палітру проведених етнокультурних заходів, які організовуються в різних куточках Прикарпаття.

П’ятий корпус становлять путівники, каталоги, буклети. Ця група первинних джерел дозволяє переосмислити етнотуристичний стан розвитку регіону, побачити рекреаційну та інвестиційну привабливість етнокультурних об’єктів, тощо. Як правило, вони використовуються туристами та є першоджерелом отримання цінної інформації про місто, історичну місцевість, музей, туристичний маршрут Прикарпаття. Зауважимо, що особливо путівники активно впроваджувалися в радянський час для ознайомлення з туристично-рекреаційними принадами і залишалися чи не єдиним вказівником знайомства з регіоном, передусім з Карпатами, Галицькою Гуцульщиною [272; 284; 318; 337; 358; 363; 461]. На жаль, через заідеологізованість та заангажованість радянського суспільства, більшість з них була спрямована для вивчення місць революційної, бойової і трудової слави населення Прикарпаття, звитяг соціалістичного будівництва і комунізму [273; 274; 343; 344]. А тому фактично не зверталася увага на етнорегіональні особливості розвитку краю.

Зі встановленням української державності звертається увага на вивчення етнічних особливостей регіону. За тематичною спрямованістю опубліковані за останні 25 років і використані у роботі путівники, каталоги, буклети можна поділити на такі підгрупи: праці про туристично-рекреаційну та інвестиційну привабливість Івано-Франківської області [301; 302; 306; 307; 308; 312; 313; 325; 339; 340; 345], окремих його районів та міст; публікації, які знайомлять з музейною справою [280; 298; 309; 328; 329; 330; 331; 332; 333; 336; 341; 350; 351; 352]; розвідки про етнофестивальний рух та народних майстрів [294; 295; 297; 305; 310; 311; 323; 327; 338; 361; 362]. Найбільше путівників і буклетів належать до першої підгрупи та становлять особливий інтерес з вивчення етнотуристичних принад Івано-Франківська [282; 303; 304; 369], Коломийщини [293; 314; 315; 316; 317], Косівщини [275; 276; 277; 278; 296; 364],

Верховинщини [288], Яремчанщини [285; 365; 366; 367; 368], Надвірнянщини [287; 334; 335], Долинщини [299; 300; 359], Рожнятівщини [289; 349], Богородчанщини [322], Калущини [279], Снятинщини [281; 353], Тлумаччини [355; 360], Тисмениччини [356], Городенківщини [357], Рогатинщини [346; 347; 348], Галицького району [290; 291; 320], а також Карпат [286; 292; 324; 326; 342] і найбільшого гірськолижного курорту в Україні «Буковель» [283].

Опрацьований нами первинний корпус джерел дає можливість дослідити історичну еволюцію етнотуристичної галузі, процес становлення інфраструктури у регіоні та труднощі з цим пов'язані. Зважаючи на їх інформативний потенціал, головне значення для дослідження етнотуризму Прикарпаття мають нормативно-правові документи, місцеві стратегії і програми розвитку туризму. Важливими для вивчення стану проблеми є матеріали центральних і місцевих архівів, які дозволяють переосмислити стан розвитку етнотуристичної індустрії регіону. Необхідним сегментом роботи є документи поточного архіву управління культури, національностей та релігій Івано-Франківської ОДА, які окреслюють сучасний стан етнофестивального і етнокультурного руху, музеїв, туристичних закладів Прикарпаття, дозволяють побачити позитивні моменти і прогалини розвитку етнотуристичної галузі. Якісно доповнюють інформаційну палітру досліджуваної проблеми використані публікації газетної і журнальної періодики та путівники, буклети, каталоги, що засвідчують посилену увагу до вивчення на практичному рівні рекреаційних та інвестиційних можливостей етнотуристичних об'єктів регіону. Зауважимо, що більшість із джерел вирізняються науковою новизною. Репрезентована джерельна база дозволяє всебічно розкрити тему, осягнути визначену мету й поставлені завдання дослідження.

1.2 Історіографія проблеми

Вивчення історико-культурних засад становлення і розвитку етнотуризму в незалежній Україні завжди цікавили науковців, передусім туризмознавців, але окремі аспекти знаходили своє відображення й у працях істориків. У світлі посилення туристично-рекреаційної привабливості нашої країни ця проблематика стає все популярнішою. Загалом літературу, в якій розкриваються окремі питання розвитку етнотуризму України (на прикладі Івано-Франківської області) доцільно поділити за хронологічно-проблемним принципом на чотири тематичні групи: 1) наукові роботи теоретико-методологічного характеру, що з'ясовують саме поняття етнотуризм, історичну еволюцію його становлення та особливості застосування терміну в сучасній як вітчизняній, так і зарубіжній науковій літературі; 2) дослідження, що розкривають історичні етапи розвитку етнотуризму на Прикарпатті до проголошення незалежності України 1991 р.; 3) наукові студії, що висвітлюють особливості ведення етнотуристичної діяльності на Івано-Франківщині з 1991 р до наших днів; 4) сучасна зарубіжна думка, яка вивчає туристично-рекреаційний потенціал Прикарпаття.

До першої тематичної групи належать праці О. Рябової, в яких автор висвітлює роль етнокультурного туризму в соціумі шляхом класифікації цього виду туризму та виокремлення конкретних аспектів його впливу на різні сфери життєдіяльності [480, с. 400–404]. Історіографічний доробок у цьому контексті доповнюють праці В. Шикеринця, який окреслює роль і місце етнотуризму в мінливих та швидкоплинних процесах соціокультурної динаміки [508].

Дослідниця О. Дутчак розглядає теоретико-методологічні проблеми, виділяючи основні підходи до визначення етнотуризму та окреслюючи і маркуючи головні етнотуристичні ресурси [406, с. 64–66]. У своїй монографії вона аналізує стан сучасної української історіографії краєзнавчого руху в Галичині в 30-х рр. XIX – 30-х рр. XX ст. та здійснює систематизацію і

класифікацію основних груп історіографічних джерел, визначає ступінь наукової розробки проблеми [407].

Одеська дослідниця М. Орлова розглядає етнічний туризм як підвид пізнавального туризму, метою якого є ознайомлення з матеріальною та духовною культурою певного етносу. Зазначимо, що ця дефініція належно відображає специфіку етнотуризму, основним спонукальним мотивом якого виступає бажання поринути в культуру певного етносу, незалежно від того, в яких генеалогічних зв'язках з цією спільнотою він знаходиться. Вагомим є внесок науковця у процес структуризації етнотуристичної діяльності, яка полягає у виділенні таких ресурсів етнічного туризму: етнічні артефакти (легенди, пісні, танці, фестивалі, пам'ятки історії та культури народу), ансамблі етнічних артефактів (мова, звичаї, музеї, традиційні ремесла, народні гуляння) та етнічні ландшафти, при цьому автор поділяє усю сукупність перелічених ресурсів за внутрішньою структурою на одиничні, складні та комплексні [600].

Б. Чаплінський і А. Кібич у своїх дослідженнях зосереджують увагу на з'ясуванні місця та ролі етнокультурного ландшафту у процесі формування атракційності етнотуризму Гуцульщини. Єдність природних та культурних чинників вони окреслюють поняттям «етнокультурні ландшафти», важливими складовими яких виступають промисли та ремесла, традиції обряди та звичаї. Вони виділяють окремі їх типи: 1. Етнокультурні ландшафти, виділені на підставі поєднання господарської діяльності і природних умов; 2. Ландшафти, виділені на підставі поєднання природних умов , розселення, традицій і побуту; 3. Ландшафти, виділені на підставі поєднання матеріальної і духовної культури (напр. архітектура); 4. Сучасні ландшафти з елементами туристичної інфраструктури (готелі, туристичні комплекси, садиби). Розвиток етнотуризму науковці розглядають як шлях збереження етнокультурних ландшафтів та відродження традицій, обрядів та звичаїв, дозволяє місцевому населенню, особливо молодому поколінню, отримувати матеріальні вигоди [504, с. 263]. Ю. Середа акцентує увагу на впровадження туристичних практик і відображає

це як соціокультурний феномен у повсякденному житті тих людей, які займаються туристичною діяльністю [602].

Дослідниця Ю. Геніна приділяє чимало уваги теоретичній і практичній складовій етнотуризму, виокремлює стратегії розвитку та фактори підвищення ефективності в цій сфері [392, с. 174–180]. Суттєво доповнюють науковий дискурс з тематики етнотуризму такі вчені як Н. Петрик [464, с. 210–214], С. Макарчук [437, с. 388–394]. У працях цих дослідників визначається предмет та об'єкт етнічного туризму в системі історичної науки, окреслюються загальні схеми пристосування складових історико-культурної спадщини до використання в туристичній сфері, формується поняття пам'ятки історії та культури як екскурсійного об'єкта пізнавального туризму, визначаються його загальні характеристики.

Заслуговують на увагу роботи Н. Малової, де етнотуризм розглядається як невід'ємна частина культурної спадщини, що безпосередньо впливає на збереження історичної пам'яті її носіїв [442]. Ю. Сабадаш, О. Гавенко, О. Старовойтенко розкривають особливості і перспективи розвитку етнокультурного туризму в контексті виконання ним гносеологічної, аксіологічної та праксеологічної функцій [481, с. 65–70; 489, с. 157–163].

В. Кифяк займається аналізом термінологічних проблем етнотуризму, зокрема стверджуючи, що ностальгійний туризм у цілому ряді випадків накладається на етнічний туризм, наприклад, коли емігранти відвідують свою етнічну батьківщину [414, с. 52–57; 557]. В. Рожкова і Е. Слободенюк узагальнили зарубіжний та український досвід проблем та перспектив розвитку етнотуризму, вказуючи на подібних і відмінних сторонах існування цього явища в державно-політичних структурах України та держав світу [476, с. 35–44; 604].

Предметне поле цієї історіографічної тематичної групи характеризується значною кількістю авторських інтерпретацій у ставленні та пропозиціях щодо розв'язання дослідницьких проблем, вивчення сутнісних ознак та перспектив розвитку етнотуризму як окремого виду туризму. Це зумовлене посиленням

ролі туризму в суспільстві та розширенням ареалу безпосереднього спілкування вчених різних галузей за тематикою туризму та перспективами реалізації міждисциплінарних проектів.

Друга тематична група складається із корпусу досліджень українських і зарубіжних вчених, представників різних галузей соціогуманітраного знання, присвячених проблемам становлення і розвитку етнотуризму на території Івано-Франківської області як специфічного виду та способу реалізації туристичної діяльності з кінця XIX ст. до 1991 р.

Результати історичного дослідження туристсько-рекреаційного потенціалу Івано-Франківщини належно розкриті у працях Я. Луцького, у яких дослідник дає комплексну оцінку рекреаційному потенціалу регіону в історичній ретроспективі та обґрунтовує напрями його залучення до вітчизняного та європейського туристичного простору [434, с. 15–18]. У монографії «Український краєзнавчо-туристичний рух у Галичині (1830–1939 рр.)» автором розкрито основні підвалини зародження українського туристично-краєзнавчого руху, розкрито внесок пожежно-гімнастичних і спортивно-молодіжних товариства в організацію становлення етнотуризму на території краю [435].

У публікації В. Великочого, Т. Маланюка і В. Передерка показано основні напрямки розвитку туризму в Галичині наприкінці XIX – на початку XX ст. Авторами наголошено на туристично-рекреаційній привабливості регіону і початку вивчення природничого потенціалу Прикарпаття зі сторони українських, польських та австрійських товариств [384, с. 47–60].

Дослідник Б. Савчук вивчає роль громадських організацій Івано-Франківщини різних історичних періодів для становлення туристично-екскурсійної діяльності регіону, популяризації активного відпочинку, здорового способу життя, виховання патріотизму у представників молодого покоління [484, с. 115–117].

Цікавим аспектом становлення туристичної діяльності в Галичині займається Б. Луговий. Цей дослідник розкриває процес зародження сільського

зеленого туризму у Західній Україні, акцентуючи на позитивному значенні кооперативного руху для туристичної діяльності в другій половині XIX – першій половині XX ст. [433, с. 169–174]. Подібною за змістом є публікація івано-франківського дослідника В. Клапчука про становлення та розвиток туризму і відпочинку на території Галицької Гуцульщини у другій половині XIX – першій третині XX ст. [416, с. 80–87].

Своєрідним доповненням вивчення туристичної привабливості регіону в австрійський і польський міжвоєнний період виступають дослідження О. Дрогобицької [404] та Н. Реги [472, с. 13–15; 473, с. 18–20] про повсякденне життя жителів краю, їхнього побуту, звичаїв і традицій.

Комплексного дослідження туризму як окремого специфічного феномену соціокультурного буття у радянській академічній науці не проводилось, однак при цьому необхідно відзначити, що певні аспекти історичної еволюції туризму в СРСР досліджувались передусім крізь призму виконання цією сферою ідеологічного навантаження.

Всебічний аналіз матеріалів радянської доби дозволяє зрозуміти складність історичних реалій, в яких розвивався вітчизняний туризм того часу. Одним із ключових питань в контексті висвітлення туристичної діяльності на Прикарпатті у радянський період є з'ясування форм, змісту й пізнавально-виховного значення туристичних маршрутів Івано-Франківщини для розвитку туризму в УРСР. Серед прикарпатських науковців значний вклад у вивчення цієї проблеми вніс Р. Котенко, який з'ясував роль профспілкових та інших громадських організацій, туристично-екскурсійних закладів, підприємств Івано-Франківщини у розширені й удосконаленні обслуговування туристів в період 1970–1980-х рр. [599]. Особливої уваги заслуговують його публікації щодо вивчення розвитку подорожей та екскурсій за плановими туристичними маршрутами на Прикарпатті у 1960–1970-х рр. та дослідження туристсько-екскурсійної справи в 1970–1980 х рр. [422, с. 106–111; 423, с. 167–175]. Це дає нам можливість побачити туристично-краєзнавчий потенціал Івано-Франківської області в умовах радянської дійсності.

Дослідженню головних історичних етапів та особливостей становлення і розвитку туристичної галузі в СРСР в цілому, та в УРСР зокрема, присвячені роботи А. Абукова [370], В. Ганського [544], Г. Долженка [547], В. Кравціва [424, с. 133–138], Ю. Путрика [470, с. 169–174], М. Соколової [584], Л. Устименко і І. Афанасьєва [588], В. Федорченка і Т. Дьорової [589]. Більшість дослідників історії туризму радянської доби практично одностайні у думці, що саме на 80-ті рр. XX ст. припала так звана «золота доба» історії українського туризму, яка характеризувалася досягненням реальної масовості цього явища, незважаючи на ідеологічний диктат керівних партійних органів та наростання застійних явищ в економіці СРСР [483, с. 93–101].

Аналіз широкого спектру проблем розвитку туризму на Івано-Франківщині у період незалежності України представлений у третій історіографічній групі дисертаційного дослідження. Зауважимо, що на сучасному етапі розвитку української думки поки що мало праць з вивчення проблем етнотуризму на Прикарпатті

Важливою складовою історіографічного аналізу нашого дослідження є вивчення нормативно-правової бази, ведення туристичної діяльності в Україні, завдяки якому нам вдалося відстежити загальні принципи та механізми реалізації туристичної політики з 1991 р. до наших днів.

Змістовністю за своїми висновками й узагальненнями відзначається студія О. Василіва щодо специфіки та основних методів і способів підвищення ефективності державного управління розвитком туристично-рекреаційної галузі Івано-Франківської області [594]. У дослідженні вчений аналізує досвід зарубіжних країн, передусім Польщі, використання якого здійснювалось головним управлінням туризму і культури Івано-Франківської обласної державної адміністрації.

Загальний контекст проблеми державного регулювання туристичної діяльності осмислює В. Друк пропонуючи авторський порядок класифікації пріоритетних напрямів розвитку туристичної сфери та визначаючи подає передумови організаційного і правового забезпечення гірського туризму на

регіональному рівні. Автор подає нові організаційні моделі механізму державного управління гірського туризму[598].

Проблематикою державного управління й державного регулювання сфери туризму займаються також І. Жук [409], Л. Оніщук [454], С. Попович [467, с. 46–67], Л. Решетнікова [474, с. 231–234], О. Семенець [601], С. Синиця [582], І. Саух [487], Д. Соловйов [605].

Ряд дослідників туристсько-рекреаційного потенціалу Івано-Франківської області М. Борущак [593], М. Мицкан [448, с. 69–72], М. Рутинський і О. Стецюк [581] з'ясовують компонентну та просторову структуру регіону, досліджують специфічні аспекти рекреаційних ресурсів як чинника етнотуристичної діяльності та головної підстави для формування територіально-рекреаційних комплексів на Прикарпатті.

Головна увага у дослідженнях Н. Гасюк [147], В. Передко і Л. Гриніва [462], М. Романюка [478, с. 102–105], О. Савіцької [482], зосереджена на вивченні туристичного простору, окресленні меж територій пріоритетного розвитку туризму, а також організаційно-управлінських механізмів, що забезпечують використання вказаних ресурсів для потреб туристсько-рекреаційної діяльності та регулюють вплив цієї сфери на місцеву економіку і зайнятість населення.

Івано-франківський дослідник Т. Маланюк виокремив загальну структуру туристично-рекреаційного комплексу Прикарпаття, показав його стан і перспективи розвитку [440, с. 66–69]. Автором наголошується увага на важливості вивчення історико-архітектурних пам'яток Івано-Франківщини як об'єктів туризму, фокусується на атракційних можливостях використання пам'яток оборонного значення у туристичній діяльності краю [438, с. 42–45; 439, с. 58–61].

Доповненням до цього тематичного ряду можна вважати розвідку М. Гавриліва про архітектурні пам'ятки Прикарпаття [388, с. 34–39] та Г. Юрчишина, який розкриває внутрішню структуру етнокультурного потенціалу Гуцульщини, що складається з історичних та архітектурних

пам’яток, традиційних народних обрядів, народних художніх промислів [510, с. 146–149].

Суттєвим доповненням вивчення регіонального аспекту туристичної діяльності стало дисертаційне дослідження Н. Серокурової, в якому запропоновано класифікувати територіальні відмінності туристсько-рекреаційного потенціалу за чотирма базовими складовими [603].

У монографічному дослідженні С. Нездоймінова актуальним для нашої роботи є висвітлення досвіду реалізації інвестиційного процесу в регіонах України, що дозволило акцентувати увагу на формуванні заходів щодо розвитку інвестиційної стратегії на основі державно-приватного партнерства в індустрії гостинності, модернізації інфраструктури регіонального туризму, тощо [451].

На увагу в контексті з’ясування окремих аспектів туристичної діяльності та її теоретичного осмислення заслуговують наукові доробки Г. Гарбар [596], К. Сухаревої [608], С. Соляник [606], які займаються визначенням філософських передумов та соціоетичних чинників ведення туристичної діяльності.

Проблемами взаємодії етнотуризму із сільським зеленим туризмом; вивченням стратегії розвитку туристичних регіонів займаються І. Голубець [597], Н. Рошко [479], Т. Сокол [583], Г. Лоїк [432, с. 169–178], які висвітлюють аспекти геопросторових домінант розвитку ринку туристичних послуг, виокремлюють механізми та закономірності його функціонування на регіональному рівні, вказують на важливості використання присадибних ділянок в туристичній діяльності.

Концептуальне обґрунтування туризму як культурного явища, що передбачає поєднання рекреативної функції з пізнанням життя, історії та традицій певної етнографічної групи здійснене такими вітчизняними фахівцями як М. Топорницька [500, с. 281–287], Н. Голомідова [151].

Дослідження етнофестивального туризму на сучасному етапі дає можливість розширити асортимент туристичного продукту, збільшити інтерес

до конкретних етнографічних регіонів Івано-Франківщини. Вивченням впливу цього виду туризму на туристичну діяльність займаються А. Вороніна [387, с. 161–172], В. Великочий [383, с. 8–11], Ж. Бучко [378, с. 183–185]. Авторами наголошується на важливій ролі етнофестивалів в процесі зростання привабливості регіонального туристичного продукту.

Збереження історичної пам'яті, зразків матеріальної і духовної культури етнографічних груп, реалізується завдяки музеєфікації, а самі музеї при цьому стають невід'ємною частиною туристичних маршрутів, займають важливе місце в просуванні туристичного продукту регіону. Проблемами теоретичного інтегрування музеології у різні сфери соціогуманітарного знання, в тому числі й туристичного, займаються О. Мельник [446, с. 191–197], О. Стецюк [607], М. Якібчук [512, с. 84–85], Б. Вол і Т. Марискевич [386, с. 60–62].

Теоретичне осмислення туристичної діяльності в її історико-культурному контексті зумовлене збільшенням інтересу до цієї сфери соціокультурного буття, яке пов'язане водночас з необхідністю збереження етнокультурної спадщини головних етнографічних груп та історико-етнограцічних регіонів Прикарпаття та популяризації туристичного продукту, що завдяки своїй унікальності здатний вирішити цілий ряд соціально-економічних проблем регіону.

У руслі розгляду цієї проблеми важливим є вивчення співвіднесеності регіонів України та окреслення структурованого історико-етнографічного районування Галичини, що має стратегічне значення для правильного розвитку етнотуристичної галузі Прикарпаття. Дане питання досліджували С. Макарчук [437, с. 388–394]. М. Глушко [395, с. 179–215; 396, с. 8–18], М. Паньків [456, с. 13–17; 457, с. 162–169], М. Лаврук [431]. У практиці політичного життя, в історико-краєзнавчій роботі, в наукових дослідженнях застосовуються дуже відмінні підходи до поділу України на окремі історико-політичні та етнографічні райони або є історико-етнографічні райони. Тому важко не погодитись з думкою львівського дослідника Михайла Глушка, який стверджує, що залежно від предмета дослідження й наукових завдань українські етнічні

землі дослідники поділяють по-різному: історики – передовсім за адміністративно-територіальними (історико-політичними) принципами, географи – за природно-географічними зонами, мовознавці – за діалектами, етнологи – за етнографічними критеріями [395, с. 179; 396, с. 8].

На сучасному етапі з'явилися узагальнюючі праці М. Паньківа та А. Королька з вивчення етнографічного доробку дослідників Прикарпаття, Покуття [458, с. 255–269; 420, с. 251–267]. Автори в суголосся стверджують, що історико-краєзнавчі та етнографічні дослідження з вивчення краю в роки незалежності України здійснюється по таких напрямках: організація науково-дослідницьких експедицій у регіони області; індивідуальні дослідження окремих науковців та краєзнавців; проведення наукових конференцій з проблем історичного краєзнавства, етнології, туризму; публікація наукових праць з питань історичного краєзнавства і етнології; пожвавлення роботи музеїв, які займаються даною проблематикою; відновлення громадських і родинних звичаїв і обрядів більшістю населення Прикарпаття і сприяння у цьому державних та громадських інституцій; організація на Івано-Франківщині загальноукраїнських та регіональних фестивалів, оглядів свят і спеціальних виставок [458, с. 255–256; 420, с. 251–252].

Науковцями Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника під керівництвом Миколи Кугутяка підготовлено фундаментальну колективну працю «Прикарпаття: спадщина віків», де охарактеризовано найвидатніші пам'ятки природи, історії, культури і етнографії в хронологічно-тематичній ретроспективі. У праці здійснено комплексний аналіз природно-географічних умов, історико-культурного розвитку та туристичного потенціалу Івано-Франківської області. Зокрема, акцентується на вивченні проблем впливу та ефективності туристичного потенціалу на регіональному рівні з його не тільки теоретичними мотиваціями розвитку, але й практичними потребами пізнати культурні характеристики, індивідуальний досвід населення Івано-Франківщини [468].

У колективній монографії «Покуття. Історико-етнографічний нарис» окремий розділ присвячений туристично-рекреаційному потенціалу регіону. У дослідженні Покуття розкрито етнографічну специфіку краю, що виражена передусім багатьма елементами різних ділянок побуту і традиційної культури. Туристичну привабливість цього етнографічного регіону Івано-Франківщини формують висвітлені у праці особливості традиційного покутського будівництва, промислів та ремесел, одягу (передусім орнаментика і колористика вишивок), розмаїття фольклорних надбань [466].

Науковці Національного заповідника «Давній Галич» підготували окреме монографічне дослідження про Опілля. У праці акцентувалася увага на окремішності історико-етнографічного регіону через дослідження таких потенційних сегментів пізнавального етнотуризму як дерев'яна сакральна архітектура, специфічна говірка мешканців, домашні промисли та ремесла опілян [455].

Аналіз туристично-рекреаційного потенціалу Гуцульщини особливо його етнокультурний характер представлений у монографії «Старожитності Гуцульщини: джерела з етнічної історії населення Карпат. Каталог пам'яток історії та культури». Ця монографія важлива для підготовки туристичних маршрутів територією Гуцульщини, адже її авторським колективом було введено у науковий обіг сотні оригінальних стародавніх середньовічних і новочасних пам'яток, що об'єктивно посилюють туристичний інтерес, розкривають етапи цивілізаційного поступу, особливості розвитку його етноісторії, духовної і матеріальної культури. Авторським колективом під керівництвом директора науково-дослідного Інституту історії, етнології і археології Карпат Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Миколи Кугутяка здійснено каталогізацію сакральних пам'яток Галицької Гуцульщини, особливо найдавніших скельних святилищ ритуальних каменів, а також давніх городищ і середньовічних замків [490; 491].

Четверта група історіографічних джерел представлена розвідками сучасних польських науковців та краєзнавців. За останні 25 років для

дослідників притаманне зацікавлення вивченням традицій, звичаїв і обрядів українського населення Карпат. Низка фахівців з досліджуваної проблеми (А. Вельоха, Є. Каплон, А. Рущак, Л. Римарович, В. Боруцький, І. Грешко та ін.) згуртувалася навколо Польського туристично-краєзнавчого, Чорногорського Татранського і Карпатського товариств та друкують піврічник «Плай. Альманах карпатський» («Płaj. Almanach Karpacki») [526, s. 155–166; 540, s. 5–11].

Коло зацікавлень істориків-краєзнавців та етнологів різноманітне. Більшість розвідок присвячено туристично-рекреаційним можливостям та привабливості Карпат та Галицької Гуцульщини [523, s. 3–7; 538, s. 5–25; 539, s. 7–25], його природно-географічних принад – Чорногірського хребта (Єжи Каплон) [521, c. 263–275], обсерваторії на горі Піп Іван (Лешек Римарович) [532, s. 15–37; 533, s. 43–56], Верховинського природно заповідного парку (Анджей Вельоха) [536, s. 49–59], р. Черемош (Тадеуш Боруцький, Анджей Рущак) [515, s. 5–52; 527, s. 147–153], культових споруд (Лешек Римарович, Тадеуш Трайдуш) [528, s. 87–105; 534, s. 5–47].

В. Бляхарська охарактеризувала внесок польських етнографів і музейних працівників у вивчення історико-етнографічного регіону [514, s. 25–39]. Р. Чмелик проаналізував етнографічні дослідження з вивчення Гуцульщини після Другої світової війни [519, s. 39–45], а І. Грешко показав характерні риси збереження народної культури на території краю в радянський час [520, s. 117–122].

Низка праць присвячена творчому доробку народних майстрів та музик. Цікаву статтю про народного гуцульського музику Романа Кумлика написав Маріуш Мартиняк [522, s. 158–163]. Зауважимо, що Р. Кумлик заснував приватний музей музичних гуцульських інструментів в смт Верховина Івано-Франківської обл., однак музикант-віртуоз передчасно пішов із життя в 2014 р. [524, s. 5–7]. Лешек Римарович опублікував низку розвідок про гуцульських скрипалів: першого професійного скрипаля краю Сухонку з с. Голови Косівського повіту [529, s. 139–155]; Могура (Василя Грималюка), назвавши

його богом гуцульської музики [531, s. 183–190] (до речі, у смт. Верховина Івано-Франківської обл. періодично проводиться фестиваль гуцульських троїстих музик ім. Могура [136, с. 4]); Гавеця (Івана Курилюка) [530, s. 155–183]. Анджей Рущак присвятив працю про одного з найвідоміших мольфарів Карпат Івана Кікінчука [525, s. 49–65]. Матеуш Троль і Агата Вархальська-Троль висвітлили творчий доробок вишивальниці Марії Ілюк з с. Дземброня Верховинського району Івано-Франківської обл. [535, s. 68–78].

Цікавим є монографічне дослідження доктора етнології і культурної антропології, етномузиколога Юстини Чостки-Клапити «Колядування на Гуцульщині». Автор, провівши польові дослідження сіл Верховинського району Івано-Франківської обл., проаналізувала колядки, щедрівки, співанки, які співають народні колективи краю під час новорічно-різдвяних свят [518].

Отже, історико-культурні засади становлення і розвитку етнотуризму на Прикарпатті в 1991–2014 рр. не відображені у комплексних, фундаментальних працях, все ж окремі аспекти проблеми були предметом наукового зацікавлення дослідників. Окремі вітчизняні та зарубіжні дослідники звертають увагу на складові вивчення етнотуризму, з’ясовують історичну еволюцію його становлення. Однак у сучасному науковому дискурсі немає усталеного, тим більше загальноприйнятого, розуміння історіографією сутності поняття етнотуризму, виходячи з міждисциплінарного характеру його дослідження. З’являється чимраз більше наукових студій, що висвітлюють особливості етнотуристичної діяльності на Івано-Франківщині за останні 20 років. Акцентується на вивченні нормативно-правової бази етнотуристичної діяльності, її державного управління та регулювання, туристично-рекреаційного потенціалу, проблеми взаємодії етнотуризму із сільським зеленим туризмом. На сучасному етапі з’явилася низка публікацій, які спрямовані на поглиблене вивчення історико-етнографічних (історико-географічних) районів (регіонів) Прикарпаття, що дозволяє з науково-пізнавальної сторони переосмислити стан розвитку етнотуристичної галузі регіону. Сучасна зарубіжна думка представлена працями польських науковців

та краєзнавців про туристично-рекреаційні можливості Карпат та Галицької Гуцульщини, творчість народних майстрів та музик, етнографічні особливості традицій, звичаїв і обрядів українського населення Карпат.

1.3 Теоретико-методологічні засади

За останні роки однією з найперспективніших галузей економіки нашої країни став туризм. Причому серед цілої низки різноманітних видів туризму дуже важливу соціальну роль відіграє етнотуризм, який забезпечує відновлення сил людини, її працездатності і здоров'я, а також розширює світогляд, тим самим роблячи істотний внесок у відновлення як фізичного, так і духовного потенціалу нації.

У зв'язку із входженням України у європейський культурний простір, розширенням географії подорожей, актуалізувались дослідження етнотуризму як способу практичної реалізації оригінального синтезу українських національних традицій з інноваціями, характерними для сучасного культурного розвитку. Туристична галузь Прикарпаття є стратегічним напрямом розвитку області, істотним чинником позитивного впливу на стан справ у різних галузях економіки.

У науковій літературі не сформовано єдиної методологічної конструкції аналізу концепту етнотуризм, що спонукає активізацію наукових досліджень. Даючи оцінку практичному застосуванню існуючих методичних підходів до визначення етнографічної цінності туризму, стає зрозумілим, що вони не розкривають культурно-духовний характер туристичної діяльності. Це обумовлює недооцінювання значущості етнотуризму для національної економіки як системоутворюючого чинника розвитку невиробничої сфери.

Розгляд етнотуризму як цілісного концепту вимагає від дослідників його системного полідисциплінарного аналізу, що дозволяє усвідомити не тільки поступальний характер розвитку цього феномена, а й виокремити потенційні «зони розвитку», акумульовані в окремих галузях наукового знання. Для

аналізу етнорекреаційних явищ ми вважаємо продуктивними етнокультурний, структурно-функціональний, соціокультурний, інституційний, суспільно-формаційний (історичний) і системний підходи. Дуже важливим для етнотуризму як культурного феномену є системно-діяльнісний підхід, згідно з яким етнотуризм розглядається як інтегрована система, котра включає різні підсистеми, зокрема, екскурсійну, фестивальну, музейну, що є предметом цього дослідження.

Етнокультурний підхід найбільшою мірою направлений на пошук, окреслення та вивчення основ етнографічного життя, культурної діяльності етнічної групи, його характерною рисою є універсальність, що дозволяє охопити культурні, політичні, господарські та інші елементи суспільного буття населення. А це в свою чергу вирішує ряд методологічних проблем туризмознавства, пов'язаних з економічними та культурологічними домінантами розвитку. Цей напрям є важливим для туризмознавства ще й в той спосіб, що в його засадничій складовій знаходиться проблема системного аналізу емпіричного об'єкта та його взаємозв'язків із соціокультурним середовищем [486, с. 69].

У свою чергу структурно-функціональний підхід дозволяє розглянути сутність і структуру етнотуризму, систематизувати теоретичні значення результатів дослідження, вибудувати перспективу їх практичного застосування, виявити цілі, які ставить перед собою турист, а також ті засоби, які він використовує для досягнення своїх цілей. Цей підхід дозволяє розглядати етнотуризм через функції, реалізовані в ньому, а також як систему, що включає трьох суб'єктів – державу, туріндустрію та туриста.

Теоретико-методологічні процедури соціокультурного аналізу дозволяють розглянути сутність і структури етнотуризму на регіональному рівні. У своїй сукупності всі наукові методи і підходи, сприяли вивченню маловідомих аспектів проблеми та досягненню поставлених мети і завдань дослідження.

Інституційний підхід у дослідженні етнотуризму є важливим, оскільки метою такого аналізу є оцінка поточної ситуації етнотуристичної сфери та

можливостей для покращення функціонування конкретних туристичних інститутів, спрямованих на етнографічну рекреацію. Цей підхід дає низку можливостей оцінки етнотуризму як соціокультурної універсалії, що передається з покоління до покоління і виступає засобом вирішення певних соціально-економічних завдань.

При вивченні історико-культурних засад розвитку етнотуризму виникає небезпека зміщення акцентів цього дослідження у сфери економіки та права. Відтак, об'єктивним обґрунтуванням правомірності історіософського аналізу етнотуризму на Івано-Франківщині є те, що слід відтворити загальні закономірності історичного розвитку туризму, співвіднести в цьому процесі об'єктивне й суб'єктивне, стихійне й свідоме, традиційне й новаційне. Тому в роботі широко використовується методи історіософії: аналізується логіка процесу розвитку етнотуризму, його підвидів, що уможливлює одночасне вивчення функціонування зовнішніх і внутрішніх контекстів туристичної індустрії.

Разом з тим врахування історичного розмаїття проявів етнотуризму на Прикарпатті підвищує методологічні вимоги стосовно впроваджуваного дослідження. Дослідники, використовуючи історичний підхід, намагаються визначити витоки розвитку туристичної діяльності на Івано-Франківщині та поступово переходять до виокремлення сфери етнотуризму в контексті сучасної системи туристичної індустрії. Саме тому цей підхід дозволяє простежити за рекреаційно-туристичною діяльністю у часі, тобто, дає змогу виявити етапи функціонування й механізми змін рекреаційно-туристичних структур Івано-Франківщини впродовж XX – початку XXI ст. це також дозволяє віднайти взаємозв'язки етапів його розвитку; проаналізувати особливості нинішнього стану етнотуристичної діяльності; спрогнозувати можливих змін, визначити тенденцій розвитку етнотуризму в майбутньому.

Системний підхід дав можливість визначити етнічний туризм як цілісну реальність культури в Україні, оскільки одним із головних напрямів реалізації системного підходу в дослідженні будь-яких процесів і явищ, у тому числі в

сфері етнотуризму, є використання принципів цілісності, всебічності, системотворчих відносин частин і елементів, субординації, динамічності, випереджального відображення [430, с. 22].

Принцип об'єктивності дозволив неупереджено проаналізувати наукові розробки дослідників проблем етнотуризму, сприяв використанню статистичних даних. Проблема об'єктивності постає в трьох аспектах: пізнавальні характеристики етнотуризму, його відображення в суб'єктивних формах людської діяльності і взагалі в межах можливостей цього осягнення; функціонування систем знань про етнотуризм як об'єктивно-істинне утворення, що репрезентує його на теоретичному рівні; власне методологічний підхід, тобто певні установки та вимоги, що розкривають пояснювальні можливості самої властивості об'єктивного знання про етнотуризм.

У дисертаційній роботі використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, а саме: хронологічний, історично-порівняльний, історично-типологічний, просторово-порівняльний, герменевтичний, історично-правовий, діалектичний методи, статистичний, польових досліджень (інтерв'ю).

Ґрунтовним інструментарієм дослідження став хронологічний метод який застосовується при викладенні фактів туристичної діяльності, проведення етнотуристичних заходів на Прикарпатті, що доповнюється порівняльним методом, який є більш широким і універсальним. Історико-порівняльний метод дає можливість розкривати сутність структури етнотуризму за еволюцією та різновидом, а також проводити порівняння функціональності туріндустрії за різної державної підтримки [417, с. 177–178]. Історично-порівняльний метод використовується для виявлення шляхом порівняння спільних та відмінних рис в розвитку предмета дослідження.

Історично-типологічний метод дозволяє виокремити етнотуристичний комплекс як цілої базисної складової реалізації відпочинку і релаксації кожної людини на основі духовно-культурних, релігійних, патріотичних потреб її буття. Просторово-порівняльний метод використовувався для аналізу подій та

процесів, пов’язаних із зародженням туризму на території Івано-Франківської області.

Пошук та опрацювання архівних матеріалів проводились на основі методів історичного джерелознавства, наукової евристики, класифікації та критики джерел. Герменевтичний метод використовувався для аналізу нормативно-законодавчої бази сфери туризму в Україні. За допомогою історично-правового методу досліджувалися проблеми функціонування окремих суб`єктів туристичних відносин.

Діалектичний метод у ході дослідження допоміг в частковому бачити загальне, і з точки зору туристичної діяльності вивчати форми організації етнотуристичних заходів; аналізувати і конкретизувати причинно-наслідкові взаємозв’язки: взаємообумовленості кількісних і якісних змін існування та розвитку етнотуризму на Прикарпатті.

Враховуючи специфіку дисертаційного дослідження для обробки статистичних джерел з чисельними значеннями, які зберігаються у поточному архіві управління культури, національностей та релігій Івано-Франківської обласної державної адміністрації [38–73] (наприклад, статистичні звіти про кількість екскурсантів – відвідувачів музеїв, проведені етнофестивалі в районах Івано-Франківської області, тощо) застосовано статистичний метод. Доцільно використати правильний підхід вибірки статистичних даних дослідження, щоб побачити процес зростання чи спадання розвитку етнотуристичної галузі [418, с. 18–19].

У роботі залучено метод польових досліджень. Проведено інтерв’ю з відомими науковцями і краєзнавцями Прикарпаття П. Арсенича [502], М. Паньківа [501], С. Пушика [412] щодо окреслення фольклорно-етнографічних відмінностей регіонів Прикарпаття протягом XIX – початку XXI ст., історії досліджень етнічного туризму та фольклору на Івано-Франківщині, туристичного потенціалу Бойківщини.

Предметом дослідження туризму загалом є туристична діяльність, головними завданнями якої є вивчення туристських заходів (екскурсій і

подорожей); прогнозування розвитку видів і форм туризму; моделювання характеристик нових туристичних центрів [374]. Екстраполюючи ці завдання на етнотуризм, зазначимо, що вони залишаються актуальними рисами його наповнення, за умов акцентування на етнічному чиннику.

Методологія дослідження етнотуризму дозволяє обґрунтувати наукові підходи до вивчення і вирішення теоретичних і практичних завдань у цій сфері. Методологічна оцінка такої діяльності сприяє визначенню ймовірних конкурентів на ринку туристичних послуг, дозволяє прогнозувати економічний і технічний стан турпідприємств, можливі способи їх розвитку, стратегію і тактику ведення такої діяльності. Теоретичний рівень методологічного осмислення туристичної діяльності має на меті з'ясувати сутність етнотуристичних феноменів шляхом формування категоріально-наукового апарату, через абстрагування, яке здатне розкрити сутнісні взаємозв'язки матеріальної і духовної складових туристичних об'єктів.

Розвиток етнотуризму залежить від декількох вагомих чинників, перш за все туристичного потенціалу загалом, а також ставлення самої етнографічної групи та місцевої влади до розвитку туризму. Натомість причинами недостатньої уваги до такого способу проведення дозвілля, на наш погляд, найчастіше є нівелювання етнічних груп, а отже традиційної побутової культури в умовах сучасного суспільства; відсутність окремих регіональних програм розвитку саме етнічного туризму, які б дозволили зберегти його ключові ідентифікуючі риси від швидкоплинних глобалізаційних тенденцій; низький рівень економіки на територіях проживання етнографічних груп, адже їх представники є носіями унікальної культури та системи господарювання, що є визначальними складовими привабливого туристичного продукту. Туристична діяльність в Україні відбувається у контексті постійних динамічних змін та оновлення організаційних і нормативних засад державної політики у сфері туризму. Оновлення зазнає нормативно-правова база ведення сільського зеленого туризму в Україні як одного з перспективних напрямів реалізації етнотуристичної діяльності, що спрямований водночас на охорону природи й

культурно-історичної спадщини регіону, подолання характерної для України сезонності туристичного продукту, сприяння працевлаштуванню безробітних у сільській місцевості.

Важливою є проблема визначення поняття етнотуризму, адже у науковій літературі його вживають з доволі широким спектром трактувань, які часто відмінні одне від одного. Більшість із пропонованих визначень етнотуризму об'єднані лише використанням похідного прикметника «етнічний», яке з точки зору академічної етнографії не зовсім коректне, адже ця галузь гуманітарного знання не має прямого відношення до розвитку туризму як такого. Єдиним винятком у цьому контексті є етнографічні музеї та етнографічні парки, що розглядаються у туристичній індустрії як етнографічні об'єкти. Адекватне використання терміну, на наш погляд, можливе, якщо ми при цьому зосереджуємо увагу не на етносі чи етнічній групі як такій, а на специфічному етноорієнтованому способі реалізації туристичної діяльності. Фактично з точки зору цієї діяльності складовими етнічного туризму виступають так званий ностальгійний туризм (відвідування «малої батьківщини», або знакових для туриста місць), культурно-пізнавальний та релігійний туризм [486, с. 70]. Адже цілісний етнічний вектор туристичних ресурсів дає змогу сформувати гармонійно розвинуту людську особистість.

Під терміном «етнокультурний туризм», що виник у 80-ті рр. XX ст. як синтез різноманітних дефініцій, запропонованих в установчих документах міжнародних туристичних організацій, західноєвропейські й американські дослідники розуміють так званий туризм спадщини, який був дуже популярний в силу різноманітних причин з 1980-х рр. У таких основоположних документах як Брюсельська хартія культурного туризму (1979 р.) [80; 131], Манільська декларація світового туризму (1980 р.) [86], Гаазька декларація з туризму (1989 р.) [85] розкривається соціогуманітарне й рекреаційне значення туристичної діяльності та у зв'язку з цим рекомендується здійснювати туристичну політику не лише з урахуванням економічної рентабельності туризму, але й розвивати її як підвид соціально-культурної практики,

спрямований на підвищення національної свідомості, збереження історико-культурної спадщини, формування почуття ідентичності із власною культурою, тощо. У цьому контексті особлива увага актів із регулювання туристичною сферою приділяється проблемі збереження етнокультурних туристичних ресурсів, що включають у себе як природні багатства, так і матеріальні цінності. Особливо важливим для нашого дослідження є те, що авторами цих програмних документів рекомендується стимулювати розвиток таких форм туризму, які сприяють становленню доволі тісного контакту між самими туристами та місцевим населенням, задля збереження і популяризації культурної самобутності й природного ландшафту території. Також під етнотуризмом часто розуміють будь-яку форму екскурсії, що фокусується на розкритті соціокультурних особливостей регіону, а не на природі, та розкриває спосіб життя місцевого населення [131].

Існують чимало класифікаційних ознак, які враховують при дифініюванні етнічного туризму. Вважаємо, що одним із найбільш загальних підходів до класифікації є поділ етнічного туризму: за масштабом (внутрішній, зовнішній, прикордонний, середньовіддалений, далековіддалений); за мотивами (науково-дослідницький, сентиментальний, пізнавально-етнографічний); за тривалістю (довготривалий, середньотривалий, нетривалий) [464, с. 212]. Згідно з цією класифікацією існують різноманітні підходи до визначення самого поняття етнотуризм, що акцентують на тих чи інших його складових. Так, етнотуризм розуміють як частину культурного туризму, спрямованого на знайомство з окремими етносами з метою культурного чи мовного обміну [542; 492, с. 53–56]. Цьому визначенню відповідає внутрішній та зовнішній етнотуризм. Також частина дослідників акцентує на ностальгійній функції етнотуризму, визначаючи це поняття як відвідини малої чи історичної батьківщини, місць народження близьких родичів. Одним з найпоширеніших визначень етнотуризму, в основі якого знаходиться мотиваційний чинник, є подорож з метою налагодження контактів із представниками того чи іншого етносу,

культурна спадщина якого відрізняється від тієї спадщини, носієм якої є сам турист [442].

Дослідниця О. Рябова виокремлює такі види етнокультурного туризму, як подієвий туризм, що базується на безпосередній участі туристів у культурних заходах: фестивалях, конкурсах, турнірах, гастрономічних турах (програми знайомств з традиціями місцевої кухні); фольклорно-етнографічний туризм, що ґрунтується на відвіданні туристами об'єктів і центрів традиційної матеріальної культури будь-якого етносу; ностальгійний або сентиментальний туризм, що передбачає подорожі у місця історичного проживання предків; сільський, зелений туризм, що поєднує у собі рекреацію на лоні природи з пізнанням сільського способу життя та знайомством із місцевими мешканцями як носіями традиційної культури [480, с. 400]. Узагальнивши зміст різноманітних трактувань поняття та самих напрямків етнокультурного туризму слід зазначити, що власну атракційність цей вид туризму набуває завдяки синтезу географічного ландшафту, культурно-історичної спадщини та соціального середовища, які у комплексі цікавлять туристів. Завдяки цьому у мандрівників з'являється можливість не лише познайомитися з тими чи іншими об'єктами історико-культурної спадщини, а й зрозуміти їх, по-своєму інтерпретувати, пізнати, оцінивши контекст, тобто відчувши атмосферу туристичної пам'ятки.

Саме поняття етнічного туризму безперечно є похідним від поняття туризму, оскільки туристичну привабливість етнотуризму тією чи іншою мірою формує етнічне середовище. Що стосується такого ступеня взаємозалежності понять етнічної культури і туризму, то в науковій літературі ці аспекти знаходяться на стадії розробки. Етнічна культура по відношенню до туризму часто розгладяться як філософсько-аксіологічний аспект його розвитку.

Різні визначення етнотуризму дають досить широке розуміння цього виду туризму та містять такі складові як тимчасовість, подорож та переміщення, нетривалий термін перебування, участь у культурних заходах, тощо. Слід зазначити, що є два головні напрями етнічного туризму. Перший – традиційний – цей вид туризму пропонує нам, передусім, знайомство з культурою й побутом

народів, що проживали раніше. Зробити це можна через відвідування етнографічних музеїв, у багатьох з яких створені реконструкції життя й побуту далеких предків. У наші дні великий інтерес у туристів викликає практичний традиційний туризм, який виражається через сприйняття особливостей культури, побуту, народних промислів зсередини. З цією метою в етнокультурних центрах відтворюються цілі садиби зі стародавнім укладом життя, де можна не тільки ознайомитися з тогочасними ремеслами, але й спробувати зробити щось своїми руками; не тільки подивитися, що їли і як спали наші предки, але й пожити певний час їхнім життям.

Популярність етнічного туризму, з нашої точки зору, зумовлена найперше відродженням інтересу до культурно-пізнавального компоненту мандрівок, як однієї з можливих альтернатив подолання негативних наслідків процесу глобалізації. Саме ця ідея повертає значення подорожі, метою якої є збереження та популяризація історичної пам’яті поколінь та етносів. Ефективний розвиток такого виду туризму неможливий без урахування факторів підвищення його атракційності, що поділяються у науковій літературі на первинні і вторинні. До первинних чинників, які складають серцевину культурного історичного продукту слід віднести історичні споруди, події, музеї, тощо. Вторинними елементами, які доповнюють досвід туриста, є забезпечення його участі у фольклорних дійствах, обрядах, фестивалях, святах [481, с. 66]. В контексті популяризації етнічного туризму важливими є з одного боку, узагальнення, а з іншого – диференціація очікувань та мотивації самих суб’єктів туристичної діяльності.

З точки зору формування категоріально-понятійного апарату, слід мати на увазі, що цей процес у вітчизняній науці знаходиться на початковій стадії, і тому фактичними синонімами етнічного туризму часто виступають історико-культурний туризм, краєзнавчий туризм, тощо. Саме тому з метою визначення специфічних рис власне етнотуризму слід виокремити такі його головні складові, як етнорекреаційний потенціал та етнорекреаційний ресурс території, що уможливлюють реалізацію туристичної діяльності, котра згідно з

визначенням англійського дослідника Т. Хітча, «характеризується залученням корінного населення регіону, що займається популяризацією специфічних рис власної етнічної ідентифікації з метою залучення туристів» [517, p. 186]. Етнорекреаційні ресурси при цьому розглядаються як особлива група ресурсів території із специфічним природно-ландшафтним середовищем, традиційними формами ведення господарства і побуту, включаючи такі невід'ємні компоненти як традиційні види житла, народну творчість, що в сукупності виступають як єдиний унікальний етноресурсний комплекс.

Аналізуючи дефініції етнотуризму, які дали західні дослідники відзначимо в першу чергу, що вони акцентують на атракційності, як визначальній рисі цього виду туризму, здатній зробити його конкурентоспроможним на динамічному ринку туристичних послуг, про це зокрема говорять американські дослідники В. Сміт, П. ван ден Берг, англійські – С. Харрон і В. Вайдер, натомість акцентують на нематеріальних характеристиках етнотуризму, його культурному наповненні, зрештою на можливості завдяки цьому явищу проникнутись культурою, що неспотворена віяннями техногенної цивілізації [516].

Важливими, на наш погляд, видаються також теоретичні напрацювання західних дослідників Г. Річардса та Г. Байвотера, які пропонують класифікацію мотиваційних стимулів самих туристів. Г. Річардс розрізняє «культурного туриста» з особливою метою та «культурного туриста» із загальною метою. До першої категорії відносить тих, для яких культурні місця та пам'ятки представляють головну мету поїздки, а до другої – тих, які знайомство з етнокультурною спадщиною поєднують з елементами рекреації. Натомість дослідник Г. Байвотер розділяє культурно мотивованих, культурно натхненних та культурно зацікавлених туристів [481, с. 68].

Вітчизняні дослідники теж не відзначаються одностайністю у дефініюванні етнотуризму. Це викликано, як слушно зауважує О. Дутчак, тим, що у Законі України «Про туризм» етнотуризм не розглядається як окремий вид туристичної діяльності. Саме тому українські вчені акцентують на тих чи інших

рисах, які є важливими у цьому контексті [406, с. 65]. Зокрема, В. Кифяк акцентує на ностальгійно-сентиментальній складовій етнотуризму, яка на його думку, здатна задовольнити потребу у підкріпленні національної ідентичності, відтворенні власного життєвого шляху, тощо [557]. Інша група українських вчених, – М. Орлова, Л. Черчик, Н. Коленда, виокремлюють пізнавальну складову етнотуризму, і відповідно вводять це поняття у ширший ракурс збереження етнокультурної спадщини, під якою розуміють сукупність матеріальних і духовних цінностей, вироблених певним етносом впродовж його історії, на власній території оригінальними засобами етнічного самовираження [505, с. 208].

Вважаємо доцільним виділити серед підходів до класифікації етнотуризму три головні види. По-перше це відвідування існуючих поселень, що складають історичні інтереси через збереження традиційної культури визначених народів або етносів (такі поселення можуть бути як тимчасові, так і постійні). По-друге, це знайомство з музеями народної архітектури та побуту (останнім часом особливої популярності набувають «живі» етнографічні музеї під відкритим небом, в яких містяться зразки традиційної архітектури та предметів побуту). Треба сказати, що рівень атракційності таких музеїв безпосередньо залежить від кількості елементів матеріальної культури, що мають етнографічне значення. Третім видом етнотуризму є знайомство з так званими непредметними формами етнографічної спадщини – традиціями, святами, звичаями. Ці форми зберігаються у визначених соціальних групах протягом довгого часу.

Практична реалізація стратегічної мети етнотуризму полягає у фактичному формуванні етнографічних турів, як окремого виду туристичного продукту, здатного серйозно вплинути на соціально-економічний розвиток етнорегіону засобами, про які йдеться в наступних розділах дослідження.

Важливо також відзначити позицію Б. Чаплінського та А. Кібича, які фактично підміняють поняття етнічної культури поняттям «етнокультурні ландшафти». Саме ці ландшафти за умови розвитку у них належної

інфраструктури здатні привабити туристів, зберігши при цьому як традиційну культуру, так і дозволивши отримати матеріальні вигоди місцевому населенню [504, с. 259–265].

Дослідниця Ю. Геніна наголошує на обов'язковості здійснення класифікаційного аналізу культурних ресурсів туристичного регіону, з метою, по-перше, з'ясування його етнічних складових, а по-друге, – підвищення атракційності культурних об'єктів, що є дуже важливим в умовах жорсткої ринкової конкуренції та потребує належної креативності й ініціативності [392, с. 175].

Характерною рисою реалізації місцевого етнотуристичного потенціалу є здатність організувати різноманітні заходи культурного характеру, що відображають унікальні можливості регіону, створюють та підтримують імідж його туристичної привабливості, крім того, вони сприяють зменшенню сезонних коливань та підсилюють значення стаціонарних пам'яток [590, с. 43].

Слід зазначити, що базові етнотуристичні домінанти повинні містити символічні елементи культури регіону, дуже важливо не переймати єдиний стандарт розвитку, а використовувати унікальність соціальної історії етнографічної локації.

Отже, важливим фактором консервації етнокультурної спадщини є її музеєфікація. Сьогоднішні музеї зосереджуються передусім на задоволенні індивідуальних клієнтських запитів туристів і намагаються гармонійно поєднати просвітницьку складову музейної справи та рекреаційний елемент, який базується передусім на залученні туристів до проведення тих чи інших майстер-класів, що мають етнографічне навантаження (наприклад, писанкарство, виготовлення глиняного посуду, бісероплетіння, тощо).

Актуальною у цьому контексті є думка Н. Серокурової про те, що просторова структура туристсько-рекреаційного потенціалу включає такі елементи як туристичний простір та територія пріоритетного розвитку туризму. Перший елемент дослідниця розуміє як сукупність природних ресурсів та соціально-економічної інфраструктури певної території, а територія

пріоритетного розвитку туризму – це географічний ареал, в межах якого конкретно концентруються туристсько-рекреаційні ресурси міжнародного і національного значення, які мають диверсифікований характер, туристську привабливість, доступність та пристосованість для туристського споживання [603, с. 6].

Важливе значення для нашого дослідження має розкриття компонентної та просторової структури туристичного та рекреаційного потенціалу Івано-Франківської області. Власне, туристично-рекреаційний потенціал Прикарпаття, на нашу думку, слід розуміти як сукупність туристсько-рекреаційних ресурсів та кадрового й організаційно-управлінського потенціалу, за умов ведення цього виду діяльності на відповідній території (в Івано-Франківській області), спрямованої на задоволення як потреб самих туристів, так і підвищення добробуту місцевого населення [594].

Важливим чинником інтенсифікації туристичної діяльності на Прикарпатті є компактність розташування усіх етнографічних районів у межах однієї області, що з одного боку загрожує уніфікації стилів життя і є передумовою для повного культурного змішування, а з іншого – за умови належного плекання етнічної самобутності, здатне особливо актуалізувати крос-культурну комунікацію. Необхідні умови для розвитку етнотуризму на Івано-Франківщині в досліджуваний період досягалися дуже складно, адже зміна державного устрою ускладнила визначення ідеологічного поля стабільності, формування мети суспільного розвитку, розуміння національних пріоритетів. Оскільки вирішення цих питань пов’язане з пошуком комплексного підходу та гармонізацією політичної й економічної складових українського державотворення, яке має поступальний характер, то й туристична галузь розвивається пропорційно до рівня політичної стабільності та економічного добробуту України.

Етнографічна типологізація туристичних об’єктів регіону, виходячи з особливостей його історичного та соціально-економічного розвитку здійснюється за допомогою виділення конкретних етнокультурних ландшафтів,

які класифікуються наступним чином: ландшафти виділені на підставі поєднання господарської діяльності і природних умов; ландшафти виділені на підставі поєднання природних умов розселення традицій і побуту; ландшафти виділені на підставі поєднання матеріальної і духовної культури [406, с. 64]. Відтак, головні етнографічні райони Прикарпаття – це власне ландшафти виділені на підставі поєднання матеріальної і духовної культур, що робить їх особливо привабливим для мешканців інших регіонів.

Українська культурно-традиційна й побутова дійсність, складовою якої є галицький локальний ареал, має розмаїтий регіонально-культурний колорит, що виявляє специфіку етнографічних груп українців – бойків, гуцулів, тощо, без урахування цих локальних проявів та етнореалій неможливо сповна осмислити українську історію, визначити механізми популяризації національно-культурної спадщини на сучасному етапі.

У практиці світового туризму за останні десятиліття етнічний туризм набув значного розвитку, маємо всі підстави стверджувати, що зараз ми переживаємо період так званих «етнокультурних подорожей», коли економічна складова світового туризму поступово відходить на другий план, і це явище стає переважно соціокультурним та виконує функції самоствердження та самореалізації людини як сукупності індивідуального світосприйняття та колективного досвіду.

Отже, методологічною основою роботи слугує комплекс використаних наукових підходів (етнокультурний, структурно-функціональний, соціокультурний, інституційний, суспільно-формаційний (історичний), системний), принципів (історизму та об’єктивності) та методів (хронологічний, історично-порівняльний, історично-типологічний, просторово-порівняльний, герменевтичний, історично-правовий, діалектичний) дослідження. Їх застосування дозволило скласти цілісне уявлення про історико-культурні засади становлення і розвитку етнотуризму в Івано-Франківській області в період незалежності. Зауважимо, що поняття «етнотуризм» на сучасному етапі стало широковживаним у наукових виданнях. Це пов’язано із процесами

культурної асиміляції та акультурації, подолання негативних наслідків від яких, на наш погляд, безпосередньо пов’язане з інтенсифікацією етнотуристичної сфери. Саме в цьому контексті важливим є вивчення етнокультурного туризму, що створює передумови для реалізації культурних потреб людини, дозволяє диференціювати культурні запити туристів різних категорій, що у свою чергу зумовлює необхідність всебічного вивчення культурного потенціалу туристичної дестинації як джерела різноманітних пропозицій для етнокультурного туризму.

Таким чином, джерельна база дослідження є достатньо повною і репрезентативною для характеристики історико-культурних засад становлення і розвитку етнотуризму в Івано-Франківській області. Вона складається з нормативно-правових документів, загальноукраїнських й місцевих стратегій і програм розвитку туризму, документів центральних та місцевих архівних установ, газетної і журнальної періодики, а також путівників, каталогів, буклетів. Доцільність такого поділу джерельної бази дослідження зумовлена ґрунтовним вивченням способів та механізмів розвитку туристичної справи в незалежній Україні, здійсненням прогностичних передбачень та розробкою новітніх теорій, що дозволять реформувати й оптимізувати етнотуристичну сферу Івано-Франківщини.

Проаналізувавши стан наукової розробки проблеми, можемо зробити висновок, що дослідження історико-культурних засад розвитку етнотуризму Прикарпаття (1991–2014 рр.) не було предметом спеціалізованого комплексного дослідження. Сучасна історична наука стимулює пошук нових шляхів і перспектив вивчення, комплексу конкретно історичних проблем пов’язаних з етнотуристичною проблематикою, опираючись на історіографічну традицію вивчення пам’яток історії та культури краю, але при цьому реагуючи на зарубіжні виклики.

З’ясувавши стан наукової розробки проблеми, стверджуємо, що концепт «етнотуризм» у сучасному науковому дискурсі розглядається крізь призму особистісного та інституціонального підходів. Передусім створення ефективної

нормативно-правової бази реалізації туристичної діяльності здатна сприяти виконанню етнотуризмом його визначальної функції, що полягає у задоволенні людини потреби розширити горизонти повсякденного буття, реалізувати себе як творчу особистість, зберегти культурні надбання та історичну пам’ять народу.

Дослідження засвідчує що етнотуризм є важливим чинником розвитку сучасного суспільства, який сприяє нівелюванню протистояння культур, збереженню природної і культурної спадщини, створює нові зони соціальної зайнятості, має більший ніж інші суспільні феномени потенціал для створення атмосфери взаєморозуміння.

РОЗДІЛ 2. ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ТА ІСТОРИКО-ПРАВОВА БАЗА ЕТНОТУРИЗМУ НА ІВАНО-ФРАНКІВЩИНІ

2.1. Історичні чинники функціонування етнотуристичної галузі

Прикарпатський край багатий своєю матеріальною та духовною культурою, яка створювала туристичний потенціал регіону й охоплювала усі ділянки громадського, родинного і суспільного життя. Адже, значущість туризму як особливого соціокультурного явища в історичній ретроспективі випливає із його значення для формування ієрархії матеріальних, культурних і духовних потреб людини, особливостей комунікації у процесі туристичної подорожі, а також взаємодії світоглядних і ціннісних орієнтацій самих туристів у контексті розширення «життєвого світу» людини. Туризм як соціальний інститут системно та комплексно впливає на всі сфери суспільного життя, сприяючи його розвитку, ускладненню та вдосконаленню.

Протягом історії туризм та мандрівництво водночас виступали поштовхом національної самоідентифікації та фактором включення у загальноцивілізаційні процеси, що сприяло пожвавленню діалогу різних культур, відігравало соціально-економічну, культурно-моральну функції. Туристична діяльність у всі історичні періоди сприяла узгодженню суспільних та індивідуальних інтересів, реалізації еволюційного типу взаємин суспільства і природи.

Розвиток туризму на західноукраїнських землях за різних політичних режимів засвідчує, що це явище у регіоні виконувало важливу роль, яка дозволяла істотно доповнювати діяльність інших соціальних інститутів, ефективно сприяла задоволенню соціокультурних потреб, а також розв’язанню такої гострої соціальної проблеми як зайнятість працездатних через створення нових робочих місць на об’єктах туристичної інфраструктури. Географічне розташування прикарпатського регіону об’єктивно сприяло розвитку туристичної сфери.

Обґрунтовуючи причини і необхідність популяризації туристських мандрівок у середовищі галицької молоді український письменник і

громадський діяч І. Франко писав, що вона повинна наслідувати справу будителів народних душ українців Галичини – діячів «Руської трійці», які побували в усіх закутках нашого краю [433, с. 170; 372, с. 3–6]. Свою першу туристичну подорож сам Каменяр здійснив ще в 1874 р., будучи гімназистом, і згадував про неї у листі до М. Драгоманова: «скінчивши сьому клясу, я перший раз пустився під час вакацій в дальшу дорогу: поїхав залізницею до Стрия, а звідси рушив сільським трактом на Синьовидне, Бубнище, Тисів, Старий Мізунь і Лолин. Ця маленька мандрівка дала мені пізнати трохи більше світу і людей, ніж я знав досі…». Завдяки його зусиллям було ініційовано створення студентської туристичної організації з метою вивчення життя і побуту сільського населення, а в 1883 р. мислитель започаткував «Етнографічно статистичний гурток для студіювання життя і світогляду народу» згодом реорганізований у «Гурток для мандрівок по нашому краю». Лише за період 80-х рр. XIX ст. цими товариством організовано проведено шість мандрівок сільською місцевістю Прикарпаття [421, с. 31].

Великого значення краєзнавчим прогулянкам надавав один із засновників галицької археологічної школи Я. Пастернак. На думку вченого, саме в таких мандрівках «…міститься заклик пізнавати минувшину краю, його історичну традицію та все, що впродовж давніх століть складалося на повний образ життя в ньому в усіх його проявах» [460, с. 11].

Свою думку щодо значення туристичних подорожей для національно-патріотичного виховання висловлював відомий український історик І. Крип’якевич, наголошуючи, що «…мандрівництво може осягнути свою національну ціль тільки тоді, коли дійсно допомагає пізнанню рідної країни» [426, с. 1].

Значна увага приділялася ініціаторами й аматорами туристичного руху виробленню методів підготовки і проведення подорожей. На думку педагога І. Ющишина підготовка до «прогульки» залежить від її виду та виховного завдання [511, с. 16]. І. Петрів ретельно описував процес підготовки до походу, наполягаючи на розробці детального плану його здійснення, що мало

дисциплінувати колектив, чітко окреслювало спільну мету і способи досягнення пізнавальних завдань [465, с. 49].

Австрійський період характеризувався розвитком громадсько-політичних організацій, які пропагували та організовували подорожі у сільській місцевості, досліджували історію та культуру краю, вивчали фольклор і досягнення декоративно-ужиткового мистецтва [384].

Туризм як рекреаційна галузь у Галичині, передусім на Гуцульщині зародився завдяки діяльності ентузіастів у середині XIX ст. Першою громадською організацією, яку створили польські ентузіасти з метою популяризації туристичних мандрівок регіоном Східних Карпат стало Татранське товариство, установчі збори якого відбулися 3 вересня 1873 р., на них новостворена організація поставила перед собою ряд завдань: збирання та поширення інформації про карпатські вершини; допомога потенційним туристам в організації проживання та харчування під час мандрівок; захист унікальних представників фауни та флори Карпатського регіону; розвиток туристичної інфраструктури краю [537, s. 184].

Справу продовжили Є. Єнота, В. Зонтак, Ю. Жулінський, які в 1875 р. заснували перший екскурсійний комітет у Галичині з центром у м. Львові. У 1876 р. відкрито її філію у м. Станиславові, яка у 1888 р. налічувала 101 члена. З 1878 до 1883 р. за її сприяння було організовано ряд щорічних пленерів для художників-пейзажистів з Великої Польщі на Чорногірському хребті. За активної участі членів цієї організації відкрито перший готель на Гуцульщині у 1878 р. поблизу с. Микуличина. Ще один інфраструктурний об’єкт, який приймав відвідувачів гори Говерла, було збудоване в урочищі Зарослик, поблизу с. Ворохти у 1881 р. У 1894 р. магістрат м. Коломиї виділив велику для тих часів суму у розмірі 800 золотих для будівництва туристичного комплексу у с. Ворохті, розпорядником цих робіт було призначено Татранське товариство. Комплекс був зданий в експлуатацію в 1895 р., він налічував 13 номерів класу люкс, здатних прийняти 26 відпочиваючих [384, с. 48].

Активізації туристичної діяльності у регіоні сприяв візит до Коломиї австрійського імператора Франца-Йосифа I, що відбувся у вересні 1880 р., він відкрив так звану «Покутську виставку», відвідувачі якої мали змогу ознайомитись із каталогом найпривабливіших туристичних маршрутів регіону. Візит загалом посприяв активізації просвітницько-краєзнавчого руху шляхом відкриття музеїв, проведення пересувних виставок, народознавчих мандрівок і краєзнавчих екскурсій, здійснення наукових експедицій.

У 1880–1890-х рр. завдяки діяльності Татранського товариства було розроблено та популяризовано ряд туристичних маршрутів, які починалися з м. Коломиї і через с. Баню Березівську та с. Яблунів Косівського повіту, доходили до Яблуницького перевалу. Для підвищення туристичної привабливості регіону з 1893 р. його керівники почали розробляти гірськолижні маршрути. Популяризаторами такого виду туризму були Ю. Шнайдер та М. Малачинський, які працювали першими лижними інструкторами біля підніжжя гори Говерла в 1897 р. [416, с. 81].

Окремо у діяльності товариства слід виділити його видавничу діяльність. Так протягом 1880–1890-х рр. стараннями членів організації було видано низку туристичних путівників («Путівник на Чорногору та у Східні Бескиди», укладений Г. Гофбауером; «Ілюстрований путівник по Східних Карпатах Галичини, Буковини», упорядкований М. Орловичем; «Ілюстрований путівник по Станиславівському воєводстві», укладений Р. Добровським; а також «Туристичний довідник про Коломию», автором якого став Й. Дзедзелевич) [521, с. 264].

У 1906 р за сприяння тодішнього президента Татранського товариства Казимира Світальського було організовано перший студентський літній табір на Чорногорському хребті, що відбувся влітку того ж року. Захід відвідали 158 учасників, що сприяло популяризації серед студентської молоді регіону туристичних маршрутів Карпатами [484, с. 115–117].

Українська інтелігенція, за прикладом польської, теж створила власне туристичне товариство «Чорногора» [588, с. 180]. Його загальні збори якого

відбулись 20 травня 1910 р., на них було обрано голову організації С. Стеблицького. 22 травня того ж року товариство звернулося до австрійського уряду з листом, в якому вказувалось, що «… члени руського товариства туристичного «Чорногора» з осідком у Станиславові постановили оснувати се товариство і просять світле Міністерство прийняти його Статут до своєї відомості». Статут «Чорногори» був затверджений за сприяння намісника австрійського цісаря у Галичині М. Бобжинського 10 червня 1910 р. [436, с. 62]. З аналізу цього документа випливає, що туристичне товариство «Чорногора» ставило перед собою ряд завдань: пропаганда туристичної діяльності; співпраця з Татранським товариством та Науковим товариством імені Т. Шевченка з метою обміну науковими матеріалами та досвідом роботи; надання методичної та практичної допомоги туристам при здійсненні мандрівок [435, с. 46]. І українська і польська сторона добре розуміли стратегічну пріоритетність розвитку туризму у регіоні, і незважаючи на існуючі політичні протиріччя, все ж налагодили достатній рівень співпраці у цій галузі. Ці туристичні організації діяли на теренах Прикарпаття в період Другої Речі Посполитої.

У 1921 р. Татранське товариство почало видавати перший туристичний журнал регіону під назвою «Вершини». В 1925 р. члени товариства організували туристичний конгрес у м. Станиславові, на якому були присутні майже 250 делегатів, що безумовно якісно підвищило туристичну привабливість краю [15, арк. 2–7]. Цьому ж сприяло прокладення в 1928 р. першої залізничної колії зі Станиславова до Ворохти [14, арк. 22–29]. Для активізації літнього туризму в Карпатах поруч із гірськолижним клубом, з 1929 р. при Татранському товаристві почала функціонувати секція сплавляння на каное по ріках – Прут і Черемош [13, арк 32–35; 537, s. 67].

Після воєнних лихоліть у 1922 р. «Чорногора» відновила свою діяльність, створивши філії у м. Коломиї та м. Косові й розширивши коло завдань організації, до них додалися: дослідження природного ландшафту карпатських гір; охорона пам’яток історії, культури та природи регіону; збирання та зберігання предметів старовини, зразків народного мистецтва та промислів.

Крім того, члени товариства організували й утримували спеціальну фахову бібліотеку, в якій було зібрано чималу колекцію літератури на туристично-краєзнавчу тематику, карти і схеми з описами туристичних маршрутів, тощо. Активісти товариства будували літні притулки для туристів, зокрема на полонині Плісце та біля підніжжя гір Довбушанка і Сивуля, а також встановлювали дороговкази і маркували маршрути з с. Осмолоди через Горгани до с. Татарова Надвірнянського повіту (маркування збереглося до наших днів) [528, s. 88]. Тісно співпрацювали з туристичним товариством «Чорногора» місцеві краєзнавці, які збирали етнографічні й фольклорні описи регіону, а також фотографії, що передавалися для організації тематичної експозиції у Коломийський музей «Гуцульщина», заснований у 1926 р. В. Кобринським [434, с. 17].

Практична робота товариства була спрямована передусім на розвиток пішохідного туризму. Лише протягом 1927 р. було розроблено цілий ряд нових туристичних маршрутів з лижного, водного та велосипедного туризму. Чимало з них маркувались і стали еталонними, про що згадується у тогочасних історичних джерелах. Так наприклад, «… верхами проходить туристичний шлях, знаний мабуть кожному українцеві … з Осмолоди верхами Горганів до Довбушанки, опісля через верхи Синяка і Хом'яка до Татарова» [509, с. 231]. З 1937 р. з ініціативи членів «Чорногори» у с. Ворохті почала діяти перша рятувальна служба та курси провідників туристичних мандрівок. У цьому ж році була відкрита і так звана «Учительська оселя», яка, окрім практичної допомоги рятувальникам надавала достатньо точні топографічні карти місцевості, що допомагали орієнтуватися в горах. Таким чином, поступово вдосконалювалась організація краєзнавчих мандрівок на Гуцульщині.

Окремо слід зазначити про туристсько-краєзнавчу діяльність у Галичині членів молодіжних товариств («Січ», «Пласт», «Сокіл», тощо). Їх ідеологія полягала в тому, що патріотичне виховання молоді здійснювалось у мандрівних і стаціонарних таборах. Зокрема, один з діячів пластового руху А. Річинський активно пропагував пішохідні прогулянки в Карпати, базові курси альпінізму.

Дослідник галицького пластового руху Б. Савчук, відзначив, що мандрівництво (за сучасною термінологією – туризм) ставило цілісну систему подорожей у відповідність з власною ідеологією та методикою, що мало на меті забезпечити виховання моральних і фізичних якостей пластуна [485, с. 152].

Реалізація етнотуристичної діяльності у міжвоєнний період відбувалася в першу чергу завдяки діяльності етнографічних товариств, найбільше відомостей маємо про заснування й основні етапи формування музейної експозиції та ведення наукових досліджень членами товариства «Бойківщина», що було засноване в 1928 р. у м. Самборі на Львівщині. Комплексною краєзнавчою діяльністю займалися у міжвоєнний період етнографічні товариства, зокрема, засноване 16 червня 1928 р. товариство «Бойківщина». Так у звіті з першого загального збору членів товариства наголошується: «повідомити громадянство українське з Бойківщини в газетах «Діло», «Свобода», «Громадський голос» про завдання товариства з просьбою до священників, учителів і селян з Бойківщини, щоб збирали для товариства цінності і надсилали для формування експозиції музейної» [34, арк. 13–14].

Окремі аспекти діяльності цього ж товариства за наступні роки також висвітлені в архівних матеріалах. На увагу з нашої точки зору заслуговують свідчення, що вказують на наукову діяльність як одне із завдань членів товариства: «Товариство «Бойківщина» займається не лише колекціонуванням музейних експонатів, але й науковою обрібкою зібраних матеріалів. Висліди цих праць друкуються у спеціальному органі товариства – «Літопис Бойківщини» … На жаль з браку фондів (коштів) не можна друкувати цілого опрацьованого матеріалу, який мусить ждати тих кращих часів» [34, арк. 62–63].

Музейна експозиція товариства «Бойківщина» постійно поповнювалася і переважна більшість населення усіляко сприяла поширенню традиційної культури цього етнографічного регіону, про що свідчать наступні архівні джерела: «за останній рік предметів до експозиції прибуло 2 628, загальний приріст становить від 1 746 до 4 375 експонатів… Відношення суспільності на

загал дуже прихильне, а виїмків належать лише одиниці: о. Д. Гординський, котрий не зустрівся з нашим представником, зіславшись на брак часу» [34, арк. 29].

Збільшення музейної експозиції товариства відбувалося протягом усього міжвоєнного періоду: «зріс відділ етнографічний, головно в частині археологічній, завдяки великій праці д-ра Кобільника. Кількість експонатів збільшилась на 969 одиниць у порівнянні з попереднім роком… Доктор Кобільник заявляє, що може занятися антропологічним дослідами, але для цього товариство мусить випозичити інструменти до помірів з НТШ у Львові» [34, арк. 74–75].

На території Івано-Франківщини 5–6 червня 1938 р було проведено з'їзд українських музейників в музеї «Гуцульщина» імені Й. Кобринського у м. Коломиї. Про це свідчать повідомлення: «Черговий з'їзд українських музейників розпочався з розгляду музейних звітів та одобрення діяльності управи українських музеїв. До передполудневої програми належать звидження з Музею, зате пополудневий час призначається на дуже цінні відчити, які виголосять представники наукового світу» [33, арк. 1–2].

Активний розвиток музейної справи у Галичині виявив необхідність належної координації музейних установ різних регіонів. З цією метою на ІІІ з'їзді українських музейників було прийнято було рішення про заснування Комітету Українських обласних музеїв: «завданням цього комітету є скоординувати працю наших музеїв у одноцільному напрямі, інформувати українські обласні музеї про всі справи, що відносяться до музеїв та музейництва взагалі, заступати справи обласних музеїв та бути лучником між обласними та львівськими українськими музеями» [34, арк. 48–49].

Масового характеру туристично-рекреаційна галузь набула в радянську епоху, коли кардинально змінився суспільно-політичний устрій у регіоні. Особливості подальшого розвитку туристичної сфери об'єктивно залежали від тих суспільно-політичних реалій, в яких опинилися населення краю, передусім надмірної політизації й ідеологізації політичного життя з одного боку, а з

іншого – суцільного вихолощення індивідуальної приватної ініціативи громадян, і як наслідок тотального контролю держави у туристичній сфері [589, с. 170].

Система радянського типу соціального туризму базувалась на принципі рівного доступу до туристських послуг. Соціальна складова полягала у тому, що через профспілкові комітети підприємств та установ частково або повністю фінансувався відпочинок працівників та членів їх сімей. Спеціалізовані туристичні підприємства у свою чергу отримували постійні дотації на заробітну плату, комунальні послуги, тощо. Дотаційність галузі в СРСР зумовила її головний недолік: відсутність системного вивчення потреб самих туристів, адже масовість досягалася за рахунок диктату виробника туристичних послуг, передусім завдяки екстенсивному розвитку цього сектора економіки [470, с. 169].

Крім того в СРСР була відсутня система спеціального туристичного законодавства, що значно ускладнювало процес планування діяльності у цій сфері. Тому переважаючим був масовий внутрішній туризм, що розвивався завдяки дотаціям із професійних спілок та фондів соціального страхування. Звичайно, це відігравало важливу роль у культурному розвитку та організації дозвілля населення, але водночас не сприяло формуванню якісної туристичної інфраструктури (туристичні об’єкти країни значно поступалися у цьому плані іноземним аналогам). Головна увага партійних та державних органів зосереджувалась на посиленні культурно-просвітницької і пропагандистської функції туризму, а також удосконаленні системи управління туристичною сферою [370, с. 184].

Варто підкреслити чітку виконавську вертикаль у виконанні рішень уряду та Центрального комітету КПРС, починаючи з республіканського і закінчуючи місцевим рівнем. Ці постанови приймалися з урахуванням матеріально-технічних, рекреаційних, демографічних освітніх та інших особливостей відповідних регіонів. У такий спосіб забезпечувалася чітка система роботи з реалізації завдань щодо розвитку туризму у величезній країні, що планувалася

на перспективу. У цьому контексті можна виділити ряд тенденцій, що безперечно мали вплив і на розвиток туризму Івано-Франківщини. Це, передусім, орієнтація на кооперування різних організацій і відомств у реалізації завдань туристсько-екскурсійного обслуговування, що сприяло подальшій інтернаціоналізації туризму та підвищенню його ролі як чинника ідеологічного виховання [423, с. 173].

Провідну роль в організації внутрішнього туризму на Івано-Франківщині виконувала туристсько-екскурсійна система профспілок, яка в 1962 р. зазнала суттєвої адміністративної реорганізації: були створені Ради з туризму при Обласних радах (1965 р. такий орган було створено на Прикарпатті, а з 1969 р. він почав називатися Рада з туризму та екскурсій).

Як слушно зазначають дослідники Р. Котенко й Б. Савчук, структура управління як самодіяльним, так і профспілковим туризмом на Івано-Франківщині у радянський період загалом відповідала союзному шаблону і була спрямована передусім на агітацію і пропаганду туризму. Функції організації і контролю за туристичною діяльністю в межах СРСР було покладено на Всесоюзну раду з туризму та екскурсій (ВРТЕ), створену у 1936 р. Реорганізація цієї структури відбулася в 1962 р., і цього ж року була створена Центральна рада з туризму і екскурсій УРСР (ЦРТЕ УРСР), яка в березні 1965 р. отримала свою філію на Прикарпатті – Івано-Франківську обласну раду з туризму, в 1969 р. її було включено в організаційну структуру ЦРТЕ УРСР [483, с. 94]. Розвиток радянського туризму характеризувався створенням широкої мережі планових всесоюзних маршрутів, які були укладені Центральною радою з туризму та екскурсій. В УРСР в 1970-ті рр. працювали 154 підрозділи ЦРТЕ, в яких проводилися екскурсії по трьох тисячах тем і в них брали участь близько 110 тис. осіб щодня [25, арк. 5–7; 32, арк. 7].

Рівень розвитку самодіяльного туризму того часу потребував зміни якості підготовки інструкторських кадрів. Саме з цією метою Президія Всесоюзної ради з туризму своїм рішенням від 29 листопада 1966 р. затвердила Положення

про громадянські туристські кадри, навчальні плани і програми їх підготовки, тощо [544, с. 408].

У 1976 р. засновано Івано-Франківську обласну федерацію туризму. За підтримки партійних, профспілкових, комсомольських органів Федерація швидко розгорнула діяльність, зосередивши у своїх руках керівництво самодіяльним туризмом. Про зміст і напрями роботи Федерації туризму свідчить існування при ній таких комісій: пішо-лижної, гірської, водної, велосипедної, автомототуризму, маршрутно-кваліфікаційної, походів вихідного дня, організаційно-пропагандистської роботи [23, арк. 2].

В рамках республіканської ЦРТЕ усі туристичні подорожі поділялись на планові, для участі в яких необхідно було придбати путівку на визначений маршрут та самодіяльні, які організовувались силами туристської групи. Плановий туризм був однією з категорій соціального туризму і саме у зв'язку з цим він набув такого широкого розвитку. Самодіяльний туризм включав походи туристичної групи, самостійно розробленими маршрутами, або маршрутами рекомендованими туристичними клубами. Організація і проведення самодіяльних туристичних походів базувалася на принципах самозабезпечення та самообслуговування. [544, с. 410].

Поряд з Федерацією туризму вагоме місце у структурі самодіяльного туризму належало Контрольно-рятівній службі, створеній у квітні 1971 р. як окремий орган Івано-Франківської обласної ради з туризму та екскурсій. Вона була покликана здійснювати профілактичну роботу з безпеки на планових самодіяльних маршрутах, займатися профілактикою пожеж внаслідок туристичної діяльності, а також нещасних випадків і правопорушень під час подорожей, сприяти охороні природи і пам'яток історії та культури [104, с. 295].

Активний розвиток самодіяльного туризму особливо у радянському Прикарпатті пояснювався низкою наступних факторів: доступністю, можливістю оздоровити організм, пізнавальною та виховною складовою, яка сприяла гармонійному розвитку особистості, самоствердженню людини, тощо.

Активними туристами у радянський період були переважно представники інтелігенції, які таким чином відпочивали від надмірної політизації суспільства, буденної рутини [422, с. 107].

У 1970–1980-х рр. сформувалася доволі складна схема планових туристичних маршрутів, які поділялися за державним статусом (всесоюзні, місцеві), способом пересування, тривалістю, сезоном, внутрішнім змістом та іншими критеріями. В основі механізму функціонування планового туризму на Івано-Франківщині лежала система розподілу путівок, що реалізувалися туристично-екскурсійними організаціями й підприємствами спільно з профспілковими та іншими громадськими організаціями. Статус «всесоюзних» мали туристичні маршрути, що «становили інтерес для населення всієї країни» [586, с. 3].

Р. Котенко стверджує, що питома вага Прикарпаття в структурі всесоюзних туристичних маршрутів залишалася стабільно високою, а їхній асортимент розширювався. Так, наприкінці 1970-х рр. рекреантам зі всього СРСР пропонували путівки за сімома маршрутами для літнього й переважного зимового (лижний туризм) відпочинку на турбазах м. Яремчі, с. Шешори Косівського району, с. Яблуниці Яремчанської міськради, м. Косова, м. Івано-Франківська [422, с. 107; 18, арк. 2–11; 19; 24, арк. 8–9]. Їхня тривалість становила 10–20 днів, а вартість коливалася від 44 до 99 карбованців [586, с. 84–85]. Окрім того, м. Івано-Франківськ входив до одного автобусного туристичного маршруту, що розпочинався у Львові [586, с. 88; 20, арк. 2; 21, арк. 5].

Через Прикарпаття проходило близько 20 всесоюзних маршрутів, причому більшість із них пролягала винятково територією області [543, с. 24]. Зокрема, із п'яти автобусних маршрутів найпопулярнішими були «Прикарпатський», куди поряд з містами Львовом, Чернівцями, Дрогобичем входили Івано-Франківськ і Косів, та «Прикарпатське кільце», що передбачав проживання на турбазах м. Яремчі, м. Косова, м. Верховини, м. Івано-Франківська (функціонував з травня до жовтня; тривалість 20 днів; вартість путівки

123 карбованці). Останній пропонував змістовну екскурсійну програму, до якої, окрім знайомства з названими містами, входили походи місцями, пов’язаними з іменем О. Довбуша, на гори Маковиця і Явірник, відвідини музеїв (краєзнавчих і народної творчості), екскурсії до с. Маняви Богородчанського району Івано-Франківської області та на промислові підприємства, оглядові прогулянки.

Великим попитом користувалися всесоюзні пішохідні маршрути «По Гуцульщині», «Верховинський», «Прикарпатський», що передбачали проживання на одній із турбаз Івано-Франківської області. До їхніх програм входили одно-, дво-, триденні походи та автобусні екскурсії з відвідинами пам'яток природи і культури краю. Прихильників гірськолижного спорту приваблювали зимові маршрути «По Гуцульщині» (м. Яремче), «Яблуницький перевал» (турбаза «Гірська», с. Яблуниця Яремчанської міськради Івано-Франківської області) «Прикарпатська Верховина» та «Карпатські зорі» на однойменній базі в м. Косові [337; 344; 358; 363]. Для них улаштовувалися одно-, семиденні лижні походи із ночівлями в туристичних притулках. Вони передбачали різний рівень сервісу та розмаїті й цікаві екскурсійні програми [422, с. 107].

Проводилась реальна копітка робота з організаційно-методичного забезпечення туристичних маршрутів. Одним з напрямів роботи Облради з туризму та екскурсій була організація і проведення навчально-методичної діяльності, що зокрема, випливає із звіту цього органу за 1986 р., протягом якого фахівцями організації було організовано конференцію з безпеки водного туризму, семінар керівників походів вихідного дня, семінар голів туристських секцій, тощо [32, арк. 9].

Розробляючи туристичні маршрути фахівці використовували єдині для усього СРСР правила та інструкції, зокрема, правила проведення туристичних походів. Для виходу на маршрут туристична група повинна була отримати спеціальний дозвіл маршрутно-кваліфікаційної комісії, маршрутний лист або маршрутну книжку [583, с. 55].

Плановий та регулярний характер роботи радянських контролюючих органів у сфері туризму засвідчують численні матеріали та розробки, що зберігаються у фондах Держархіву Івано-Франківської області. Попри пізнавальну значущість вони несли значне ідеологічне навантаження, демонструючи найперше переваги і досягнення соціалістичного суспільства. Екскурсійна робота ґрунтувалася на панівних в радянській науці підходах до висвітлення історії західноукраїнських земель та ставала ефективним засобом формування «радянської людини». У 1960–1980-х рр. туризм на Івано-Франківщині розвивався у рамках планової економіки і був орієнтований тільки на громадян СРСР, оскільки область була закритою, а розвиток туризму був підпорядкований реалізації п’ятирічних планів, характерних для тодішнього економічного устрою держави [17; 22; 26; 27; 28; 29].

В 1980-ті рр. туризм розглядався не як галузь економіки, а як складова культурного процесу, що зумовлювало регулювання туристської діяльності в рамках законодавства про культуру й освіту. Слід також зазначити, що за весь період існування Радянської держави закону про туризм так і не було прийнято. Не відбулося осмислення й виокремлення туризму в самостійний інститут правового регулювання [547].

Практичні кроки у напрямку вдосконалення туристичної інфраструктури в УРСР розпочалися в першій половині 1980-х рр. прийняттям та виконанням ряду розпоряджень різногалузевих міністерств і відомств, що відповідали за ті чи інші ланки туристичної діяльності.

Зокрема, в листі за № 1/05-02-9-46-88 від 6 вересня 1982 р. на ім’я заступника голови Ради Міністрів УРСР К. Масика надісланого з міністерства промислового будівництва УРСР вказується про недоліки щодо виконання планів будівництва туристичної інфраструктури: «За січень-липень 1982 р. при плані 555 тис. карбованців, освоєно всього 58 % від цієї суми… Керівникам комбінатів і трестів вказано на незадовільний перебіг будівництва запланованих об’єктів в цьому році. Заплановано вжити заходів, щодо оптимізації ходу будівельних робіт до кінця календарного року, з метою

забезпечення виконання річного плану будівництва туристичних об'єктів». Подібними адміністративно-командними методами у республіці вирішувалось питання транспортного забезпечення профспілкового самодіяльного туризму, про що свідчить розпорядження голови Української ради профспілок В. Сологуба від 29 липня 1982 р. за № 04-25-1554. У документі з поміж іншого зазначається: «Для здійснення транспортних подорожей, щорічно орендуються 200 тис. автобусів, 200 залізничних потягів, 17 пароплавів, щоб забезпечити діяльність 105 туристичних клубів, відкрито 2 000 нових туристичних маршрутів… Зросла кількість туристів за рахунок збільшення об'єму транспортних перевезень, так зокрема, у порівнянні з 1980 р. об'єм подорожей залізницею зріс у грошовому еквіваленті з 30 до 43 мільйонів карбованців. Чіткою стала тенденція до збільшення масовості самодіяльного туризму. Тільки за 1981 р. число стаціонарних туристів збільшилося більше ніж у двічі, у порівнянні з минулою п'ятирічкою і досягло у межах республіки 2 мільйонів осіб».

Розкриваючи якісні та кількісні зміни у розвитку туристичної інфраструктури краю слід зазначити, що станом на 1980 р. в Івано-Франківській області діяли: 5 туристичних баз і 5 туристичних притулків. Найвідомішою з них база «Гуцульщина» в м. Яремче, яка була здатна влітку прийняти 950, а взимку – 710 туристів. Інша турбаза – «Прикарпаття» – розташована на березі міського озера в Івано-Франківську та в якій функціонували туристський кабінет, бібліотека, їдальня на 160 місць, кафе і душові кабіни. «Карпатські зорі» приймала туристів у м. Косові, на ній працював пункт прокату альпіністського й гірськолижного спорядження. Літня туристична база «Сріблясті водоспади» приймала відпочиваючих у с. Шешори Косівського району Івано-Франківської області [343, с. 120].

Аналіз архівних матеріалів, дозволяє відстежити особливості адміністративних методів ведення туристської роботи. Так, згідно з постановою Укрради з туризму та екскурсій від 28 лютого 1983 р. було вирішено «… визнати роботу Івано-Франківської облради з туризму і екскурсій з

впровадження системних форм екскурсійного обслуговування місцевого населення незадовільною» [29, арк. 60]. Цим документом було передбачено вжити низку заходів щодо оптимізації галузі, в першу чергу шляхом посилення організаційної навчально-методичної і консультативної роботи. В іншому джерелі проаналізовано роботу міських і районних туристичних клубів, якими лише за звітній період, організовано масові сходження громадян на гору Говерла, у них взяли участь більше тисячі бажаючих, це є свідченням самодіяльний туризм на Прикарпатті набуває масового характеру внаслідок того, що використання адміністративних методів.

Практична діяльність туристичних клубів здійснювалась через створення так званих шкіл-туризму, у яких проводились практичні заняття з «початкової» та «середньої» туристичної підготовки. Окрім шкіл туризму туристичні клуби також займалися рекламою цього виду відпочинку, проводили «тижні туризму», конкурси туристичної самодіяльності, демонстрували фільми, організовували публічні лекції, проводили масові туристські змагання з різних видів спортивного туризму. Зокрема, для оптимізації останнього виду туризму було вирішено збільшити кількість фахових інструкторів з туризму [31, арк. 2–3].

Зауважимо, що ефективність роботи організацій, відповідальних за туристичну сферу, покращилася, відбулись позитивні зрушення щодо ведення туристської діяльності. Це випливає з наказу Голови ради з туризму та екскурсій в Івано-Франківській області Ю. Шморгуна від 10 квітня 1985 р., яким передбачалось створення в усіх районах області мережі Бюро подорожей та екскурсій, на працівників яких було покладене завдання розробити та втілити маршрути «вихідного дня», з урахуванням неоднакових термінів перебування туристів та різного соціального складу туристських груп, а також створити мережу стоянок екскурсійних автобусів [31, арк. 62–63].

Окремим напрямком діяльності Ради з туризму та екскурсій була організація туристичних поїздів. В Івано-Франківську було організовано потяг, що курсував за маршрутом: Івано-Франківськ – Мінськ – Каунас – Вільнюс –

Брест – Смоленськ – Новгород – Ленінград – Псков – Івано-Франківськ [25, арк. 16].

Важливим напрямком діяльності радянських туристичних організацій у 1980-х рр. було дослідження туристично-екскурсійних можливостей різних регіонів країни, розробка перспективних схем розвитку туризму в окремих регіонах, у тому числі й на Прикарпатті. Отримані результати були узагальнені у Генеральній схемі розвитку та розташування туристсько-екскурсійних маршрутів та установ на території СРСР, яка стала науковим підґрунтям для подальшого перспективного туристичного планування [30, арк. 25–26].

На республіканському рівні розроблено туристичні маршрути, за якими здійснювалась туристично-рекреаційна робота: «Гуцульщина і Буковина», «Прикарпатське кільце» (Івано-Франківськ – Коломия – Косів – Криворівня – Верховина – Ворохта – Яремче – Івано-Франківськ.); «Гуцульщина пішохідна» (пішохідний перехід еколого-пізнавальним маршрутом «Стежка Довбуша»; пішохідний маршрут по Чорногірському хребту [284; 318].

Яскравим свідченням ідеологічної спрямованості зовнішнього туризму в СРСР є, на наш погляд, записка ЦК Компарії України від 17 липня 1986 р. №090/3 «Про перебування у Львівській області туристів з Канади (тур «Спадщина-2»)». На підтвердження цієї ідеологічної за ангажованості наведемо промовисті і водночас далекі від істини слова, якими автор записки секретар Львівського обкому Компартії України В. Добрик характеризує кількісний склад та мотивацію іноземних туристів: «Переважна більшість туристів прогресивно налаштовані люди, що прибули в СРСР, незважаючи на погрози націоналістів… багато з них виражали своє задоволення побаченим. Пенсіонер Стів Дідик, заявив, що колгоспники живуть у прекрасних будинках, їм доступні всі досягнення культури, науки і техніки» [12, арк. 28–29].

Туристичні організації регіону у досліджуваний період нарощували обсяги туристично-екскурсійного обслуговування, хоча не всі з них змогли реалізувати свій потенціал. Це ж стосується і підприємств, зайнятих у покращенні туристичної інфраструктури, які щоправда сприяли тому, що туризм на

Прикарпатті набув масового характеру. У середині 1980-х рр. на Прикарпатті встановлено своєрідний рекорд відвідуваності регіону – 2,5 мільйонів туристів. Щоправда, йдеться лише про громадян СРСР, адже, область, як ми вже зазначали, була закритою й іноземцям у неї потрапити складно.

З початком перебудови й руйнуванням «залізної завіси», що тривалий час відокремлювала СРСР від багатьох країн світу, розширюються можливості виїзду громадян СРСР за кордон і відвідування країни іноземцями. Ухвалення в 1988 р. Закону «Про кооперацію» [109, с. 355] сприяло формуванню ринку туристських послуг у СРСР. Розвиток туристичного ринку сприяв виникненню наукового вчення про туризм. У цей час зроблено перші спроби надати цьому явищу теоретичного обгрунтування та з'ясувати роль і значення туризму в житті суспільства [584].

Розпочинається новий етап розвитку туризму вже на пострадянському просторі, який характеризується значним послабленням контролю з боку держави, розробкою якісно нової нормативно-правової бази, існуванням в умовах ринкової конкуренції.

Аналізуючи розвиток туризму на Прикарпатті слушною є думка М. Паньківа. Говорячи про радянський період в розвитку туризму, він констатує, що попри значну ідеологічну заангажованість цієї галузі, туристична й краєзнавча робота велась достатньо системно, що дозволило області перетворитись в один з найбільш відвідуваних регіонів республіки [501].

Таким чином, основними історичними чинниками розвитку етнотуристичної сфери стали позитивні зміни у суспільно-політичному та культурно-просвітницькому житті Австро-Угорської імперії, які сприяли пробудженню та розвитку національної самосвідомості українського населення. Туризм як рекреаційна галузь Галичини зародилася у середині XIX ст. Провідну роль в її розвитку відіграло Татранське товариство, члени якого популяризували туристичні мандрівки на території Східних Карпат. Українське туристично-краєзнавче товариство «Чорногора» на початку XX ст. намагалася змінити методично-практичну організацію мандрівок в Галичині, здійснюючи

екскурсії, мандрівки та популяризуючи природні ландшафти Карпат. У міжвоєнний період Татранське товариство і «Чорногора» продовжили краєзнавчо-туристичну роботу, досліджуючи природний ландшафт карпатських гір, оберігаючи пам'ятки історії, культури та природи, збираючи та зберігаючи предмети старовини, розвиваючи пішохідний туризм. Етнотуристична галузь розвивалася також завдяки роботі етнографічного товариства «Бойківщина» у м. Самборі та музею «Гуцульщина» в м. Коломиї, які займалися колекціонуванням та експонуванням музейних експонатів етнографічного профілю.

Отож, туризм на західноукраїнських землях в другій половині XIX – першій третині XX ст. еволюціонував від мандрівок і подорожей, які були засобами вивчення історії і культури народу до створення розвинутих інфраструктурних форм рекреації. За зразком деяких європейських країн на теренах краю були створені перші туристичні організації і товариства, розпочалось освоєння курортно-рекреаційних зон. Однак цей вид відпочинку не став масовим на цьому етапі, він залишався привілеєм вищих прошарків суспільства.

З приходом радянської влади на західноукраїнські землі помінялися зміст і форми туристично-краєзнавчої роботи. Розвиток туристичної сфери залежав від надмірної ідеологізації політичного життя та тотального контролю держави. Відбувалося вихолощення індивідуальної приватної ініціативи громадян в організації туристичних подорожей. З іншої сторони, викристалізуваний принцип рівного доступу до туристських послуг завдяки профспілковому руху. Специфічні труднощі розвитку туристично-рекреаційної галузі Прикарпаття радянського періоду пов'язані із змінами правового поля. Низка прийнятих законодавчих положень не відповідали вимогам та потребам туристичної галузі, потребували вдосконалення та уточнення окремі правові норми.

Розкривши історичні передумови розвитку туристичної галузі на Прикарпатті за різних політичних режимів, можемо констатувати, що набутий досвід здійснення туристичної діяльності у регіоні засвідчує необхідність

модернізації за умови належного наукового обґрунтування цього процесу, що повинен містити прогностичні передбачення, на основі яких реалізується реформування цієї сфери. Ці дослідження стимулюватимуть розвиток правової та інституційної бази, що дозволить визначити пріоритетні напрями впливу держави на туристичну інфраструктуру.

2.2 Організаційно-правове забезпечення реалізації туристичних програм

За час незалежності України напрацьована значна правова база, спрямована на оптимізацію туристичної діяльності. Відмітимо, що державне управління у сфері туризму передусім полягає у здійсненні впливу органів державної влади та місцевого самоврядування на цей сектор економіки з метою досягнення стратегічних цілей поступу українського суспільства та належної інтеграції держави у світовий економічний і соціокультурний простір. Доцільно зазначити, що розвиток туризму істотно впливає на такі важливі галузі національної економіки як транспорт, торгівля, банківська сфера, і саме тому є одним з перспективних напрямів структурної перебудови соціально-економічного сектора та його адаптації до провідних європейських зразків [507, с. 14].

Туристична галузь постійно знаходиться в полі зору перших керівників держави. Фокусується увага на збереженні національних традицій, історико-культурної спадщини, музейної справи та етнокультурних товариств. Перший президент України Леонід Кравчук (1991–1994) в одній з промов наголосив, що необхідно здійснити цілеспрямовану програму збереження й охорони пам’яток історії і культури, розвитку музеїв, національних будинків культури, бібліотек, товариств [100, с. 166–167].

Міністр культури України Л. Хоролець у листі до Л. Кравчука від 20 серпня 1992 р. відзначила, що в умовах економічної кризи надзвичайно загострилось питання подальшого збереження історико-культурної спадщини, виникла небезпека денаціоналізації і приватизації державного музейного фонду, стає реальністю звуження музейної мережі. Міністр вказала про вкрай незадовільний матеріально-технічний стан музеїв семи областей України, зокрема й Івано-Франківської області. Враховуючи ситуацію, що склалася, чиновник найвищого рангу вважала за доцільним прийняти окремий Указ Президента України з питань забезпечення історико-культурної спадщини України [3, арк. 98–99]. У листі міністра культури І. Дзюби до Кабінету Міністрів України від 8 липня 1993 р. зазначалося про підготовку проекту Закону України про музеї і музейну справу, в якому встановлювався порядок створення державних, громадських і приватних музеїв. До прийняття цього важливого документу урядовець просив тимчасово за дорученням Кабінету Міністрів України залишити за Радою Міністрів Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською місцевими державними адміністраціями право вирішувати питання про створення державних музеїв, їх філіалів і відділів. При цьому заново створені музеї мають бути зареєстровані у Міністерстві культури України [6, арк. 41].

У зверненні за підписом відомих тогочасних громадських діячів А. Авдієвського, М. Вандяка, І. Драча, М. Скорик, Л. Танюка, Д. Янка, яке було опубліковане 7 листопада 1992 р. в газеті «Культура і життя», вказувалося на необхідності прийняття державної програми розвитку культури та мистецтва, охорони та реставрації пам’яток історії та культури України, естетичного виховання дітей та юнацтва. Наголошувалося на максимальному збереженні державного генофонду української нації, соціальному захисту членів творчих спілок і громадських організацій, не спонукати їх залишати Батьківщину у пошуках кращої долі [11, арк. 24].

Президент України Леонід Кучма (1994–2005), аналізуючи становище культури і туризму в державі, звертав увагу на їх незадовільний стан. Зокрема,

він відзначив: «У наш чомусь вийшло так, що відтворення історико-культурних пам’яток стає справою не всіх, а лише одного Президента. Навіть у столиці нікого особливо не турбує незадовільний, м’яко кажучи, стан таких непересічних об’єктів, як музей українського мистецтва та Національна музична академія». Л. Кучма пропонував підтримувати всі позитивні культурні ініціативи, які сприяють піднесенню іміджу держави: «Це важливо й тому, що в сучасному світі з його відкритістю, інтенсивними контактами, впливами та експансіями можуть вистояти тільки сформовані і консолідовані культури. А поразка своєї культури сьогодні означала б поразку політичну та економічну завтра». Президент закликав популяризувати культуру через проведення професійних та аматорських фестивалів [101, с. 449, 474–476].

Прос складне становище пам’яткоохоронної роботи в середині 1990-х рр. також свідчить лист виконувача обов’язки міністра культури М. Яковини, політичний злет якого пов’язують з активною громадською роботою на Івано-Франківщині, до президента України Л. Кучми від 9 грудня 1994 р. Урядовець у гнівній формі заявив, що охорона національної культурної спадщини як цілісна управлінська сфера протягом останніх десятиріч була штучно розірвана поміж двома відомствами: міністерством культури та Держбудом (Мінбудархітектури, Держкоммістобудуванням). Микола Яковина вважав, що робота пам’яткоохоронних структур (підрозділи пластичних мистецтв, музеїв, охорони історико-культурного середовища) мають повністю знаходитися у віданні міністерства культури України. Також вимагав негайно розглянути проект Указу Президента України «Про вдосконалення державної системи охорони національної культурної спадщини» [8, арк. 3–4]. У депутатському запиті народного депутата України першого і другого демократичного скликання від Івано-Франківської області П. Осадчука до віце-прем’єр міністра І. Кураса від 4 липня 1995 р. вказувалося про посилення ролі краєзнавства у збереженні етнокультурної спадщини нашої держави. Наголошувалося про надання підтримки видання відновленого Всеукраїнською спілкою краєзнавців часопису «Краєзнавство»: «Пропоную знайти можливість пропагувати відновлений

журнал «Краєзнавство» на період його становлення. Вважаю це справою державної ваги» [9, арк. 218].

За час президентства Л. Кучми здійснено багато заходів стосовно вшанування 1100-річчя Давнього Галича. Зокрема, у листі заступника міністра економіки В. Попова до Кабінету міністрів України від 10 лютого 1993 р. вказувалося про розгляд звернення представника президента України в Івано-Франківській області В. Павлюка про виділення цільових коштів в розмірі 170 млн. крб. на 1993 р. для будівництва об'єктів соціально-культурного призначення м. Галича у зв'язку з святкуванням в 1998 р. 1100-річчя з дня свого заснування [5, арк. 8]. У листі заступника міністра культури Л. Новохатька до віце-прем'єр-міністра України В. Смолія від 9 січня 1998 р. зазначалося про завершення реставрації та упорядкування Княжої Криниці в с. Крилосі Галицького району Івано-Франківської області, 18 січня 1998 р. планувалося урочисте відкриття пам'ятки історії. У подальшому за погодженням з Івано-Франківською обласною та Галицькою районною держадміністраціями пропонувалося провести такі заходи: організувати ювілейну наукову конференцію за участю (підтримки) ЮНЕСКО (м. Івано-Франківськ – Галич, 20–25 вересня 1998 р.); відкрити музей Давнього Галича в с. Крилос Галицького району Івано-Франківської області 7 липня 1998 р. та пам'ятник князю Данилу Галицькому в м. Галич 20 вересня 1998 р.; підготовити урочисте засідання громадськості за участі представників Івано-Франківської області, міжнародних наукових товариств, громадських організацій, діаспори в м. Києві у жовтні 1998 р. [10, арк. 1].

За час каденції президента України Віктора Ющенка (2005–2010) почала приділятися значно більша увага питанням розвитку музеїв, національних заповідників, охорони культурної спадщини. В одному із своїх виступів він наголосив: «Розширення мережі музейних закладів наблизить до людей культурний доробок української нації, дозволить долучитися до традицій різних регіонів та національних меншин. В кожному місті, кожному районі є безцінні реліквії, які треба берегти як зіницю ока. Це велике поле для діяльності

ентузіастів музейної справи, яка має отримати всебічну підтримку місцевої влади» [133, с. 2].

На сучасному етапі стають нагальним вироблення ефективної моделі культурного розвитку держави. Президент України Петро Порошенко під час вшанування життя і творчості Тараса Шевченка наголосив, що саме культура має стати найпершою гарантією єдності України, «нашою зброєю у протистоянні спробам розмивання національної ідентичності». Актуальні складові галузі культури включені в окремий розділ Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» [218, с. 2].

Розвиток туристично-рекреаційної сфери, яка є пріоритетною для України, невід'ємно пов'язаний із станом розробки та ефективністю реалізації тієї нормативно-правової бази, опираючись на яку вона функціонує. Вона є важливою частиною туристичної політики держави і при її розробці, на наш погляд, необхідно враховувати основоположні, чинники: міждисциплінарність туризму та економічні вигоди для держави, пов'язані з розвитком туристичної сфери. Окремо слід наголосити, що практична реалізація туристичних інновацій повинна відповідати наявній міжнародній практиці та сприяти формуванню економічних механізмів стимулювання розвитку як іноземного так і внутрішнього туризму шляхом залучення інвестицій та введення дієвої системи сертифікації і ліцензування.

Державна туристична політика, як слушно зазначає Н. Кудла, покликана: забезпечувати ефективне використання туристичних ресурсів; розробляти стратегічні плани щодо розвитку туризму з метою уникнення можливих серйозних екологічних та соціально-культурних проблем; сприяти поліпшенню довкілля; забезпечувати високий рівень задоволення потреб туристів з одночасним збереженням привабливості місця туристичного призначення тощо [427, с. 45].

Діяльність держави у цій галузі реалізується шляхом втілення на практиці пріоритетних напрямів розвитку туризму, та спрямування бюджетних коштів на розробку і реалізацію програм, нормативного регулювання відносин в галузі

туризму (готельного, екскурсійного та інших видів обслуговування громадян), ліцензування, стандартизації і сертифікації туристичних послуг, визначення кваліфікаційних вимог до посад фахівців та видачі дозволів на право здійснення туристичного супроводу, встановлення системи статистичного обліку і звітності, організації і здійсненні державного контролю за дотриманням законодавства, координації наукових досліджень та підготовки кадрів, участь у розробці і реалізації міжнародних програм з розвитку цієї сфери [83, с. 115].

Розвиток туризму на сучасному етапі опирається на новітні технології інноваційну діяльність і наукове забезпечення, які сприяють створенню оригінальних туристичних продуктів, цілісному використанню і збереженню природного середовища, етнокультурної спадщини, і як наслідок, зміцненню міжнародних зв'язків та авторитету України [454]. Відтак, виходячи з наведеного важливим, на наш погляд, є вивчення та належна адаптація правової бази до провідних європейських зразків у туристичній галузі, що сприятиме зростанню правової культури як тих, хто надає відповідні послуги, так і частково самих туристів.

Туристична діяльність регулюється як спеціальним, так і загальним законодавством. До норм загального законодавства належать: Конституція України, якою закріплені основні права і свободи людини, їх гарантії, де визначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [99]; Закони України «Про захист прав споживачів», що є основою державного регулювання безпеки товарів і послуг з метою захисту людини, її майнового та природного середовища; «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України», «Про рекламу», «Про охорону навколишнього середовища», «Про підприємництво», який здійснює правове забезпечення підприємницької діяльності, зокрема туристичної; «Про підприємства в Україні», який регламентує діяльність різних видів підприємств; «Про охорону культурної спадщини» тощо [105, с. 187]. Сучасне законодавство України про туризм складають також Закони України «Про курорти», «Про сільський зелений

туризм» (проект), «Про спеціальну економічну зону туристсько-рекреаційного типу» та ін., Укази Президента України від 21 лютого 2007 р. «Про заходи щодо розвитку туризму і курортів в Україні», від 10 серпня 1999 р. «Про основні напрями розвитку туризму до 2010 року», інші нормативно-правові акти, видані відповідно до них [488, с. 9].

Фактично першою спробою створити ефективну управлінську вертикаль у сфері туризму за часів незалежності України стало прийняття у 1999 р. Постанови Кабінету Міністрів України «Про утворення структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій з питань туризму» [106]. Проте, у зв'язку з реорганізацією центральних органів виконавчої влади з туризму ця постанова була відмінена. Нового імпульсу законодавча база регулювання туристичної діяльності в Україні набула в 2002 р., коли зрештою завершилося формування організаційної вертикалі центральних та місцевих органів виконавчої влади з питань туризму. Було проведено також міжвідомчу реорганізацію, що мала на меті вдосконалення керівництва туристичною галуззю [582, с. 235]. З цією метою Указом Президента України від 20 квітня 2005 р. реорганізовано Міністерство культури і мистецтв України та Державну туристичну адміністрацію України у Міністерство культури і туризму України, яке визначене центральним органом виконавчої влади у галузі туризму [130].

Увага до розвитку туризму в Україні виявляється і у низці прийнятих державних документів, таких як Укази Президента України від 10 серпня 1999 р. «Про основні напрями розвитку туризму в Україні до 2010 року», від 2 березня 2001 р. «Про підтримку розвитку туризму в Україні» та від 14 грудня 2001 р. «Про заходи щодо забезпечення реалізації державної політики в галузі туризму», Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 1999 р. «Про заходи щодо подальшого розвитку туризму» тощо. Принципове значення в туристичній політиці має збереження і охорона рекреаційно-туристичних ресурсів, що регулюється на законодавчому рівні згідно з діючими законами України в цій галузі. Закон України «Про охорону навколишнього середовища» від 25 червня 1991 р. визначив основні вимоги щодо охорони природи і

використання природних ресурсів, коло природних об’єктів, що підлягають правовій охороні, органи, а також громадські організації, які забезпечують охорону природи та регулюють використання природних ресурсів на території України.

Основним завданням державного регулювання діяльності з надання послуг є захист клієнтів. Одним із дієвих засобів державно-правового регулювання в туристичній діяльності є її стандартизація і сертифікація. Державна система стандартизації у сфері туристичної діяльності спрямована на захист інтересів споживачів і держави з питань безпеки туризму, життя і здоров’я громадян, збереження майна та довкілля, класифікацію туристичних ресурсів України, забезпечення їх охорони та встановлення гранично припустимих навантажень на об’єкти культурної спадщини та навколишнього середовища, підвищення якості товарів, робіт і послуг, відповідно до потреб споживачів, дотримання норм безпеки об’єктів туристичних відвідувань, з урахуванням ризику виникнення природних і техногенних катастроф та інших надзвичайних ситуацій, взаємозамінність та сумісність товарів робіт послуг, їх уніфікація та створення нормативної бази, функціонування систем стандартизації і сертифікації товарів, робіт, послуг, тощо [409].

Вирішальним у контексті становлення і формування організаційно-правової бази діяльності туристичної галузі стало прийняття 15 вересня 1995 р. Верховною Радою України Закону України «Про туризм» [93] (першого на теренах колишнього СРСР), який констатував: «Держава проголошує туризм одним з пріоритетних напрямів розвитку національної культури та економіки і створює сприятливі умови для туристичної діяльності». Цей закон став правовим підґрунтям для розробки цілого комплексу галузевих нормативно-інструктивних документів, що регламентують конкретні аспекти туристичної діяльності [93, с. 75].

Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про туризм», прийнятий Верховною Радою 18 листопада 2003 р., визначає загальні правові, організаційні та соціально-економічні засади реалізації державної політики

України в галузі туризму та спрямований на забезпечення закріплених Конституцією України прав громадян на відпочинок, пересування, охорону здоров'я, на безпечне для життя і здоров'я довкілля, задоволення духовних потреб та інших прав при здійсненні туристичних подорожей [91, с. 180]. Він встановлює засади раціонального використання туристичних ресурсів та регулює відносини, пов’язані з організацією і здійсненням туризму на території України. Документ досить чітко визначає загальні правові, організаційні та соціально-економічні засади реалізації державної туристичної політики країни і регулює відносини, пов’язані з організацією та провадженням туристичної діяльності на території України. У Законі також окреслені правові засади структури галузі та її функціонування, завдання державного регулювання, пріоритетні напрями державної політики у галузі туризму.

Крім того, документ удосконалює та конкретизує основні туристичні терміни, окреслює та розширює коло суб’єктів правових відносин у туристичній діяльності, уточнює зміст господарських операцій, які вони провадять, визначає перелік необхідних заходів, покликаних забезпечити безпеку туристів у процесі їх обслуговування суб’єктами туристичного підприємництва. Варто звернути увагу й на те, що згідно норм цього закону значно розширені права як об’єднань суб’єктів туристичного ринку, так і неприбуткових організацій, які також мають можливість створювати власні стандарти туристичного, готельного, екскурсійного та іншого обслуговування, формуючи при цьому свої системи контролю за якістю такої діяльності. Саме це є перевагами нового Закону і сприяє розвитку туризму в Україні [409].

Необхідно наголосити, що загальний контроль з дотримання законодавства у туристичній галузі здійснюється Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, профільним міністерством, місцевими державними адміністраціями. Туризм, як вид економічної діяльності та важливий соціальний інститут, має чітку орієнтацію на використання і збереження природних ресурсів та культурної спадщини [408, с. 196].

Кабінет Міністрів України має в галузі туризмі наступні повноваження: здійснювати державне управління та забезпечувати реалізацію державної політики в галузі туризму; розробляти та затверджувати програми розвитку туризму в Україні і фінансувати їх виконання відповідно до бюджетного законодавства; приймати нормативно-правові акти, що регулюють відносини в галузі туристичної діяльності; забезпечувати раціональне використання туристичних ресурсів і вживати заходи для їх збереження; сприяти розвитку туристичної індустрії та забезпечення безпеки туристів, захисту їх прав інтересів і власності; організовувати та забезпечуваним реалізацію державної інвестиційної політики в галузі туристичної діяльності; інформувати Верховну Раду України про виконання програми розвитку туризму в Україні; визначати порядок організації рятувальних команд і порядок вжиття рятувальних заходів; створювати державну систему наукового забезпечення в галузі туристичної діяльності; здійснювати міжнародне співробітництво в галузі туризму [488, с. 9].

На думку Л. Решетнікової удосконалення туристичного законодавства України має відбуватися шляхом посилення юридичної відповідальності за незаконну підприємницьку діяльність у сфері туризму, сприяння уніфікації законодавства у цій галузі, реалізації державної політики щодо безпеки туризму та посилення юридичної відповідальності осіб та організацій, які надають відповідні послуги [474, с. 233].

Серед концептуальних завдань державного регулювання туристичного бізнесу на сучасному етапі розвитку економіки виокремлюють: розробку національної концепції туризму, в якій повинен бути встановлений рівний пріоритет розвитку внутрішнього туризму і надання послуг іноземним туристам; стимулювання активізації пропозиції послуг культурного й історичного туризму; сприяння розвитку туризму, що забезпечує відтворення та охорону природних і культурних ресурсів країни; оптимальне поєднання політичних, економічних, екологічних і соціальних вигод від туризму та розподілу їх усередині суспільства; формування на національному рівні

необхідних координаційних структур у сфері вивчення ринку; оцінювання можливостей розміщення, вибору типів і ступеня розвитку визначених об’єктів, послуг та інфраструктури в туристичному секторі; досягнення інвестиційної привабливості туризму та ін. [575, с. 64].

Для України на сучасному етапі необхідність формування конструктивної державної туристичної політики набуває дедалі більшої актуальності. Її метою є створення конкурентоспроможного рекреаційно-туристичного комплексу, який усебічно задовольнятиме потреби вітчизняних і зарубіжних споживачів туристичного продукту, сприятиме розвитку національної економіки шляхом збільшення робочих місць, бюджетних та валютних надходжень, збереження культурної і природної спадщини. Досягнення означеної мети стає можливим за умови розробки ефективної стратегії розвитку туристичної сфери та її державного регулювання. Погоджуємось із позицією Ю. Вишневської, що головним завданням у формуванні цієї політики є координація зусиль державної влади з одного боку та громадських організацій і бізнесу – з іншого для забезпечення стабільності туристично-рекреаційної сфери і створення сучасного ринку туристичних пропозицій [595, с. 20].

Одним із стратегічних завдань, яке треба вирішувати для підвищення ефективності розвитку туризму на сучасному етапі є удосконалення управління інноваційною діяльністю на всіх рівнях, зокрема через посилення ролі регіонального управління туристично-рекреаційною сферою. Як свідчить світовий і вітчизняний досвід, здійснення шляхів інноваційного розвитку пріоритетних напрямів цієї сфери неможливе без активної участі держави [102, с. 64]. Слід зважати, що роль держави у становленні інноваційної економіки значно вагоміша, ніж при регулюванні звичайної економічної політики, адже передбачає не тільки розробку стратегії, але і здійснення інноваційної моделі розвитку на основі використання наукових методів на всіх рівнях управління (це питання системного аналізу, прогнозування, оптимізації, програмно-цільових методів управління тощо), таким чином відбувається підвищення рівня інноваційної культури.

Нормативна база, яка забезпечує координацію діяльності різних відомств, викладена у Постанові Кабінету Міністрів від 29 квітня 2002 р. «Про затвердження державної програми розвитку туризму на 2002–2010 роки» [107]. Завдяки програмі передбачено здійснено такі заходи щодо основних напрямів розвитку туристичної інфраструктури як удосконалення системи державного регулювання, кадрового та науково-методичного забезпечення туристичної галузі. Внаслідок часткової реалізації цієї програми було підвищено безпеку потенційних туристів, а прозорість механізму її реалізації досягнуто завдяки роботі фахівців Інституту регіональних досліджень НАН України [83, с. 115]. У Програмі зазначається не лише про пріоритетність розвитку туризму та рекреації, але й необхідність розвитку конкретних видів туризму (зеленого, сільського, санаторно-курортного, оздоровчого, екстремального, розвиток екологічної освіти), що забезпечить покращення соціально-економічних показників розвитку регіону. Пріоритетним напрямом розвитку окреслене й транскордонне співробітництво, в межах якого передбачена реалізація освітньої та інституційної складових [119, с. 48].

На виконання одного із стратегічних завдань програми у 2002 р. було створено Науковий центр розвитку туризму Державної туристичної адміністрації України [548, с. 243], фахівці якого спрямовують свої зусилля на виконання головних, стратегічних і тактичних завдань, передбачених програмою, що полягають у вдосконаленні організаційно-управлінських структур у сфері туризму на державному та регіональному рівнях; підготовці проектів національних та регіональних програм розвитку туризму; виданні наукових, науково-методичних та інших матеріалів на туристичну тематику; вивченні та узагальненні досвіду діяльності вітчизняних туристичних підприємств і організацій та сучасного закордонного досвіду.

Головною метою розвитку туризму в Україні є створення конкурентоспроможного на внутрішньому та світовому ринках національного туристичного продукту, здатного максимально задовольнити потреби населення України, розширення внутрішнього туризму та постійне зростанні

обсягів в'їзного туризму, забезпечення на цій основі комплексного розвитку курортних територій та туристичних центрів з урахуванням соціально-економічних інтересів їх населення, збереження та відновлення природного середовища та історико-культурної спадщини, наповнення державного і місцевих бюджетів [582, с. 223].

Державна стратегія розвитку місцевого туризму є невід'ємною частиною туристичної політики України та водночас інструментом зовнішньої і внутрішньої промоції регіонів, що демонструє їх рекреаційні перспективи. Дослідник М. Борущак акцентує на необхідності формуванні довготермінової стратегії розвитку туристичних регіонів, яка базується на поєднанні формальних і неформальних взаємозв'язків їх суспільної, економічної та екологічної систем та передбачає, у залежності від конкретної ситуації, застосування однієї з наступних концепцій: кардинальної зміни; подальшого зростання; вибіркового зростання; збереження досягнутого стану [593, с. 4]. Стратегії розвитку туристичних регіонів можуть розроблятись або як складова частина регіональних стратегій соціально-економічного розвитку, або у вигляді окремої стратегії розвитку туризму потенційно-туристичних чи розвинених туристичних регіонів [377, с. 248].

Обґрунтування розробки регіональних стратегій розвитку туристичної галузі повинно максимально враховувати регіональну специфіку розвитку суб'єктів туристичного бізнесу, наявний туристичний потенціал території, дотримання відповідності стратегічних перспектив розвитку інших (суміжних до туризму) видів економічної діяльності. Теоретичним базисом формування стратегії розвитку туристичних регіонів виступають комплексні теоретико-методологічні дослідження з детальним аналізом на основі даних офіційної статистики та якісно проведених соціологічних досліджень туристичного бізнесу. Необхідно постійно шукати і зміцнювати переваги свого регіону, розуміти, які функції області можуть і повинні розвиватися, що гальмує просування туристичного продукту та як усунути перешкоди [482].

Одним із пріоритетних регіонів для розвитку туризму та рекреації в Україні зважаючи на особливості географічного розташування та велику кількість історико-культурних пам’яток є Івано-Франківщина. Державне регіональне управління сферою туризму області має дворівневу систему: державне регіональне управління сферою туризму, яке охоплює область та райони, а також органи місцевого самоврядування, які долучаються до цього процесу [594, с. 16].

Туристично-рекреаційна галузь є стратегічним напрямом розвитку Прикарпаття. Об’єктивно область має всі передумови для інтенсивного розвитку внутрішнього та іноземного туризму: особливості географічного розміщення та рельєфу, сприятливий клімат, багатство природного, історико-культурного та туристично-рекреаційного потенціалу. Зі слів голови Івано-Франківської обласної ради Олександра Сича, жодна область не виділяє скільки коштів на промоцію туризму, як Івано-Франківська. Ця сума становить понад мільйон гривень – кошти, які спрямовуються в промоцію краю – на буклети, рекламу, довідники тощо [211, с. 19].

Усе перелічене вище робить Івано-Франківську область рівноправним учасником туристичного простору Карпатського Єврорегіону та туристичного ринку Європи. Розширення міжнародних зв'язків відкриває великі можливості для просування туристичного продукту регіону на світовому ринку, залучення до світового інформаційного простору, передового досвіду організації туристичної діяльності. Однак, проблемним на сьогодні є неефективне та нераціональне використання ресурсів, невідповідність рівня розвитку туристичної індустрії наявному потенціалові. Недостатньо використовуються можливості для розвитку туризму в сільській місцевості як основного напряму зменшення безробіття та подолання бідності в регіоні. Через це обсяги і динаміка обслуговування туристів поступаються оптимальній розрахунковій кількості, яку може прийняти область [129, с. 30].

Українські дослідники державної політики у галузі туризму виділяють три базові напрями регіональної політики, з якими корелюються прийняті

нормативно-правові документи, що покликані забезпечувати ефективну реалізацію цієї політики, а саме: з'ясування співвідношення рушійних сил регіонального розвитку і забезпечення їх взаємодії, співвідношення приватного і державного секторів економіки, внутрішнього та зовнішнього факторів регіону; збалансування загальнодержавного і регіонального аспектів розвитку, центрального і регіонального рівнів управління економікою; подолання демографічної, соціальної, екологічної депресивності регіону [581, с. 337]. Саме тому регіональну стратегію розвитку туризму, яка стане предметом аналізу нижче, було розроблено через встановлення оптимального компромісу між економічними, соціальними, екологічними інтересами території. Такий компроміс забезпечує узгодження прямої економічної вигоди суб'єктів підприємницької діяльності та державних установ у сфері туризму із принципами раціонального-рекреаційнго природокористування та критеріями соціальної доступності об'єктів туристичної інфраструктури.

В. Кравців стверджує, що на обсяги споживання туристичних послуг впливає низка соціально-економічних факторів, таких, як темпи і глибина здійснення соціально-економічних реформ, лібералізація зовнішньоекономічної діяльності (їх дослідник визначає як первинні), ріст доходів населення, насиченість товарного ринку, вартість туристичних послуг, які є вторинними [424, с. 135]. З цього випливає, що державна підтримка туризму слушно здійснюється в контексті реалізації «малих туристичних проектів», що дозволяє поступово інтегруватися у європейський туристичний ринок шляхом налагодження тісних зв'язків між українськими та іноземними суб'єктами туристичного бізнесу, а це у свою чергу дозволяє залучати іноземні інвестиції до реалізації туристичних проектів.

Вирішення проблем комплексного соціально-економічного розвитку регіону є пріоритетом органів місцевого самоврядування, які у своїй діяльності повинні керуватися чіткими нормативно-правовими засадами регулювання туристичної інфраструктури, адже на своїй території вони приймають багато відпочиваючих. Це викликає ряд труднощів, пов'язаних із загостренням

проблем надання усього спектру соціальних послуг, оскільки рівень благоустрою цілого ряду туристично-привабливих територій на Івано-Франківщині, на жаль, недостатній. Принципово важливим моментом формування стратегії розвитку туризму на Івано-Франківщині, що узгоджується з наявною нормативно-правовою базою, є питання офіційного визнання місця і ролі галузі в економічній структурі регіону.

Ефективний розвиток рекреаційного туризму на Прикарпатті безпосередньо залежить від втілення оптимальної структури управління, покликаної забезпечувати раціональне використання природних та культурних ресурсів, їх відновлення, залучення необхідних коштів для розвитку галузі й забезпечення необхідним кваліфікованим персоналом.

Серед організацій недержавного сектора, які безпосередньо займаються імплементацією нормативно-правової бази з метою покращення туристичної галузі Карпатського регіону найбільший вплив має Рада з туризму Карпатського регіону, яка була створена 6 серпня 2001 р. та є фактично добровільним об’єднанням транспортних, страхових, освітніх та культурних закладів, установ готельно-ресторанної індустрії Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Тернопільської та Чернівецької областей [479]. Головною метою структури її суб’єкти засновники визначили підтримку розвитку туризму, ефективний маркетинг та менеджмент туристичної галузі, що дозволить формувати позитивний імідж краю на внутрішньому та міжнародному туристичному ринках. Члени ради беруть участь у міжнародних виставках і формах з метою включення території у міжнародні проекти та програми з розвитку туризму [471].

З метою розвитку та популяризації туризму на Івано-Франківщині Рада організувала для представників малого і середнього бізнесу низку круглих столів, основною метою яких було підвищення інвестиційної привабливості регіону, а також вивчення попиту туристів. Це дозволило залучити до розвитку туристичної галузі в регіоні такі міжнародні донорські фонди, як Фонд Євразія

та інші. Щороку організація проводить понад 20 заходів навчального характеру, до участі яких залучаються зарубіжні партнери.

На виконання Державної Програми розвитку туризму Івано-Франківською облдержадміністрацією була розроблена своя регіональна «Програма розвитку туризму в області на 2002–2010 роки», затверджена рішенням обласної ради від 22 листопада 2002 р. [114]. Основною метою документа визначалося створення конкурентоспроможного на міжнародному ринку національного туристичного продукту, здатного максимально задовольнити туристичні потреби населення країни, та забезпечення на цій основі комплексного розвитку регіону за умови збереження екологічної рівноваги та об'єктів культурної спадщини, привернення уваги світової спільноти до українського турпродукту, залучення як іноземних, так і внутрішніх туристів до подорожей нашою країною, збільшення надходжень до держбюджету. На певному етапі саме ця Програма стала стратегічно важливим документом у сфері розвитку туризму, на основі якого на регіональному рівні були розроблені та прийняті програми розвитку туризму [446, с. 193].

Проте, відсутність належного державного фінансування туристичної сфери, громадського моніторингу та публічного звітування внаслідок реорганізації державної системи управління туристичною сферою фактично спричинили невиконання заходів, передбачених Програмою. В той же час актуальними залишаються питання вдосконалення нормативно-правової бази державного регулювання в галузі туризму, податкової політики, приватизації й акціонування, створення інвестиційних умов, що стимулюють приплив коштів в об'єкти туріндустрії на території України [487]. Програма покликана забезпечити реалізацію об'єктивної потреби комплексної регіональної туристичної політики у режимі максимального сприяння органів місцевої влади розбудові туристичної сфери. Важливо зазначити, що у цьому документі туризм виступає не як ізольована сфера, а розглядається як передумова широких соціально-економічних перетворень на Івано-Франківщині. Завдяки програмі було розпочато відновлення системи вузькоколійних залізниць як

об’єкта туристичної інфраструктури, створено мережу спеціалізованих центрів туристичної інформації, реконструйовано структуру для розвитку туризму і рекреації на території Дністровського каньйону, Національного заповідника «Давній Галич», Карпатського національного природного парку, ботанічного заказника загальнодержавного значення «Княждвірський» тощо [581, с. 333]. Концепція розвитку туризму і рекреації базувалась на реконструкції та оновленні санаторно-курортних комплексів, туристичних та спортивних баз, освоєнні ще не використаних територій, створенні сприятливого рекреаційного й естетичного середовища, завершеної системи національних парків, впорядкуванні і відновленні архітектурних, історичних та етнографічних пам’яток, створенні сучасної інформаційно-маркетингової служби у сфері туристичного бізнесу [379, с. 57]. Виконання заходів програми забезпечувалось за рахунок коштів обласного, районних та міських бюджетів, суб’єктів підприємництва всіх форм власності, громадських організацій, цільових кредитів банків, міжнародної технічної допомоги, інвестиційних коштів, інших джерел, не заборонених законодавством [598, с. 13].

Для реалізації регіональної Програми розвитку туризму Івано-Франківською облдержадміністрацією були також подані пропозиції до цілого ряду правових актів: Указ Президента України «Про деякі заходи щодо розвитку туристичної та курортно-рекреаційної сфер України» від 15 листопада 2002 р.; проектів постанов «Про затвердження Програми розбудови туристичної інфраструктури за напрямками національної мережі міжнародних транспортних коридорів та основних транспортних магістралей у 2003–2010 роках» від 3 липня 2003 р. і «Про порядок визначення об'єктів концесії на будівництво та експлуатацію готелів, туристичних комплексів, кемпінгів та інших відповідних об'єктів туристичної індустрії»; Проект «Програми розвитку сільського туризму в Україні» від 9 лютого 2004 р. і Проект Закону України «Про сільський та зелений туризм» від 26 листопада 2003 р. Подавалися також обгрунтування та пропозиції в Держтурадміністрацію про зменшення податкового навантаження для будівельних організацій на період будівництва

об’єктів туристичної інфраструктури терміном на 3 роки за рахунок відшкодування ПДВ на будівельні матеріали, витрачені для спорудження цих об'єктів від 1 вересня 2003 р. Відповідно до розпорядження облдержадміністрації від 24 березня 2003 р. райдержадміністраціями і міськвиконкомами населених пунктів створені бізнес-центри якраз з метою розробки інвестиційних проектів та бізнес-планів для вирішення поставлених завдань в галузі туризму у районах і містах області [380].

Тому важливим напрямом діяльності профільних районних адміністрацій є ефективне і раціональне використання природних ресурсів та об’єктів культурної спадщини з одночасним їх збереженням і відновленням, профілактика та мінімізація негативного впливу туристичної діяльності на навколишнє природне середовище. З цією метою Івано-Франківською облдержадміністрацією у 2003–2004 рр. було проведено інвентаризацію природних та історико-культурних ресурсів, встановлено межі охоронних зон усіх видів об’єктів природно-заповідного фонду та необхідних резервованих територій для розвитку курортів, рекреаційного комплексу та туризму.

Керуючись законом України «Про туризм», наказом Державної туристичної адміністрації України від 24 вересня 2004 р. «Про затвердження Положення про порядок видачі дозволів на право здійснення туристичного супроводу фахівцям туристичного супроводу» [91, с. 180], з метою забезпечення надання якісного туристичного супроводу на території Івано-Франківської області розпорядженням обласної державної адміністрації «Про організацію туристичного супроводу» від 18 листопада 2008 р. затверджено положення про порядок видачі дозволів на право здійснення туристичного супроводу на території Івано-Франківської області.

Програмою розвитку туристичної інфраструктури Івано-Франківської області на 2006–2016 роки визначено такі пріоритетні види туризму як рекреаційний (відпочинковий, сільський, зелений, агротуризм, лікувально-оздоровчий), пізнавальний (культурний, релігійний, екскурсійний), спеціалізований (мисливство, рибальство, кінний туризм), пригодницький

(гірськолижний, пішохідний, велотуризм) та екологічний [391, с. 247–251] (включає всі види туризму, орієнтовані на збереження природного довкілля). Усі ці види туризму об'єднані у першу стратегічну групу [116; 216, с. 70–72].

Постійна комісія Івано-Франківської обласної ради подала у 2006 р. на розгляд держадміністрації проект категоризації туристичних садиб області. Рішення з цього питання було прийнято шляхом оприлюднення відповідного розпорядження голови Івано-Франківської ОДА, а метою категоризації визначили підвищення якості надаваних послуг розміщення і обслуговування та мінімізацію негативного впливу на навколишнє середовище [95, с. 76].

Процес стратегічного планування як інструмент управління та реалізації нормативно-правової бази в галузі туризму має велике значення особливо з урахуванням тенденцій децентралізації та делегування значної частини управлінських повноважень на місця. Саме з цією метою було розроблено «Стратегію розвитку та маркетингу туризму Івано-Франківської області до 2015 р.» ухвалену 24 березня 2011 р., що стала спільною ініціативою Асоціації економічного розвитку Івано-Франківщини, Ради з туризму Карпатського регіону та Івано-Франківської обласної ради за підтримки Фонду сприяння місцевому самоврядуванню [120]. В її основу покладене стратегічне планування розвитку території для формування конкуренто спроможної туристично-рекреаційної галузі [462].

Стратегія розроблена з використанням міжнародного досвіду в галузі стратегічного планування розвитку туристичної індустрії та у відповідності до чинного законодавства України, нормативно-правових актів в Івано-Франківській області щодо стратегічного планування, розвитку та управління в сфері туризму. В ході розробки Стратегії її творці визначили мету, місце, роль та значення туризму для сталого економічного і соціального розвитку області, стратегічне бачення, пріоритети і основні напрямки його розвитку, механізми реалізації Стратегії. Цей документ: сприяв узгодженню управлінських рішень з перспективами розвитку території та туристичного комплексу; ефективно коригував місцеву політику з метою запобігання негативних аспектів;

оптимізував рівень співпраці органів місцевого самоврядування та виконавчої влади, і таким чином підвищив ефективність управління сферою в цілому. З цією метою було впроваджено низку процедур щодо нормативно-правового, фінансового, інституційного, інформаційного, наукового та проектного забезпечення її впровадження, а також здійснено моніторинг реалізації Стратегії [120].

Так, зокрема, протягом 2000-х рр. відносно 1990-х рр. кількість обслужених туристів зросла приблизно на 70 тисяч осіб., протяжність прознакованих туристських маршрутів приблизно на 200 кілометрів, кількість категоризованих садиб сільського та зеленого туризму на близько 80 одиниць, кількість облаштованих туристичних об'єктів зросла майже втричі [582, с. 218].

У Програмі серед інших чинників виникнення проблем у сфері туризму вказано на невідповідність якості послуг, що надаються підприємствами інфраструктури туризму та курортів європейським і світовим стандартам якості, відсутність ефективної системи захисту прав та інтересів туристів, необхідність забезпечення належних умов на об'єктах туристичних відвідувань і за напрямами туристичних маршрутів [120]. Цією програмою передбачається здійснення комплексу заходів щодо вдосконалення системи управління туристичною та курортною галузями, розроблення відповідних нормативно-правових актів формування конкурентоспроможного національного туристичного та санаторно-рекреаційного продукту розвитку кадрового потенціалу сфери туризму та діяльності курортів.

З метою ефективної реалізації пізнавального туризму на Івано-Франківщині було прийнято Регіональну цільову програму паспортизації пам'яток містобудування та архітектури місцевого значення на 2011–2015 рр., стратегічним завданням якої стало створення паспортів архітектурних пам'яток, що містять історичні дані про пам'ятку містобудування, відомості про її стан, функціональне використання, роль у навколишньому природному середовищі, а також результати попередньої оцінки її антропологічної, археологічної, естетичної, етнографічної, історичної, мистецької наукової та

художньої цінності. На снові цього розпочався процес створення реєстру туристично привабливих об’єктів Івано-Франківщини [121; 122].

Для досягнення системності та універсальності інноваційної складової розвитку туристично-рекреаційної сфери Прикарпаття, а також забезпечення ефективного керівництва процесом як органами державної влади, так і місцевого самоврядування в жовтні 2014 р. було затверджено нову перспективну Стратегію розвитку Івано-Франківської області на період до 2020 р. [128], в якій зокрема зазначено необхідність підвищення ефективності просування туристичного потенціалу регіону шляхом створення нових туристичних продуктів та послуг; констатовано нагальність покращення динаміки розвитку туристичної інфраструктури, це дозволило б у першу чергу збільшити туристичні потоки регіон. Очікуваними результатами цієї Стратегії є створення цілісного бренду області як туристичної, частиною якого є створення позитивного туристичного іміджу Івано-Франківщини на внутрішньому та міжнародному туристичних ринках; створення та впровадження єдиної туристично-інформаційної системи регіону.

Реалізація Стратегії полягатиме у формуванні комплексної системи завдань, які базуючись на розумінні поточної ситуації та рівні розвитку усієї області, її міст та районів зможуть забезпечити досягнення стратегічного бачення та створення регіону сталого розвитку, у якому гармонійно поєднуватимуться інноваційна промисловість, туризм, екологічне сільське господарство, висока якість людського капіталу та безпечне довкілля [128, с. 12].

Згідно до Концепції «Державної цільової програми розвитку туризму та курортів на період до 2020 року» [88] основними шляхами розвитку сфери повинно стати: забезпечення раціонального використання територій курортів, удосконалення санаторно-курортного обслуговування і діяльності санаторно-курортних і оздоровчих закладів; створення сприятливих умов для формування конкурентоспроможного національного туристичного продукту; взаємодія органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, суб'єктів

туристичної діяльності для забезпечення гармонійного розвитку пріоритетних видів туризму на умовах державно-приватного партнерства; забезпечення інфраструктурного облаштування та інформаційного забезпечення найбільш привабливих для відвідування туристами об'єктів культурної спадщини та природно-заповідного фонду [453, с. 193].

Очікується, що реалізація цілей Стратегії у середньостроковій перспективі дозволить отримати такі результати: підвищення ефективності просування туристичного потенціалу Івано-Франківщини; створення нових туристичних продуктів та послуг; покращення динаміки розвитку туристичної інфраструктури; збільшення туристичних потоків в регіон; збільшення надходжень від діяльності організації туристичної галузі до місцевих бюджетів. Стратегія повинна продовжити цілісну програму інформатизації ринку туристичних послуг, до яких належать, зокрема, популяризація туристичного потенціалу краю у засобах масової інформації, видання високоякісної друкованої продукції, проведення експертами маркетингових досліджень динаміки туристичних процесів, прогнозування попиту на туристичні послуги в контексті дослідження міжнародного туристичного ринку, тощо. Звідси випливає одне з головних завдань державного управління туристичною політикою, яке можемо визначити як удосконалення її інформаційного забезпечення.

Стратегічна ціль розвитку туристично-рекреаційної сфери скерована на підвищення потенціалу регіону шляхом побудови ефективної системи маркетингу, через використання інвестиційних ресурсів, покращення наявної бази туристичних та оздоровчих об'єктів, залучення до туристичної індустрії приватних підприємців та фізичних осіб, розвиток нетрадиційних форм туризму, підвищення рівня екологічної безпеки тощо.

Нормативно-правова база туристичної галузі відіграє провідну роль у підвищенні ефективності діяльності туристичних підприємств, починаючи з державної реєстрації, отримання ліцензій та інших дозволів на початок діяльності й закінчуючи ресурсним забезпеченням і реалізацією туристичного

продукту [479]. Характеризуючи регулятивний аспект нормативно-правового забезпечення, складовими якого є адміністративне та економічне регулювання, вважаємо, що саме економічна політика передбачає дотримання туристичним підприємством певних нормативів оподаткування, порядку формування активів підприємства та структури джерел їхнього фінансування, правил оцінки й зміни вартості активів. До економічного регулювання можна віднести також антимонопольні підходи до діяльності туристичних підприємств тощо [591, с. 55].

Сучасні тенденції розвитку туризму вимагають формування та просування туристичного продукту, скерованого на конкретного споживача, який сьогодні є більш інформований, незалежний, розкутий, критично й вибагливо відноситься до пропонованих йому товарів і послуг. Створення туристичного продукту у відповідності до потреб споживача потребує запровадження ефективної системи маркетингу та просування.

Таким чином, розвиток нормативної бази у сфері туризму покликаний передусім сприяти вдосконаленню правових засад регулювання відносин у цій галузі. При цьому необхідно зазначити, що належне виконання нормативної бази перебуває у тісному зв’язку із поступовим процесом становлення туристичної діяльності як високорентабельної частини економіки прикарпатського регіону та держави в цілому. Відтак, саме від ефективної та прозорої нормативної бази, без сумніву залежить спрощення та гармонізація різних видів економічного регулювання туристично-рекреаційної сфери. Зрештою прозора нормативна база також сприяє підвищенню рівня доступності туризму та екскурсійних відвідувань для дітей, молоді, людей похилого віку, інвалідів та малозабезпечених громадян шляхом запровадження пільг стосовно вказаних категорій осіб.

Особливістю формування цієї бази є її комплексний характер. До неї входять численні правові норми різної галузевої спрямованості: конституційного, адміністративного, цивільного, екологічного, господарського, фінансового, податкового, трудового, митного, міжнародного права тощо.

Загалом правові норми з питань туризму сьогодні містяться більше ніж у 200 нормативних актах і створюють відповідну систему туристичного законодавства. Разом з тим, не зважаючи на активне формування нормативно-правового забезпечення в Україні, його вплив на розвиток туристичної індустрії ще суттєво не відчувається.

Аналіз чинних в Україні нормативних документів, що реалізуються на Івано-Франківщині щодо туристичних та супутніх послуг показав, що загалом вони відповідають сучасним вимогам, сприяють підвищенню ефективності організацій, які надають різні види послуг у сфері туристично-екскурсійного, готельного та ресторанного обслуговування, а також рекомендації для постійного підвищення якості цих послуг. Однак, необхідно постійно поповнювати й актуалізувати нормативну базу в галузі туризму новими законодавчими актами, яких потребує сьогодення. Наразі в Україні недостатньо правових механізмів для функціонування в державі ефективного, розвиненого туристичного ринку з безпечними, високоякісними, різноманітними туристичними послугами. У першу чергу це пов’язано з тим, що не всі суб’єкти господарювання дотримуються законодавства.

Отже, висвітлення історичних передумов розвитку етнотуризму Карпатського регіону виявило неперервний характер цього явища в австрійський, польський, радянський та сучасний періоди. Так, зокрема, як засвідчує аналіз історичних джерел, саме у підавстрійській Галичині було закладено фундаментальні основи реалізації туристичної діяльності шляхом популяризації такого виду рекреації провідними культурними діячами того часу; створення перших громадських об’єднань, що використовували туризм і мандрівництво як засоби збереження етнокультурних надбань краю; будівництво перших інфраструктурних об’єктів галузі та диференціації головних видів туризму як способу проведення дозвілля.

У період Другої Речі Посполитої наявні на Прикарпатті рекреаційно-туристичні ресурси засвідчили переважання етнічної складової у туризмі регіону, яка була вирішальною у контексті становлення цієї галузі як окремого

феномену соціокультурного буття. Крім інтенсивного залучення відповідних ресурсів у зазначений період потужним імпульсом для розвитку туризму ставала також подальша розбудова інфраструктури, яка здійснювалась завдяки недержавному сектору економіки через діяльність громадських об'єднань, зокрема, Татранського Товариства, створеного поляками, і товариства «Чорногора», заснованого українцями. Туризм цього періоду був дієвим консолідуючим чинником українського та польського населення Галичини, незважаючи на існуючі політичні протиріччя і розбіжності.

Опрацьовані у розділі архівні матеріали радянського періоду дозволяють стверджувати про те, що туристично-екскурсійна сфера СРСР перетворилась у потужну галузь з обслуговування населення. Туризм радянського періоду втратив економічну складову, що з одного боку сприяло збільшенню масовості надання туристичних послуг, а з іншого – зменшило якість цих послуг та комфортабельність існуючої туристичної інфраструктури, що, на наш погляд, є прямим результатом планової економіки радянської держави. Правове забезпечення галузі в СРСР здійснювалось з урахуванням наступних особливостей: туризм розглядався не як галузь економіки, а як складова частина культури й ідеології, що зумовлювало регулювання туристичної діяльності в рамках законодавства про культуру та освіту. Івано-Франківщина у цьому сенсі не була винятком, і туристична діяльність у регіоні здійснювалася за посередництвом чіткої вертикалі: центр-республіка-область, що зовсім не сприяло збереженню етнокультурної специфіки краю, а навпаки – підпорядкуванню процесам інтернаціоналізації й світоглядної уніфікації.

Шляхом характеристики нормативно-правового підґрунтя ведення туристичної діяльності доведено, що оптимізація туристичної галузі в Україні на сучасному етапі безпосередньо залежить від формування структури управління, яка впливає на реалізацію туристичного потенціалу та законодавчого розмежування повноважень між учасниками туристичного ринку. Здійснений аналіз також засвідчив, що нормативно-правова база розвивається завдяки збільшенню за період незалежності є ряд нових фахових

досліджень із проблем розвитку туризму, на основі яких формується національна туристична політика, яка передбачає, у першу чергу, створення привабливого туристичного іміджу України на міжнародній арені. Втілення цієї стратегії можливе завдяки збереженню етнокультурної спадщини як держави в цілому, так і прикарпатського регіону зокрема. Висвітлення конкретних планів розвитку галузі на Івано-Франківщині виявило необхідність ведення загальнодержавної туристичної політики з урахуванням соціальної, економічної та культурної специфіки.

РОЗДІЛ 3. Фестивальний рух та музейна справа

3.1 Етнофестивалі: типологія, зміст та особливості їх проведення

Важливою складовою етнотуристичної галузі Івано-Франківської області є проведення етнофестивалів. Саме вони дають змогу безпосередньо туристам ознайомитись з місцевим колоритом мешканців, їх духовної і матеріальної сфер життєдіяльності. Аналіз досліджуваного питання дає підстави виокремити три типи етнофестивалів, які проводяться на Прикарпатті: загальнорегіональні, професійно-фахові та культурно-мистецькі. Як свідчить практика їх проведення, загалом загальнорегіональні фестивалі носять комбінований характер. Для прикладу, у них свято музики і танців поєднується із презентацією виробів того чи іншого ремесла. У свою чергу, професійно-фахові фестивалі являють собою популяризацію окремих видів господарської діяльності: свято меду, кухні, ковальства, килимарства, гончарства, ткацтва. Культурно-мистецькі дійства присвячені презентації зразків пісенної, танцювальної та музичної культури представників етнографічних груп області, а також художніх ремесел. Презентується самодіяльність; виставки; художні ремесла; пісні; музика; танці; кіно [500, с. 285].

Фестивалі є однією з особливих граней розвитку етнотуристики Івано-Франківської області. За радянського часу з огляду на пануючу ідеологію інтернаціоналізму етнографічні фестивалі не проводилися, оскільки містили в собі ознаки «буржуазного націоналізму» [410]. Перші фестивалі етнографічного змісту були започатковані в кінці 1990-х рр. передусім на Галицькій Гуцульщині. І відтоді вони проводяться в області щорічно впродовж останніх двох десятків років [295; 578]. По суті, фестивалі являються одним із головних елементів етнотуризму в краї, оскільки дають змогу осягнути туристам місцеву автентику.

Започаткування і проведення фестивалів на території Галицької Гуцульщини, Івано-Франківської Бойківщини, Опілля та Покуття упродовж

досліджуваного періоду різнилося і різниться за часом, формою і змістом. Безумовно їх динаміка та особливості проведення залежала і залежить від туристичного потенціалу території, від розуміння тієї чи іншої громади власної етнографічної своєрідності та сприяння цьому з боку місцевої влади.

Значного імпульсу в розвитку етнотуризму Прикарпаття надав Міжнародний фольклорний фестиваль етнографічних регіонів України «Родослав». За 2001–2012 рр. було проведено чотири фестивалі [46, арк. 3]. Перший з них проходив 11–14 жовтня 2001 р. у м. Івано-Франківську за сприянням обласної і міської влади та організаційно-творчої підтримки Міністерства культури і мистецтв України [205]. Мета заходу загальнорегіонального типу – відродження та збереження традицій і обрядів, що побутували в гуцулів, бойків, лемків, мешканців Покуття, Опілля, а також у жителів Буковини, Волині, Поділля, поліщуків, слобожанців, кубанських козаків. Головним завданням фестивалю стало виявлення спільних джерел виникнення і розвитку звичаїв, сприяння успішного втілення в життя народної творчості та популяризації її шляхом ознайомлення з творчими колективами, окремими виконавцями та майстрами декоративно-ужиткового мистецтва. Організатори форуму ставили перед собою завдання вивчати та практично знайомитись з джерелами автентичного фольклору найбільших етнографічних регіонів українців, залучати до активної діяльності студентську та учнівську молодь, посилювати вплив традиційного народного мистецтва на духовне та естетичне збагачення українського народу [546, с. 16].

Програма фестивалю передбачала ряд культурно-просвітніх та спортивних заходів розпланованих на чотири дні в межах Івано-Франківської області. Так, 11 жовтня 2001 р. було проведено науково-теоретичну конференцію «Проблеми успадкування традиційних звичаїв та обрядів в етнографічних регіонах України» та закладено «Алею українського родоводу» в урочищі Дем'янів Лаз біля м. Івано-Франківська. 12 жовтня учасники фестивалю роз'їхались по селах і містах районів області представляти свої культурно-мистецькі програми. 13 жовтня відбулося спортивно-мистецьке свято «Етноігри-2001» та поставлена

вистава «Я – Роксолана». Урочисте закриття Першого Міжнародного фольклорного фестивалю етнографічних регіонів України «Родослав» відбулося на гала-концерті кращих колективів та виконавців (стадіон «Рух») 14 жовтня 2001 р. [546, с. 22].

У рамках етнофестивалю популяризувалось автентичне музичне й танцювальне мистецтво. З цього приводу відбулися концертні виступи виконавців за номінаціями у пісенному жанрі: фольклорні колективи (не більше 25 осіб), солісти (дві-три особи); в інструментальному жанрі: троїсті музики (не більше п’яти осіб), виконавці на традиційних старовинних народних інструментах (дві-три особи); у хореографічному жанрі: танцювальні колективи (не більше 25 осіб). Учасники пісенного жанру виконували по два твори, з музичним супроводом або акапельно. Фольклорні колективи могли представляти один фрагмент обряду (весільного, рекрутського, обжинкового та іншого) тривалістю до 20 хвилин [546, с. 17]. Отже, фестиваль показав можливості створення відповідного етнотуристичного продукту на Прикарпатті, опираючись на участі туристів у активному проведенні часу, ознайомленні їх із автентичною культурою місцевих жителів [546, с. 22].

Другий Міжнародний фольклорний фестиваль «Родослав» пройшов у м. Івано-Франківськ 21–22 вересня 2002 р. Основним завданням даного заходу стало вивчення та практичне знайомство з джерелами автентичного фольклору найбільших етнографічних регіонів українців, пошук та залучення до вивчення фольклору науково-дослідницьких гуртів, окремих збирачів матеріальної та духовної культури, залучення до активної діяльності студентської та учнівської молоді, посилення впливу традиційного народного мистецтва на духовне та естетичне збагачення українського народу [124].

У фестивалі взяли участь понад 40 аматорських колективів практично з усіх областей держави та дев’яти художніх фольклорних колективів із шести країн світу: Польщі, Румунії, Португалії, Хорватії, Білорусі та Молдови. Урочисте дійство відкрилося парадом учасників та виставкою майстрів декоративно-прикладного мистецтва. Зауважимо, що в організаційному плані

даний форум був значно нижчого рівня, аніж попередній. У ньому не взяли участь іноетнічні спільноти області. Регіони України були переважно представлені дитячими колективами [165].

25–27 вересня 2009 р. проходив Третій Міжнародний фольклорний фестиваль «Родослав». У ньому взяли участь 20 самодіяльних колективів. Більшість запрошених гостей з Миколаївської, Київської, Луганської й Одеської областей та Польщі, які вперше відвідали даний форум. Перед початком фестивалю на Вічевому майдані колективи провели показові виступи для усіх бажаючих, граючи на різних інструментах і виконуючи маловідомі народні пісні. Загалом на фестивалі відбулися виступи творчих колективів з концертними програмами у районах області, виставка робіт майстрів народного та декоративно-ужиткового мистецтва, спортивно-мистецьке свято «Етноігри – 2009», науково-теоретична конференція з проблем збереження та відродження традиційних звичаїв і обрядів, літературно-мистецьке свято «Скарби народні».

4–6 травня 2012 р. в Івано-Франківську відбувся Четвертий Міжнародний фольклорний фестиваль «Родослав». Програма фестивалю традиційно включала виступи творчих колективів з концертними програмами у районах області, були проведені фольклорні світлиці в навчальних закладах та музеях, виступи на майданах та площадках міста. Упродовж усіх фестивальних днів в обласному центрі відбуваються виставки народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Загалом міжнародний етнофестиваль «Родослав» започаткував відродження традиційної автентичності етнографічних регіонів Івано-Франківщини, дав поштовх до проведення відповідних заходів на локальному рівні.

Найбільше етнофестивалів загальнорегіонального рівня проводиться на Галицькій Гуцульщині. Їх організаторами зазвичай виступають місцеві етнокультурні товариства та місцеві органи влади. Вагому роль у проведенні дійств відіграло Товариство «Гуцульщина», яке було засноване у 1990 р. задля відродження, примноження матеріальної і духовної гуцульської культури,

місцевих традицій і обрядів [217, с. 2, 6]. Саме й воно започаткувало Міжнародні гуцульські фестивалі, які проводяться щорічно, за виключенням 2008 р., коли захід не проводився через природню стихію. У рамках вказаних форумів проводяться науково-практичні конференції, симпозіуми, спортивні та різні молодіжні заходи. Більша частина зазначених етнофестивалів проходила на території Галицької Гуцульщини, менша – на теренах Закарпатської і Буковинської.

Так, Перший Міжнародний Гуцульський фестиваль проходив 27–28 вересня 1991 р. у смт Верховина Івано-Франківської області [139, с. 2–3; 141, с. 1–3]. Він відбувся на полонині Запідок, яка здавна була місцем урочистих зібрань гуцулів. Над нею стоїть загадковий Писаний Камінь – язичницьке святилище їхніх предків [321]. Етнофестиваль розпочався зі встановлення і освячення хреста, адже, так заведено в гуцулів – кожну справу розпочинати з молитвою, з Господнім благословенням. У ньому брали участь делегації з Румунії, Польщі, Німеччини, Великобританії, США та інших країн. Другий і Третій форуми проводилися відповідно у Вижниці на Чернівеччині та Рахові на Закарпатті [578, с. 6].

7–9 жовтня 1994 р. Четвертий Гуцульський фестиваль знову відбувся у смт Верховина. Дійство проходило паралельно з обласними змаганнями «Гуцульські ігри», приуроченими відкриттю у селищі новозбудованого стадіону. У перший день відбувся з'їзд Всеукраїнського об'єднаного товариства «Гуцульщина». На автентичному форумі були заслухані виступи гуцульських самодіяльних колективів. Родзинкою свята став виступ оркестрів народних інструментів, з-поміж них: «Гуцулії» з м. Коломиї, викладачів Берегометської музичної школи та Рахівського лісокомбінату. Серед танцюристів найвищу майстерність продемонстрували ансамблі з с. Віпче Верховинського району Івано-Франківської області, «Черемшина» із м. Вашківець Вижницького району Чернівецької області та «Ялинка» із смт Великий Бичків Рахівського району Закарпатської області. Визнання здобув дебют дитячого сімейного ансамблю троїстих музик родини Сказівських із смт Ворохта Яремчанської міськради

Івано-Франківської області. Від бойків на фестивалі з успіхом виступив фольклорний ансамбль санаторію «Перлина Прикарпаття» м. Трускавця Львівської області [155, с. 1–2; 578, с. 14]. П’ятий, Шостий, Сьомий і Восьмий етнографічні дійства проводилися відповідно в м. Путилі Чернівецької, м. Яремчі Івано-Франківської, м. Рахові Закарпатської та м. Косові Івано-Франківської областей.

11–12 вересня 1999 р. у м. Надвірній Івано-Франківської області проходив ІХ Міжнародний Гуцульський етнофестиваль [159]. Вперше у цьому великому гуцульському святі взяв участь тодішній Президент України Л. Кучма [578, с. 30]. 22–24 вересня 2000 р., поєднавшись з фольклорно-етнографічним дійством «Коломийка», в м. Коломиї відбувся Х Міжнародний гуцульський фестиваль, якому передувала зіркова естафета фестивального вогню шляхами Буковинської, Галицької і Закарпатської Гуцульщини. Участь у конкурсній програмі взяли більш ніж 200 фольклорних колективів гуцульського краю, України та країн близького і далекого зарубіжжя. У його рамках відбулися літературно-мистецьке свято «Криворівня – 2000» [185, с. 2], міжнародна конференція «Музика Галичини», конкурс дитячих колективів художньої самодіяльності, а на Воскресінецькій горі поблизу м. Коломия діяв туристичний табір «Гуцулія молода». Під час фестивалю організоване гуцульське традиційне весілля. Гостями молодих тоді виступили Президент України Л. Кучма і голова Верховної Ради України І. Плющ, які за гуцульським звичаєм «князю і княгині» подарували «на калач» пару коней [578, с. 33]. Відзначимо, що ХІ гуцульський форум був проведений у смт Верховині [171, с. 1–2, 6; 180, с. 1–2; 264, с. 2–3].

ХІІ Міжнародний гуцульський фестиваль проходив 6–8 вересня 2002 р. у м. Косові Івано-Франківської області. На нього зібралося 109 колективів художньої самодіяльності, виступило понад 80 солістів різних жанрів та майже 200 майстрів народного декоративно-прикладного мистецтва. За звання найкращих змагалися фольклорні та хорові колективи, народні танцюристи, виконавці авторської пісні, співаної поезії і популярної музики, оркестри

народних інструментів та читці художньо-поетичного слова. Напередодні його відкриття значна частина Косівського району увійшла до Національного природнього парку «Гуцульщина» [204]. XIII, XIV і XV гуцульські фестивалі були проведені відповідно у м. Вижниці, м. Путилі Чернівецької і м. Рахові Закарпатської областей [578, с. 42–49].

У рамках XVI Міжнародного гуцульського фестивалю 26–27 серпня 2006 р. у смт Печеніжині Коломийського району Івано-Франківської області проходила «Коломийка 2006». На поляні місцевого парку звели сцену, розгорнули містечко майстрів. Учасники фестивалю були вдягнуті в народні костюми або в одяг з виразними етнографічними мотивами. Можна було розрізнити гуцулів з смт Верховина Івано-Франківської області, с. Кваси Рахівського району Закарпатської області, м. Вижниця Чернівецької області, а також уродженців краю з Румунії, Польщі, Великобританії та США. Цікавою була конкурсна програма. Поміж банкетних столів і наметів змагалися спортивні команди: естафета з бесагами; боротьба на ковтках; перегони з фірою. Виступали гуцульські музичні та хореографічні колективи, проведено інсценізацію автентичних народних обрядів наповнених танцями, співанками, давніми коломийками, тощо [220]. Презентована імпровізована експозиція гуцульського фольклорно-музичного подвір'я. На ньому було представлено 14 хатинок-садиб з гуцульських сіл Коломийщини. Кожна хатинка-садиба була прикрашена локальним одягом, посудом, стравами [153, с. 1; 183, с. 1, 4; 209, с. 2]. Напередодні урочистого дійства в м. Коломиї 25 серпня 2006 р. організовано круглий краєзнавчий стіл «Коломийська Гуцульщина», на якому були виголошені фольклорні, етнографічні, діалектологічні, мистецтвознавчі повідомлення [445]. XVII, XVIII, XIX, XX і XXI міжнародні форуми гуцулів були проведені в Яремчі, Вижниці, Косові, Верховині і Путилі (див. Додаток Г.1).

XXII Міжнародний гуцульський фестиваль мав пройти 2014 р. в м. Надвірна (він пройшов наступного 2015 р., див. Додаток Г.2), але депутати Івано-Франківської облради вирішили його не проводити через події в Криму

та Донбасі. Передбачені для його організації кошти спрямувати на мобілізаційні заходи [578].

Важливе місце в розвитку етнотуризму на Гуцульщині проводилися і локальні фестивальні дійства. Одним із таких є «Черемош-фест» у с. Криворівня Верховинського району Івано-Франківської області. Він започаткований у 2013 р. Даний фестиваль був присвячений карпатській етнокультурі та розвитку екологічного туризму. Для популяризації заходу організатори за умови наявності на тілі традиційного гуцульського вбрання зробили вхід на нього безкоштовним. Вперше його було проведено 11–12 травня 2013 р. [207]

2–4 травня 2014 р. святкове дійство відбулося вдруге. Були проведені екскурсії по природно-географічних пам’ятках краю. Доволі насиченою виявилася програма традиційної художньої самодіяльності. Серед музичних виконавців, варто відзначити дитячу гуцульську капелу «Петрос» з смт Ворохта Яремчанської міськради Івано-Франківської області, яка виконувала твори на народних інструментах. На святі проводились майстер-класи від місцевих умільців. Його учасники вчились виготовляти ліжники, керамічні вироби на гончарному колесі, розмальовувати сувеніри, а також готувати гуцульські страви – сир-будз у 100-літровому казані [207; 265, с. 1, 5].

На даному заході паралельно реалізовувався проект «Лудинє». Він покликаний продемонструвати розмаїття народного строю в селах Гуцульщини, багатогранні вміння майстрів народної творчості, які працюють у цій царині, привернути увагу молоді до автентичного одягу [195; 229]. У його рамках на «Черемош-фесті» відбулася демонстрація раритетних національних строїв, які експонувалися з приватної колекції музею М. Струтинського. Були представлені етнографічні ансамблі одягу, створені випускниками Косівського інституту прикладного та декоративного мистецтва [265, с. 1, 5].

Відмітимо, що 24–26 липня 2015 р. у с. Верхній Ясенів Верховинського району Івано-Франківської області відбувся черговий третій захід «Черемош-

фесту. На ньому пропонувалося відвідуванням концертів, майстер-класів, еколого-освітніх заходів, дегустацію полонинського сиру.

Загальнорегіональний тип етнофестивалів поширений на Івано-Франківській Бойківщині. На окрему увагу заслуговує «Бойко-Фест», який виразно демонструє, хто такі бойки, якими вони є в сучасному світі, як бережуть традиції і продовжують звичаї. Він проводився у 2003 р., 2004 р., 2009 р., 2012 р. У ньому взяло участь близько 30 тис. осіб. [56, арк. 1]. Другий форум відбувся 26 вересня 2009 р. на хуторі Вільні вітри поблизу с. Осмолода та смт Брошнів-Осада на Рожнятівщині. На ньому свою творчість представляли фольклорні колективи із Бережан, Тернополя, Львова, гості зі Словенії та Польщі [289; 257].

13–15 липня 2012 р. на Рожнятівщині пройшов IV відкритий обласний фольклорний фестиваль бойків «Бойко-фест». Основою фестивалю стали виступи творчих колективів «Скриня наших предків», концерт за участю переможців обласних та Всеукраїнських фестивалів «Твої юні таланти, Бойківщино», виступи відомих артистів, а також науково-практична конференція «Історико-культурна спадщина Рожнятівщини як складова частина Бойківщини: минуле та перспективи розвитку» [349; 257].

Останнє свято відбулось влітку 2014 р. у смт Рожнятові. Організаторами виступили обласна держадміністрація і рада, обласне управління культури, Рожнятівська районна держадміністрація і рада, науково-культурологічне товариство «Бойківщина». Під час святкувань туристи мали можливість побачити виступи творчих колективів, концерт за участю переможців та учасників обласних та всеукраїнських фестивалів, урочисте запалення бойківської ватри «Хай бойківська ватра палає» в с. Луги Рожнятівського району Івано-Франківської області. Організовано виставку-ярмарок декоративно-прикладного, народно-ужиткового мистецтва і ремесел місцевих умільців [257]. Окреме місце на фестивалі зайняла бойківська традиційна кухня, де сільські ради Рожнятівщини презентували місцеві наїдки і напої, а також автентичні рушники та сорочки, ліжники і верети. На обрусах у

глиняному, як це було заведено з діда-прадіда, посуді подавали давні бойківські страви й їх сучасні варіації. На фестивалі організовані спортивні бойківські розваги, парад бойківської ноші [349].

Вагоме місце у проведенні фестивалів на Бойківщині займає Міжнародний фольклорно-етнографічний фестиваль «Саджавське намисто». Вперше він був проведений 14–16 вересня 2012 р. у с. Саджава Богородчанського району Івано-Франківської області за підтримки місцевої районної державної адміністрації та ради. Фестиваль став першим у реалізації проекту «Богородчанщина фестивальна» [146, с. 1, 6–7; 231, с. 1–2]. Ідея заходу – об'єднати зусилля громади та влади у представленні с. Саджави, як села з багатими традиціями та фольклором, який має унікальний народний музей етнографії та побуту Бойківщини. Учасниками та гостями фестивалю стали делегації з міст Щурово (Польща), Бахчисарая (АР Крим), Артемівська (Донецька область), Тернополя та багатьох населених пунктів Івано-Франківської області [190, с. 1, 6–7; 206; 212, с. 12]. Особливим гостем фестивалю став поет-пісняр Вадим Крищенко [182, с. 1–2]. У ході дійства відбулися фольклорні свята «Хустина з українською душею», «Вишиванка мамина серцю мила», «Саджавському роду нема переводу», а також районний фестиваль сімейної та родинної творчості, театралізоване бойківське весілля «Просили мама і тато», виставки бойківського одягу (чоловічих та жіночих сорочок, краваток, віночків, намиста, крайок, бундин, горсиків, кожухів, вишитих рушників) [151; 212, с. 12]. Упродовж фестивалю функціонувало «містечко майстрів», де представлялись роботи місцевих умільців із с. Саджави та гостей із смт Богородчан, Івано-Франківська, Косівщини, Коломиї, Тернополя, Чернівеччини. У 2012 р. у «Саджавському намисті» взяло участь 4,5 тис. чол. [38, арк. 1].

Окремої уваги заслуговує й етнофестиваль «Свято Карпатського літа». Загалом було проведено чотири такі дійства. Вперше такий форум був проведений 1 серпня 2010 р. в урочищі Калиновець у с. Вишків Долинського району Івано-Франківської області [194, с. 16; 253, с. 8]. Складовими свята стали пошанування вівчарів, запалення полонинської ватри. Гості оглянули

виставкові території сільських громад та вироби майстрів і народних умільців, скуштували бойківських страв. На фестивалі діяли майстер-класи з ткацтва, писанкарства, гончарства, виготовлення ляльки-мотанки [556; 194, с. 16; 200, с. 8].

Найбільшого розмаху фольклорно-етнографічне дійство «Свято Карпатського літа» мало 4 серпня 2013 р. Дане свято було проведене вдруге. В його рамках проводились майстер-класи з вивчення бойківських танців «Майстерня танцю», гончарного ремесла, гри на дримбі, організовані дитячі забави «Бойківські веселки», змагання силачів «Сильний горич» за участю метальника ядра, срібного призера чемпіонату Європи 1994 р. Р. Вірастюка. Родзинкою свята являвся майстер-клас із виготовлення будзу та урди. У Вишкові проведена виставка-ярмарок народних виробів. Окремо була звернена увага й на бджолярство. На святі виступили й аматорські колективи [134; 289; 299, с. 12–13; 201, с. 4].

Популярності набирає етнофестиваль «Свято бойківського меду та ремесел», яке проводиться щорічно в останню неділю серпня в м. Долина Івано-Франківської області та об’єднує кращих пасічників і майстрів народних ремесел з усієї Західної України. Зауважимо, що зазначене дійство проводились в Долині як два окремі заходи до 2009 р. У 2011 р. прийнято рішення про їх об’єднання в єдиний фестиваль «Свято бойківського меду та ремесел» [203]. Традиційно гостями свята меду є 60–80 делегацій пасічників, переважно з Івано-Франківщини та Львівщини. Свято ремесел збирає народних майстрів та умільців для проведення виставок та інтерактивних майстер-класів з метою збереження та популяризації традиційних бойківських та українських народних промислів і традицій.

Завдяки організації «Свята бойківського меду та ремесел» та проведення низки науково-практичних заходів для пасічників, найбільшим з яких став Всеукраїнський зліт «Зустрічі бджолярів у Карпатах» у 2013 р., м. Долина завоювала та впевнено утримує титул медової столиці Прикарпаття [203].

Водночас гості «Свята бойківського меду і ремесел» є учасниками майстер-класів з традиційного ковальства, гончарства, знайомляться з давніми бойківськими ремеслами, слухають спів бойківських музик та гру на старовинних музичних інструментах. Бойківські майстри і майстрині демонструють техніку стругання драниць, давнього прядіння, приготування народних страв, методику сучасного соломкоплетіння, бісероплетіння, ковальства та гончарства, виготовлення ляльок-мотанок, показують взірці малярства і декоративно-прикладного мистецтва тощо [193, с. 8].

Значне місце у проведенні фестивалів на Бойківщині займає дійство «Бойківська ватра». Це Міжнародний фольклорний фестиваль, який проводиться м. Болехів Івано-Франківської області. Вперше воно було організоване 5–7 вересня 2003 р. Його мета – відродження та збереження духовної спадщини Бойківського історико-етнографічного регіону, підвищення соціального і мистецького статусу автентичного фольклору, виявлення самобутніх творчих колективів, окремих виконавців та майстрів народного, декоративно-прикладного мистецтва краю [39, арк. 1–2; 44, арк. 1–3; 143, с. 1–2; 172, с. 1–2; 226; 244, с. 1].

Під час фестивалю у 2003 р. відбулась науково-теоретична конференція «Бойківщина: минуле і сучасне». На науковому форумі було прийнято резолюцію про укладання плану-проекту розвитку місцевої етнотуристики, зокрема планувалося відкриття туристичного маршруту «Золоте кільце Бойківщини» [143, с. 1–2; 226].

Таким чином, на Івано-Франківській Бойківщині проводиться чимала кількість фестивальних заходів загальнорегіонального значення. Вони дають змогу звернути увагу на місцеву етнографічну колоритність, що значно підвищує їх туристичний потенціал. Водночас констатуємо, що на відміну від Івано-Франківської Гуцульщини та Бойківщини на території Опілля та Покуття не було проведено жодного загальнорегіонального етнофестивалю. На наше переконання, причиною такого стану речей є низький рівень усвідомленості власної етнографічної своєрідності та локальної атракційності.

На теренах Івано-Франківської області слабо представлений другий тип етнофестивалів – професійно-фахові. Вони зазвичай присвячені окремим видам господарської діяльності, і, як правило, організовуються на Галицькій Гуцульщині, Бойківщині та м. Івано-Франківську.

Одним із таких заходів є «Барвограй», який проводиться щорічно з 2009 р. у с. Яворів Косівського району Івано-Франківської області. За своїм змістом це обласний огляд робіт майстрів традиційного гуцульського ліжникарства [278].

18 липня 2010 р. в м. Коломиї Івано-Франківської області відбулося музичне фольклорне свято «Гірські горни» (інша його назва – І міжнародна зустріч гірських горністів). На ньому були присутні 20 учасників. Окрім вітчизняних колективів виступали колективи з Німеччини, Австрії, Швейцарії та Румунії. На фестивалі був представлений автентичний музичний матеріал гір Карпат і Альп. ІІ міжнародна зустріч гірських горністів відбулася 19–24 липня 2013 р. за участі 25 колективів [161, с. 1–2, 7; 196, с. 1–2; 214, с. 1–2; 259].

На фестивальному рівні багато уваги приділяється популяризації та культивуванню народної їжі. У м. Яремчі і смт Ворохті Яремчанської міськради Івано-Франківської області періодично проводиться свято грибів або Регіональний фестиваль грибів, у с. Микуличині Яремчанської міськради – фестиваль автентичної кухні «Смачний спас», у с. Поляниці тієї ж міськради – фольклорне дійство «Смакуйте банош в Поляниці». Відзначимо, що на сьогодні більшість таких заходів є включені в етнотуристичні маршрути в Івано-Франківській області [51, арк. 2].

20 жовтня 2012 р. на Богородчанщині Івано-Франківської області під час проведення І Міжнародного фестивалю етнографії, побуту та ремесел «Саджавське намисто» були організовані фольклорні свята «І на тім рушникові…», «Вишиванка мамина серцю мила», театралізоване бойківське весілля «Просили мама і тато…», районний фестиваль сімейної творчості «Саджавські родоводи». На ньому ж кожне село Богородчанського району представило короваї та різні сорти хліба, що репрезентувало багаті традиції випічки хліба в даному регіоні [38, арк. 1; 190, с. 1, 6–7].

На справжній центр професійно-фахових етнофестивалів перетворюється обласний центр м. Івано-Франківськ, оскільки тут проводиться найбільше заходів з вивчення традиційного ремесла, поширеного на Прикарпатті. Одним із них є «Свято хліба», яке було започатковане в 2012 р. і проводиться у місті щорічно. Значного розмаху дійство перетворилося 5 жовтня 2014 р., коли відбулася найбільша виставка-ярмарок хліба, хлібобулочних виробів, солодощів та меду. Кожен учасник конкурсу мав свій святково оформлений дегустаційний та презентаційний стіл. На святі організовано театралізовані постановки, концертні заходи, унікальні майстер-класи для дітей та дорослих, частування козацькими стравами. Одночасно зі «Святом хліба» на вул. Низовій та Бастіонній площі проходила традиційна виставка-ярмарок декоративно-ужиткового мистецтва «Прикарпатський вернісаж», де народні умільці презентували вироби народного промислу та домашніх ремесел регіону [303, с. 89; 361, с. 20–21; 240].

Доволі цікавим гастрономічним фестивалем є «Станіславівська мармуляда». Заснований він у 2013 р. і організовується щороку у м. Івано-Франківську. На ньому відтворено дійство, реальні події якого відбувались у кінці XIX ст., коли через необачність господині, котра варила повидло («мармуляду»), здійнялася пожежа. Тоді було спалено більшу половину будинків середмістя. На святі бажаючі мали змогу на власні очі спостерігати, як з екологічно чистих фруктів народні майстри кухні виготовляли смачне повидло, джеми та «мармуляду» [46, арк. 3; 305, с. 24–25; 241].

В обласному центрі доволі знаним є Міжнародне «Свято ковалів». Його започаткували в 2002 р. і проводять щорічно у рамках святкування Дня міста. Так, 9–11 травня 2014 р. столиця Прикарпаття вже традиційно приймала XII міжнародний фестиваль «Свято ковалів», який зібрав понад сто майстрів художнього ковальства з багатьох областей України, а також з Естонії, Італії, Росії, Білорусі, Нідерландів, Франції, Туреччини. Під час його проведення у фортечній галереї «Бастіон» було розгорнуто імпровізовану кузню, де ковалі демонстрували свою працю і художні вироби, давали майстер-класи (див.

Додаток Д.1). За традицією, ковалі спільно виготовили ковану композицію, яку залишили в дарунок місту. Головна тема дійства – «Єднання», зважаючи на події на Сході України [303, с. 87; 361, с. 16–17; 163; 271, s. 24].

Покуття як етнографічний масив має власні традиції проведення професійно-фахових етнофестивалів. Зокрема, на території Коломийського району Івано-Франківської області періодично проводиться фестиваль автентичної карпатської кухні «Смачний Спас» [250]. Перший з них відбувався 21–22 серпня 2010 р. в однойменному селі. Організатори свята поставили мету: розвивати та сприяти збереженню культури автентичних продуктів харчування Карпатського регіону, як складової сприяння розвитку сільського туризму, землеробства та здорового способу харчування, ефективного використання природно-рекреаційного потенціалу етнічних традицій та ремесел. Тематика фестивалю складалася із п’яти складових. Першою за планом проходила презентація автентичної їжі Карпатського регіону в конкурсі «Країна гурманів». Тут учасники представляли автентичну їжу Карпатського регіону (Івано-Франківська, Закарпатська, Львівська, Чернівецька області) та кулінарну спадщину Європи (Швейцарія, Австрія, Польща, Румунія). На фестивалі презентовано книги з даної галузі, а також проведено теоретичну частину заходу, на якому було заслухано досвід по організації медівництва. Також було випущено інформаційний бюлетень «Вулик» та розгорнуто виставку «Бджоли в житті і мистецтві». У 2011 р. фестиваль отримав статус обласного. За 2010–2015 рр. кількість учасників зросла вдвічі: з 35 до 70 осіб. У 2012 р. на даному заході було презентовано традиційну технологію, яка використовувалась при медозборі. Вказаний останній та четвертий за рахунком фестиваль відбувся 25 серпня 2013 р. в м. Тлумачі [59, арк. 1].

Серед етнографічних фестивалів Прикарпаття професійно-фахового спрямування помітним явищем став «Медовий Спас», метою якого є популяризація бджільництва та продукції пасічників Івано-Франківщини. Вперше таке етнографічне дійство відбулося в м. Коломиї Івано-Франківської області у серпні 2010 р. [230, с. 1; 233, с. 1–2; 266, с. 1]. У короткому часі

фестиваль вийшов за рамки районного формату і став популярним серед бджолярів різних регіонів Західної України [50, арк. 2; 188, с. 1; 213, с. 1, 4; 228, с. 1].

Водночас проводяться фестивальні заходи, присвячені захисту довкілля Прикарпаття. З-поміж них найбільш поширені у населених пунктах Долинського [169, с. 2; 192, с. 15], Верховинського [288], Косівського [319, с. 5–6; 186, с. 72–73], Коломийського [293] районів та Яремчанської міськради [367; 368] Івано-Франківської області. Як правило, на таких дійствах: презентуються екосадиби, готелі та етноресторани Карпатського регіону, екоагротури та екскурсійні програми, присвячені традиційному збиральництву грибів, ягід, а також рибальству; представляються екологічні меблі, альтанки, ландшафтна архітектура; пропонуються альтернативні види палива; екологічні системи опалення; водяні та сонячні колектори) [216, с. 70–72; 267, с. 8].

Зокрема, у 2010 р. на Міжнародному семінарі обміну досвідом «Регіональні традиції кулінарної спадщини у співпраці з місцевими виробниками, ресторанами, готелями та садибами зеленого туризму та агротуризму» в с. Спас Коломийського району Івано-Франківської області відбувся екологічний вернісаж (кінна екскурсія мальовничими місцями села Спас), здійснено огляд фольклорних садиб, представлені виставки майстрів декоративно-ужиткового мистецтва, виставки-ярмарку органічної продукції; етноігри (спортивні ігри, конкурси); народну забаву за участю весільних музик. Урочисте закриття фестивалю увінчане проведенням української молодіжної вечірки з конкурсами та розвагами. Організаторами заходу виступили Коломийська районна адміністрація, Федерація органічного руху України, FIBL – Дослідний інститут органічного сільського господарства Швейцарії [52, арк. 2–3].

Таким чином, професійно-фахові заходи займають помітне місце проведенні фестивальних дійств на території Івано-Франківської області. Їх основна мета популяризувати окремі напрями традиційної господарської діяльності місцевого населення, зосередивши увагу на їх автентичності.

Третій тип етнофестивалів на Прикарпатті – культурно-мистецькі заходи. Більшість з них проводиться на Галицькій Гуцульщині.

З огляду на це найбільшої туристичної популярності набуло театралізоване свято «Гуцульська коляда», яке 14 січня 1997 р. вперше було зоорганізовано та проведено у смт Верховині Івано-Франківської області, а останнє – 9 січня 2015 р. на Співочому полі цього селища [138, с. 6]. Захід традиційно розпочинається з театралізованої інсценізації «Святвечір», в якій присутні обряди та звичаї відзначення різдвяних свят на Гуцульщині. Учасники етнофестивалю співають автентичні колядки «Добрий вечір тобі, пане господарю», «У Вифлиємі» та інші, прославляючи народження Ісуса Христа. Коли над головами колядницьких гуртів виблискують золотаві бартки, це є знак початку специфічного етнодійства Гуцульської коляди – традиційних гуцульських «розплєсів». Під час них виконуються колядки «Слава Україні», «Ось станьмо браття перед дзвіницею», «Плєс під хатою» та інші у виконанні колядницьких партій з Івано-Франківська та населених пунктів Верховинського району (Верховина, Віпче, Буковець, Красноїлля) [41, арк. 1–2; 157, с. 1; 178, с. 1, 5; 243, с. 1, 2].

На Галицькій Гуцульщині майже у кожному селі місцеві фольклорно-етнографічні колективи проводять фестини. З циклу традиційних дійств новорічно-різдвяних свят регіону, починаючи від Святого вечора і завершуючи Водохрестям. Такий етнографічні дійства привертають увагу туристів. Свідченням цього є значна завантаженість відпочинкового сектору краю та відповідне надання різного роду туристичних послуг [173, с. 9; 175, с. 1, 8; 177, с. 5].

Значну увагу відпочивальників привертає й кінофестиваль «Тіні забутих предків» у с. Криворівня Верховинського району Івано-Франківської області. Вперше він був проведений у 2004 р. за підтримки Верховинської райдержадміністрації та товариства «Гуцульщина». У проведенні фестивалю взяв участь відомий український режисер Ю. Іллєнко, автор національного

культового фільму «Білий птах з чорною ознакою» [41, арк. 2; 137, с. 1; 170, с. 4].

Окремої уваги заслуговують пісенні фестивалі. Перший районний фестиваль-конкурс гуцульської співанки імені Марії Кречунєк (Чукутихи) на Верховинщині було проведено 27 листопада 2012 р. у с. Верхній Ясенів. Головна мета заходу – популяризація гуцульської народної співанки, виховання у молоді поваги та любові до неї. У конкурсі взяли участь солісти, дуети, тріо, вокальні ансамблі пісенного жанру, які виконували побутові, історичні та весільні обрядові співанки під супровід скрипки, сопілок та інших музичних інструментів. Даний фестиваль проводиться один раз у три роки, а кількість його учасників становить приблизно 270 осіб [41, арк. 3; 198, с. 8; 541, s. 59–67].

Танцювальна майстерність гуцулів привертає увагу етнотуристичної галузі краю. У с. Криворівня Верховинського району Івано-Франківської області був започаткований регіональний фестиваль гуцульського танцю ім. Я. Чуперчука – В. Шинкарука [41, арк. 4; 144]. Вперше його проведено 27 листопада 2011 р. У рамках конкурсу змагалися 12 колективів з Коломийщини, Косівщини, Яремчанщини і Верховинщини. Даний етнофестиваль увібрав кращі здобутки Галицької Гуцульщини, демонстрував справжні традиції місцевих аматорів. Їх побут, ремесло, культуру, гостинність, здобутки, фольклорні традиції горянці відобразили у танцях: Аркан, Гуцулка, Решето, Голубка, Трапак, Лісоруби. Найвищу нагороду звання «Гран-Прі» за високу художню майстерність виконання гуцульського танцю і особистий внесок у розвиток української хореографії присвоєно Народному аматорському родинному ансамблю Ілюків та Ванджураків з с. Віпче Верховинського району Івано-Франківської області (художній керівник – заслужений працівник культури України М. Ванджурак) [142; 199, с. 8].

Подібні заходи відбуваються у сусідньому Косівському районі Івано-Франківської області. Зокрема, у с. Прокурава щорічно з 2006 р. проходить етнофестиваль «Зелені свята на Гуцульщині», а в м. Косові з 2002 р. – «Різдво в

Карпатах» (див. Додаток Е.1). Вони також носять виразний характер популяризації місцевої календарної обрядовості [53, арк. 1].

Популяризація народного фольклору гуцулів представлена регіональним фестивалем дитячих оркестрів та солістів-інструменталістів народної музики, який проводиться з 2003 р. в м. Косові один раз в два роки. Уваги заслуговує й відкритий обласний фестиваль чоловічих хорових колективів та вокальних ансамблів, який проводиться на базі народного аматорського чоловічого хору «Діброва» Будинку культури ім. А. Красовського у с. Рожнів Косівського району Івано-Франківської області (див. Додаток Е.2). Важливим для етнотуризму краю є й проведення фестивалю гуцульських троїстих музик. Він проводиться щорічно з 2004 р. у м. Косів [53, арк. 1], а з 2013 р. отримав статус обласного фестивалю. Оригінальним серед різних мистецьких проектів Косівщини є фестиваль етнічної музики і лендарту «Шешори» в однойменному селі, де можна почути стародавні та сучасні наспіви і музику різних етнографічних регіонів України [362; 154, с. 53–57].

Значна менша кількість фестивалів проводиться на Надвірнянщині. У вказаному районі Івано-Франківської області з 2012 р. проводиться етнофестиваль Чорнопотоківської писанки, на якому були присутні близько 2–2,5 тис. учасників [54, арк. 1; 335, с. 16; 164; 181; 238].

Значним центром культурно-мистецьких фестивалів є м. Яремче Івано-Франківської області. Цьому сприяє розгалужена туристична інфраструктура, а також намагання місцевих туроператорів подати новий атракційний продукт на автентичній етнокультурній основі. У місті з 1990 р. щорічно проводять фестиваль колядок та щедрівок «Різдвяні передзвони». Значної популярності набув фольклорний етнофестиваль «Єднаймося брати Українці», який проводиться з 1990 р. За підрахунками місцевої влади, участь у ньому взяло біля 35 тис. осіб [61, арк. 2; 270, с. 1].

Водночас на Яремчанщині проводяться регіональні культурно-мистецькі фестивалі: гаївок «Великодні передзвони» (кількість учасників приблизно сягає щорічно 500 осіб); регіональний фестиваль «Полонинська ватра» (з 1991 р.,

кількість учасників – 3 тис. осіб); Різдвяної автентичної коляди «Христос родився, Славіте!» (з 2000 р., кількість учасників – 600 осіб); «Гуцульське весілля» ТК «Буковель» (з 2013 р., кількість учасників – 1500 осіб); Свято троїстих музик, дримбарів та гуцульської співанки (з 2013 р., кількість учасників – 10 тис. осіб) (див. Додаток Е.6) [61, арк. 2; 313, с. 2, 19].

Культурно-мистецький тип етнофестивалів широко представлений й на Івано-Франківській Бойківщині. За даними місцевих властей, за період 1980 – 2014 рр. на території Рожнятівського району Івано-Франківської області проведені 34 такі заходи [56, арк. 1]. У смт Рожнятові відбувається обласний фестиваль оркестрів народних інструментів «Кобзареві струни», започаткований у 1998 р. З 2000 до 2014 рр. проводився щорічно. На території району з 2002 р. організований Відкритий обласний фестиваль української естрадної пісні «Водограй». У 2013 р. започаткований районний фестиваль бойківської коломийки «Ой легонька коломийка». На ньому були присутніми близько 3 тис. чоловік [56, арк. 1–2; 394, с. 10; 477, с. 21].

Долинщина може похизуватися обласним фестивалем патріотичної пісні «Яворина», який проводиться в урочищі Розтока біля села Липа, та святом Франкової ліричної поезії в селі Лолин [44, арк. 1–5; 45, арк. 3, 5–7; 299, с. 16–17; 452, с. 288–300].

Значна кількість культурно-мистецьких етнофестивалів проводиться на Богородчанщині. Так, у період з 1980 по 2014 рр. у Богородчанському районі Івано-Франківської області проводились різного роду дійства. У 2006–2007 рр. тут було проведено культурно-мистецьку акцію «Мистецтво одного села», на якій було присутні 6,5 тис. осіб [38, арк. 1; 234, с. 2–3; 251, с. 6–7; 394, с. 105–106].

6–7 липня 2013 р. у с. Космач Богородчанського району відбувся фестиваль «Прикарпатські співаночки». Свято пройшло під час традиційного народного гуляння на Івана Купала і було поєднано із днем села. Участь у ньому взяли художні колективи із Богородчанського району, міст Івано-Франківськ та м. Галич [38, арк. 1].

Окремі культурно-мистецькі фестивалі проводяться на Калущині. У м. Калуші Івано-Франківської області традиційно з серпня 2010 р. відбуваються фольклорно-етнографічні свята «Співочий гай» за участю художніх колективів та окремих виконавців [47, арк. 2]. На святі, яке відбулося 18 серпня 2014 р., окрім виступів фольклорних колективів із різних куточків Західної України та Польщі, була представлена виставка народних умільців та пройшов ярмарок. Гостей та учасників частували смачним козацьким кулішем. На фестивалі функціонувало ігрове містечко, де проводились фольклорні ігри [254].

Проведення етнографічних фестивалів культурно-мистецького типу практикується на Опіллі. Репрезентативними являються етнодійства Галицького району Івано-Франківської області. У 1993 р. у м. Бурштин було проведено етнофестиваль «Пісні Опілля», в якому прийняло участь 3200 осіб. У 1999 р. він проведений у м. Галичі і присвячений 800-літтю творення Галицько-Волинської держави. У даному заході прийняло участь 1700 чоловік. У наступні роки мистецький форум проходив почергово в м. Галичі та м. Рогатині Івано-Франківської області [160, с. 1–3; 232, с. 1].

2003 р. ознаменувався проведенням у м. Галичі етнофестивалю «Опільської пісні», який був приурочений 750-річчю коронації Данила Галицького та 700-літтю Галицької митрополії. У 2010 р. проведено етнофестиваль «Лемківська ватра» (до 65-річчя депортації лемків) [42, арк. 1].

У м. Бурштин з 2012 р. щорічно проводиться музичний фестиваль «Бурштинове намисто». Відповідні заходи проводились 20 травня 2012 р. та 26 травня 2013 р. У 2014 р. він не проводився. В даних дійствах взяли участь художні колективи професійно-технічних та вищих навчальних закладів I–II рівня акредитації [40, арк. 1].

Згідно даних відділу культури Рогатинського району Івано-Франківської області на його теренах проведено шість культурно-мистецьких етнофестивалів. У 2003 р. був започаткований обласний відкритий фестиваль народної творчості «Пісні Опілля», який організовується раз в два роки. На кожному із святкових дійств були присутні близько 3 600 осіб. «Пісні Опілля»

був заснований в 1995 р. Він проводився один раз в два роки з метою популяризації самобутньої народної творчості Опілля, представляє автентику, звичаї, традиції, святкову ношу і самобутні місцеві страви Рогатинщини [160, с. 1–3; 232, с. 1].

Зокрема, 28 червня 2009 р. в Рогатині відбувся IV обласний відкритий фестиваль аматорської народної творчості «Пісні Опілля». Урочисте відкриття фестивалю співпало із Днем Рогатина – 825-річчям від часу першої згадки міста. У ньому взяли участь місцеві і запрошені аматорські колективи народної творчості. На фестивалі звучали як старовинні пісні, фольклор, так і твори сучасних авторів. Важливе місце у дійстві зайняла виставка декоративно-ужиткового та художнього мистецтва майстрів краю. Молодь Рогатинщини взяла участь у розважально-танцювальній програмі «Опільські забави» та молодіжній шоу-програмі, в яких чільне місце відводилось традиційній музичній і танцювальній культурі мешканців району [55, арк. 1–2; 219]. Зокрема, в його рамках проводився й фестиваль фольклорного подвір'я «Опільські газди».

У 2011 р. був проведений черговий фестиваль. На ньому були представлені творчі доробки аматорських колективів з краю, а також виставка декоративно-ужиткового та художнього мистецтва. У 2013 р. на фестивалі діяло «Фольклорне подвір'я», на якому було представлено 31 громада Рогатинського району. Кожне подвір'я показало свій місцевий стрій, вироби декоративно-ужиткового мистецтва, художню самодіяльність, страви місцевої кухні.

Культурно-мистецькі етнофестивалі проводяться на Покутті. Значну роль у популяризації традиційної культури покутян відіграють фестивалі, огляди, свята. За період з 1980–2014 рр. в Тлумацькому районі проведено 75 етнофестивалів, зокрема: «Андрея», «Фольклорне подвір'я», «Зелений розмай», «Купальські вогні», «Розколяда», «Покутська вільха», «Пущення», «Запалімо стрітенську свічу», «Покутське надвечір'я», «Покутська ноша», «Тернистий шлях до волі», «Меду й короваю з нового врожаю» [59, арк. 1; 60, арк. 1–4, 8–9, 12–13; 360, с. 7].

На території району проводиться районний фестиваль «Стрітенська свіча», який вперше проведений в 2011 р. в с. Хотимир. Його метою стало відродження духовних традицій краю. У 2013 р. цей мистецький захід приймав с. Живачів. Фестиваль аматорського мистецтва «Покутська вільха» започаткований у м. Тлумач у 2009 р. з метою відродження давніх традицій святкування дня Петра і Павла, який на Покутті називають «Вільха» [60, арк. 3, 8].

На території м. Івано-Франківська і Тисменицького району Івано-Франківської області проходять: обласний фестиваль народного танцю «Арканове коло» (див. Додаток Е.7), районний фестиваль-конкурс народного танцю «Прикарпатські візерунки» (з 1996 р., кількість учасників становить 800 осіб), свято української народної пісні (з 2004 р., проводиться щорічно (вересень-жовтень), кількість учасників – 200 сіб) [58, арк. 1; 356, с. 1–3].

У Городенківському районі Івано-Франківської області за вказаний період було проведено лише вісім культурно-мистецьких етнофестивалів. Серед них помітне місце займає Міжрегіональний фестиваль народного мистецтва «Дністрові зорі» (започаткований у 1996 р., проводився у 1999, 2002, 2005, 2008, 2011, 2013 рр.) [43, арк. 1].

Одним із центральних культурно-мистецьких дійств на Покутті є обласний відкритий фестиваль народного мистецтва «Покутські джерела». Свято проводиться щорічно і відбувається у різних містах історико-етнографічного регіону. Перший святковий захід був організований у м. Снятині в 2008 р., а другий – у м. Городенці в 2009 р. [57, арк. 1; 152, с. 11]. У вересні 2010 р. фестивальну естафету перейняв м. Тлумач, де в місцевому Будинку культури було презентовано книгу «Покуття. Історико-етнографічний нарис» (керівник авторського колективу Василь Марчук, головний редактор Андрій Королько) (див. Додаток Е.3) [222, с. 14; 419]. У Коломиї 9 жовтня 2011 р. проходив IV обласний відкритий покутський фестиваль аматорського мистецтва «Покутські джерела» [237, с. 14; 262, с. 1]. В рамках його проведення організовано та видано матеріали науково-теоретичної конференції з питань дослідження історико-етнографічного регіону Покуття [443, с. 7–13]. На даному

фестивалі, як відмічає О. Полюк, Покуття розкрило «скриню духовного національного багатства, яка наповнена невмирущою народною творчістю, потоками рідних українських пісень» [224, с. 4]. Упродовж 2010–2014 рр. у заході взяло участь майже 300 осіб.

Справжньою окрасою етнотуристики Покуття є Міжнародний фольклорно-етнографічний фестиваль «Коломийка», завданням якого є відтворення в обрядах, звичаях цього традиційного жанру, який є обов'язковим для виконання усіма конкурсними колективами. Його було започатковано в 2002 р. та щорічно проводять 25–27 серпня [183, с. 1, 4]. Про його розмах свідчать такі дані: в 2011 р. в ньому взяло участь 725 учасників [51, арк. 2–3].

Впродовж 1989–2014рр. таке дійство проводилось 13 разів. Фестиваль «Коломийка» був започаткований в с. Корнич Коломийського району Івано-Франківської області в грудні 1989 р. з ініціативи місцевого районного відділу культури [52, арк. 1–2; 236, с. 1]. Завдяки IX фестивалю, який проводився спільно з Міжнародним гуцульським у 2000 р., було оновлено центр міста Коломия, збудовано приміщення музею писанкового розпису «Писанка» [166, с. 1, 11]. 22 липня 2012 р. в с. Королівка Коломийського району відбувся XIII Міжнародний фольклорно-етнографічний фестиваль «Коломийка», в якому взяло участь майже 40 колективів з Прикарпаття, Закарпаття, Буковини, Львівщини, а також із Румунії та Польщі.

Фестиваль «Писанка» був заснований Коломийською міською радою у 2004 р. У 2007 р. він отримав статус обласного [156, с. 1; 261, с. 1–2], а в 2011 р. – Всеукраїнського фольклорного фестивалю (Писанковий фестиваль) [187, с. 1, 3]. Захід є щорічним традиційним святом, метою якого є збереження та підтримки традицій народного мистецтва Гуцульщини та Покуття, а також популяризації писанки як символу Великодня. Згідно звіту відділу культури Коломийської райдержадміністрації від 21 липня 2015 р. однією із базовою метою фестивалю також є популяризація технік, шкіл, творчих стилів і новітніх методик для широких кіл поціновувачів писанкарства [50, арк. 1–2, 4–5; 51, арк. 3; 223, с. 1].

Проводиться він у першу або другу неділю опісля Великодня у м. Коломиї. Початок проведення фестивалю був покладений в 2006 р. (Писанка – фестиваль). Так, у 2007 р. у ньому взяло участь 450 учасників аматорських колективів, 70 майстрів народної творчості та 50 писанкарів [156, с. 1;261, с. 1–2]. Водночас вже у 2015 р. ці показники становили 800 учасників, по 150 майстрів відповідно зазначеного профілю.

21–22 квітня 2012 р. у м. Коломиї проводився черговий фестиваль «Писанка-2012». На ньому проводився виставка-продаж творів декоративно-ужиткового мистецтва, виставка композицій на Великодню тематику, а також мистецька програма за участю колективів народної аматорської творчості [221, с. 1–2; 227, с. 1; 256, с. 1, 3; 260, с. 1–2]. У 2014 р. у ньому взяли участь 690 учасників аматорських колективів, 150 майстрів народної творчості, 150 професійних писанкарів [50, арк. 2] (див. Додаток Е.4).

18–19 квітня 2015 р. у Коломиї відбувся VIII Всеукраїнський фестиваль «Писанка-2015». На святкове дійство з'їхалися гості з України та з-за кордону (Писанка – фестиваль). Свято розпочали танцювальні колективи. Місцеві майстри провели майстер-класи по писанкарству. Також були проведені відповідні дійства з традиційного вишивання, виробів з глини і лози [215, с. 1; 255, с. 1; 263, с. 1–2].

Подібний фестиваль Чорнопотоківської писанки з 2012 р. проводиться на Надвірнянщині, де проводиться майстер-клас з писанкового розпису, представляються картини, вишиті рушники, подушки та сорочки виготовлені місцевими майстрами [164; 238].

Окреме місце в етнотуристичній популяризації краю посідають також фестивалі лемків-переселенців. На території Калуського району було проведено урочистий захід під назвою «Плаче і кличе Зелена неділя». Водночас 11 березня 2006 р. на хуторі Бескиди біля с. Копанки Калуського району відбулася перша лемківська ватра, приурочена 60-літтю примусового переселення українців [48, арк. 2].

Таким чином, етнофестивалі є надзвичайно важливою складовою етнотуристичної галузі Прикарпаття. Їх проведення дає змогу глибше туристам пізнати спадщину матеріально-духовної культури гуцулів, бойків, покутян, опілян та лемків. Разом з тим, слід виокремити три типи етнофестивалів, які проводяться на території Івано-Франківської області: загальнорегіональні, професійно-фахові та культурно-мистецькі. Організація зазначених етнографічно-краєзнавчих представницьких зібрань дозволяє створенню відповідних умов для урухомлення та реалізації місцевого автентичного етнотуристичного продукту. Більше того, саме проведення таких дійств дає змогу туристу пізнати атракційний потенціал Івано-Франківської області, проникнути особливостями місцевого етноколориту шляхом співучасті у відповідних традиційних майстер-класах з виготовлення та виробництва автентичних виробів регіону.

3.2 Музейні установи

Важливу роль у розвитку етнотуризму на Івано-Франківщині відіграють музеї. Їх відвідування значно доповнює уявлення про духовну та матеріальну культуру представників етнографічних груп та мешканців історико-етнографічних регіонів (районів) Івано-Франківської області. Музеї мають свої експозиції, пропонують туристам їх огляд, самостійно проводять екскурсії, виставки, публікують матеріали про окремі аспекти музейницької роботи. Діяльність музейних установ регулюються законом «Про музеї та музейну справу» [92].

Загалом усі музейні установи в Івано-Франківській області за напрямками діяльності можна поділити на 13 категорій. З-поміж них функціонують архітектурні, історико-краєзнавчі, краєзнавчі, літературні, літературно-етнографічні, літературно-краєзнавчі, літературно-меморіальні, науково-

технічні, природознавчі, художні, художньо-краєзнавчі та художньо-меморіальні музейні установи [118, с. 3; 576, с. 14–17] (див. Додаток А.5).

Розвиток музейної справи на Прикарпатті в контексті етнотуристичної діяльності регулюються обласними комплексними програмами «Культура Івано-Франківщини». Зокрема, пріоритетними напрямками музеїв Івано-Франківщини є: збереження історичних пам'яток області; впровадження в діяльність музеїв новітніх інформаційних технологій; зміцнення матеріально-технічної та реставраційної бази; розширення міжнародного співробітництва музеїв; здійснення ремонтно-реставраційних робіт; забезпечення наукового комплектування музейних фондів; активізація видавничої діяльності: альбомів, каталогів, буклетів, путівників, наукових збірок; ведення нових інформаційних технологій, обліку та каталогізації [84, с. 39].

Упродовж 1999–2014 рр. кількість музейних установ комунальної і приватної форм власності в Івано-Франківській області збільшилася майже в два рази. Якщо в 1999 р. діяло 12 музеїв, то в 2014 р. їх налічувалось вже 23, у яких у свою чергу було ще 15 філій. У фондосховищах музеїв збільшилася чисельність одиниць зберігання експонатів. Якщо на 1999 р. зберігалось 166 016 одиниця, то у 2014 р. – 238 172 одиниці, таким чином збільшення фондів склало 30,3 % [98] (див. Додаток А.2). За період 1992–2014 рр. в музейних закладах області різко збільшилася кількість відвідувачів їх колекцій, про що свідчить збільшення проведених екскурсій у музеях обласного (районного) підпорядкування: у 2002 р. організовано 5 101, 2006 р. – 7 234, 2010 р. – 7 828, 2014 р. – 8 179 екскурсій [98] (див. Додаток А.1, А.3, А.4).

Станом на початок 2015 р. на Івано-Франківщині нараховується понад 120 музеїв державної або приватної форми власності [118, с. 3] (див. Додаток А.6). Проте, згідно звітів місцевих відділів культури, кількість музеїв в адміністративних районах області значно різниться від загальної кількості відповідних установ. Причина цього криється у тому, що більшість музейних установ приватної форми власності не співпрацюють з місцевими органами влади. Так, для прикладу у Надвірнянському районі Івано-Франківської області

на початок 2015 р. діяло вісім музеїв, один з них був споруджений за роки незалежності. За 1991–2014 рр. у районі було відремонтовано п’ять музеїв [73, арк. 1–2]. У Городенківському районі Івано-Франківської області сьогодні функціонує 12 музеїв [73, арк. 2]. На Галицькій Гуцульщині згідно даних відділів культури районних державних адміністрацій кількість музейних установ, які функціонують, значно применшена. На наш погляд, причиною цього є небажання власників облікувати музейні заклади в державних органах влади. Так, у Верховинському районі Івано-Франківської області за даними місцевої влади діють музей Гуцульського театру Гната Хоткевича в с. Красноїлля та народний історико-краєзнавчий музей «Гуцульщина» в с. Яблуниця [72, арк. 6–7]. Про інші музеї не згадано. Проте лише у с. Криворівня та смт Верховина діють по 10 музеїв краєзнавчо-етнографічного змісту.

Відмітимо, що провідною у музейній справі на Прикарпатті є гуцульська тематика. Найвагоміше значення для етнотуризму в Івано-Франківській області має мережа музеїв на території Галицької Гуцульщини. У більшості випадків вони включені в туроператорську діяльність і складають логічні ланцюги туристичних екскурсій та маршрутів та є осередками надання послуг в регіоні [306, с. 22–26]. Тут функціонує більше тридцяти державних і громадських музеїв, які приймають відвідувачів. Співробітники вказаних закладів проводять екскурсії, чільне місце в яких посідають етнографічні відомості про край.

У Верховинському районі Івано-Франківської області функціонує 11 музеїв: регіональний музей Гуцульщина [189, с. 8], музей «Хата-гражда» гуцульської господарки [342, с. 4], хата-музей кінофільму «Тіні забутих предків» [225, с. 1, 12] та приватний музей Музичних гуцульських інструментів Романа Кумлика в смт Верховина [292, с. 173; 522, s. 158–163], музеї І. Франка [176, с. 12; 179, с. 1, 3; 197, с. 6; 87, с. 19–21] та М. Грушевського в с. Криворівня [140, с. 1], музей гуцульського театру ім. Гната Хоткевича в с. Красноїлля [288, с. 14], музей села «Криворівня» [339, с. 19–21] та ряд інших (див. Додаток К.2).

За відомостями районних властей у м. Коломиї Івано-Франківської області діє дві державні музейні установи: Національний музей народного мистецтва Гуцульщини і Покуття ім. Й. Кобринського та Музей писанкового розпису «Писанка» [62, арк. 16–17; 66, арк. 22–23]. Міська влада зазначала, що у Коломиї діє 8 музеїв, з них 6 на громадських засадах.

Однією із найбільших музейних установ на Івано-Франківщині є Національний музей народного мистецтва Гуцульщини і Покуття ім. Й. Кобринського у м. Коломиї, який заснований у 1935 р. [371, с. 6–11; 245, с. 3; 496, с. 14–18; 336; 573]. Його колекція налічує понад 22 тис. експонатів. Заклад спеціалізується на етнографічних експозиціях [573; 498, с. 158–160; 499, с. 296–298].

Особливо цікаві зразки різьби на дереві, якими прикрашали житлові і культові споруди, меблі, сільськогосподарські знаряддя, предмети побуту, музичні інструменти тощо. Широко демонструються художні вироби з металу та рогу, виготовлені в різні часи майстрами Буковинської, Галицької і Закарпатської Гуцульщини технікою гравірування, інкрустації, гарячого та холодного кування, плетіння. У музеї представлені художні вироби зі шкіри: кептарі, кожухи, чоловічі торбини, пояси-череси, святкові пояси та постоли. Народний одяг поєднує в собі мистецтво ткацтва, вишивки, обробки шкіри та плетіння. Художні керамічні вироби ілюструють розвиток гончарства на Покутті та Гуцульщині (див. Додаток Л.1). Чільне місце в експозиції посідають писанки. Надзвичайно своєрідними є гуцульські сирні іграшки-обереги. Прикрашають експозицію твори народного живопису – розпис на склі та дерев'яні ікони. Серед експонатів – високохудожні твори династії Шкріб'яків, В. Девдюка, Корпанюків, Корбових, О. Бахматюка, П. Кошака, Г. Василанчук, М. Медвідчука, І. Семенка, П. Харінчука, Г. Герасимович, Ільків, Г. Вінтоняк, І. Антонюка, В. Гуза, М. Тимкова, Волощуків, В. Кабина, П. Цвілик, П. Намайка, Кіхневичів і багатьох інших [350, с. 11–24; 573; 246, с. 8–10].

Тут працюють програми, спрямовані на відродження автентичної культури краю. Застосовуються різні форми роботи: уроки народознавства, інтерактивні

заняття, майстер-класи, лекції за участю народних майстрів, творчих колективів, відомих народних музикантів та виконавців етноспівів [573]. На базі музею періодично проводяться семінари, виставки митців, виставки-продажі творів декоративно-прикладного мистецтва і малярства, науково-мистецькі академії. Круглі столи та мистецькі пленери сприяють підтримці, поширенню та популяризації народного мистецтва і традиційної народної обрядовості населення Гуцульщини і Покуття [499, с. 296–298].

Музейними програмами передбачена також підготовка до традиційних календарних свят, до яких залучаються майстри і художники, священики та викладачі, а також учні й студенти, які разом із музейними працівниками готують відповідні науково-тематичні матеріали, на основі яких згодом відбуваються заходи найрізноманітнішого формату: вечорниці, гаївки, весілля, купальські вечори, обжинки, свято Миколая, коляда, тощо. Відвідувачі музеїв отримують можливість ознайомитись не лише з експозицією та виставками творів народних митців, а й безпосередньо зустрітися з ними, спілкуватися та прилучитися до традиційного українського народного ремесла: ткацтва, гончарства, писанкарства, різьблення, бісероплетіння, лозо- та соломоплетіння [258, с. 20–22]. Такі атракції, як показує практика, мають великий успіх у туристів. Тому не дивно, що відвідуваність Національного музею народного мистецтва Гуцульщини і Покуття ім. Й. Кобринського є одним з найвищих в області. У 2001 р. музей за три місяці відвідало близько 40 тис. осіб. У результаті цього заклад отримав прибуток у сумі 10 тис. грн. (ординець). Протягом 2009 р. музейну установу відвідало більше 150 тис. туристів з 57 країн світу [545, с. 340–342]. Зауважимо, що Національний музей народного мистецтва Гуцульщини і Покуття ім. Й. Кобринського – єдиний український заклад такого типу, що занесений до Королівської енциклопедії Великобританії як музей світових шедеврів [342, с. 43].

Вагоме місце в етнотуристичній інфраструктурі області посідає музей писанкового розпису «Писанка» в м. Коломиї. Він був збудований у вересні 2000 р. Колекція призначена спеціально для збереження і експонування творів

писанкового розпису – писанок (див. Додаток Л.2). Саме тому архітектурна споруда закладу зроблена у формі найбільшого у світі писанкового яйця. Вона по суті стала туристичною візиткою міста і приваблює відвідувачів з усіх країн. Музей володіє колекцією понад 12 тис. писанок, представлених з переважної більшості областей України, а також з Пакистану, Шрі-Ланки, Білорусі, Польщі, Чехії, Швеції, США, Канади, Франції, та Індії [333; 132, с. 7; 166, с. 1, 11; 559].

Важливе місце в системі етнотуризму на Гуцульщині посідають історичний музей Олекси Довбуша в смт Печеніжин Коломийського району (подібний історико-меморіальний музей Олекси Довбуша знаходиться в м. Івано-Франківську, заснований акад. Володимир Грабовецький(1927–2015), див. Додаток М.1), який є структурним підрозділом Івано-Франківського обласного краєзнавчого музею [315; 317, с. 12–13]; музей народної творчості М. Струтинського в м. Косові, краєзнавчий музей в смт Кути Косівського району, музей «Українська старовина» в с. Космачі Косівського району, Музей екології і етнографії Карпатського краю в м. Яремче [562], музей «Українська старовина» в м. Яремче, музей народного мистецтва та побуту Гуцульщини в м. Косові [292, с. 222].

У Музеї екології і етнографії Карпатського краю в м. Яремче представлено народне мистецтво гуцулів XVII – XX ст. Колекцію музею становлять експонати, які представляють цінні та рідкісні твори народного мистецтва Гуцульщини. У виставковому залі відкрито нову експозицію, до складу якої ввійшли: колекції гобеленів народного художника України М. Біласа, верети, ліжники, які вражають своєрідною, неповторною побудовою композиції, гуцульські строї, предмети побуту регіону та колекція писанок. Цікавими для відвідувачів музею є керамічні вироби з майстерні Гільовських, яка функціонувала у місті наприкінці XIX – на початку XX ст., одяг гуцула і гуцулки 30-х рр. XX ст. з с. Микуличин Яремчанської міськради Івано-Франківської області [366; 368, с. 14; 577, с. 342–343].

Етнографічна спадщина гуцулів відображена в музеї народного мистецтва та побуту Гуцульщини в м. Косові, який відкритий у 1969 р. як відділ Коломийського музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Й. Кобринського. В його основу була закладена збірка творів народного мистецтва Є. Сагайдачного (1886–1961), відомого українського художника та мистецтвознавця [552, с. 343–344].

Музей розташований в будинку, пам'ятці архітектури (XIX – XX ст.), який з самого початку належав єврейській громаді (т. зв. «рабинів мур»). Його вважають центром культурного надбання Гуцульщини. Колекція нараховує близько 5 тис. експонатів. У ній представлено збірки виробів з дерева, кераміки, шкіри та металу, гуцульського одягу та вишивки. Експозиція музею знайомить з народним декоративно-ужитковим мистецтвом XIX – XX ст. Привертають увагу речі господарсько-побутового призначення – черпаки, коновки, пасківники, кептарі та кожухи, тайстри, пояси-череси, свічники, глечики та миски, які відзначаються вишуканими формами, оригінальним декоруванням та глибоким символічним змістом [565].

Також в експозиції широко представлені керамічні вироби другої половини XIX ст. відомих майстрів О. Бахметюка, П. Баранюка, П. Кошака. Традиційна косівська кераміка середини XX ст. експонується творами П. Цвілик, А. Рощиб'юк, М. Рощиб'юк, Ю. Ілюка, Р. Ілюк, Н. Вербівської, В. Швеця та О. Швець, В. Джуранюк, Є. Зарицької, В. Стрипка. Велику художню цінність має колекція творів різьбярської родини села Яворова Косівського району Івано-Франківської області Ю. Шкрібляка, В. Шкрібляка, М. Шкрібляка. Всебічно представлена творчість відомих майстрів різьби по дереву, заслужених майстрів народної творчості членів Національної Спілки художників України Ю. Корпанюка, В. Гуза, В. Кабина, І. Грималюка, О. Хованця, І. Кочержука та багато інших. У даному музеї проводяться тематичні екскурсії: народне мистецтво Гуцульщини XIX – XX ст. та Є. Сагайдачний (1886–1961) – відомий художник, колекціонер [565].

Важливими складовими етнотуристичного пізнання краю є музеї села, які здебільшого функціонують за краєзнавчо-етнографічним профілем. Прикладом слугує музей села «Криворівня», який створений у 1965 р. в однойменному селі Верховинського району Івано-Франківської області. У його експозиції висвітлення історії гуцульського села, а також життя та побуту жителів Гуцульщини [339, с. 19–20; 564].

Доволі своєрідним є приватний музей Романа Кумлика у смт Верховині Івано-Франківської області, який міститься у його власному будинку і організований на початку 2000-х рр. Експозиційні матеріали музею становлять предмети побуту, давній гуцульський одяг, знаряддя праці, грошові знаки різних часів та багато іншого, що дає уявлення про життя гуцулів. Тут знаходиться одна із найповніших колекцій музичних інструментів: скрипки, цимбали, коза, дримби, трембіти, роги. В колекції є і скрипки-довбанки, і прямокутна скрипка [288, с. 7; 561; 522, s. 158–163; 524, s. 5–7].

Збереження етнічних традицій є пріоритетним у центрі народного мистецтва «Гуцульська гражда» в с. Яворів Косівського району Івано-Франківської області. Тут створено мистецько-туристичний комплекс, що включає в себе музей-гражду, готель, ресторан [306, с. 24].

На території Яремчанської міської ради Івано-Франківської області діє чотири музеї з етнографічно-історичною експозицією. У 2000 р. в урочищі Товстий Діл у передмісті Яремче був відкритий Музей ім. митрополита А. Шептицького [323, с. 12]. За час існування музею проведено 85 екскурсій і 56 оглядів, відвідало 1 120 туристів [71, арк. 35–36].

У 2007 р. на Яремчанщині відкрито дві музейні установи: музей української старовини в м. Яремче та історико-краєзнавчий музей у смт Ворохті. Працівники першого згаданого музейного закладу за 2007–2015 рр. провели 142 екскурсії та 19 оглядів. У 2012 р. у с. Микуличині Яремчанської міськради був відкритий Музей-гражда [72, арк. 35–36].

Таким чином, значна кількість музейних установ на Гуцульщині активує надання якісних пізнавальних туристичних послуг, оскільки у них

законсервовані звичаї і традиції господарських промислів та ремесел і повсякденних обрядово-ритуальних дій.

Згідно офіційних даних, на Івано-Франківській Бойківщині кількість музеїв значно применшена. Так, у Рожнятівському районі Івано-Франківської області у період незалежності відкрито лише дві громадські колекції: літературно-меморіальний музей Івана Вагилевича в с. Ясень в 1995 р. та музей «Бойківщина» в 2004 р. [69, арк. 27–28]. У 2012 р. зроблено капітальний ремонт народного історико-краєзнавчого музею у с. Цінева Рожнятівського району [289, с. 6; 349, с. 4; 306, с. 25].

Музейні установи області проводять різноманітні виставки та екскурсії. Згідно даних обласного управління культури і туризму, у 1999 р. проведено 140 виставок, а у 2014 р. – 436 або частка їх збільшення становила 221,1 % [98]. Також виросла і кількість проведених екскурсій у музеях. У 2002 р. в музейних установах було проведено 5 101 екскурсію, а в 2014 р. – 8 179 або їх кількість зросла на 37,7 % [98].

Одним із центрів етнотуризму області являється м. Івано-Франківськ. Тут знаходяться кілька музейних установ етнографічного спрямування, які в експозиційному плані характеризуються комплексністю у висвітленні традиційної матеріальної і духовної культури населення Івано-Франківської області [328; 428, с. 85–95].

Чільне місце серед колекцій міста посідає Івано-Франківський обласний краєзнавчий музей, який відкритий в 1940 р. [63, арк. 1–2; 572, с. 21] (див. Додаток Б.1, Б.2). У ньому працюють експозиційні відділи: природи; історії; народного мистецтва; археології (див. Додаток К.1). У відділі народного мистецтва експонуються речі народного побуту, одягу, вироби декоративно-ужиткового мистецтва. В експозиції музею також представлені ікони XVII – XIX ст. [429, с. 99–111; 459, с. 223–230].

У його структурі на правах відділів працюють: літературно-меморіальний музей Івана Франка (створений 1953 р.) в с. Криворівня Верховинського району [339, с. 19–21; 176, с. 12; 179, с. 1, 3; 197, с. 6;] (див. Додаток Ж.4); музей

М. Грушевського в с. Криворівня (створений у 2002 р.) [475, с. 100–102]; хата-гражда П. Харук в с. Криворівня (заснована в 1978 р.); літературно-меморіальний музей Леся Мартовича в його рідному селі Торговиці Городенківського району (відкритий у 1971 р.) [331; 444, с. 226–234]; літературний музей Прикарпаття в м. Івано-Франківську (заснований в 1986 р.), що розкриває розвиток письменництва в нашому краї з XV ст. до сучасних днів [352]; історико-краєзнавчий музей в смт Солотвин Богородчанського району (створений у 2001 р.) на базі громадського історико-краєзнавчого музею ім. О. Феданка [425]; історико-краєзнавчий музей «Гуцульщина» у смт Верховині (див. Додаток Ж.4) [68, арк. 9–10; 551]; історико-краєзнавчий музей О. Довбуша в смт Печеніжині Коломийського району (створений в 2004 р.) [314, с. 12–13; 316; 317] (див. Додаток Б.3).

Значною туристичною привабливістю володіє Музей мистецтв Прикарпаття (Івано-Франківський художній музей) (див. Додаток В.1, В.2). Він знаходиться у ренесансній споруді Колегіального костелу XVII ст. (див. Додаток Ж.1, Ж.2). Цей музей є справжньою скарбницею образотворчого і народного мистецтва краю [403, с. 26]. Його колекція нараховує понад 15 тис. експонатів. Найдавніші експоновані ікони походять з другої полони XVI ст. [493, с. 49–54].

Даний заклад знайомить з унікальними пам’ятками галицького іконопису й барокової скульптури, творчістю класиків українського малярства: К. Устияновича, І. Труша, Я. Пстрака, Ю. Панькевича, О. Новаківського, О. Сорохтея, О. Кульчицької та ін., а також творами зарубіжних майстрів XVIII – першої половини XX ст. [512, с. 84; 302, с. 4; 323, с. 5–12].

Значне місце в етнотуристичній структурі міста посідає і Музей родинних професій, який створений за сприяння заслуженого журналіста України Р. Фабрики. Його музейна експозиція розповідає про 150 родинних професій за останні двісті років [469, с. 70–72]. Тут представлено відреставровані плуг і борону, старовинну прялку і керамічний посуд, художнє ткацтво, ковальські інструменти [568].

Знаний краєзнавець Прикарпаття П. Арсенич, один із засновників обласного товариства охорони пам'яток історії та культури, «Просвіти», «Меморіалу», проаналізував туристичний потенціал Івано-Франківської Бойківщини, відзначивши, що найпривабливішими туристичними об'єктами у цій частині області можуть стати етнографічний музей у с. Саджава Богородчанського району, музей Н. Кобринської у м. Болехові, а також садиби музеї І. Франка у м. Калуші та с. Цінева Рожнятівського району Івано-Франківської області [554]. У розмові П. Арсенич також виокремив відмінності між гуцулами і бойками, які полягають в елементах побуту та одягу. Вчений на завершення підсумував, що бачить велику перспективу розвитку етнотуристичної галузі регіону шляхом популяризації автентичних видів традиційної побутової культури Івано-Франківщини, експонований в музейних закладах [502].

Окремі музейні установи Івано-Франківської Бойківщини є включеними в етнотуристичну сферу області. Одним із найстаріших етнографічних закладів краю є музей етнографії і побуту с. Саджава Богородчанського району Івано-Франківської області. Він був створений в 1989 р., а 1996 р. отримав звання народний. Заклад розміщений у дев'яти кімнатах і нараховує 3 тис. унікальних експонатів, які ілюструють повсякденну життєдіяльність місцевого населення. В його експозиції містяться матеріали, які присвячені святам, обрядам, народним промислам бойків [351; 394, с. 97–99; 563; 235, с. 2].

У 2004 р. в смт Рожнятові Івано-Франківської області відкрито краєзнавчий музей «Бойківщина». Експозиція музею презентує розмаїття бойківського народного мистецтва, з-поміж якого чільне місце посідають ткацтво та вишивання. Також тут міститься велика кількість традиційних бойківських побутових та господарських виробів. Заслуговують уваги експонати присвячені хатньому начинню: ступа, жорна, сито, ночви, діжки, маслянка. У музеї міститься виставка місцевих гончарних і глиняних виробів [306, с. 25].

Значним потенціалом для розвитку етнотуризму володіє краєзнавчий музей «Бойківщина» ім. Тетяни та Омеляна Антоновичів у м. Долині Івано-Франківської області, який відкритий у 2003 р. У збірках міститься надзвичайна цінна етнографічна колекція бойківської старовини: знаряддя праці, одяг, вишивки. У закладі знаходиться реконструйоване традиційне житло бойків. Серед екскурсій значною популярністю серед туристів користуються «Оглядова», «Історія міста Долини», «Видатні люди Бойківщини», «Кам'яне диво Бойківщини», «Митці Долинщини» [67, арк. 7–8; 298; 299, с. 6; 300, с. 13–14; 558].

Цінність для етнотуризму краю становлять музеї, які знаходяться в с. Ціневі Рожнятівського району та м. Болехові Івано-Франківської області. Ціневський історико-краєзнавчий музей заснований в 1976 р. У його музейній колекції міститься понад 5 тис. унікальних старожитніх експонатів, серед яких документи історії та археології, нумізматичні колекції, предмети ремесла і побуту [289, с. 6; 306, с. 25; 349, с. 4].

Важливе місце для етнотуризму має й історико-краєзнавчий музей смт Солотвин Богородчанського району Івано-Франківської області, який заснований в 1958 р. вчителем-краєзнавцем О. Феданком. Завдяки його титанічній праці зібрано сотні цікавих експонатів з археології краю, нумізматики, етнографії, побуту та ремесел [555; 425].

У м. Болехові діє музей історії міста імені Романа Скворія, який заснований в 1967 р. У 1970 р. йому було присвоєно звання Народного. Однак з другої половини 1970-х рр. він був закритий на ремонт. Але у 1987 р. прийнято розпорядження про реконструкцію колишнього краєзнавчого музею в Музей історії міста. 9 червня 1990 р. він був відкритий [64, арк. 6–7]. У ньому представлено шість залів, два з яких присвячені найдавнішим пам'яткам історії і побуту на Болехівщині та розвитку промисловості, освіти і культури в 1920–1930-х рр. В окремому місці подані матеріали, присвячені інтер'єру бойківської хати на початку XX ст. [149; 150; 184, с. 1; 202; 269, с. 3].

Важливе місце в етнотуризмі на Івано-Франківській Бойківщині займає релігійна складова. Манявський Хрестовоздвиженський монастир є зразком української середньовічної сакральної архітектури. Він розташований у поблизу с. Манява Богородчанського району Івано-Франківської області. Його засновником є виходець із Афону монах Йов Княгиницький, який у 1612 р. прийшов сюди. Скит підпорядковувався безпосередньо константинопольському патріарху. У середині XVII ст. він мав до 200 ченців і десятки підпорядкованих монастирів у Галичині, Буковині й навіть Молдавії. У 1612 р. споруджена Хресто-Воздвиженська церква. У 1620–1621 рр. монастир обведений оборонним муром з трьома вежами, які знищили турки 1676 р. За підтримкою українських гетьманів, молдавських господарів, російських царів, місцевих ктиторів 1681 р. скит був відбудований. Протягом 1970–1980 рр. тут проведені значні реставраційні роботи. Після цього Скит був оголошений історико-архітектурним заповідником. Тепер в ньому розташований Хресто-Воздвиженський монастир УПЦ КП [297, с. 11–14; 322; 447, с. 8; 381; 382].

Етнографічні елементи використовуються у роботі шкільного музею «Етнографія і побут с. Саджава» однойменного села Богородчанського району Івано-Франківської області. У ньому представлено 15 розділів, серед яких можна виокремити землеробську техніку, речі побуту, промисли села, прядильно-ткацьке знаряддя, жіночий, дівочий та чоловічий одяг, вишивки села, свята та обряди, вироби умільців, учнівські вироби [450, с. 34–35].

Етнотуристичний потенціал мають музейні установи на Івано-Франківському Опіллі. Тут знаходиться 19 музейних установ, включаючи і Національний заповідник «Давній Галич» з усіма його відділами [291, с. 64–80; 330; 332]. Найбільш інформативними є історико-етнографічний музей «Берегиня» у м. Бурштині Галицького району, музейний комплекс м. Рогатина, що працює на правах філіалу Музею мистецтв Прикарпаття, історико-етнографічні музеї сіл Бовшів, Тумир, Дем’янів Галицького району, музей «Опільська хата» смт Букачівці Рогатинського району Івано-Франківської області. Загалом у їх збірках налічується більше 17 тис. музейних предметів.

Значним потенціалом володіє музей «Берегиня» у м. Бурштині Галицького району, у якому міститься опис експозиції за етнографічною схемою з назвами населених пунктів Опілля, місцевими термінами предметів одягу, орнаментальних мотивів і технік вишивання. Основний суспільно-громадський зміст діяльності музею полягає у відродженні духовності, поширенні народних звичаїв, обрядів, збереженні найкращих надбань матеріальної і духовної культури краю [65, арк. 10–11; 72, арк. 3–5; 309; 341; 553; 455, с. 64].

Важливе місце в етнотуристичній галузі області посідає музей-пам'ятка дерев'яної архітектури і живопису XVI – XIX ст. – церква св. Духа у м. Рогатині. Дана сакральна споруда побудована без цвяхів, при потребі використовувались дерев'яні кілки. Вівтар від нави відділений п'ятиярусним іконостасом, що є одним із найбільших шедеврів львівської малярської школи епохи пізнього ренесансу. Пишні різьблені орнаменти посилені сріблення та позолотою, збагачені поліхромією. Іконостас був створений у 1650 р. заходами і коштами рогатинських братств і складається з п'яти горизонтальних ярусів: предели, намісного, празничного або святкового, апостольського та пророчого. В експозиції церкви представлено ряд ікон. Найдавнішою вважається ікона XVI ст. «Іоанн Хреститель з житієм» (1520 р.). До наших днів дійшли сакральні картини первісного іконостасу створені на зламі XVI – XVII ст.: «Зішесття Святого Духа на апостолів», «Іоанн Богослов та воїн Лонгин» і «Богоматір та Марія Магдалина». Декоративна різьба по дереву і скульптура становлять одну з найяскравіших сторінок давнього мистецтва Прикарпаття. В експозиції знаходяться царські ворота, колонки, свічники, зроблені з дерева (див. Додаток И). У 1983 р. церква Святого Духа стала музеєм-філіалом Івано-Франківського обласного художнього музею (нині – музею мистецтв Прикарпаття). 21 червня 2013 р. на 37-й сесії Комітету Світової спадщини ЮНЕСКО, що проходила у Камбоджі, Церква Святого Духа була включена у список світової спадщини ЮНЕСКО [71, арк. 17–18; 297, с. 4–5; 347; 348, с. 4; 571; 249, с. 52–53].

Вагоме місце посідає музей народної архітектури та побуту Прикарпаття, який знаходиться у с. Крилос Галицького району Івано-Франківської області і є

структурним підрозділом Національного заповідника «Давній Галич» [71, арк. 3–4]. Заклад розташовується на території давнього городища і був заснований у 1979 р. Він є скансеном – музеєм під відкритим небом, знайомить відвідувачів з народною архітектурою і традиційним побутом жителів Прикарпаття кінця XVII – початку XX ст. Займає площу 4,5 га, на якій встановленого 11 архітектурних пам'яток та відтворено «мікросела» чотирьох історико-етнографічних регіонів Івано-Франківщини: Опілля, Бойківщини, Гуцульщини, Покуття. Опільський етнографічний район представлений садибою з хатою ткача середини XIX ст. та господарською спорудою – стодолою кінця XIX ст. [373, с. 45]. У цьому регіоні також знаходиться дерев'яна церква початку XX ст. та виробнича споруда – кузня кінця XIX ст. У свою чергу Івано-Франківську Бойківщину презентує традиційна трикамерна курна хата 1878 р. Покуття відображене традиційною садибою кінця XVII – початку XX ст. під солом'яним дахом і олійнею початку XIX ст. З території Галицької Гуцульщини в музей перенесено дві хати-ґражди кінця XIX ст., а також типову гуцульську хату 40-х рр. XX ст. Кожна реконструкція вміло розпланована у мікрорельєфі місцевості, ошатно опоряджена малими архітектурними формами. В інтер'єрах пам'яток – чимало етнографічних реліквій – предметів життя й побуту наших предків [290; 320; 566; 455, с. 43–81].

Пізнавальним для етнотуризму є музей-садиба Миколи Угрина-Безгрішного у м. Рогатині. Музей було відкрито в 2004 р., у ньому представлені посуд, одяг, предмети домашнього з дерева, каменю, кераміки, що були в широкому вжитку в кінці XIX – першій половині XX ст. [70, арк. 15–16; 376, с. 74]. В експозиції містяться також невеликі скульптури, шкатулки та точені вази з алебастру, що користувались у той час великою популярністю, а також вироби із соломи [376, с. 72–75].

Певна кількість музейних установ знаходиться на Покутті. Тут основними осередками є Етнографічний музей Покуття в м. Городенка, історико-краєзнавчий музей в с. Чернелиця Городенківського району, музей історії

с. Іллінці Снятинського району, музей старовинного Покуття «Просвіта» в м. Коломиї [569], історико-краєзнавчий музей в смт Обертин Тлумацького району, музей «Покутська хата» в с. Трійця Снятинського району, музей побуту та етнографії с. Буківна Тлумацького району [567], історико-мистецький музей Григорія Крука в с. Братишів [280, с. 14–16] та Народний зразковий історико-краєзнавчий музей с. Бортників Тлумацького району Івано-Франківської області [413, с. 66–68; 466, с. 11; 248, с. 3].

Музей старовинного Покуття «Просвіта» заснований в м. Коломиї у 1987 р. На сьогоднішній день у ньому знаходяться чотири сектори: історичний, природознавчий, краєзнавчий, художній. В ньому знаходиться приватна колекція старожитностей Покуття: нумізматика, боністика, одяг, побутове, військове знаряддя [569; 466, с. 341].

Експозиції музею «Покутська хата» у с. Трійця на Снятинщин розташовані в двох кімнатах, де розміщені власні речі колишнього господаря, а також предмети побуту місцевих мешканців та навколишніх сіл, якими користувалися в минулому місцеві жителі [560]. Музей побуту та етнографії с. Буківна Тлумацького району заснований у 1980 р. Основний напрям його діяльності є історико-етнографічний. Профіль музею – краєзнавчий [567].

Музей історії та етнографії Покуття був відкритий у м. Городенці під час проведення в 2009 р. фольклорно-етнографічного фестивалю «Покутські джерела». В основі його експозиції містяться копії історичних документів, предмети повсякденного побуту, народного одягу [152, с. 11; 570].

Отже, етнографічні музеї Івано-Франківської області становлять значний сегмент в етнотуризмі краю. Вони дають змогу комплексно ознайомитись зі специфікою духовної і матеріальної культури населення Івано-Франківської Бойківщини, Галицької Гуцульщини, Івано-Франківського Опілля та Покуття. На жаль, у більшості випадків музейні установи Івано-Франківщини слабо включені в етнотуристичну галузь. Надання відповідних послуг відбувається здебільшого тоді, коли заклад знаходиться на туристичному маршруті і є доволі розрекламованим. Виняток із цього ряду становлять етнографічні та краєзнавчі

музеї на Галицькій Гуцульщині, які у більшості випадків включені у екскурсійну сферу місцевого етнотуризму.

Таким чином, музейні колекції на Івано-Франківщині становлять важливу ланку етнотуристичної галузі. Вони комплексно показують етнографічну своєрідність краю. Однак не всі вони є включеними в туристичні маршрути. Виключення становлять музейні заклади, які знаходяться в Карпатському регіоні. Якщо більшість музейних установ на Галицькій Гуцульщині знаходяться на туристичних маршрутах або шляхах, що включені в туроператорську діяльність, то на Івано-Франківській Бойківщині, Опіллі та Покутті музеї поодиноко використовуються як інвестиційно привабливий сегмент етнотуризму. На Галицькій Гуцульщині більшість музеїв мають етнографічно-краєзнавчу специфіку, натомість на Івано-Франківській Бойківщині, Опіллі та Покутті вони здебільшого історико-краєзнавчого або літературно-краєзнавчого напрямів. У роботі музейних установ області превалює використання особливостей самодіяльного індивідуального туризму.

Отже, вагоме значення в етнотуристичній індустрії регіону займають фестивалі та музейні установи. Відмітимо, що організація і проведення святкових дійств значно привертає увагу відпочиваючих до місцевої етнокультури. Їх родзинкою є практикування на них майстер-класів із традиційних видів господарської діяльності, притаманного краю. Для розширення світогляду щодо пізнання етнографічної своєрідності області значно сприяє широка мережа державних і приватних музейних колекцій. Вони дають уявлення про матеріально-духовну культуру населення, його господарську спеціалізацію та повсякденну життєдіяльність.

РОЗДІЛ 4. Пріоритети розвитку етнотуризму на Прикарпатті

4.1 Етнотуристична продукція та екскурсійна діяльність

Сучасні тенденції нівелювання етнічної культури та збереження власної етнографічної самобутності у наш час набувають національно-державницького значення. По-перше, воно дає поштовх для відродження і розвитку традиційної культури (народної архітектури, мистецтва, промислів). По-друге, через етнотуризм мешканці урбанізованих територій з масовою культурою мають можливість пізнавати справжні традиції регіону.

Вітчизняна дослідниця К. Верес вказує, що етнотуризм умовно можна представити у таких напрямках. Перший напрям представляють традиційні етнотури. Цей вид туризму дозволяє нам ознайомитися з культурою та побутом народів, що проживають здавна на цих землях. Зробити це можна через відвідування етнографічних музеїв, в багатьох з яких створені реконструкції життя і побуту наших предків. Другий напрям презентують практичні традиційні етнотури. Він виражається в прагненні дізнатися про особливості культури, побуту, народних промислів в окремих населених пунктах України, в яких відтворені цілі будинки і садиби зі старовинним укладом життя. Тут можна не тільки ознайомитися зі старовинними ремеслами, а й спробувати зробити щось своїми руками; не тільки подивитися, що їли і як спали наші предки, а й пожити їхнім життям. Третій напрям охоплюють комбіновані етнотури. Саме завдяки їм здійснюється поєднання елементів етнографічного з іншими видами туризму: спортивного, оздоровчого, інвентивного, гастрономічного тощо [385, с. 491].

На початку 1990-х рр. з’являються нові напрями розвитку туристичної галузі – сільський, екологічний, спортивний, удосконалюються форми їх організації [384, с. 56]. Одним із найбільш динамічних напрямів даної сфери став етнотуризм. Причиною цього були мінімальні капіталовкладення,

зростання у туристів зацікавлення етнокультурною спадщиною та етнографічною своєрідністю населення на відпочинкових територіях.

Сьогодні у туристичній галузі нашої держави зайнято понад 200 тис. осіб на постійній основі і близько 1 млн. осіб сезонно, що свідчить про нагальну необхідність збільшити число робочих місць у цій сфері. Основними перепонами, що перешкоджають розвитку туристичного сектору в Україні, сьогодні виступають переважно чинники управлінського, економічного, екологічного, соціального та культурного характеру [96, с. 31].

Незважаючи на ряд несприятливих чинників, туристична галузь до 2014 р. демонструвала позитивний розвиток. Аналіз туристичних потоків організованого туризму останніх років Україні демонстрував динамічний розвиток в'їзного туризму протягом останніх років, відносно стабільний розвиток виїзного туризму. За даними Адміністрації Державної прикордонної служби України у 2013 р. в Україні побувало 26 млн. іноземних громадян. Однак послугами суб'єктів туристичної діяльності скористалося лише понад 200 тис. іноземних туристів, а на підставі виданих туристичних віз та даних імміграційних карток із метою туризму Україну відвідало лише 582,1 тис. осіб. Отож, ліцензовані учасники туристичного ринку не відіграють значної ролі в обслуговуванні туристичних потоків [96, с. 34].

Найбільше обслуговуваних туристів за роки незалежності України було у 2013 р., що в абсолютній цифрі становить 3,4 млн. осіб. Дослідження відвідуваності регіонів України свідчить, що найбільша частка (57 %) туристів відвідували в останні роки місто Київ, 12 % – Крим, 9 % – Севастополь.

Вперше з 2014 р. зафіксовані падіння етнотуристичних потоків в Україні за всіма показниками. Це падіння зумовлене внаслідок суспільно-політичної нестабільності в державі внаслідок агресії Росії (анексія АР Криму; антитерористична операція на Сході України). У результаті цієї ситуації відбулась переорієнтація внутрішніх потоків у Карпатський регіон. У 2011–2014 рр. Івано-Франківська область утримувала першість в Україні за показником обслужених екскурсантів. За підсумками 2012–2013 рр. наш регіон

займав третє місце за кількістю обслужених внутрішніх туристів, у 2014 р. він вийшов на друге місце за цим показником, у 2013 р. область зайняла третє, а у 2014 р. друге місце за доходом від наданих туристичних послуг (у статистиці 2014 р. не враховувалися показники окупованих АР Крим та м. Севастополь). Частка Івано-Франківської області на ринку організованого внутрішнього туризму в останні роки знижується, натомість частка обслуговуваних екскурсантів стрімко зросла – від 41,6 % у 2012 р. до 86,8 % у 2014 р. [96, с. 35–39].

Для вивчення зміни динаміки потоку туристів та екскурсійного обслуговування в районах Івано-Франківській області вдамося до аналізу статистичних даних поточного архіву управління культури, національностей та релігій Івано-Франківської обласної державної адміністрації. Найбільше туристів побувало у Верховинському районі Івано-Франківської області. За період 1980–2014 рр. його відвідало 1,4 млн. відпочиваючих людей [113]. Друге місце посідає м. Яремче. За період 1980–1990 рр. місто відвідало 200–300 тис. туристів. Для порівняння 1990–1993 рр. ця цифра становила 40 тис. осіб. Проте, починаючи з 1995 р і до тепер, чисельність туристів в м. Яремчі невпинно зростає: з 31 тис. до 934 тис. туристів щорічно. Найбільша кількість туристів у місті припала на 2007 р., коли тут побувало 1 177 тис. осіб [61, арк. 1–4].

Третє місце обіймає м. Коломия Івано-Франківської області, де упродовж 1980–1990 рр. її відвідуваність щорічно коливалась від 68 до 114 тис. туристів, за виключенням 1986 р., коли відбулась Чорнобильська техногенна аварія. У 1991–1995 рр. кількість туристів значно скоротилася: з 54 тис. до 17 тис. чоловік щорічно. А в період 1996–2014 рр. зросла з 83 тис. до 122 тис. осіб щороку. Апогей припав на 2006 р., коли місто відвідало майже 150 тис. туристів. Важливе місце стосовно атракційних можливостей посідає й Коломийський район Івано-Франківської області. У ньому за період 2006–2013 рр. побувало 120 тис. туристів [50, арк. 5]. Для порівняння обласний центр у рік в середньому відвідують від 30 до 50 тис. туристів [46, арк. 2], м. Калуш – 11 тис. туристів [47, арк. 2].

У 2014 р. у Богородчанському районі Івано-Франківської області побувало 20–35 тис. туристів [38, арк. 1]. Водночас Долинський район за вказаний період відвідало 100 тис. туристів, половина з яких перебували в Гошівському монастирі. Великою популярністю користується туристичний маршрут вузькоколійною залізничною дорогою «Карпатський трамвай». За 2014 р. вузькоколійку відвідало близько 7 тис. туристів [44, арк. 2–4; 45, арк. 1–3].

Калуський район в 1980–1991 рр. з туристичною метою відвідало щорічно біля 10 тис. чоловік, а 1991–2014 рр. – 12–15 тис. осіб [47, арк. 2]. Рогатинський район упродовж 1980–2014 рр. відвідало 150 210 туристів [55, арк. 1], Рожнятівський район – 90 тис. туристів [56, арк. 1], Городенківський район – 5 тис. туристів [43, арк. 1]. Водночас Снятинський район щорічно відвідують близько 3 тис. туристів [57, арк. 1].

Загалом за період з 2005 по 2009 рр. Івано-Франківську область відвідало більше 5 млн. туристів [98]. Тоді як за період 2010–2014 рр. на території Прикарпаття перебувало майже 6 млн. туристів: у 2010 р. – 1 182,2 тис., 2011 р. – 1 086,8 тис., 2012 р. – 1052,7 тис., 2013 р. – 948,5 тис., 2014 р. – 1573,9 тис. туристів [70; 71; 72; 73]. Статистичні дані про обслуговування ліцензованими туристичними підприємствами екскурсантів засвідчують про зростання зацікавленості етнотуристичними об’єктами Прикарпаття. Якщо у 1997 р. обслужені 118 020, 2002 р. – лише 89 980 туристів, то в 2007 р. – 520 834, а в 2010 р. – 646 465 туристів.

Таким чином, Прикарпаття за рівнем розвитку етнотуристичної галузі умовно можна виокремити три типи центрів. До першого належать адміністративні одиниці, в яких доволі розвинутою є етнотуристична інфраструктура (Івано-Франківськ, Яремче). Другу групу складають райони, в яких відбувається становлення сфери надання етнотуристичних послуг (Косів, Коломия, Верховина, Богородчани, Галич, Долина). Третю групу становлять ті райони області, де етнотуристична складова знаходиться в зародковому стані. Про це свідчить обсяги надходжень туристичного збору в Івано-Франківській області протягом 2011–2014 рр. Якщо в м. Яремче та в м. Івано-Франківську

туристичний збір становив відповідно2 512,57 і 422,27 тис. грн., тоді як у Косівському районі – 97,65 тис. грн., м. Коломиї і Коломийському районі – 94,61 тис. грн., Верховинському – 22,83 тис. грн. Невеликі туристичні збори надійшли з Рогатинського (8,55 тис. грн.), Рожнятівського (12,81 тис. грн.), Снятинського (5,93 тис. грн.), Городенківського (1,52 тис. грн.) районів [71; 72; 73].

Керуючись даними щодо показників діяльності суб'єктів туристичної діяльності та завантаженістю готельних комплексів, слід відмітити зменшення обсягів наданих туристичних послуг, що вочевидь є негативним наслідком економічної кризи. Саме тому, зважаючи на сучасний стан економіки України, актуальним стає розвиток внутрішнього туризму, в тому числі сільського. Різноманіття природних умов, складність історичного розвитку, строкатий етнічний склад населення, чимале культурне надбання, наявність об'єктів туристичної інфраструктури, приватних садиб сільського туризму дають підстави акцентувати розвиток галузі в напрямку внутрішнього туризму.

Динаміка трансформацій, що відбуваються в Україні, потребує принципово нових підходів до планування розвитку пріоритетних галузей області, зокрема туристичної. Враховуючи позитивні передумови розвитку туристичної галузі регіону, з огляду на економічну нестабільність в країні, стає очевидним пошук нових підходів у стимулюванні розвитку туризму в регіоні. Розв'язання проблеми зменшення обсягів надання туристичних послуг суб'єктами туристичної діяльності Івано-Франківської області, як і інших регіонів, можливе через звернення основної уваги на елементи розвитку внутрішнього туризму [393, с. 32]. Ситуація, що характеризує соціальну сферу регіону, вказує на необхідність її невідкладного реформування, яке повинне здійснюватись шляхом синтезу фінансової стабілізації та економічного зростання, що є вагомими складовими соціального управління [478, с. 102].

З кінця 1991 р., у зв'язку з розпадом СРСР і становленням України як суверенної держави, у нашій країні розпочався принципово новий період розвитку туризму, галузь усе більшою мірою приваблює державний і

громадський сектори економіки як джерело надходжень у бюджети різних рівнів. З метою реалізації державної політики в галузі туризму Постановою Кабінету Міністрів України від 10 листопада 1992 р. було створено Державний комітет України з туризму, який визначав тактику практичних дій в рамках виробленої стратегії у галузі туризму [89]. Тим самим було зроблено перший крок на шляху втілення системного підходу щодо державного регулювання туристичною сферою. До сфери управління Держкомтуризму було передано 52 підприємства загальнодержавної власності [503, с. 60], що створило реальні можливості для виведення вітчизняного туризму з глибокої кризи, відродження туризму здійснювалось планомірно і системно.

Головною метою роботи Держкомтуризму стало посилення державного регулювання туристичної діяльності. У стислий термін було вжито заходів щодо впорядкування мережі підвідомчих підприємств, розробки і рекламування на міжнародному ринку національного туристичного продукту, підготовки досвідчених кадрів, створення та зміцнення нормативної бази туризму. Його правонаступником з травня 2000 р. став Державний комітет молодіжної політики, спорту і туризму України, у складі якого працював Департамент туризму й курортів. 22 листопада 2000 р. Держкоммолодьспорттуризм був реорганізований та Указом Президента України від 14 грудня 2001 р. було створено Державну туристичну адміністрацію України. З метою державного сприяння розвитку туристичної сфери, координації діяльності установ і організацій України, пов'язаної з туризмом, 13 березня 1996 р. Постановою Кабінету Міністрів України було затверджено Положення про Національну раду з туризму, яку очолює віце-прем’єр-міністр України [105, с. 187–189]. Вона об'єднала зусилля міністерств і відомств, громадських організацій щодо розвитку туристичної галузі, удосконалення механізму регулювання державного та інших секторів економіки.

У 2001 р. розпочала свою діяльність Академія туризму України – добровільна всеукраїнська громадська організація, що об'єднує фахівців, які займаються науковою, навчальною та практичною роботою у галузі туризму

[125, с. 170–171]. Метою діяльності Академії є реалізація прагнення сприяти подальшому якісному піднесенню та розвитку українського туризму шляхом проведення наукових досліджень з актуальних проблем туризму, прогнозування його поступу, участі у розробленні засад державної політики у галузі туризму, розвитку системи освіти, що забезпечує підготовку висококваліфікованих кадрів для туристичної галузі України.

Детальніше проаналізуємо становлення і розвиток туристичної галузі на Івано-Франківщині у період незалежності. Передусім наголосимо, що в вже у 1990-х рр. на Прикарпатті здійснено ряд практичних кроків щодо становлення інституційної структури туристичної галузі, освоєння туристично-рекреаційного потенціалу регіону та, як наслідок, розвитку рекреаційного туризму. Це відбулось за сприяння як органів державної влади, так і місцевого самоврядування, менеджерів підприємницьких структур, громадського сектора шляхом самоорганізації мешканців та створення громадських організацій. Передумовами для розвитку внутрішнього туризму в Івано-Франківській області є наявні природно-рекреаційні ресурси, багата архітектурна спадщина, етнічне різнобарв’я краю, відносно сприятлива екологічна ситуація [468, с. 427].

В основу розробки нової туристичної політики розвитку краю було покладено принцип осучаснення інфраструктури за умови не порушення історичного вигляду території, збереження її національних особливостей, традицій, населення, особливо у питанні експлуатації природно-заповідного фонду, популяризації етнічної самобутності, тощо. Стратегічним завданням, реалізація якого розпочалася із здобуттям незалежності, став розвиток людських ресурсів, як головної складової оптимізації туристичної сфери області [592, с. 10].

Така діяльність сприяла чіткій ідентифікації туристично-рекреаційного комплексу Прикарпаття на основі наступної методики: визначення курортних та рекреаційних можливостей регіону у межах форм просторової організації області за рівнем атракційності; зонування туристсько-рекреаційних комплексів

із використанням картографічних методів та методик геологічної захищеності джерел природно-лікувального ресурсу; вартісної оцінки туристично-рекреаційних ресурсів Прикарпаття з урахуванням кількісних та якісних характеристик територій з метою визначення рівня туристсько-куротного потенціалу [379, с. 56].

У період незалежності ініціативу в галузі перебрали представники громадського сектора, які діяли через систему неурядових організацій, створення яких значною мірою сприяло вдосконаленню туристичної діяльності в області. Про результати їх роботи свідчить проведений аудит Асоціації економічного розвитку Івано-Франківщини, Ради з туризму Карпатського регіону та Івано-Франківської обласної ради, що також долучилася до цього процесу, ним було визначено головні туристичні продукти та проранжовано їх за трьома групами пріоритетності. До першої групи пріоритетних видів туризму віднесено гірський (гірськолижний піший), лікувально-оздоровчий, сільський зелений туризм, культурно-пізнавальний та екскурсійний етнотуризм, екологічний туризм. До другої групи увійшли діловий, дитячий, молодіжний, спортивний та водний. До третьої групи – релігійний, пригодницький, екстремальний туризм та туризм осіб з обмеженими можливостями [379, с. 59]. Центральне місце в туристичному комплексі Івано-Франківської області, що зумовлено розвитком інфраструктури ще радянського періоду, посідають: стаціонарна рекреація, яка ґрунтується на загальнооздоровчій кліматотерапії в екологічно чистому середовищі Карпатського середньогір’я та активний гірський туризм [117].

Вдалим кроком у контексті просування туристичного продукту та реалізації туристичних проектів та програм в Івано-Франківській області стало створення у 2003 р «Регіонального туристично-інформаційного центру», за сприяння Асоціації економічного розвитку Івано-Франківщини, Івано-Франківської обласної організації Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні, Ради з туризму Карпатського регіону, Івано-Франківської облдержадміністрації, Івано-Франківської обласної ради та Фонду

«Євразія». Метою діяльності регіонального центру є підтримка розвитку та маркетингу туризму Карпатського регіону України в цілому та Івано-Франківської області зокрема [507, с. 39].

Фахівці цієї структури зайнялися розробкою Стратегії туристично-рекреаційної сфери області. У цьому контексті з'ясовано, що процес запровадження інновацій в туристично-рекреаційну галузь має бути узгоджений із загальними пріоритетами розвитку держави. Наслідком скрупульозної роботи експертів стала розробка «Стратегії економічного та соціального розвитку території Івано-Франківської області до 2015 р.» [126], яка була затверджена рішенням 9 сесії Обласної Ради 20 лютого 2007 р. У цьому документі одним із стратегічних напрямків розвитку регіону була визначена туристично-рекреаційна галузь.

У сучасній туристичній сфері Івано-Франківської області важливе місце посідає етнографічний тур. Більшість дослідників (К. Верес, В. Великочий) схиляються до думки, що він є найкращим способом познайомитись з традиціями, обрядами, звичаями та побутом жителів Прикарпаття [383, с. 10; 385, с. 491–492].

Важливою складовою у розгортанні етнотуризму на Прикарпатті становить якісна робота туристичних фірм. Абсолютна більшість з них знаходиться в Івано-Франківську, Яремче, Коломиї. На ці заклади туристичної індустрії покладені завдання популяризації давньої архаїчної культури населення області, його культурної автентичності та етнографічної мозаїки. Розроблені і пропоновані фірмами туристичні продукти, на відміну від попереднього радянського періоду, визначають етнографічну своєрідність, самобутність та колоритність краю.

Найбільш широкий сервіс та розвиток етнотуристичного продукту, його поширення забезпечує діяльність суб'єктів господарювання, які професійно займаються туризмом, а саме туроператорів і турагентів. Вони є центрами надання туристичних послуг, підтримують розвиток інших суб'єктів туристичної сфери, забезпечують безперервний потік туристів у регіон. На

теренах Івано-Франківщини зареєстровано близько 200 суб'єктів туристичної діяльності, з них 33 мають туроператорську ліцензію. За даними державної статистичної фірми звітності № 1-туризм за 2013 р. в області функціонувало 49 юридичних осіб, в тому числі 22 туроператори, 23 турагента та 4 суб'єкта, що здійснюють екскурсійну діяльність, а також 63 суб'єкти туристичної діяльності фізичні особи-підприємці [96, с. 138]. Про ефективність роботи туроператорів, турагенств і суб'єктів, що здійснюють екскурсійну діяльність свідчить обсяг сплачених туристичними фірмами платежів до бюджету області: у 2006 р. – 7 227 тис. грн., 2009 р. – 23 077 тис. грн., 2012 р. – 44 362 тис. грн.

За 2013 р. фізичні особи-підприємці, які працювали турагентами та надавали екскурсійні послуги, отримали доходів в сумі 1 542,7 тис. грн. Витрати, які понесли підприємці в результаті фінансово-господарської діяльності на сплату послуг сторонніх організацій, становили 114,3 тис. грн. Рівень ефективності (рентабельності) діяльності, які показують фізичні особи-підприємці, набагато перевершує результати юридичних осіб. Такий стан пояснюється як особливостями спрощеної системи оподаткування турагентів фізичних осіб, так і особливістю обліку у фізичних особах-підприємцях. У 2013 р. фізичними особами-підприємцями було реалізовано 3 045 туристичних путівок загальною вартістю 15 668,3 тис. грн., у тому числі в межах України на суму 632,1 тис. грн. [96, с. 140].

Більшість туристичної продукції на території Івано-Франківської області розрахована на пізнання етнографічної автентики Галицької Гуцульщини. Цьому сприяє і відповідна відпочинкова інфраструктура, яка в останні роки набула значного розвитку. Останнім часом туристи цікавляться господарською діяльністю місцевих мешканців, їх побутово-господарськими та декоративно-ужитковими ремеслами. Окреме місце в атракційних можливостях займає духовна культура гуцулів. Так, у туристів спостерігається великий потяг до костюмованих дійств: навіть з радянських часів майже в кожному гуцульському селі відбувалась велелюдна Різдвяна вертепна хода, а традиційне

проводжання вівчарів на полонину завжди перетворювалася на захоплюючу виставу (див. Додаток Е.5).

У свою чергу Івано-Франківська Бойківщина може похизуватися турами релігійного та розважального змісту. На їх тлі Івано-Франківське Опілля і в більшості Покуття стоять на маргінесі етнотуристичного зацікавлення в Івано-Франківській області.

Значну роль у популяризації етнотуризму відіграє туристична продукція фірми «Сто стежин» з м. Яремче. Вона пропонує рекреаційні «стежинки» пізнання гуцульського культурного світу: «Гуцульська палітра», «Смакуємо карпатське» та «Верховина – серце Гуцульщини» [587; 365; 367; 368].

Як правило, екскурсійні програми на Галицькій Гуцульщині є одноденними, у них основний акцент зроблений на ознайомленні туриста з етнографічною специфікою краю та її мешканців. Так, програма «Гуцульська палітра» передбачає відвідання туристами у м. Косові майстерень з виготовлення автентичних ліжників [275; 276; 277; 278], місцевих ткацьких виробів, ляльок-мотанок і кераміки [400], передбачено майстер-класи від місцевих гуцульських майстрів [158].

Екскурсійна програма «Смакуємо карпатське» дозволяє познайомитися з полонинським господарством, особливостями його повсякденного ведення на полонині Горгани. Також передбачені дегустація місцевої кухні, а саме сиро-молочної продукції, виробленої на полонині, та обід в гуцульському стилі [167, с. 1, 8; 174, с. 12; 239].

Екскурсія «Верховина – серце Гуцульщини» дає змогу пізнати особливості місцевого музичного фольклору. Туристам пропонується невелика концертна програма місцевого музики [136, с. 4; 531, s. 187–189], екскурсія по хаті-гражді, відвідування музеїв І. Франка [176, с. 12; 197, с. 6] та перегляд фільму «Тіні забутих предків» [137, с. 1; 225, с. 1, 12]. Цікавим атракційним доповненням є обід в полонинській хаті-стаї [142].

На Івано-Франківське Опілля етнографічні тури пропонуються туроператором «Галичина-тур» з м. Галича. На думку вказаного туроператора,

одним з найкращих місць для організації етнографічних екскурсій є музей архітектури і побуту Прикарпаття в с. Крилосі Галицького району [290; 291; 320; 330]. Тут під відкритим небом знаходяться хати та господарські споруди чотирьох етнографічних груп Прикарпаття – Бойківщини, Гуцульщини, Опілля і Покуття, а також предмети побуту та одяг [332].

Для туристів при потребі організовуються етнографічні театралізовані дійства та майстер-класи. Так, серед етнографічних театралізованих дійств вагоме місце займають «Галицьке весілля», «Галицькі гаївки», «Івана-Купала», «Колискова пісня». Під час проведення «Галицького весілля» туристам пропонується реконструкція весільних традицій та обрядодій опільського краю. Особливо вирізняється барвінковий обряд. Перед днем весілля хлопці і дівчата ідуть в ліс по барвінок. А ввечері в хаті плетуть вінок для молодої. Все це дійство супроводжується обрядовими піснями та приспівками. Важливе місце займає випікання короваю. Перед урочистим дійством жінки місять та випікають весільний коровай, це все супроводжується піснями. Архаїчним елементом залишається викуп молодої та перев'язування молодої [390, с. 42]. У свою чергу «Галицькі гаївки» дозволяють ознайомитись з Великоднею обрядовістю населення Опілля. Гаївки – це пісні, які прославляють Воскресіння Хреста і виконуються на Великдень біля церкви. Під час таких обрядодій виконуються ігрові і повстанські гаївки. Календарні обрядодії літнього циклу на Опіллі концентруються навколо святкування «Івана Купала». Під його проведення практикуються давні обряди, які виконувались в ніч на 7 липня, співалися характерні пісні та проводилися ігри [402, с. 49–52].

На Івано-Франківському Опіллі організовувалися майстер-класи народних майстрів з ковальства, гончарства, різьбярства, писанкарства, зі створення ляльки-мотанки. Під час гончарної «ідилії» туристи матимуть змогу познайомитись з історією гончарства та спробують самостійно зліпити з глини сувенір. Опанування ковальства відбувається безпосередньо біля кузні, що знаходяться на території музею архітектури і побуту Прикарпаття в с. Крилос Галицького району. Крім базових навиків кування, туристи можуть

ознайомитися з різноманітними ковальськими інструментаріями та історією і традиціями даного ремесла [549; 455, с. 180–183].

Туристична фірма «Унікальна Україна» з м. Долини регулярно проводить екскурсійну програму «Травневі свята в Прикарпатті» [299]. Туристам пропонується відвідати три музейні установи Івано-Франківської Бойківщини. Зокрема, у Долинському краєзнавчому музеї «Бойківщина» на експозиціях представлені матеріали та предмети етнографії Прикарпатського краю. В експозиції знаходяться національний одяг Бойківщини, вишиванки [338]. Родзинкою музею є бойківська хата – відтворене в натуральну величину бойківське помешкання з предметами побуту, одягом та меблями [268, с. 7; 298]. У музеї Степана Бандери у с. Старий Угринів Калуського району Івано-Франківської області екскурсія розкриває середовище, в якому ріс і виховувався провідник ОУН (див. Додаток М.2). Музей відкрито 2000 р., фонди якого налічують понад 2 тисячі найменувань [279; 329, с. 8–10; 354; 513, с. 62–64]. Передбачена екскурсія вузькоколійною залізницею на «Карпатському трамваї», яка була відкрита у 1860-х рр. На єдиній відновленій повністю Мізунській гілці створено цікавий атракційний маршрут [359, с. 10; 247].

Туроператор «Еней» розробив кілька етнотуристичних продуктів. З-посеред них окремо виділяється екскурсійна програма «В гості до трембітаря, або Верховина з гірських вершин». По прибуттю до смт Верховини туристів зустрічає в гуцульській одежі та грою на трембіті заслужений працівник культури М. Ілюк. Він запрошує туристів до хати-музею, де відтворено старовинний побут гуцулів. Музей багатий на гуцульський одяг та музичні інструменти. Під час екскурсії основний акцент робиться на розповіді про трембіту, яка є символом історико-етнографічного регіону, та початком всіх свят та фестивалів на Верховинщині. Автор колекції заворожує всіх грою на багатьох гуцульських інструментах: трембіті, дудці, цимбалах, теленках, флоярах, дримбі, скрипці та дає можливість попробувати всім бажаючим зіграти на тому чи іншому інструменті. Кульмінацією екскурсії є участь всіх присутніх у театралізованому дійстві «на Полонині» [550].

Після екскурсії кожен бажаючий може вдягнутися в національний одяг та сфотографуватися на фоні Верховини, гори Магура, Чорногірського хребта чи під смерічками з грибочками на «царинці в пана Миколи». Маленьких відвідувачів переодягають в дитячий гуцульський одяг та дозволяють годувати домашніх тварин. Після атракційної зупинки «У гості до трембітаря» туристів чекає музей «Тіні забутих предків» та прогулянка по Жаб'євському каньйону з відвідуванням таємничого місця сили, визначеного гуцульськими мольфарами [550].

Цікавою є етнографічна екскурсійна програма «Невідомі Карпати», яка знайомить з етнографічним колоритом Косівщини. Окрім відвідування природно-рекреаційних місць, туристам запропоновано відвідування сувенірного базару в м. Косові. Важливою його складовою є «Екскурсія до майстерні ліжникарів» у с. Яворів Косівського району Івано-Франківської області, де можна побачити процес виробництва ліжників, придбати традиційні гуцульські теплі капчурі, ліжник чи вовняну подушку [364]. А насамкінець туристам пропонується дегустація страв гуцульської кухні (грибна юшка, гуцульські голубці, гуслянка, банош та лісовий чай) [296; 574].

На карпатську тематику розроблений туристичний продукт «Дивовижне Прикарпаття або Прикарпатське кільце». Під час екскурсії туристи мають змогу відвідати музей «Тіні забутих предків» в смт Верховина [170, с. 4], побувати на екскурсії-концерті в музеї гуцульського побуту та музичних інструментів Романа Кумлика [522, s. 158–163; 524, s. 5–7], оглянути експозиційні матеріали, які містяться в музеї «Гуцульська ґражда» с. Криворівня Верховинського району Івано-Франківської області та Національному музеї народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Йосафата Кобринського в м. Коломиї [288; 162].

У свою чергу туристична фірма «Надія» розробила триденний туристичний продукт «Карпатський вікенд». Згідно даного маршруту можна побачити справжні зразки карпатської архітектури, колоритну дерев'яну

скульптуру українського Робін Гуда – Олекси Довбуша, прогулятись ринком унікальних гуцульських сувенірів в м. Яремче [366].

У перший день в Івано-Франківську туристам запропонована пішохідна екскурсія «Легенди Станіславова». Під час неї є можливість ознайомитися з містом-фортецею легендарного архітектора Франсуа Корассіні у формі правильного шестикутника з бастіонами, головною площею Ринок та Ратушею в стилі конструктивізму [303, с. 16, 19]. Також туристам пропонується звернути увагу й на будівлю першої дирекції Залізниці в Західній Україні, старовинні підземелля, які ведуть за межі міста, «парк кованих скульптур» від ковалів з різних країн світу [282; 304].

У другий день передбачена екскурсія в Скит Манявський у с. Манява Богородчанського району Івано-Франківської області. Туристам пропонується відвідати чудодійне джерело, що б'є з-під «Блаженного каменя» і є початком історії святині зі світовим іменем. Оглядини в'їзної та оборонної вежі, дзвіниці, дерев'яної церкви Воздвиження Чесного Хреста і Благовіщенської церкви – це все частини українського Афону, що збереглись до наших часів [322].

Під час третього дня туристи перебувають у м. Коломиї. Там вони відвідають єдиний в Європі музей «Писанка» виконаний у формі яйця, колекція якого включає в себе більше 12 тис. неповторних писанок з усього світу. Розробники маршруту стверджують, що традиції розпису та процес збереження писанки можна побачити тільки тут [333; 132, с. 7; 148, с. 1; 166, с. 1, 11; 494, с. 8–12]. Передбачено відвідання Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Й. Кобринського. У ньому туристам пропонується огляд музичних інструментів, гуцульської кераміки, весільного одягу, вишивки [168, с. 24; 191, с. 8; 495, с. 42–52], декорацій справжньої покутської хати та рідкісні витвори народних умільців в кількості понад 50 тис. одиниць [559; 497, с. 242–256].

Відзначимо, що на жаль туристичні фірми на сьогодні ще не належним чином використовують туристичний потенціал усіх населених пунктів та районів Івано-Франківської області. Мова йде насамперед про Городенківський

[357], Рогатинський, Снятинський [281; 353], Тлумацький [355; 360] і Тисменицький [356] райони, які знаходяться обабіч пропонованих туристичних маршрутів. Часткове виключення становить Рогатинщина [346; 347; 348].

За даними «Звіту про результати аналітичного дослідження соціально-економічного потенціалу туристичної галузі Івано-Франківської області» лідерами туристичного ринку регіону є ТзОВ «Парктур», ПрАТ «Івано-Франківськтурист» і ТзОВ «Туристична фірма «Надія» [96, с. 140].

Крім організованого туризму та практикування відповідних туристичних продуктів значна увага в Івано-Франківській області приділяється й індивідуальному туризму. Задля цього за підтримки органів місцевого самоврядування, Івано-Франківської облдержадміністрації та ряду райдержадміністрацій було видано серію відповідних путівників: «Івано-Франківщина туристична» [307; 308], «Метафізика Карпат» [326], «Мистецька палітра Прикарпаття» [327], «Писанкове Прикарпаття» [339], «По місцях перебування й увіковічення пам’яті Івана Франка на Прикарпатті» [340], «Надвірнянщина запрошує» [334; 335]. У них місцевими фахівцями детально розроблені пішохідні та велосипедні маршрути, які дають змогу пізнати етнографічний колорит області загалом та окремих районів.

Відмітимо, що важливою складовою розвитку етнотуризму на території Івано-Франківської області є й самодіяльний туризм. Здебільшого це пішохідні або велосипедні прогулянки. Так, задля цього загалом на Івано-Франківщині промарковано 750 км туристичних стежок, 1 300 км веломаршрутів [285; 286; 287; 324; 147].

Особливо актуальною є участь держави в розвитку агротуризму, адже організація відпочинку на селі має надзвичайно позитивний вплив на етнотуристичну діяльність, економіку та екологію Івано-Франківщини за рахунок використання наявного приватного та житлового фонду, розширення сфери зайнятості сільського населення та можливостей реалізації на місці продукції особистого селянського господарства та збереження природи внаслідок зниження антропогенного впливу.

Серед позитивних аспектів розвитку сільського туризму та концентрації його у сільській місцевості О. Заячук і О. Грицюк виділяють такі: заснування нових та модернізація існуючих закладів розміщення та їх оцінка на регіональному та районному рівнях; урізноманітнення пропозицій для приваблення всіх категорій туристів, тобто активно розвиваються такі види послуг, як організація велотуризму, кінного туризму, рибальства, бджолярства, майстер-класів народно-прикладного мистецтва; використання у регіоні природних ресурсів впродовж року без значного коефіцієнта туристичного навантаження; збільшення інвесторів у сільській місцевості; можливість організаторів сільського туризму, а також найманих працівників відвідувати спеціалізовані тренінги, семінари з підвищення кваліфікації [411, с. 136–137, 139].

Показники стану та розвитку сільського зеленого туризму в Івано-Франківській області свідчать про те, що у цій сфері Івано-Франківщина займає лідируюче місце в Україні. Частка області в розвитку зеленого туризму України по чисельності садиб склала 64 %, а по чисельності розміщених осіб, які обрали цей туристичний продукт – 45 %. Рівень рентабельності діяльності підприємців, що займаються сільським зеленим туризмом по області склав 87,9 % [96, с. 137].

Значний вклад у розвиток сільського зеленого туризму Прикарпаття здійснює Івано-Франківська обласна організація Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні, яка заснована 28 квітня 1998 р. Головними завданнями організації є: відродження ідеї відпочинку у гостинних садибах Карпатського регіону України; популяризація та збереження існуючого культурного та історичного надбання Карпатського краю як невід’ємного чинника туристичної привабливості регіону; сприяння підвищенню зайнятості сільського населення шляхом створення нових робочих місць. Протягом 1998–2004 рр. за підтримки міжнародних фондів реалізовано п’ять проектів, видано шість путівників із сільського зеленого туризму, проведено понад 50 тренінгів для сільських господарів [398, с. 13–14]. Зокрема, 10 грудня 2003 р. у

с. Микуличин Яремчанської міськради проведено семінар «Розвиток культурної спадщини курортної зони Яремче на основі громадської ініціативи». До участі в семінарі були запрошені 33 особи (представники агросадиб, місцевих спілок художників та майстрів народного мистецтва, органів місцевого самоврядування) [375, с. 286].

Найкраще функціонують і представляють етнотуристичний продукт агросадиби в таких населених області: м. Косів («Садиба святого Миколая»), с. Вербовець Коісвського району (садиба «Райський куточок»), смт Верховина, с. Верхній Ясенів Верховинського району, м. Яремче (екосадиба «У Галини»), с. Яблуниця, с. Микуличин, смт Ворохта Яремчанської міської ради [398, с. 13–14; 401, с. 152–156]. Станом на 2011 р., в Івано-Франківській області працює понад 750 приватних садиб сільського зеленого туризму та більше 100 туристичних агентів і операторів, які надають різноманітні послуги в сфері агротуризму [208, с. 8].

Сільський зелений туризм співіснує з природними і рекреаційними ресурсами, яким є багатий Карпатський регіон [595]. Івано-франківський дослідник Тарас Маланюк відзначає, що така регіональна природно-заповідна мережа повинна стати поліфункціональною за призначенням, тобто служити не тільки цілям охорони природи, але й регульованої рекреації, організованого туризму, екологічного виховання, бути еталоном наукового, екологічного, оправданого ведення господарства та екологічно чистих промислів [441, с. 23].

Зауважимо, що територія Івано-Франківської області, особливо гірські і передгірські ландшафти надзвичайно сприятливі для розвитку рекреаційно-оздоровчого комплексу. На жаль, не завжди приділяється особлива увага до сфери рекреації і оздоровлення, а тому відсутні або слабо продукуються дані, аналізи і оцінка потенціальної можливості природних комплексів [397. с. 11].

Таким чином, туристична галузь на Івано-Франківщині в 1990–2014 рр. стала однією із провідних галузей господарювання. Більше того етнотуризм, як один з доступних і популярних видів туризму, стрімко розвинувся в краї. Причинами цього є ряд факторів, а саме: державні і приватні капіталовкладення

в галузь, вигідне географічне розташування області, особливості клімату в регіоні, наявність природніх пам’яток, багатої етнокультурної спадщини місцевого населення. Все це сприяло розробці значної кількості туристичних продуктів, які є затребуваними у туристів. Більшість із них акцентують увагу на локальній етнографічній автентиці і традиційній архаїчності як факту, який власне і приваблює людей пізнати край. А це в свою чергу сприяє поступовому розширенню туристичної інфраструктури, а область стає все більше привабливою для відпочиваючих та мандрівників.

Проте розвиток етнотуристичної екскурсійної діяльності в Івано-Франківській області є нерівномірним. На наше переконання, він природно залежить від рівня розвитку місцевої туристичної інфраструктури, практичній популяризації та підтримки традиційних місцевих ремесел та промислів, а також регіональних потреб в піднятті рівня етнотуризму, співпраці з органами місцевої влади та їх бажання розвивати власний етнокультурний потенціал краю.

4.2 Інвестиційна привабливість галузі

Для ефективного розвитку етнотуризму на Івано-Франківщині вагому роль відіграє інвестиційна привабливість. Саме цей сегмент сприяє покращенню туристичної інфраструктури краю загалом та впровадження нових туристичних продуктів. Це у кінцевому варіанті значно підвищує рівень надання відповідних туристичних послуг та загалом посилює соціально-економічну складову розвитку Карпатського регіону.

У радянську добу інвестування в туристичну галузь Івано-Франківської області відбувалося централізовано. Для цього використовувався волюнтаристський планово-економічний підхід. Притік інвестицій у галузь був мінімізований. Із здобуттям державної незалежності ситуація в галузі не змінилася. З огляду на зміну економічної моделі господарювання у 1990-ті рр.

інвестування коштів в етнотуристичну сферу Івано-Франківської області було вкрай низьким. Країну і Карпатський регіон охопила глибока економічна депресія.

Лише з 2000-х рр. економічна ситуація покращилася. Туристична галузь Івано-Франківської області почала дотуватися центральними органами влади. З середини 2000-х рр. першість у її розбудові взяв на себе внутрішній приватний капітал та фінансові активи міжнародних організацій.

У результаті цього у розвитку етнотуризму починають посідати різноманітні інвестиційні проекти. Їх реалізація сприяє підняттю рівня надання туристичних послуг та вдосконалення інфраструктури краю [415, с. 69–70].

Виходячи з туристичного потенціалу досліджуваного регіону, було визначено переважаючі тенденції туристичного ринку, а також виокремлено конкурентноспроможні та перспективні туристичні продукти Івано-Франківщини. Усі туристичні продукти Прикарпаття експерти поділили за критерієм їх важливості для розвитку галузі на дві групи: стратегічні і допоміжні. До першої увійшли: рекреаційно-відпочинковий туризм, оздоровчо-лікувальний туризм, спеціалізований туризм, активний туризм; культурний та етнографічний, сільський, зелений туризм. Друга група складається з екологічного, бізнесово-торговельного, прикордонного, освітнього та спортивного туризму [506, с. 66–67].

Зокрема експерти київського консалтивого центру «Навігатор» визначили сильні та слабкі сторони туристичної галузі Івано-Франківщини у відповідності до такого поділу. До сильних сторін була слушно віднесена достатня кількість пам’яток історії, архітектури, природи, археології, здатних зацікавити як іноземних так і вітчизняних туристів, а також потужний ресурс природно-заповідного фонду, що об’єктивно впливає на рівень конкурентноздатності потенційної туристичної пропозиції. Головною слабкою стороною була названа нерозвиненість туристичної та супровідної інфраструктури, що безумовно найбільше впливає на зменшення туристичного потоку [117].

Така оцінка була взята до уваги фахівцям відповідного управління Івано-Франківської обласної державної адміністрації, які на її основі здійснили ідентифікацію територій області за певними видами переважного використання. Констатовано, що Прикарпаття повинно розвиватися інтенсивним шляхом, а його економічне зростання у жодному разі не може суперечити збереженню і поліпшенню якості довкілля, повинне натомість сприяти раціональному використанню природних ресурсів, збереженню та відтворенню ландшафтного та біологічного різноманіття [123, с. 78–79].

Перспективною додатковою складовою регіонального розвитку рекреаційно-туристичного потенціалу є маркетингова політика, що базується на об'єктивній оцінці рекреаційних природних ресурсів. Саме вона здійснює їх розвиток і вдосконалення. Туризм формує багатогранний інфраструктурний продукт, що включає житло, транспорт, ресторани, магазини, атракції, розваги та інші складові суспільної географії. У сучасних умовах базою для усіх видів маркетингу в туризмі є сукупність економічних та соціальних чинників, тому перевага повинна надаватися таким критеріям: надходженню іноземної валюти, зайнятості населення. Це стосується, перш за все, депресивних місцевостей, де наявні туристично-рекреаційні ресурси, натомість не вистачає альтернативних форм зайнятості громадян [117; 506, с. 67].

Виходячи з наведеного, згідно із висновками науково-експертного середовища, для подальшого ефективного розвитку основних напрямів туристично-рекреаційної галузі регіону необхідно активізувати зусилля щодо розгалуження інфраструктури туризму, яка б задовольняла усі потреби мандрівників, провести диверсифікацію асортименту туристичних послуг та підвищити якість обслуговування туристів, а також врахувати існуючі історико-культурні ресурси етнографічних груп регіону, спрямувавши значні фінансові потоки на їх розвиток [103, с. 118–145]. Специфічні труднощі розвитку туристично-рекреаційної галузі Прикарпаття періоду незалежності України пов'язані із постійними змінами правового поля, що призводить до того, що ряд законодавчих положень не відповідає вимогам та потребам туристичної галузі,

потребує вдосконалення та уточнення окремих правових норм і положень. Відтак, назрілою необхідністю є прийняття Туристського кодексу.

Один із стратегічних виборів регіону, що найчастіше – це цілеспрямована діяльність зі створення, підтримка позитивної зміни іміджу регіону, який, так само як і імідж країни, формується на різних рівнях відображення дійсності, але має і свої особливості. Імідж регіону конкретніше визначається якістю функціонування розташованих на ньому суб'єктів господарювання, комунікацій, системи обслуговування, тощо. В Україні дуже активну роль у формуванні іміджу регіонів відіграють географічні, кліматичні, національні та інші відмінності, пов'язані з етнічними та історичними передумовами. З іншого боку, цей фактор принципово залежить від його економіки і тієї ролі, яку регіон відіграє в народному господарстві країни (донора або реципієнта), від характеру взаємин із владою й іншими центральними установами та організаціями, від динаміки макроекономічних регіональних пропорцій, що склалася [393, с. 39].

Очевидно найбільш вдалим об'єктом туристичної інфраструктури Івано-Франківщини періоду незалежності є гірськолижний комплекс «Буковель», будівництво якого було започатковано у 2000 р. і який сьогодні став лідером зимового відпочинку в українських Карпатах, відомим далеко за межами держави. Окрім цього, оздоровчий SPA-центр «Буковель» укомплектований сучасним медичним та діагностичним обладнанням. Найсучасніша апаратура, бальнеоологічне лікування, і, звичайно, найкращі фахівці – найбільша гордість «Буковель» [97, с. 18–19]. На наш погляд, слід окремо акцентувати на тому, що туркомплекс здійснює самостійну політику у напрямку соціального розвитку села. Це засвідчує той факт, що його власники працевлаштували сотні мешканців с. Поляниця та інших сіл, що входять до складу Яремчанської міської ради та Надвірнянського району Івано-Франківської області [283; 301; 135]. Зокрема, в службі експлуатації ТК «Буковель» працевлаштовано понад 150 мещканців с. Паляниця, близько 60 осіб з території Яремчанської міської ради та Надвірнянського району, усього зайнято 300 осіб [83, с. 91].

Як засвідчує здійснений аналіз історичних передумов становлення туристичної галузі на Прикарпатті, однією з головних умов подолання існуючих негативних тенденцій, які склались вже на сучасному етапі, має стати активна виважена та науково обґрунтована регіональна політика розвитку туризму з урахуванням галузевих та регіональних особливостей цієї сфери економіки. Результати проведених експертних досліджень переконливо доводять, що одним із найважливіших інструментів реалізації туристичної політики на Прикарпатті є зокрема, відповідні регіональні програми (обласні, місцеві, тощо), які по суті виступають узгодженим за ресурсами, виконавцями і термінами реалізації, комплексом заходів, спрямованих на створення необхідних правових, фінансових, соціально-економічних, організаційних та інших умов розвитку туристичної індустрії [76, арк. 2 зв., 3].

Зважаючи на високий рівень суспільної підтримки туристських ініціатив мешканцями нашого краю, за визначенням вітчизняних науковців ступінь реалізації державної політики у сфері туризму є доволі високим, він впливає на рівень економічного розвитку регіону та підвищення господарського потенціалу як визначального чинника розвитку туристичної діяльності [451,с. 126].

В області започатковано ініціативи, що стали пілотними для всієї держави, серед яких у 2009 р. вперше запроваджено експеримент з проведення обласного конкурсу проектів з розвитку туризму для підтримки ініціатив громадських організацій щодо розвитку територій та розв’язання актуальних проблем туристичної галузі Івано-Франківщини. Метою щорічного конкурсу проектів з розвитку туризму серед неурядових неприбуткових та громадських організацій, вищих навчальних закладів області є розв’язання актуальних проблем розвитку туризму в регіоні та поширення позитивного досвіду, набутого у процесі їх реалізації, що є яскравим свідченням того, що регіональна державно політика здійснюється з активним залученням неурядових організацій.

У грудні 2006 р. Івано-Франківська обласна рада затвердила «Програму розвитку інвестиційної діяльності в Івано-Франківській області на період до 2001 року», де значне місце виділялося на розгортання етнотуристичної діяльності Прикарпаття. В Програмі вказувалося, що Івано-Франківська область за можливостями займає друге місце серед областей західного регіону України, а її частка в загальнодержавному промисловому виробництві становить близько двох відсотків. Розроблено Стратегічне розпланування території Івано-Франківської області під туристичну інфраструктуру готельного та придорожнього сервісу, яке дасть можливість потенційним інвесторам ефективно вкладати кошти у розвиток інфраструктури. Реалізується низка проектів, якими передбачається розроблення комплексної довготермінової маркетингової стратегії Івано-Франківщини як туристичного регіону; запровадження нових стандартів та процедур підвищення якості туристичних послуг; навчання та підвищення кваліфікації кадрів туристичної індустрії; поліпшення інформаційного забезпечення в галузі тощо. Серед потенційних етнотуристичних можливостей регіону виокремлено такі складові: розвиток виробництва екологічно чистої продукції; розвиток садівництва, рибного господарства, конярства, вівчарства; розвиток різних видів туризму, в т. ч. «зеленого», гірськолижного відпочинку та спорту, курортних та рекреаційних територій; відновлення вузькоколійних залізниць; створення і облаштування нових туристичних маршрутів; розвиток традицій – містечко Святого Миколая, Гуцульська хата, ін.; розвиток культури (фестивалі, народне мистецтво), народних промислів [110, с. 5, 9, 22].

Складові інвестиційної привабливості Прикарпаття відображені в Середньостроковій програмі соціально-економічного розвитку області на 2007–2011 рр., прийнятій рішенням Івано-Франківської обласної ради в липні 2007 р. У документі наголошувалося про важливість будівництва автомобільної дороги до державного кордону України з Румунією, що дозволило б розширити можливості освоєння рекреаційного потенціалу Карпат і розвитку туризму в рамках Карпатського Єврорегіону. Доцільним виявилася реалізація проекту

відновлення будівлі обсерваторії на г. Піп Іван (найбільш високогірної споруди в Україні) та перетворення її в один з найпривабливіших туристичних об'єктів країн Карпатського регіону. Зауважено, що Верховинський район є одним і з найбільш перспективних для розвитку туризму [112, с. 11–12].

У Середньостроковій програмі акцентувалася увага на збереженні національної культурної спадщини та зміцнення матеріальної бази закладів культури, які є генеруючими складовими розвитку етнотуризму краю. Зокрема, були поставлені завдання капітального ремонту моста через р. Дністер в м. Галичі, як історичної пам'ятки; відновлення та пристосування обсерваторії на г. Піп Іван під науковий, навчально-просвітницький та туристично-рекреаційний центр міжнародного рівня [112, с. 16].

Рішенням Івано-Франківської обласної ради від 28 березня 2008 р. прийнято програму соціально-економічного та культурного розвитку області на 2008 р., де зокрема в пункті «Туристична та курортно-рекреаційна сфери» вказувалося про те, що діяльність галузі спрямовуватиметься на розвиток туристичної індустрії, забезпечення умов для повноцінного функціонування суб'єктів туристичної діяльності, залучення інвестицій, створення туристичного продукту, здатного максимально задовольнити потреби міжнародного і внутрішнього туризму з урахуванням природнокліматичного, рекреаційного, соціально-економічного та історико-культурного потенціалу області [82, с. 81].

Головне управління з питань євроінтеграції зовнішніх зв'язків та інвестицій Івано-Франківської обласної державної адміністрації розробило «Програму розвитку міжнародного співробітництва та європейської інтеграції області на 2008–2011 роки». Одним з очікуваних результатів стало створення належних умов для участі регіону у транскордонному співробітництві, зокрема в рамках Карпатського єврорегіону та єврорегіону «Верхній Прут», а також сприяння задоволенню культурних, інформаційних та мовних потреб закордонних українців. Задля вирішення завдань був складений перелік заходів, окремі з яких носили етнотуристичну привабливість (випуск інформаційних

бюлетенів, буклетів, фотолистівок, сувенірної продукції тощо; організація і проведення культурно-масових заходів в м. Івано-Франківську і районних центрах області з метою популяризації європейської ідеї; проведення конкурсів, ігор та вікторин) [111, с. 3–20].

З метою комплексного і всебічного дослідження особливостей етнокультурних процесів в Карпатському регіоні, залучення до наукового обігу історичного, археологічного, етнографічного та лінгвістичного матеріалу Івано-Франківська обласна рада прийняла програму «Етнокультурні процеси в Карпатському регіоні (Івано-Франківська область)» на 2008–2011 роки», замовником якого стало головне управління туризму і культури Івано-Франківської ОДА, а розробником – Інститут історії, етнології і археології Карпат Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Предметом дослідження Програми є культурно-історична спадщина населення Карпат. Виконання програми дозволили запровадити у науковий обіг нові археологічні, історико-культурні та етнографічні пам’ятки, які увійшли в нові туристичні маршрути [77]. Ще 2007 р. Карпатська експедиція Інститут історії, етнології і археології Карпат виявила понад дві сотні невідомих досі пам’яток, у тому числі понад 40 скельних гірських святилищ. Як зауважує ректор Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника проф. Ігор Цепенда, такі проекти відкривають великі перспективи для соціально-економічного розвитку області. Адже, якщо ці маршрути запрацюють, у зону уваги туристів потрапить багато населених пунктів, які раніше про це не могли й мріяти. Це дасть поштовх для розвитку сфери послуг [210, с. 24].

Дослідження такого характеру дозволило популяризувати нововиявлені туристичні об’єкти, стали основою для видання нових монографічних видань, путівників, буклетів, організації конференцій, круглих столів на етнотуристичну тематику, сприяло потоку іноземних інвестицій в Івано-Франківську область [77].

Вирішенню проблем туристичної галузі в Івано-Франківську сприяє прийнята на засіданні сесії міської ради Програма розвитку туристичної галузі

міста Івано-Франківська на 2012–2015 рр. з метою створення конкурентоспроможної туристичної сфери економіки, збереження та раціонального використання культурно-історичної і природної спадщини, збільшення потоку туристів. До програми, зокрема, внесено реконструкцію брами Палацу Потоцьких, облаштування оглядового майданчика на міській ратуші, а також організаційні заходи з проведення фестивального та іншого туризму в місті [127].

Розвиток туристичної галузі краю, зокрема внутрішнього туризму, можливий за наявності не лише зазначених передумов, а й розбудови туристичної інфраструктури, створення відповідних соціально-економічні умов. Слід зазначити, що попри те, що за останні роки темпи будівництва нових туристичних комплексів набирають обертів, більшість готелів, санаторіїв, баз відпочинку та туристичних баз будувалися за проектами, що сьогодні не відповідають міжнародним стандартам [313, с. 38–52]. Мережа їх активно формувалась у період масового туризму, з інтенсивною експлуатацією та несвоєчасним капітальним і поточним ремонтами, що призвело до значного зносу цих будівель та оснащення. Негативною ознакою готельного сервісу залишається обмежений перелік у готелях додаткових супутніх послуг. Із загальної кількості менше половини має у своєму складі додаткові об’єкти сфери сервісу.

У формуванні інвестиційної привабливості краю займають туристичні об’єкти. Їх етнографічна типологізація, виходячи з особливостей історичного і соціально-економічного розвитку краю, здійснюється за допомогою виділення конкретних етнокультурних ландшафтів, які класифікуються наступним чином: ландшафти виділені на підставі поєднання господарської діяльності і природних умов; ландшафти виділені на підставі поєднання природних умов розселення традицій і побуту; ландшафти виділені на підставі поєднання матеріальної і духовної культури [504, с. 264]. Ми вважаємо, що етнографічні райони Прикарпаття – це ландшафти виділені на підставі поєднання

матеріальної і духовної культур, що робить їх особливо привабливим для мешканців інших регіонів.

Головною організацією туристично-інвестиційного змісту краю є Івано-Франківська обласна організація (далі ІФОО) Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму, яка заснована у квітні 1996 р. з метою підтримки розвитку та популяризації сільського зеленого туризму в Івано-Франківській області. Основні завдання її діяльності: організація та проведення тренінгів та семінарів; розробка маршрутів та турів; створення та просування туристичного продукту; категоризація та сертифікація агро-садиб. Організація є співзасновником Регіонального туристично-інформаційного центру в м. Івано-Франківськ. За час діяльності ІФОО Спілки впровадила 6 проектів та була співвиконавцем і партнером понад 30 проектів туристичного напрямку на території України [389].

У 1999 р. створено Асоціацію готелів та туристичних підприємств Карпатського регіону та Асоціацію музеїв та галерей Карпатського регіону, у 2001 р. – Раду з туризму Карпатського регіону, офіс виконавчої дирекції якої знаходиться в м. Івано-Франківську [310; 311; 325; 389].

З 2001 р. Асоціацією економічного розвитку Івано-Франківщини, Радою з туризму Карпатського регіону, Івано-Франківською обласною організацією Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму розроблена Стратегія розвитку та маркетингу туризму Івано-Франківської області до 2015 р. Організацією Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні ініційовано та впроваджено понад 40 проектів міжнародної технічної допомоги, метою яких є підтримка розвитку та просування туристичного потенціалу Івано-Франківщини та Карпатського регіону.

Першим значним проектом стала програма TACIS, яка виконувалася у 1999–2001 рр., «Підтримка розвитку місцевої економіки та туризму Карпатського регіону». Розмір грантової допомоги склав близько 1,5 млн. доларів США. Завдяки проекту, ініційованому Івано-Франківською обласною державною адміністрацією, було проведено понад 60 навчальних семінарів з

розвитку сільського зеленого туризму. Із практичним досвідом розвитку туристичної галузі ознайомилися провідні фахівці, представники органів місцевої влади, лідери громадських товариств регіону змогли ознайомитися в рамках чотирьох навчальних турів організованих до Ірландії [463].

З початку 2008 р. Регіональний туристично-інформаційний центр за сприяння Українського жіночого фонду реалізовував проект з підтримки жіночих ініціатив у галузі сільського зеленого туризму в етнографічному масиві Бойківщина Івано-Франківської області. Партнерами проекту виступили Асоціація економічного розвитку Івано-Франківщини, ІФОО Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні, Фонд розвитку територіальної громади села Татарів Яремчанської міської ради, Рожнятівська та Долинська районні ради, Долинська районна державна адміністрація. Для представниць сільських громад Болехівської міськради, Долинського та Рожнятівського районів проведено круглі столи та тренінги з питань започаткування власної справи в сфері сільського зеленого туризму та обслуговування туристів; у квітні організовано навчальний тур до діючих успішних садиб на території Яремчанської міської ради, зокрема, в селі Татарів [369; 252].

За результатами проекту садиби отримали сертифікати, що підтверджують їх готовність приймати туристів (базовий рівень без присвоєної категорії – садиба, яка має бажання приймати туристів; перша категорія – садиба відповідає мінімуму вимог; друга категорія – садиба витримує основні положення принципів категоризації; третя категорія – найвища). Зауважимо, що більшість садиб Івано-Франківської Бойківщини на сьогодні мають базовий рівень або першу категорію, і в першу чергу розраховані на невибагливого туриста [345; 252].

У 2010 р. Асоціацією інвестиційного бізнесу «Золоте кільце Прикарпаття» у співпраці з обласною та місцевими владами розробили проект «Відродження етнічних традицій: створення історико-культурного комплексу «Бойківський хутір «Дзвінка» у м. Долина Івано-Франківської області. Його метою було організація стилізованого автентичного поселення. Задля цього

передбачалося облаштування відпочинкової зони, співочого поля, етнографічного музею [299, с. 18–19].

Значний вплив на розвиток етнотуризму в Івано-Франківській області мав проект «Зелене кільце Карпат». Термін його впровадження був окреслений липнем 2010 р. – січнем 2011 р. Його мета полягала в запровадженні стандартів якісного обслуговування, наданні основних і додаткових туристичних послуг в Івано-Франківській області через створення модельного (пілотного) туристично-екскурсійного маршруту «Зелене кільце Карпат». Довгострокові результати проекту полягали у налагодженні співпраці з туроператорами України для включення туру у їхні пакетні пропозиції по регіону [580].

Проте відзначимо, що маршрут «Зелене кільце Карпат» лише частково став базовим для створення нових туристичних продуктів у регіоні. Так, ряд туристичних операторів, зокрема, «Красна» з м. Івано-Франківська, «Кей» з Івано-Франківська, «Яр-Карпати» з м. Яремче у своїй діяльності практикували триденний етнотур «Золоте кільце Прикарпаття» [313, с. 31]. Під час першого дня туристам пропонована оглядова екскурсія по Івано-Франківську та в Манявському монастирю. На другий день відбувається екскурсія по «золотому кільцю Прикарпаття»: Коломия – Косів – Верховина – Ворохта – Яремче. А на третій день – оглядова екскурсія на спортивно-відпочинковий Буковель у с. Поляниця Яремчанської міськради Івано-Франківської області. Під час цього туристи мають змогу в м. Коломиї відвідати музею «Писанка» – унікальний музей, в котрому зібрані взірці Пасхальних яєць з усього світу, у с. Яблуневі Коломийського району Івано-Франківської області – музей «Лісова скульптура» Ігора Фартушного, у м. Косові – екскурсія в музей Інституту культури та майстер-клас з гончарства, у смт Верховині – відвідування музею Народних інструментів Гуцульщини та концерт-імпровізація його власника Р. Кумлика [585].

У червні 2012 р. – березні 2013 р. Регіональний туристично-інформаційний центр за підтримки посольства Фінляндії в Україні впроваджував проект «Мистецька палітра Прикарпаття». Його мета – інтеграція культури і народного

мистецтва області в існуючий туристичний продукт регіону. Передбачалось створення умов для збереження та популяризації народних ремесел Прикарпаття; покращення можливостей самозайнятості сільського населення та їх залучення для обслуговування туристів; налагодження співпраці із туристичними фірмами; подальший розвиток туризму в області [327; 579].

Так, влітку 2012 р. було проведено дослідження проблем, умов та перспектив розвитку приватного підприємництва у сфері народних ремесел, з питань співпраці із потенційними споживачами, готовності надавати додаткові послуги туристам. Сформовано базу даних народних майстрів (126 одиниць, охоплено 11 адміністративних одиниць області). У листопаді того ж року в м. Косові на базі місцевої регіональної спілки художників України проведено дводенний семінар-тренінг для 30 народних майстрів з питань приватного підприємництва у сфері народних ремесел, гостинності та туристичних послуг, маркетингу та менеджменту в туризмі, організації майстер-класів для туристів, співпраці із турфірмами та групами. За період грудня 2012 р. – лютого 2013 р. у ході десяти поїздок організовано відвідування членами робочої групи проекту майстерень більше 60 майстрів [242, с. 5].

Практичною стороною розвитку етнотуризму стала розробка туристичного маршруту «Мистецька палітра Прикарпаття». Видано каталог учасників мережі та буклет про маршрут у кількості 2 тис. примірників українською та англійською мовами [81; 327].

Ще одним знаковим інвестиційним проектом стала «Карпатська мережа кулінарної спадщини». Учасники зустрічі – представники навчальних закладів, члени мережі, з Івано-Франківської області України, повіту Марамуреш та Сату-Маре Румунії, Соболч-Сатмар-Берега Угорщини, краю Кошице Словаччини. 13–15 грудня 2013 р. в м. Яремче в рамках туру Карпатською Кулінарною спадщиною «Смакуй Карпатське» надавали послуги у сфері сталого туризму та харчування [239].

Реалізація цього проекту, що співфінансується ЄС в рамках Програми транскордонного співробітництва Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна

на 2007–2013 рр., завершилася 31 січня 2014 р. Він мав на меті збереження та популяризацію різноманіття карпатської кухні і кулінарних традицій як чинників сталого регіонального розвитку та збереження місцевої культурної спадщини. «Карпатська мережа кулінарної спадщини» об'єднала десятки виробників традиційних продуктів харчування та суб'єктів туристичної індустрії у чотирьох країнах [145; 239].

Його виконавцями стали Туристична асоціація Івано-Франківщини, а партнерами – Асоціація «Еколоджік» (повіт Марамуреш, Румунія), Торгово-промислова палата повіту Сату-Маре (повіт Сату-Маре, Румунія), Кошицька регіональна філія Словацької торгово-промислової палати та промисловості (край Кошице, Словаччина), Асоціація «Шамос-Базар» (Соболч-Сатмар-Берег, Угорщина), а також Виконавчий комітет Івано-Франківської міської ради [312; 81].

Було розроблено спільні туристичні продукти мережі – подорожі Карпатською кулінарною спадщиною «Смакуй Карпатське», що охоплює п'ять пакетів туристичних послуг – бізнес-планів турів. Їхня діяльність провадилась у наступних напрямках: тренд гастрономічного туризму, ринок і промоція; місцева кухня, самобутні продукти та напої як туристичні атракції; презентація та промоція місцевих продуктів харчування та кухарських традицій у системі освіти. Родзинкою зустрічі стала демонстрація і тестування місцевих органічних продуктів від учасників зустрічі: закладів харчування, традиційних пекарень та фермерських господарств, місцевих виробників.

Вагоме місце посідає проект «Івано-Франківська область – край для туризму», який впроваджується Івано-Франківською облдержадміністрацією за підтримки Івано-Франківської обласної ради та співфінансується Європейським Союзом. Його мета – підтримка соціально-економічного зростання Івано-Франківщини через впровадження ефективної регіональної політики та розвиток туристичної галузі Прикарпаття. Термін реалізації складає 30 місяців, а його старт даний в серпні 2014 р.

5 січня 2015 р. відбулося засідання експертної групи цього проекту. Директор департаменту міжнародного співробітництва, євроінтеграції та розвитку туристичної інфраструктури Івано-Франківської облдержадміністрації, координатор заходу Н. Гасюк підбила підсумки роботи з реалізації проекту. Зокрема, вона зазначила, що на сьогодні: завершується опитування суб'єктів туристичної діяльності, туристів і гостей області та розпочато підготовку аналітичного звіту проведеного анкетування; закладено правові основи функціонування Івано-Франківського обласного центру розвитку туризму, презентовано напрацювання у сфері формування центрів гостинності для зупинок туристичних автобусів і короткотермінового відпочинку туристів на території області (формується перелік потенційних місць розміщення центрів); розпочато роботи з розробки Інтернет-порталу та електронної бази даних туристичних об'єктів та атракцій Івано-Франківщини; створена сторінка проекту, на якій оперативно оновлюється інформація про хід його виконання в соціальній мережі Facebook; видані банери, презентаційні папки, пакети, оформлені ручки, горнята, календарі «Івано-Франківська область – край для туризму» [147].

Отже, для підвищення привабливості етнотуризму на Прикарпатті необхідно приділити значну увагу підвищенню якості послуг, модернізувати та реконструювати об'єкти розміщення, а також залучати інвестиції. Для подальшого чіткішого визначення й структуризації критеріїв, за допомогою яких можна було б відрізнити етнотуризм від усіх інших та сегментувати його за формами організації дозвілля, необхідно закріпити низку вимог до нього. Для того щоб він набув в області помітного розвитку, територіальні громади повинні подбати не тільки про гостинність і підвищення якості послуг, але й про впорядкування смітників, вбиралень, доріг та інше. Дуже важливо, щоби приділяли увагу роботі громадських музеїв, які часто потребують допомоги територіальних громад та їх керівництва.

Відповідна увага має приділятися й рекламній компанії. Рекламно-інформаційна діяльність в сфері етнотуризму має передбачати визначення

переваг клієнтів, споживачів послуг, їх мотивації; створення регіональних брендів етнічного туризму (визначення унікальних особливостей району, культури та етнографічні традиції, суспільні цінності тощо) для послідовного створення в області та просування її позитивного іміджу як в Україні так і за кордоном; розробка рекламних матеріалів; участь у виставково-ярмаркових заходах, конференціях, семінарах; створення Інтернет-сайтів об'єктів етнічного туризму; проведення медіа-акцій [103, с. 140–145].

З огляду на це, перспектива розвитку етнографічного туризму на території Івано-Франківської області є значною і вона може бути реалізована в таких напрямках: аналіз ринку етнічного туризму з метою визначення кола потенційних клієнтів; активізація створення гостинних дворів та формування їхньої реклами; відновлення традицій селян у сфері побуту, приготування смачних страв та вишуканого сервісу туристам; здійснення архітектурно-рекреаційних реконструкцій об'єктів туризму; проведення районних конкурсів на кращий гостинний двір, кращий районний музей, побутовий сервіс та культурні розваги для туристів; регулярна організація сільських вечорниць, забав та залучення до них туристів; розвиток дорожньо-транспортної інфраструктури; розробка проектів, які дадуть змогу наочно продемонструвати користь від етнічного туризму; формування та упорядкування анімаційних програм для збільшення тривалості перебування відпочиваючих; розширення кола міжнародних зв'язків для надання необхідної та ефективної інформації стосовно етнічного туризму; формування нових маршрутів по визначних місцях, архітектурних та культових спорудах і т. д.; створення інформаційних центрів, які б займалися збором і оперативним поновленням туристичної інформації [88].

Таким чином, окремі елементи етнотуризму на території сучасної Івано-Франківської області були закладені ще в другій половині XIX ст. Загалом розвиток етнотуристичної галузі в краї спорадичний характер. Для її інтенсифікації у кінці 1990-х рр. були залучені кошти з державного бюджету, а з початку 2000-х рр. – приватний капітал. У середині 2000-х рр. до цього

додалися інвестиційні проекти у співфінансуванні з іноземними організаціями. Власне це дало значний поштовх до розробки і впровадження цілого ряду проектів з етнотуртизму краю та Карпатського регіону загалом. У кінцевому варіанті основана увага у них була звернена на колоритність традиційного харчування, окремих напрямів традиційного вжиткового господарювання та відпочинку в екосадибах. Водночас дало можливості до розробки експертами практичних рекомендацій щодо урухомлення туристичної галузі на Прикарпатті.

Зростає роль Івано-Франківщини на українському туристичному ринку: туризм визнано пріоритетним напрямом розвитку області, активно розвиваються туристичні продукти, поступово покращується рівень обслуговування туристів, упроваджуються заходи з просування регіону як туристичного [405, с. 155].

Отже, вплив туризму та рекреації регіону на вирішення соціально-економічних проблем населених пунктів полягає передусім у тому, що він розширює сферу зайнятості місцевого населення, особливо жінок, а в сільській місцевості дає мешканцям додатковий заробіток; розширює можливості зайнятості сільського господаря не тільки у виробничій сфері але й у сфері обслуговування [449, с. 255].

У цей час побудовані і введені в експлуатацію рекреаційних комплексів та розроблено мережу відпочинкових центрів. Відпочиваючим були запропоновані нові туристичні екскурсії і маршрути, в яких чільне місце посідало ознайомлення з місцевим етнокультурним колоритом. Проте не всі зазначені елементи були включені в етнотуристичну взаємодію на території Івано-Франківщини. Більшість із них лишилася на маргінесі туристичної галузі. Відмітимо, що суттєвий вплив на розвиток етнотуризму в Івано-Франківській області у часи незалежності спричинили економічна депресивність регіону, незначна його господарська освоєність, низький рівень розвитку транспортної інфраструктури, доволі низька частка зайнятості жителів у промисловому секторі виробництва. Водночас всі названі чинники по суті сприяли

збереженню т. зв. культурного резервату, яким є Прикарпаття, у відносно незміненому вигляді. Все це створило можливості для місцевого населення і влади зайнятись наданням туристичних послуг.

Підсумовуючи зауважимо, що етнотуризм на Прикарпатті за доби незалежності розвивається нерівномірно. Більшість об'єктів туристичної інфраструктури (відпочинкові бази, приватні та екосадиби, місця рекреації, розважально-відпочинкові заклади, туристичні маршрути) знаходяться на Галицькій Гуцульщині та Івано-Франківській Бойківщині. Водночас на Покутті й Івано-Франківському Опіллі в незначній кількості використовуються туристичні можливості й потенціал вказаних етнографічних масивів.

Економічна криза 1990-х рр. не дозволила в повній мірі використати етнографічний потенціал Івано-Франківської області. Лише з початком 2000-х рр. розпочалося системне створення мережі етнотуристичної галузі. Засновувалися етнографічні, краєзнавчі, історико-культурні музеї, етнокультурні товариства, організовувалися етнографічні фестивалі, злети, виставки, конференції. Це дало поштовх для розробки відповідно нового туристичного продукту, зорієнтованого на виокремлення місцевого етнографічного колориту, своєрідності традицій і звичаїв мешканців краю, а також специфіку їх матеріальної культури.

Важливе місце в етнотуризмі Івано-Франківщини займають розроблені і практиковані туристичні маршрути, які дають можливість за короткий час пізнати культурну своєрідність місцевого населення. Констатуємо, що більшість турів на сьогодні проводиться на теренах Галицької Гуцульщини і Івано-Франківської Бойківщини, роблячи наголос на магічності Карпатського краю.

Отже, регіональні особливості культури і побуту Прикарпаття, активна розробка і впровадження екскурсійних туристичних продуктів і атракційних маршрутів, фестивальна діяльність через популяризацію народної пісенно-танцювальної творчості і господарської діяльності, святкові гуляння, пов'язані із традиційною календарною обрядовістю місцевого населення,

функціонування значної кількості музеїв виступають важливим краєзнавчо-туристичним ресурсом Івано-Франківської області і створюють можливості для розвитку етнотуризму в краї.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі висвітлено історико-культурні засади становлення і розвитку етнотуризму в Україні 1991–2014 рр. (на матеріалах Івано-Франківської області). Реалізація заявлених у дослідженні мети і завдань дозволяє зробити наступні висновки:

1. Характеристика виявленого автором комплексу історичних джерел засвідчує достатню повноту і репрезентативність джерельної бази для більш об'єктивної характеристики історико-культурних засад становлення і розвитку етнотуризму в Івано-Франківській області 1991–2014 рр. Особливу цінність для дослідження наукової проблеми становлять нормативно-правові документи, загальноукраїнські й місцеві стратегії і програми розвитку туризму, документи центральних та місцевих архівних установ. Доповнюють первинний корпус джерел публікації газетної та журнальної періодики та путівники, буклети, каталоги, які інформують про перебіг етнофестивалів, діяльність музейних установ, екскурсійну роботу, збереження етнокультурної спадщини краю, характеризують туристично-рекреаційну та інвестиційну привабливість Івано-Франківської області, окремих його районів та міст. Більшість існуючих праць з цієї тематики, поділених на чотири групи, носять публіцистичний чи науково-популярний характер. Визначальний вплив на характер історіографічних джерел розвитку етнотуризму на Івано-Франківщині справили культурно-історичні й національно-патріотичні чинники, які спонукали до розгляду цілого ряду суміжних із етнотуризмом проблем. Помітний поступ сучасної вітчизняної та зарубіжної історіографії у вивченні цієї теми проявляється у детальному вивченні конкретних механізмів і способів ведення туристичної діяльності, аналізі історичних пам'яток, характеристиці фестивального руху краю, туристичної привабливості регіону. Для об'єктивного і всебічного дослідження проблеми використано низку методологічних принципів і сукупність загальнонаукових, спеціальних і міждисциплінарних методів дослідження. Методологічний інструментарій нашого дослідження розкриває змістову

специфіку об’єкта, а саме комплексу етнокультурних та рекреаційних ресурсів, що являють собою сукупність різноманітних за структурою і походженням (матеріальних і духовних, природних і антропогенних) чинників, пов’язаних спільними культурно-історичними коренями і територією та потенційно здатними задовольнити специфічні культурні й рекреаційні запити громадян, що проживають за межами цієї території.

2. Шляхом з’ясування головних етапів історичної еволюції етнотуристичної діяльності на Прикарпатті було розкрито її головні особливості. Туризм на Івано-Франківщині має давні традиції, проте лише наприкінці XIX ст. це явище набуло специфічних рис, притаманних йому як окремому виду суспільно-економічної і соціально-культурної діяльності. На початку XX ст. відбулося піднесення туристично-краєзнавчого руху в Східній Галичині, що сприяло не тільки збиранню наукових матеріалів, а й консолідації української і польської інтелігенції довкола туризму та започаткуванню перших інфраструктурних об’єктів цієї сфери. У 1900-х рр. інтерес до туристичної діяльності виявили українське товариство «Чорногора», а також польське Татранське товариство з філіями у багатьох містах Галичини, які першими започаткували туристичну промоцію карпатського регіону.

Надзвичайно важливим етапом, який зробив туризм масовим явищем на теренах нашої держави став післявоєнній період, особливо 1970–1980-ті рр., коли внаслідок економічного зростання, поліпшення добробуту населення в СРСР, підвищення його освітньо-культурного рівня склалися відносно сприятливі умови для розгортання масового туристсько-екскурсійного руху, перетворення туризму на інструмент ведення політичної пропаганди. В УРСР управління туризмом знаходилося в руках партійно-державного апарату, який визнавав його пріоритетною галуззю для реалізації політичних та ідеологічних інтересів країни. Жорсткий контроль з боку держави ставив цю сферу у вузькі відомчі рамки, її розвиток відбувався переважно екстенсивним шляхом, про що засвідчують проаналізовані у розділі архівні документи. У той же час, уряд республіки надавав туристичним організаціям відчутну матеріально-фінансову

підтримку з метою розширення географії туристичних подорожей молоді, підвищення якості обслуговування, зміцнення матеріально-технічної бази галузі. Туристична інфраструктура Прикарпаття упродовж радянського періоду зазнавала еволюції та змін, заклади розміщення туристів були представлені готелями, санаторіями, кемпінгами, в яких поступово підвищувався рівень сервісу.

3. В дослідженні виокремлено етапи розвитку законодавства у сфері правового регулювання здійснення туристичної діяльності та обслуговування необхідність вирішення на державному рівні загальних економічних проблем, які неспроможні подолати місцеві туристичні підприємства й організації без належної підтримки та узгодження. У цьому контексті особливо важливим є те, що органи державної виконавчої влади повинні дбати про формування єдиної системи державного управління сферою туризму та охороною етнокультурної спадщини, яка б охоплювала стратегію й тактику ведення політики держави у сфері функціонування етнічного туризму та здійснювалася за допомогою механізмів державного управління (правового, організаційного, економічного та інформаційно-аналітичного).

Констатовано, що оптимізація законодавчої бази повинна забезпечити системність та оперативність реалізації інвестиційних проектів, збереження та відтворення етнокультурних ресурсів, формування загального інформаційного простору для ефективного функціонування сфери туризму та її суб’єктів.

Аргументовано, що організаційно-правові моделі, закріплені законодавчо, повинні мати комплексний характер і відображати як економічний, так і соціокультурний аспекти, при цьому важливим є те, що останній забезпечує ефект етнічного й культурного взаємозбагачення завдяки спілкуванню місцевих жителів з туристами, зумовлює успішний розвиток органів місцевого самоврядування, активізує локальні ресурси шляхом популяризації національних традицій.

У Стратегіях регіонального розвитку туризму на Прикарпатті закладений принцип непорушення історичного вигляду території за умови динамічного

розвитку інфраструктури. Політика розвитку повинна бути зберігаючою, а не модернізуючою, з метою збереження природного й історичного фонду, історико-культурних пам'яток, етнічної самобутності, і навпаки, модернізуючою, а не консервуючою, в контексті розвитку закладів туристичного розміщення й обслуговування, сфери розваг, тощо.

4. Одним із важливих сегментів туристичної діяльності регіону, що особливо інтенсивно розвивається на сучасному етапі завдяки високому ступеню збереження етнографічної й фольклорної спадщини різних груп населення Івано-Франківщини, є так званий фестивальний туризм. Виявлено, що різноманітні за масштабами і змістом фестивалі відбуваються у різних регіонах Прикарпаття регулярно і систематично та сприяють популярному відтворенню національного способу життя, забезпечують популяризацію області, сприяють активному розвитку цільових туристичних поїздок. Найбільшу частку складають фольклорно-мистецькі заходи, представлені музичними фестивалями.

Рівень атракційності цього виду етнотуризму забезпечується шляхом креативного синтезу образотворчого, кіно-, театрального, музичного, танцювального, кулінарного та бойового мистецтва, здатного створити неповторний культурний простір, що включає водночас пізнання, розвагу та відпочинок. Завдяки цьому фестивальний туризм, виступаючи у синергії з іншими видами туризму, чинить потужний мультиплікативний вплив на регіональну і загальнодержавну економіку.

Дослідження показало, що основними осередками фестивального туризму в Івано-Франківській області є Верховинський, Косівський райони, міста Івано-Франківськ та Яремче. Це зумовлено тим, що у перерахованих локаціях знаходиться найбільша кількість етнічно орієнтованих пам'яток історії та культури, а також високим розвитком туристичної інфраструктури.

5. Проаналізований стан розвитку музейної справи на Прикарпатті виявив нагальність втілення нових підходів до планування та управління цією сферою, приведення її у відповідність з міжнародними стандартами, що здатні вивести

музейні експозиції на рівень одного з пріоритетних напрямків етнокультурної політики Івано-Франківщини. Музейні установи на сучасному етапі можуть стати потужним засобом адаптації до ринкових умов, бути визначальною ланкою у системі музейної роботи, адже стратегічним завданням сьогоднішніх музеїв, з нашої точки зору, є їх трансформація в установи з надання туристичних послуг. Важливим є створення концепції музею не тільки як місця збереження артефактів минулого, але й багатофункціонального закладу, діяльність якого спрямована на популяризацію етноісторичних пам'яток. Однак не всі музейні заклади Прикарпаття включені в туристичні маршрути. Привабливими залишаються музейні установи Галицької Гуцульщини, які включені в туроператорську діяльність. Натомість, музеї Івано-Франківській Бойківщини, Опілля та Покуття поодиноко використовуються як інвестиційно привабливий сегмент етнотуризму. Доцільно посилити формування широкої мережі державних і приватних музейних колекцій, які б дозволили створити багатогранну мозаїку матеріально-духовної культури населення, його господарську спеціалізацію та повсякденну життєдіяльність.

6. Суттєвою тенденцією етнокультурного розвитку і своєрідним способом втіленням кроскультурної взаємодії на початку XXI ст., стало вагоме розширення сфери туризму, що характеризується добровільним «зануренням» великої кількості людей у відмінне від звичного етнічне, природне та соціокультурне середовище шляхом здійснення подорожі задля пізнання культурної самобутності та свого неповторного національного пейзажу. Прагматична складова сфери туризму пов'язана з екстенсивним розширенням спектра вітальних, етнокультурних і духовних потреб сучасної людини, поглибленням багатоаспектної взаємодії соціумів, універсалізацією та глобалізацією системи економічних, культурних та комунікативних зв'язків, а також розвитком засобів комунікації.

За період незалежності на Прикарпатті відбулась масштабна трансформація галузевої структури і форм територіальної організації туристичного комплексу, яка щоправда триває досі. В найближчі десятиріччя

треба прогнозувати подальшу гнучку адаптацію компонентно-функціональної та територіальної структури комплексу до туристичних потоків з різних країн. Наявність на території Прикарпаття великої кількості сучасних санаторно-курортних і готельних комплексів та унікальних туристичних маршрутів дає підстави стверджувати, що туризм і рекреація є важливими об’єктами державного управління.

В умовах переходу держави на засади ринкової економіки орієнтація регіональної політики сфери туризму стала потенційно привабливою для представників малого і середнього бізнесу. Ініціативи сучасної регіональної політики спрямовані на удосконалення структури ринкових відносин та ефективну експлуатацію територіально-ресурсного потенціалу. Доводиться, що такі трансформації істотно змінюють арсенал етнотуристичних практик і особливості їх конструювання через формування нових типів туристичних ідентичностей та стилів туристичної поведінки. У контексті розвитку української туристичної індустрії такі зміни вимагають диференціації туристичних практик, зокрема, подальшого розвитку інноваційних напрямків (наприклад, фестивального, сільського зеленого туризму тощо).

У комплексі туристичних ресурсів особливе місце займають етнокультурні фактори антропогенного походження, що являють собою спадщину попередніх історичних епох та є важливою передумовою для організації культурно-пізнавальної рекреації в цілому, а культурно-історичні простори, утворені окремими етнофорами, великою мірою визначають локалізацію туристсько-рекреаційних потоків та напрями екскурсійних маршрутів.

Серед культурно-історичних об’єктів Івано-Франківської області, що мають високий туристичний потенціал значна роль належить пам’яткам історії та культури, сакральній архітектурі, зразки декоративно-ужиткового мистецтва, які завдяки музеєфікації слугують головним засобом задоволення потреб пізнавально-культурної рекреації. Щодо соціокультурних особливостей етнотуристичної діяльності, слід зазначити, що вона виражається у

туристичних репрезентаціях, які конструюються у різних площинах здійснення туристичної діяльності.

Підвищення ролі культурно-пізнавального туризму на Прикарпатті в умовах ринкових трансформацій економіки зумовлює необхідність пошуку принципово нових можливостей розвитку туризму, що сприятимуть підвищенню якості туристично-екскурсійних послуг. Це, у свою чергу, на нашу думку, може бути досягнуто лише завдяки збільшенню здорової конкуренції у галузі.

Таким чином, дослідження довело значущість туризму як особливого соціального феномена, що відіграв важливу роль в історії Івано-Франківської області, шляхом створення його історико-культурного дискурсу, заснованого на дослідженні джерел, що висвітлюють еволюцію матеріальних, морально-етичних, духовних потреб людини з метою створення об’єктивної картини минулого. Етнотуризм здатний адаптувати культурно-історичний потенціал населення Івано-Франківщини до найбільш сприятливого і гносеологічно-означеного коду комунікації і в той же час привернути увагу до важливості існування автентичних культур в локальному просторі, знайомство з якими власне і спонукає до туристичної подорожі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

І. Архівні матеріали

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України

Ф. Р-2. Кабінет Міністрів України

1. Оп. 15.
   Спр. 2512 Листування з союзними республіканськими і обласними організаціями про роботу музеїв в Українській РСР, 120 арк.
2. Спр. 2530 Листування з союзними, республіканськими та іншими організаціями з питань роботи громадських просвітницьких організацій, 27 арк.
3. Спр. 3011 Листування з союзними, республіканськими і обласними організаціями про роботи музеїв в Українській РСР, 118 арк.
4. Спр. 3024 Доповідні записки, інформації, звіти та інші документи по контролю за виконанням постанов і розпоряджень Ради Міністрів УРСР з питань розвитку і роботи організацій культури в УРСР, 200 арк.
5. Спр. 3610 Листування з міністерствами, відомствами, урядом АР Крим, обласними держадміністраціями, Українським товариством охорони пам’яток історії та культури, іншими організаціями з питань охорони пам’яток історії, культури та історичного середовища, 106 арк.
6. Спр. 3611 Листування з міністерствами, відомствами, урядом АР Крим, обласними державними адміністраціями про роботу музеїв України, 75 арк.
7. Спр. 4188 Листування з міністерствами, відомствами, урядом АР Крим, обласними держадміністраціями, Українським товариством охорони пам’яток історії та культури, іншими організаціями щодо охорони пам’яток історії. культури та історичного середовища, 212 арк.

8. Спр. 4615 Листування з міністерствами, відомствами, урядом АР Крим, обласними держадміністраціями, Українським товариством охорони пам’яток історії та культури, іншими організаціями з питань охорони пам’яток історії, культури та історичного середовища, 183 арк.
9. Спр. 4617 Листування з міністерствами, відомствами, урядом АР Крим, обласними держадміністраціями та іншими організаціями щодо роботи навчальних закладів культури, клубів, бібліотек та інших культурно-освітніх закладів, відродження і розвитку народної художньої творчості, 257 арк.
10. Спр. 6915 Листування з міністерствами, відомствами, урядом АР Крим, обласними держадміністраціями, громадськими об’єднаннями і організаціями з питань роботи музеїв, 314 арк.

Ф. 5233 Адміністрація Президента України

11. Оп. 1.

    Спр. 70 Листування Президента України з підприємствами, установами, організаціями, концернами, асоціаціями, 159 арк.

Центральний державний архів громадських об’єднань України

Ф. 1. Центральний комітет Комуністичної партії України (ЦК КПУ), м. Київ (1918–1991)

12. Оп. 25.

    Спр. 3026. О мерах по устранению недостатков в работе Главинтуриста УССР и подразделений системы в республике, вскрытых КНК УССР в 1986 г., арк. 32–35.

Державний архів Івано-Франківської області

Ф. 368 Станіславське відділення «Польського Татранського товариства», м. Станіслав Станіславського повіту

Станіславського воєводства. 1912–1937 рр.

13. Оп. 1.

    Спр. 9 Листування з туристично-спортивними товариствами про організацію змагань по греблі у Східних Карпатах. 1 квітня 1925 р. – 4 жовтня 1926 р., 44 арк.

14. Спр. 13 Листування Станіславської дирекції залізничних доріг про використання залізничного транспорту в туристиці. 11 травня 1925 р. – 27 листопада 1933 р., 59 арк.

15. Спр. 14 Оголошення про скликані збори Станіславського відділення польського Татранського товариства. 8 травня 1925 р. – 31 грудня 1929 р., 72 арк.

16. Спр. 42 Заяви громадських туристичних організацій з проханням про допомогу і сприяння в організації екоекскурсій в Карпати. 3 березня – 27 листопада 1934 р., 38 арк.

Ф. Р–2162 Івано-Франківська обласна рада по туризму і екскурсіям

17. Оп. 1.

    Спр. 55 План роботи по рекламі туристсько-екскурсійної справи в області на 1971 рік, 3 арк.

18. Спр. 176 Рекламні листівки за 1977–1988 роки, 15 арк.

19. Спр. 203 Проект буклету «Запрошує Яремча» за 1979 рік, 15 арк.

20. Спр. 210 Перспективний план заходів у сфері впровадження нових форм обслуговування в туристичних організаціях області на 1980–1985 роки, 4 арк.

21. Спр. 214 Трансфінплан автобази «Турист» на 1980 рік, 24 арк.

22. Спр. 217 Протоколи засідань президії за 1980 рік (№ 1 – № 6). 4 січня – 27 травня 1980 р., 256 арк.

23. Спр. 225 Альбом «Івано-Франківська обласна рада по туризму і екскурсіям за 1980 рік», 15 арк.

24. Спр. 233 План, програми, сценарії і інші документи III Республіканського зльоту туристів України в м. Яремче 8–11 травня 1980 року, 80 арк.
25. Спр. 236 Статистичні звіти облради і підвідомчих організацій про виконання плану з праці, плану обслуговування туристів і екскурсантів за 1980 рік, 19 арк.
26. Спр. 249 Річний звіт про основну діяльність облради за 1981 рік, 140 арк.
27. Спр. 261 Зведені господарсько-фінансові плани на 1982 рік, 244 арк.
28. Спр. 267 Зведений річний звіт облради про основну діяльність за 1982 рік, 128 арк.
29. Спр. 293 Постанови Укрради по туризму і екскурсіям від 28 грудня 1983 року, довідки про досвід роботи облради з питань запровадження системних форм екскурсійного обслуговування місцевого населення за 1983–1984 роки, 293 арк.
30. Спр. 303 Доповіді конференції екскурсоводів і керівників туристичних груп, присвячених 40-річчю Перемоги радянського народу над німецько-фашистськими загарбниками. 14 листопада 1984 р., 40 арк.
31. Спр. 313 Прикази голови облради про основну діяльність за 1985 рік (№ 1 – № 132). 2 січня – 30 грудня 1985 р., 210 арк.
32. Спр. 337 План роботи по самодіяльному туризму на 1986 рік; звіт про його виконання, 10 арк.

Державний архів Львівської області

Ф. 124 З'їзди музейних працівників в Галичині

33. Оп. 1.

Спр. 50 Листування з українськими музеями у Львові, Стрию, Коломиї та інших міст про скликання з'їздів музеїв, 136 арк.

Ф. 129 Товариство «Бойківщина» в м. Самбір

34. Оп. 1.

Спр. 46 Звіти з діяльності товариства і музею «Бойківщина» в Самборі 1928 – 5.12.1933 рр., 93 арк.

Ф. Р–3257 Львівська обласна рада

35. Оп. 1.

Спр. 537 Документи постійної комісії з питань культури, духовного відродження, засобів масової інформації та туризму (плани, програми, довідки) за 2006 р., 188 арк.

36. Спр. 784 Документи щодо організації заходів з підтримки сільських аматорських художніх колективів Львівщини на 2008 р., 142 арк.

37. Спр. 952 Протоколи № 96–101 засідань постійної комісії з питань культури та туризму і додатки до них за 2008 рік, 190 арк.

Поточний архів управління культури, національностей та релігій Івано-Франківської обласної державної адміністрації

Ф. 1 Етнофестивалі

Івано-Франківської області

38. Оп. 1.

Спр. 1 Лист відділу культури Богородчанської РДА про проведення етнографічних фестивалів за 1990–2014 рр. Копія. 10 березня 2015 р., 2 арк.

39. Спр. 2 Лист відділу культури Болехівської міської ради про проведення етнографічних фестивалів за 2003–2014 рр. Копія. 5 березня 2015 р., 2 арк.

40. Спр. 3 Лист відділу культури, туризму і зовнішніх зв’язків Бурштинської міської ради про проведення етнографічних фестивалів за 1908–2014 рр. Копія. 13 березня 2015 р., 2 арк.

41. Спр. 4 Лист відділу культури Верховинської РДА про проведення етнографічних фестивалів за 1990–2014 рр. Копія. 6 березня 2015 р., 8 арк.

42. Спр. 5 Лист відділу культури Галицької РДА про проведення етнографічних фестивалів за 1990–2014 рр. Копія. 6 березня 2015 р., 2 арк.
43. Спр. 6 Лист відділу культури Городенківської РДА про проведення етнографічних фестивалів та діяльність етнокультурних товариств за 1980–2014 рр. Копія. 6 березня 2015 р., 1 арк.
44. Спр. 7 Лист відділу культури Долинської РДА про проведення етнографічних фестивалів за 1990–2014 рр. Копія. 6 березня 2015 р., 6 арк.
45. Спр. 8 Службова інформація відділу культури Долинської РДА щодо розпоряджень Долинської РДА про окремі культурно-мистецькі заходи та етнофестивалі. Копія. 20 липня 2015 р., 9 арк.
46. Спр. 9 Лист управління культури Івано-Франківського міськвиконкому про проведення етнографічних фестивалів за 1990–2014 рр. Копія. 6 березня 2015 р., 3 арк.
47. Спр. 10 Лист управління культури, національностей та релігій Калуської міської ради про проведення етнографічних фестивалів за 1980–2014 рр. Копія. 10 березня 2015 р., 2 арк.
48. Спр. 11 Лист відділу культури Калуської РДА про проведення етнографічних фестивалів за 1980–2014 рр. Копія. 6 березня 2015 р., 3 арк.
49. Спр. 12 Матеріали про організацію музейної справи у Калуському районі. Копія. 20 липня 2015 р., 7 арк.
50. Спр. 13 Лист відділу культури Коломийської міської ради про проведення етнографічних фестивалів за 1980–2014 рр. Копія. 6 березня 2015 р., 9 арк.
51. Спр. 14 Службова інформація відділу культури Коломийської міської ради щодо розпоряджень Коломийської міської ради про окремі культурно-мистецькі заходи та етнофестивалі. Копія. 22 липня 2015 р., 3 арк.

52. Спр. 15 Лист відділу культури Коломийської РДА про проведення етнографічних фестивалів за 1980–2014 рр. Копія. 6 березня 2015 р., 4 арк.
53. Спр. 16 Лист відділу культури, національностей та релігій Косівської РДА про проведення етнографічних фестивалів за 1990–2014 рр. Копія. 6 березня 2015 р., 2 арк.
54. Спр. 17 Лист відділу культури Надвірнянської РДА про проведення етнографічних фестивалів за 1990–2014 рр. Копія. 6 березня 2015 р., 1 арк.
55. Спр. 18 Лист відділу культури Рогатинської РДА про проведення етнографічних фестивалів за 1980–2014 рр. Копія. 5 березня 2015 р., 2 арк.
56. Спр. 19 Лист відділу культури Рожнятівської РДА про проведення етнографічних фестивалів за 1980–2014 рр. Копія. 5 березня 2015 р., 2 арк.
57. Спр. 20 Лист відділу культури Снятинської РДА про проведення етнографічних фестивалів за 1980–2014 рр. Копія. 10 березня 2015 р., 1 арк.
58. Спр. 21 Лист відділу культури Тисменицької РДА про проведення етнографічних фестивалів за 1980–2014 рр. Копія. 10 березня 2015 р., 2 арк.
59. Спр. 22 Лист відділу культури Тлумацької РДА про проведення етнографічних фестивалів за 1980–2014 рр. Копія. 5 березня 2015 р., 1 арк.
60. Спр. 23 Тематична характеристика фестивалів на теренах Тлумацького району Івано-Франківської обл. Копія. 10 липня 2007 р., 18 арк.
61. Спр. 24 Лист відділу культури виконкому Яремчанської міськради про проведення етнографічних фестивалів за 1980–2014 рр. Копія. 5 березня 2015 р., 5 арк.

Ф. 2 Музейна справа в Івано-Франківській області

62. Оп. 1.

Спр. 1 Статистичні звіти про діяльність музеїв Івано-Франківської області за 2002 р., 24 арк.

63. Спр. 2 Статистичні звіти про діяльність музеїв Івано-Франківської області за 2003 р., 37 арк.

64. Спр. 3 Статистичні звіти про діяльність музеїв Івано-Франківської області за 2004 р., 42 арк.

65. Спр. 4 Статистичні звіти про діяльність музеїв Івано-Франківської області за 2005 р., 38 арк.

66. Спр. 5 Статистичні звіти про діяльність музеїв Івано-Франківської області за 2006 р., 34 арк.

67. Спр. 6 Статистичні звіти про діяльність музеїв Івано-Франківської області за 2007 р., 32 арк.

68. Спр. 7 Статистичні звіти про діяльність музеїв Івано-Франківської області за 2008 р., 40 арк.

69. Спр. 8 Статистичні звіти про діяльність музеїв Івано-Франківської області за 2009 р., 34 арк.

70. Спр. 9 Статистичні звіти про діяльність музеїв Івано-Франківської області за 2010 р., 38 арк.

71. Спр. 10 Статистичні звіти про діяльність музеїв Івано-Франківської області за 2011 р., 43 арк.

72. Спр. 11 Статистичні звіти про діяльність музеїв Івано-Франківської області за 2012 р., 44 арк.

73. Спр. 12 Інформація головного управління статистики в Івано-Франківській області щодо діяльності музеїв Івано-Франківської області у 1992–2014 рр., 2 арк.

Ф. 3 Нормотворчі документи Івано-Франківської обласної ради

у сфері культури та етнотуризму

74. Оп. 1.

Спр. 1 Концепція національного і духовного відродження Івано-Франківщини. 2 березня 2006 р., 14 арк.

75. Спр. 2 Обласна комплексна програма «Культура Івано-Франківщини» на 2006–2010 роки. 8 вересня 2006 р., 15 арк.

76. Спр. 3 Обласна Програма розвитку сільського, зеленого туризму на 2007–2010 роки. 20 лютого 2007 р., 11 арк.

77. Спр. 4 Обласна програма «Етнокультурні процеси в Карпатському регіоні (Івано-Франківська область)» на 2008–2011 роки. 28 березня 2008 р., 7 арк.

78. Спр. 5 Регіональна цільова програма «Культура Івано-Франківщини» на 2011–2015 роки. 10 червня 2011 р., 14 арк.

79. Спр. 6 Регіональна цільова програма «Культура Івано-Франківщини на 2016–2020 роки». Проект. 12 серпня 2015 р., 15 арк.

II. Опубліковані джерела

80. Брюсельська хартія культурного туризму (1979 р.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://docs.cntd.ru/document/901756983

81. Виконання плану заходів з реалізації у 2012–2015 роках Стратегії економічного і соціального розвитку територій Івано-Франківської області до 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.if.gov.ua/

82. Вісник. Офіційне видання Івано-Франківської обласної ради та Івано-Франківської обласної державної адміністрації. – Івано-Франківськ, 2008. – Квітень, 2008. – № 15 (92). – 334 с.

83. Вісник. Офіційне видання Івано-Франківської обласної ради та Обласної державної адміністрації. – Івано-Франківськ, 2007. – Квітень. – № 8 (85). – 338 с.

84. Вісник. Офіційне видання Івано-Франківської обласної ради та Івано-Франківської обласної державної адміністрації. – Івано-Франківськ, 2007. – Жовтень, 2006. – № 3 (80). – 136 с.
85. Гаазька декларація з туризму (1989 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.kaztour-association.com/plan/Gaagskaya%20deklaracia.doc
86. Декларація з світового туризму. – Маніла, 1980. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www. world-tourizm.org.
87. Державна програма розвитку туризму на 2002–2010 роки – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/BF
88. Державна цільова програма розвитку туризму та курортів на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http ://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/638-2013-%D1%80
89. Державний комітет статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http // www.ukrstat.gov.ua
90. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про туризм» щодо надання туристичних послуг // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 40. – С. 477.
91. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про туризм» // Відомості Верховної Ради України, 2004. – № 13. – С. 180.
92. Закон України «Про музеї та музейну справу»: за станом на 28 лист. 2009 р. // Верховна Рада України. – Офіційне видання. – К. : Парлам. Вид-во, 2010. – 32 с.
93. Закон України «Про туризм», прийнятий Верховною Радою 15 вересня 1995 р. № 24/95 // Голос України. – 1995. – 14 лист. – Режим доступу : http://www.rada.kiev.ua
94. Закон України «Про природнозаповідний фонд України» (1992 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 34. – 502 с.
95. Звіт постійної комісії обласної ради з питань зовнішньоекономічних відносин та туризму від 9.11.2007 р. // Вісник Івано-Франківської обласної

ради та Івано-Франківської обласної державної адміністрації. – 2008. – січень. – С. 76–78.

96. Звіт про результати аналітичного дослідження соціально-економічного потенціалу туристичної галузі Івано-Франківської області / департамент міжнародного співробітництва, євроінтеграції та розвитку туристичної інфраструктури Івано-Франківської ОДА ; регіональний фонд підтримки підприємництва по Івано-Франківській області ; регіональний туристично-інформаційний центр. – Івано-Франківськ, 2015. – 196 с.
97. Інвестиційний паспорт Івано-Франківської області / Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України ; Івано-Франківська ОДА ; Івано-Франківський регіональний центр з інвестицій та розвитку. – Б. м., 2013. – 26 с.
98. Інформаційна довідка Управління культури, національностей та релігії Івано-Франківської обласної державної адміністрації на 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://if-cultura.if.ua/
99. Конституція України : офіц. текст : [прийнята на п’ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 р. : станом на 1 січня 2006 р.]. – К. : Мін-во Юстиції України, 2006. – 124 с.
100. Кравчук Л. Є така держава – Україна. Матеріали з виступів, інтерв’ю, прес-конференцій, брифінгів, відповідей на запитання / упорядкування та передмова М. І. Шпакуватого. – К. : Глобус, 1992. – 224 с.
101. Кучма Л. Вірю в український народ / Леонід Кучма. – К. : Видавничий дім «Альтернативи», 2000. – 504 с.
102. Материалы парламентских слушаний. О состоянии и перспективах развития туризма в Украине. – К., 2000. – 250 с.
103. План заходів з реалізації у 2015–2017 роках Стратегії розвитку Івано-Франківської області на період до 2020 року (Узагальнення програм та проектів регіонального розвитку, ініційованих територіальними громадами

області) / розробники В. Попович та ін. ; Івано-Франківська ОДА ; Івано-Франківська обласна рада. – Івано-Франківськ : Місто–НВ, 2015. – 192 с.

104. Положение о туристической контрольно-спасательной службе // Сборник официальных материалов по туристско-экскурсионной работе профсоюзов. – М. : Центральное рекламно-информационное бюро «Турист», 1978. – С. 293–303.
105. Положення про Національну Раду по туризму. Затверджено постановою КМУ від 13.03.1996 – № 322 // Правове регулювання туристичної діяльності в Україні: Збірник нормативно-правових актів / Під. заг. ред. проф. В.К. Федорченка; – К. : Юрінком Інтер, 2002. – С. 187–189.
106. Постанова КМУ Про утворення структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій з питань туризму від 25 листопада 1999 р. № 2142 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2142-99-%D0%BF
107. Про затвердження Державної програми розвитку туризму на 2002–2010 роки: Постанова Кабінету Мінстрів України від 29 квітня 2002 р. № 583 // Інтернет-ресурс Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.zakon.rada.gov.ua.
108. Про затвердження Державної програми розвитку туризму на 2002–2012 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.04. 2002 р. № 583 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті // zakon1.rada.gov.ua.
109. Про кооперацію: Закон СРСР Про кооперацію від 26.05.1988 р. // ВВР СРСР . – 1988. – № 22. – С. 355.
110. Про програму розвитку інвестиційної діяльності в Івано-Франківській області на період до 2011 року. – [Б.д], [2006]. – 42 с.
111. Про програму розвитку міжнародного співробітництва та європейської інтеграції області на 2008–2011 роки. – [Б. д.], [б. р.]. – С. 3–20.
112. Про середньострокову програму соціально-економічного розвитку області на 2007–2011 роки. – [Б. м.], [Б. р.]. – 32 с.

113. Програма розвитку малого та середнього підприємництва у Верховинському районі на 2015–2016 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ww2.gov.if.ua/data/upload/publication/verhovynska/ua/23429/1doc.pdf
114. Програма розвитку туризму в Івано-Франківській області на 2002–2010 роки. Затверджена рішенням обласної ради від 22.11.2002. № 85-4/2002 // Галичина. – 2002. – № 9.
115. Програма розвитку туристичної галузі міста Івано-Франківська на 2012–2015 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.gov.if.ua
116. Програма розвитку туристичної інфраструктури Івано-Франківської області 2006–2016 рр. – К. : Консалтингове об'єднання "Навігатор», 2006. – 144 с.
117. Програма розвитку туристичної інфраструктури Івано-Франківської області 2006–2016 рр. [електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.gov.if.ua
118. Проект «Музейне коло Прикарпаття». Звіт. Дослідження проблеи і перспектив розвитку музеїв в Івано-Франківській області та можливостей їх участі в реалізації проекту / Програма МАТРА КАП Посольства Королівства Нідерландів в Україні ; Регіональний туристично-інформаційний центр. – Івано-Франківськ, 2008. – 52 с.
119. Регіональна політика України: інституційно-правове забезпечення: Збірник офіційних документів / За ред. З. Варналія; Упоряд. З. Варналій, Є. Жемеренко, В. Жук, А. Павлюк, О. Шевченко. – К. : НІСД, 2004. – 532 с.
120. Регіональна програма розвитку туризму в Івано-Франківській області на 2011–2015 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://frtt.if.gov.ua/index.htm.
121. Регіональна цільова програма з реставрації пам'яток містобудування та архітектури місцевого значення Івано-Франківської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http:// www careers.com.ua/fileadmin.

122. Регіональна цільова програма паспортизації пам'яток містобудування та архітектури місцевого значення на 2011–2015 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.if.gov.ua
123. Результати дослідження системи підготовки кадрів для туристичної галузі та потреб туристичного ринку Івано-Франківської області в кадрах. / Головне управління туризму і культури Івано-Франківської ОДА ; Туристична Асоціація Івано-Франківщини. – Івано-Франківськ, 2007. – 93 с.
124. Розпорядження облдержадміністрації від 27.12.2001 року № 935 «Про культурно-мистецькі заходи в області у 2002 році» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.if.gov.ua/?q=print&id=140
125. Стан та перспективи розвитку туризму в України. Щорічна доповідь (2003 р.) / [Цибух В.І., Матвієнко А.Т., Самарцев Є.В., Баєва Н.П.,Федорченко В.К. та ін.] – К. : ДП «Національна туристична організація», 2004. – 182 с.
126. Стратегії економічного та соціального розвитку території Івано-Франківської області до 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // www.if.gov.ua/files/ifstrategy2015.pdf
127. Стратегія економічного та соціального розвитку територій Івано-Франківської області до 2007–2017 рр. – Івано-Франківськ : ОДА, 2007. – 53 с.
128. Стратегія розвитку Івано-Франківської області на період до 2020 р. – Івано-Франківськ, 2014. – 122 с.
129. Стратегія розвитку та маркетингу туризму Івано-Франківської області до 2015 року. – Івано-Франківськ, 2007. – 265 с.
130. Указ Президента України від 20 квітня 2005 року. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/
131. Charter of Cultural Tourism [Electronic resource] // ICOMOS International Scientific Committee on Cultural Tourism [Official website]. URL : http://www.icomos.org/tourism/tourism_charter.html (accessed: 15.01.2014)

ІІІ. Газетна і журнальна періодика

132. Б. К. Найдавніша писанка зберігатиметься в Коломиї / Б. К. // Коломийська правда. – 2013. – 23 серпня. – № 33 (246). – С. 7.
133. Багатство безцінних реліквій // Урядовий кур'єр. – 2005. – 19 травня. – № 91. – С. 2.
134. Бойки відзначають «Свято Карпатського літа». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.mukachevo.net/ua/ News/view/31015. – Назва з екрана.
135. Буковель запрошує [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.bukovel.com. – Назва з екрана.
136. Ватаманюк Д. «Музика помагає людям жити» [про фестиваль гуцульських троїстих музик ім. Могура] / Д. Ватаманюк // Верховинські вісті. – 2007. – 30 листопада. – № 48. – С. 4.
137. Ватаманюк Д. «Тіні…» будуть жити [про І-й кінофестиваль фільмів про Гуцульщину «Тіні забутих предків»] / Д. Ватаманюк // Верховинські вісті. – 2004. – 3 грудня. – № 49. – С. 1.
138. Ватаманюк Д. Різдвяне свято «Гуцульська коляда» / Д. Ватаманюк // Верховинські вісті. – 2004. – 16 січня. – № 3. – С. 6.
139. Ватаманюк Д. Зазвучали струни Черемоша [фоторепортаж з першого гуцульського фестивалю] / Д. Ватаманюк // Верховинські вісті. – 1991. – 8 жовтня. – № 81. – С. 2–3.
140. Ватаманюк Д. Грушевського вшановує Гуцульщина [віче, освячення пам'ятного каменя біля музею М. Грушевського] / Д. Ватаманюк // Верховинські вісті. – 1991. – 1 жовтня. – № 79. – С. 1.
141. Верховина вітає всіх учасників і гостей гуцульського фестивалю [перший фестиваль гуцульського фольклору] // Верховинські вісті. – 1991. – 27 вересня. – № 78. – С. 1–3.

142. Верховина – серце Гуцульщини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://100stezhyn.com.ua/uk/excursions/avtobusni_ekskursiji/Verhovyna.html – Назва з екрана.
143. Відблиск «Бойківської ватри» [про проведення першого Міжнародного фольклорного фестивалю «Бойківська ватра»] // Ратуша. Газета Болехівської міської ради. – 2003. – 12 вересня. – № 37 (309). – С. 1–2.
144. Відбувся фестиваль-конкурс Гуцульського танцю ім. Я. Чуперчука-В. Шинкарука. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://kolomyya.org/se/sites/ko/41473/ – Назва з екрана.
145. Відбулася спільна зустріч партнерів Карпатської Мережі Кулінарної Спадщини [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.taif.org.ua/46-vidbulasia-spilna-zustrich-partneriv-karpatskoi-merezhi-kulinarnoi-spadschyny.html – Назва з екрана.
146. Войцехівська-Павлишин М. Саджавське намисто / М. Войцехівська-Павлишин, М. Говдяк-Момот, В. Рожко // Слово народу. – 2012. – 22 вересня. – № 38. – С. 1, 6–7.
147. Гасюк Н. Зацікавлюємо туристів неповторними особливостями Прикарпаття [Електронний ресурс] / Н. Гасюк. – Режим доступу : http://rtic.if.ua/content/276.html
148. Гейніш В. Не обминіть, загляньте і Ви будете вражені [про музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Йосафата Кобринського та Музей писанкового розпису] / Василь Гейніш // Новий день. Інформаційний громадсько-політичний тижневик. – 2012. – 2 листопада. – № 44 (7734). – С. 1.
149. Годило М. Унікальні експонати [про наповнення експозиції музею історії міста Болехова] / Марія Годило // Ратуша. Газета Болехівської міської ради. – 2003. – 11 липня. – С. 7.
150. Годило М. Музей міста живе і працює [про музей історії міста Болехова та його експозиційні зали] / М. Годило, С. Арсенич // Ратуша. Газета Болехівської міської ради. – 2001. – 18 травня. – № 20. – С. 7.

151. Голомідова Н. Як у Саджаві бойки гуляли [Електронний ресурс] / Н. Голомідова. – Режим доступу : http://www.gk-press.if.ua/node/7559.
152. Гончарук О. Покуття співало й танцювало. У Городенці відбувся Другий відкритий обласний фестиваль аматорського мистецтва «Покутські джерела» / Оксана Гончарук // Експрес. – 2009. – 20–27 серпня. – С. 11.
153. Гори, палай, гуцульська ватро! [про проведення XVI Міжнародного гуцульського фестивалю на Коломийщині] // Вільний голос. – 2006. – 1 вересня. – С. 1.
154. Гори фестивальні : Купальські, фольклорні, екстрімні [про проведення фестивалю етнічної музики і лендарту «Шешори» в с. Шешори Косівського району] // Карпати. Туризм. Відпочинок. – 2006. – № 4 (10) (серпень-вересень). – С. 53–57.
155. Горян Д. Знову фестиваль у Верховині [про IV Гуцульський фестиваль] / Д. Горян // Верховинські вісті. – 1994. – 8 жовтня. – С. 1–2.
156. Грушевська М. Фестиваль «Писанка – 2007» [про проведення Першого обласного фестивалю «Писанка – 2007» у м. Коломиї] / Мирослава Грушевська // Коломийський вісник. – 2007. – 18 травня. – С. 1.
157. Гуцульська коляда [різдвяне свято] // Верховинські вісті. – 2004. – 9 січня. – № 2. – С. 1.
158. Гуцульська палітра [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://100stezhyn.com.ua/uk/excursions/avtobusni_ekskursiji/guczulska_palitra.html. – Назва з екрана.
159. IX Міжнародний гуцульський фестиваль [у м. Надвірна 11–12 вересня 1999 р.]. – Режим доступу : http://kosiv.info/art/news
160. Дзвени піснями, розквітай, Опільський рідний край [про проведення V регіонального фестивалю аматорської народної творчості «Пісні Опілля»] // Рогатинська земля. Загальнополітична щотижнева газета. – 2011. – 24 червня. – № 26 (769). – С. 1–3.

161. Дзвінка. Гірські горни в Коломиї [про міжнародний фестиваль «Гірські горни»] / Дзвінка // Коломийська правда. – 2010. – 23 липня. – № 29 (89). – С. 1–2, 7.
162. Дивовижне Прикарпаття або Прикарпатське кільце [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.eneytour.com/index.php/tury/tury-po-ukraini/odnodenni-ekskursii-z-ivano-frankivska – Назва з екрана.
163. До Дня міста в Івано-Франківську пройшов традиційний ковальський фестиваль. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rtic.if.ua/content/866.html – Назва з екрана.
164. Добош Г. Гірське прикарпатське село заробітчан-писанкарів, де ніколи не було колгоспу [про школу писанкарства у с. Чорний Потік Надвірнянського району] / Галина Добош. – Режим доступу : http://www.radiosvoboda.org
165. Другий міжнародний фольклорний фестиваль етнографічних регіонів України «Родослав» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.karpaty.com.ua/rizne/...rodoslav/info.htm. – Назва з екрана.
166. Дубук М. Єдиний у світі музей писанки – у Коломиї / Марія Дубук // Вісник+К. – 2010. – 1 квітня. – № 13 (730). – С. 1, 11.
167. «Запідок був на вишиванку схожий» [про свято «Полонинське літо – 2008»] // Верховинські вісті. – 2008. – 4 липня. – № 27. – С. 1, 8.
168. Захарчук О. Гуцульська вишивка. З колекції Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Й. Кобринського. Загальна редакція Олени Никорак. Київ: Родовід, 2010 [рецензія] / Оксана Захарчук // Критика. – 2011. – Число 1–2 (159–160). – С. 24.
169. Збережемо, збережемо рід [про екофестиваль у с. Лолин Долинського р-ну] // Свіча. – 2015. – 26 червня. – С. 2.
170. Зеленчук І. Де наш український годинник? [про ІІ-й кінофестиваль фільмів під загальною назвою «Тіні забутих предків»] / Іван Зеленчук // Верховинські вісті. – 2005. – 9 вересня. – № 37. – С. 4.

171. Зеленчук І. Митців народної творчості згуртував фестиваль [про виставку творів майстрів прикладного, декоративного та образотворчого мистецтва на XI Міжнародному Гуцульському фестивалі у Верховині] / Іван Зеленчук // Верховинські вісті. – 2001. – 21 вересня. – № 40. – С. 1–2, 6.
172. Злагода В. «Бойківська ватра» нам буде ще довго палати, теплом і любов'ю серця зігрівати… [святковий репортаж] / Віктор Злагода // Свіча. – 2003. – 9 вересня. – С. 1–2.
173. Зузяк Л. Освячення водою і духом [про свято «Гуцульська розколяда»] / Людмила Зузяк // Верховинські вісті. – 2014. – 24 січня. – № 4. – С. 9.
174. Зузяк Л. Аби гуцул був господарем на своїй землі [про свято «Полонинське літо – 2013»] / Людмила Зузяк // Верховинські вісті. – 2013. – 21 червня. – № 25. – С. 12.
175. Зузяк Л. А коляда над землею білим ангелом летить [про свято «Гуцульська розколяда»] / Людмила Зуляк // Верховинські вісті. – 2013. – 17 січня. – № 3. – С. 1, 8.
176. Зузяк Л. «Ікони і гуцульська коляда» [про виставку ікон в музеї І. Франка у с. Криворівні] / Людмила Зуляк // Верховинські вісті. – 2013. – 11 січня. – № 2. – С. 12.
177. Зузяк Л. Соборна сила коляди [про свято «Гуцульська розколяда»] / Людмила Зузяк // Верховинські вісті. – 2011. – 21 січня. – № 4. – С. 5.
178. Зузяк Л. «Звіздо коляди, засвітися над кожною хатою» [театралізоване свято] / Людмила Зузяк // Верховинські вісті. – 2008. – 11 січня. – № 2. – С. 1, 5.
179. Зузяк Л. «Я у Бога щасливий» [зустріч з внуком Каменяра в музеї Івана Франка] / Людмила Зузяк // Верховинські вісті. – 2007. – 5 січня. – № 1. – С. 1, 3.
180. Зузяк Л. «Єднаймося гуцули, у пісні у слові» [про XI Міжнародний гуцульський фестиваль у Верховині] / Людмила Зузяк // Верховинські вісті. – 2001. – 7 вересня. – № 38. – С. 1–2.

181. Івасюк В. Про Чорнопотоківську писанку має знати світ [про другий фестиваль «Свято чорнопотіцької писанки»] / Василь Івасюк // Народна воля. Газета по-надвірнянськи. – 2013. – 28 травня. – Режим доступу : http://volya.if.ua/2013/05
182. Канюк Г. Поет приїхав на гостину [про перебування поета-пісняра Вадима Крищенка на етнофольклорному фестивалі «Саджавське намисто»] / Галина Канюк // Вісті. – 2012. – 22 вересня. – С. 1–2.
183. Кенюк О. З'їхалися файні гості [про проведення XVI Міжнародного гуцульського фестивалю «Коломийка – 2006» у м. Коломия] / Ольга Кенюк // Всевідо. – 2006. – 1 вересня. – Число 109–110 (2039–2040). – С. 1, 4.
184. Кецмур Б. Історичній скарбничці міста – 40 років [про урочистості з нагоди 40-річчя музею історії м. Болехова ім. Романа Скворія] / Божена Кецмур // Ратуша. Газета Болехівської міської ради. – 2007. – 7 грудня. – № 47 (518). – С. 1.
185. Кіращук Д. Україна починається з Криворівні [про літературно-мистецьке свято «Криворівня – 2000»] / Д. Кіращук // Верховинські вісті. – 2000. – 29 вересня. – № 40. – С. 2.
186. Клим Р. Там де шанують природу. Туристичні садиби економно використовують ресурси [про турготель «Косів» Руслани Петричук] / Роман Клим // Гуцульський калєндар 2013 рік. Спецвипуск 18 журналу «Гуцульщина». – С. 72–73.
187. Котилася фестивальна писаночка [про організацію Всеукраїнського фестивалю «Писанка – 2013» у м. Коломия] // Вільний голос. – 2013. – 16 травня. – С. 1, 3.
188. Кохан В. Українська родина – як бджолина сім'я [про проведення другого відкритого обласного фестивалю «Медовий Спас у Коломиї»] / Віктор Кохан // Вільний голос. – 2011. – 16 серпня. – № 57 (2116). – С. 1.
189. Кречуняк Ю. Вишивана Шевченкіана. Через Верховину – до Європи [про виставку «Рушник європейської єдності» в історико-краєзнавчому музеї

«Гуцульщина»] / Ю. Кречуняк // Верховинські вісті. – 2014. – 11 липня. – № 28. – С. 8.

190. Куди, літа, літаєте сиву воду пити [про етнофестиваль «Саджавське намисто»] // Слово народу. – 2012. – 22 вересня. – № 38. – С. 1, 6–7.
191. Кутащук Г. «Гуцульська вишивка» [презентація книги у Національному музеї народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Й. Кобринського в м. Коломиї] / Галина Кутащук // Верховинські вісті. – 2010. – 9 липня. – № 28. – С. 8.
192. Лазоришин І. «Збережемо землю – збережемо рід». У Лолині на Долинщині відбувся ІІ екологічний фестиваль / Ігор Лазоришин // Галичина. – 2015. – 9 липня. – № 98–99. – С. 15.
193. Лазоришин І. Медовий день Долини / І. Лазоришин // Галичина. – 2011. – 1 вересня. – С. 8.
194. Лазоришин І. Вишківські барви «Карпатського літа». Свято на Долинщині може стати традиційним святом / Ігор Лазоришин // Галичина. – 2010. – 5 серпня. – С. 16.
195. Лудинє. Косів на Івана [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ludyne.if.ua/
196. Лунали Альпійські горни і гуцульські трембіти // Вільний голос. – 2010. – 20 липня. – № 54. – С. 1–2.
197. Луцюк Г. Криворівню треба бачити [про музей І.Я. Франка у Криворівні] / Г. Луцюк // Верховинські вісті. – 2003. – 29 серпня. – № 35. – С. 6.
198. Мануляк В. «Співаночки мої милі де я вас подіну» [про фестиваль в с. Верхній Ясенів (районний фестиваль народної гуцульської співанки ім. Чукутихи)] / В. Мануляк // Верховинські вісті. – 2012. – 30 листопада. – № 49. – С. 8.
199. Мануляк В. Феєрверк гуцульських танців [про фестиваль-конкурс гуцульського танцю ім. Я. Чуперчука – В. Шинкарука] / В. Мануляк // Верховинські вісті. – 2011. – 9 грудня. – № 50. – С. 8.

200. Марчук В. У Вишків прийшло карпатське свято / В. Марчук // Добра справа. – 2010. – 6 серпня. – С. 8.
201. Матвєєва Т. Свято карпатського літа. Зі всіх усюд вівчарська пісня / Тетяна Матвєєва // Свіча. – 2013. – 9 серпня. – С. 4.
202. Матійчин О. Музей – це дзеркало історії [про музей історії м. Болехова] / Ольга Матійчин // Ратуша. Газета Болехівської міської ради. – 2003. – 6 червня. – № 23. – С. 7.
203. Медова столиця Прикарпаття запрошує на Свято бойківського меду та ремесел [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://rada.dolyna.info/novyny/. – Назва з екрана.
204. Міжнародний Гуцульський фестиваль – XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kosivart.com/index.cfm/fuseaction/hutsul_festival.kosiv-XII/
205. Міжнародний етнографічно-фольклорний фестиваль «Родослав» пройде в Івано-Франківську [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://paralleli.if.ua/news/20986.html. – Назва з екрана.
206. Міжнародний фольклорно-етнографічний фестиваль «Саджавське намисто». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pravda.if.ua/news-30938.html – Назва з екрана.
207. Місія «Черемош-Фесту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.cheremosh-fest.org/
208. Мороз В. Золота жила [інтерв'ю з начальником управління туризму Івано-Франківської ОДА Наталією Гасюк з нагоди Дня туризму в Україні] / Василь Мороз // Галичина. –2011. – 22 вересня. – № 140–141. – С. 8.
209. На зарінках Пруту закінчується Гуцульщина [про проведені заходи XVI Міжнародного гуцульського фестивалю в м. Коломиї] // Вільний голос. – 2006. – 12 вересня. – С. 2.
210. Назарчук Д. На Прикарпатті туристам покажуть «восьме чудо світу» [інтерв'ю з ректором Прикарпатського національного університету імені

В. Стефаника проф. І. Цепендою] / Дарина Назарчук // Голос України. – 2012. – 14 червня. – № 108 (5358). – С. 24.

211. Назарчук Д. Прикарпаття у ролі пасербиці [інтерв'ю з головою Івано-Франківської обласної ради О. Сичем] / Дарина Назарчук // Голос України. – 2012. – 29 травня. – С. 19.
212. Островська О. «Саджавське намисто» / О. Островська // Вечірній Івано-Франківськ. – 2012. – 20 вересня. – № 35 (126). – С. 12.
213. Островська О. Про божу муху, мило, квас і медовий спас [про етнофестиваль «Медовий Спас – 2012» в м. Коломиї] / Оксана Островська // Коломийські вісти. – 2012. – 17 серпня. – С. 1, 4.
214. Островська О. «Гірські горни» у Коломиї [про міжнародний фестиваль «Гірські горни»] / Оксана Островська. // Вісти Коломиї. – 2010. – 20 липня. – №. 18. – С. 1–2.
215. Отта О. У Коломиї відбувся фольклорний фестиваль «Писанка» [про проведення VIII Всеукраїнського фольклорного фестивалю «Писанка» у м. Коломиї] / Олеся Отта // Коломийські вісти. – 2015. – 30 квітня. – Число 7 (240). – С. 1.
216. Павлюк С. Про сільський зелений туризм та досвід Прикарпаття [інтерв'ю з головою Івано-Франківської обласної ради та Наглядової ради проекту «Створення комплексної системи розвитку туристичної індустрії Івано-Франківщини» Ігорем Олійником] / Сергій Павлюк // Карпати. Туризм. Відпочинок. – 2006. – № 5 (11) (жовтень-листопад). – С. 70–72.
217. Перше десятиріччя Гуцульщини [про з'їзд Всеукраїнського об'єднання товариства «Гуцульщина» у Верховині] // Верховинські вісті. – 2000. – 29 вересня. – № 40. – С. 2, 6.
218. Петро Порошенко: «Культура буде нашою зброєю» // Культура і життя. 2015.– № 12–13. – 13 березня. – С. 2
219. «Пісні Опілля»: смаколики, традиції й «чинчак». – Режим доступу : Коломия Веб Портал | Публіцистика та аналіз | 2009-06-29

220. План заходів на Івано-Франківщині [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rtic.if.ua/objects/r4/1160.html
221. Плитчук Б. Відбувся фестиваль «Писанка» [про проведення VI Всеукраїнського фольклорного фестивалю «Писанка» у м. Коломиї] / Богдана Плитчук // Коломийська правда. – 2012. – 27 квітня. – № 16 (130). – С. 1–2.
222. Плугатор Г. Свято хліборобів та майстрів. У Тлумачі відбувся третій фестиваль «Покутські джерела» / Галина Плугатор // Експрес. – 2010. – 21–22 вересня. – С. 14.
223. Полюк О. «Писанка» – фестиваль, який об'єднує [про проведення VIII Всеукраїнського фольклорного фестивалю «Писанка» у м. Коломиї] / Оля Полюк // Коломийська правда. – 2015. – 24 квітня. – С. 1.
224. Полюк О. «Покутські джерела» – свято пісні, легенди і танцю [про проведення IV обласного відкритого покутського фестивалю аматорського мистецтва «Покутські джерела»] // Ольга Полюк // Коломийська правда. – 2011. – 14, 19 жовтня. – С. 4.
225. Поп'юк Я. «Тіні…» оживають у Жаб'євському потоці» [про музей шедевру С. Параджанова] // Верховинські вісті. – 2014. – 12 вересня. – № 37. – С. 1, 12.
226. Про проведення в області Міжнародного фольклорного фестивалю бойків «Бойківська ватра» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.gov.if.ua/?q=news&id=246. – Назва з екрана.
227. Програма Всеукраїнського фольклорного фестивалю «Писанка – 2012» у м. Коломия // Вільний голос. – 2012. – 20 квітня. – № 20 (2167). – С. 1.
228. Програма Другого відкритого обласного фестивалю «Медовий Спас у Коломиї» 12–14 серпня 2011 р. // Вулик. Інформаційний бюлетень Другого відкритого обласного фестивалю. – 2011. – 12–14 серпня. – С. 1.
229. Програма ІІ фестивалю «Лудинє» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ludyne.if.ua/programm/

230. Програма Першого відкритого фестивалю «Медовий Спас у Коломиї» // Вулик. Інформаційний бюлетень Першого відкритого фестивалю. – 2010. – 14 серпня. – С. 1.
231. Програма І Міжнародного фольклорно-етнографічного фестивалю «Саджавське намисто», присвяченого 520-ій річниці першої писемної згадки про село. – [Б. м.], 2012. – 2 с.
232. Програма V регіонального фестивалю аматорської народної творчості «Пісні Опілля» // Рогатинська земля. Загальнополітична щотижнева газета. – 2011. – 24 червня. – № 26 (769). – С. 1.
233. Романенчук О. Тільки мед і нічого зайвого! [про фестиваль «Медовий Спас» у м. Коломиї 14 серпня] / Оксана Романенчук // Коломийські вісти. – 2010. – 17 серпня. – С. 1–2.
234. Романюк Р. «Мистецтво одного села» [інтерв'ю з начальником відділу культури Богородчанської РДА Галиною Канюк, яка зініціювала проведення акції «Мистецтво одного села»] / Руслана Романюк // Слово народу. – 2006. – 25 лютого. – С. 2–3.
235. Романюк Р. Тут з роду в рід прокладено мости [про музей етнографії і побуту с. Саджава Богородчанського району] / Руслана Романюк // Слово народу. – 2008. – 22 квітня. – С. 2.
236. Руданець О. Запрошує фестиваль [про організацію першого фестивалю коломийки в м. Коломиї] / О. Руданець // Червоний прапор. – 1989. – 19 грудня. – № 201 (9003). – С. 1.
237. Ружицька С. Танцювали, співали, себе показали… У Коломиї відбувся четвертий фестиваль аматорського мистецтва «Покутські джерела» / Сабіна Ружицька // Експрес. – 2011. – 11–12 жовтня. – С. 14.
238. Свято писанки в селі Чорний Потік [про фестиваль «Свято писанки» в с. Чорний Потік Надвірнянського району]. – Режим доступу : http://www.nadrda.gov.ua

239. Смакуємо карпатське [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://100stezhyn.com.ua/uk/excursions/avtobusni_ekskursiji/Smakuemo_karpatske.html – Назва з екрана.
240. Соколівський М. «Свято хліба» з патріотичним спрямуванням [Електронний ресурс]. / М. Соколівський. – Режим доступу : http://www.galychyna.if.ua/
241. Станіславівська мармуляда [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://galtv.if.ua/news/view/2014/10/06/5361/ – Назва з екрана.
242. Сусак І. Мистецька палітра Прикарпаття / І. Сусак // Гуцульський край. – 2012. – 7 грудня. – № 49. – С. 5.
243. «Таїнство Різдвяної коляди» [різдвяне свято] // Верховинські вісті. – 2014. – 10 січня. – № 2. – С. 1, 2.
244. Тихий С. «Бойківська ватра» нам буде ще довго палати, теплом і любов'ю серця зігрівати… / С. Тихий // Свіча. – 2003. – 9 вересня. – С. 1.
245. Ткачук Я. Людина, яка подарувала Коломиї головну її окрасу [про о. Й. Кобринського] / Ярослава Ткачук // Коломийська правда. – 2013. – 4 жовтня. – № 39 (252). – С. 3.
246. Ткачук Я. Скарбниця Гуцульщини та Покуття / Ярослава Ткачук // Гражда. Історико-краєзнавчо-туристичний часопис. – 2006. – Число 14. – С. 8–10.
247. Травневі свята на Прикарпатті [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uu-travel.com/ua/tour/id/travnevi-svjata-v-prikarpatti-396/ – Назва з екрана.
248. Трак О. Ім'я, ідея, прапор… [про вшанування пам'яті С. Бандери у Народному історико-краєзнавчому музеї с. Бортники] / Оксана Трак // Галицька Просвіта. – 2014. – 16 січня. – № 3 (470). – С. 3.
249. Тугай Л. «Охоронна грамота» ЮНЕСКО. Чи стануть прикарпатські церкви світовим надбанням? / Леся Тугай // Гуцульський календар 2013 рік. Спецвипуск 18 журналу «Гуцульщина». – С. 52–53.
250. Тугай Л. «Смачний Спас» зібрав однодумців [Електронний ресурс] / Л. Тугай. – Режим доступу : http://www.galychyna.if.ua/

251. Тут моє кохання, тут моє коріння, тут моєї долі вічне джерело… В районі підбито підсумки культурно-мистецької акції «Мистецтво одного села» // Слово народу. – 2007. – 28 вересня. – № 40. – С. 6–7.
252. У двох прикарпатських районах реалізується проект з жіночих ініціатив [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.if.gov.ua/?q=print&id=6585. – Назва з екрана.
253. У Вишків прийшло карпатське свято // Добра справа. – 2010. – 6 серпня. – С. 8.
254. У Калуші відбудеться фестиваль лемківської культури «Співочий гай» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://vikna.if.ua/news/category/673/2013/08/13/14039/view – Назва з екрана.
255. У Коломиї відбувся фольклорний фестиваль «Писанка» // Коломийські вісти. – 2015. – 30 квітня. – С. 1.
256. У Коломиї – як другий Великдень – фестиваль [про проведення VI Всеукраїнського фольклорного фестивалю «Писанка» у м. Коломиї]// Вільний голос. – 2012. – 27 квітня. – № 21 (2168). – С. 1, 3.
257. У Рожнятові відбувся «Бойко-Фест». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.gk-press.if.ua/node/7153 – Назва з екрана.
258. Федів І. Музей – відкритий простір: Кроки назустріч / Ірина Федів // Музейний простір. – 2013. – № 4 (10). – С. 20–22.
259. Фестиваль «Гірські горни» м. Коломия [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://galizienreisen.com/uk/dodati-vidziv/arkhiv-turiv/172-festyval-hirski-horny-m-kolomyia
260. Фестиваль «Писанка – 2012» може претендувати на статус міжнародного // Коломийські вісти. – 2012. – 26 квітня. – Число 16 (130). – С. 1–2.
261. Фестивальна писаночка [про проведення Першого обласного фестивалю «Писанка – 2007» у м. Коломиї] // Вільний голос. – 2007. – 17 квітня. – С. 1–2.
262. Фестиваль «Покутські джерела» – 2011 набуде статус міжнародного // Рідна земля. – 2010. – 24 вересня. – Число 39 (1101). – С. 1.

263. Хоч гудуть гармати, музи не мовчать [звіт про восьмий Всеукраїнський фольклорний фестиваль «Писанка – 2015» у м. Коломия] // Вільний голос. – 2015. – 23 квітня. – С. 1–2.

264. Хроніка фестивалів [про проведення гуцульських фестивалів] // Вільний голос. – 2001. – 8 вересня. – С. 2–3.

265. Черемош-фест [про фестиваль Карпатської туристичної культури] // Верховинські вісті. – 2014. – 9 травня. – № 14. – С. 1, 5.

266. 14 серпня відбудеться перший відкритий фестиваль «Медовий Спас у Коломиї» [офіційний прес-реліз фестивалю] // Вільний голос. – 2010. – 13 серпня. – № 61 (2017). – С. 1.

267. Шляхтич Л. «Зелений» туризм. Сфера відпочинку? Галузь економіки? Державна справа? / Лідія Шляхтич // Рідна земля. –1996. – 28 червня. – № 27 (335). – С. 8.

268. Якимів Г. Степан Теліжин. Знайомство зблизька [про організацію виставки «Краєвиди Бойківщини у мініатюрі Степана Теліжина» у Долинському краєзнавчому музеї «Бойківщина» Тетяни і Омеляна Антоновичів] / Галина Якимів // Ратуша. Газета Болехівської міської ради. – 2013. – 9 травня. – № 17. – С. 7.

269. Якимів Г. З діяльності музею [про організацію виставок в музеї історії міста Болехова ім. Романа Скворія] / Галина Якимів // Ратуша. Газета Болехівської міської ради. – 2011. – 2 вересня. – № 34. – С. 3.

270. «Яремча єднає Україну» [програма фестивалю] // Яремчанський вісник. Регіональний часопис Яремчанської міської ради. – 2011. – 29 липня. – № 22 (582). – С. 1.

271. Różycka S. Kowalskie święto w Stanisławowie / Sabina Różycka // Kurier Galicyjski. – 2012. – 15–28 maja. – № 9 (157). – S. 24.

IV. Буклети, путівники, каталоги

272. Архипец Е. Украина – край туризма. Туристские маршруты и базы / Е.Я. Архипец. – К. : Здоровье, 1967. – 280 с.

273. Бакін О.І. Дорогами слави батьків. Путівник по місцях революційної, бойової і трудової слави Прикарпаття / О.І. Бакін, Г.В. Бурнашов, Р.К. Свистович. – Карпати : Ужгород, 1975. – 127 с.
274. Баран В. Путівник по історико-революційних та архітектурних пам’ятках Прикарпаття / В. Баран, О. Шеремет. – Ужгород : Видавництво «Карпати», 1997. – 120 с.
275. Барвисте диво / Яворівський центр народного мистецтва. Випуск 5. – Б. м., 2012. – 10 с.
276. Барвисте диво / Яворівський центр народного мистецтва. Випуск 4. – Б. м., 2012. – 16 с.
277. Барвисте диво / Яворівський центр народного мистецтва. Випуск 3.– Б. м., 2012. – 19 с.
278. Барвисте диво / Яворівський центр народного мистецтва. Випуск 2.– Косів : Видавництво «Писаний Камінь», 2011. – 13 с.
279. Батьківщина Степана Бандери. Пам’ятні місця Старого Угринова. До 100-річчя від дня народження Степана Бандери [путівник] / Упорядники Богдан Яневич та ін. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2008. – 30 с.
280. Боднарчук П. Краєзнавчо-історичний путівник Братишів Тлумацького району Івано-Франківської області / Петро Боднарчук. – Івано-Франківськ : Лілея–НВ, 2013. – 24 с.
281. Бондар П. Мій Снятии. 850-річчю Снятина присвячується [буклет] / Павло Бондар. – Снятин : Музично-видавничий дім В. Лазареннко, 2008. – 17 с.
282. Бондарев І. Привіт зі Станиславова. Історичний путівник / Іван Бондарев, Олег Гречаник. – Івано-Франківськ : видавець Третяк І. Я., 2012. – 64 с.
283. Буковель. Літо. Відпочинок та оздоровлення [каталог]. – [Б. м.], [б. р.]. – 18 с.
284. Бурнашов Г.В. Скалы Довбуша: Путеводитель / Г.В. Бурнашов. – Ужгород : Карпати, 1982. – 96 с.
285. Велокраїна. Яремчанський регіон. Путівник велосипедиста / упорядник Віктор Загреба ; ММГО «Центр соціальних та ділових ініціатив»

м. Яремче. – К., 2015. – 32 с. – [Яремча – Ворохта – Микуличин – Татарів – Яблуниця – Поляниця].

286. Велокраїна. Путівник велосипедиста / упорядник Віктор Загреба ; ММГО «Центр соціальних та ділових ініціатив» м. Яремче. – К., 2010. – 42 с. – [Яремче – Верховина – Косів – Коломия – Глибока – Рахів].
287. Велосипедні маршрути Надвірнянщини по місцях, пов’язаних з ім’ям Тараса Шевченка. Досліджуй більше на двох колесах [путівник] / Керівники проекту Олександр Зварчук, Володимир Гринішак. – [Б. м.], [б. р.].
288. Верховинщина [путівник] / Підготовлено редакцією журналу «Гуцульщина». – Чернівці : Колір-друк. – 16 с.
289. Відкрийте для себе Рожнятівщину [путівник] / Керівник проекту Микола Філіпович. – [Б. м.], [б. р.]. – 12 с.
290. Галич [набір відкриток] / Національний заповідник «Давній Галич» ; керівник проекту Олександр Береговський. – Галич, 2007.
291. Галич давній і сучасний. Фотоальбом. Видання приурочене до 150-річчя з дня народження митрополита Андрея Шептицького / автор та упорядник Володимир Дідух ; Національний заповідник «Давній Галич». – Галич : Національний заповідник «Давній Галич», 2015. – 120 с. – [Фотоальбом-путівник].
292. Гори Гуцульщини. Путівник, який об’єднає. – Краків : Центральний Осередок Гірського Туризму ПТТК, 2006. – 224 с.
293. Гостинні зелені садиби Коломийщини запрошують [буклет] / керівник проекту Людмила Федор. – Коломия, 2012.
294. Гуцульські вишивки Карпат. Мистецтво орнаменту (Івано-Франківщина) / упорядник, вишивки, текст, фото Ірини Свйонтек. [каталог]. – Івано-Франківськ : «Народне мистецтво», 2005. – 286 с.
295. Гуцульщина від першого до двадцятого фестивалю. Український журнал всегуцульської єдності і відродження (спецвипуск). – Верховина, 2012. – Число 65. – 64 с.

296. 12 причин відвідати Косівщину [путівник] / Косівська райдержадміністрація та Косівська районна рада. – Косів : ПП Павлюк, 2015.
297. Дерев'яні церкви Карпатського регіону України і Польщі. – Львів : Ґердан, 20111. – 35 с.
298. Долинський краєзнавчий музей «Бойківщина» Тетяни та Омеляна Антоновичів [путівник] / Рада з туризму Карпатського регіону ; Регіональний туристично-інформаційний центр [буклет]. – Івано-Франківськ : [б. д.].
299. Долинщина запрошує [каталог] / Відділ інвестицій і туризму управління економічного розвитку і торгівлі Долинської РДА. – [Б. д.], [б. р.]. – 23 с.
300. Зеленими шляхами Долинщини [путівник] / Асоціація «Підприємці Долинщини» ; Музей «Бойківщина» ; Олена Кондрат, Тетяна Іванець. – Долина, [б. р.]. – 46 с.
301. Зима на Івано-Франківщині [буклет] / Головне управління з питань туризму, євроінтеграції, зовнішніх зв'язків та інвестицій Івано-Франківської ОДА. – Івано-Франківськ, [б. р.].
302. Золоте кільце Південної Галичини. Путівник. – Івано-Франківськ : Лілея НВ, 2006. – 40 с.
303. Івано-Франківськ: місто-прогулянка. Путівник для гостей (українська версія) / Туристична асоціація Івано-Франківщини ; виконавчий комітет Івано-Франківської міської ради. – [Б. м.], 2014. – 96 с.
304. Івано-Франківськ. План-схема центральної частини міста [путівник] / Рада з туризму Карпатського регіону. – [Б. д.], 2005.
305. Івано-Франківськ фестивальний [путівник] // Виконавчий комітет Івано-Франківської міської ради ; управління економічного та інтеграційного розвитку. – Івано-Франківськ, [2014]. – 32 с.
306. Івано-Франківська область. Туристичний довідник [буклет]. – [Б. м.], [б. р.]. – 40 с.

307. Івано-Франківщина туристична [путівник] / Головне управління туризму і культури Івано-Франківської. – Івано-Франківськ : [2007]. – 33 с. – [Бойківщина – Гуцульщина – Опілля – Покуття].
308. Івано-Франківщина туристична [буклет] / Головне управління туризму і культури Івано-Франківської ОДА ; Керівник проекту Ольга Соколова. – Івано-Франківськ : [2007]. – 21 с.
309. Історико-етнографічний музей «Берегиня». м. Бурштин [буклет] / відділ культури і туризму Галицької РДА. – Галич : пп Гусак І. М., 2007. – 8 с.
310. Карпатський вернісаж 2009. Каталог учасників та партнерів фестивалю. – Івано-Франківськ : Регіональний туристично-інформаційний центр, 2009. – 37 с.
311. Карпатський вернісаж 2006. Каталог учасників та партнерів фестивалю. – Івано-Франківськ : Регіональний туристично-інформаційний центр, 2006. – 42 с.
312. Карпатський календар подій культури і мистецтва [каталог] / Асоціація економічного розвитку Івано-Франківщини ; головне управління з питань туризму, євроінтеграції, зовнішніх зв'язків та інвестицій Івано-Франківської ОДА. – Івано-Франківськ ; Центр розвитку малого та середнього бізнесу Марамуреського повіту ; Карпатський фонд – Україна. – Івано-Франківськ, [2012]. – 20 с.
313. Каталог туристичних пропозицій [м. Івано-Франківськ] / Б. Більк та ін. – Івано-Франківськ : Тіповіт, 2008. – 56 с.
314. Коломийський район. Туристичний довідник / передмова В. Плахти ; Коломийська РДА. – [Б. м.], [б. р.]. – 15 с.
315. Коломийщина. Буклет / відп. за вип. Людмила Федор. – Тернопіль : ТОВ «Наш світ», 2012. – [Історія – культура – туризм].
316. Коломийщина. Буклет / автор проекту Олександр Іванов. – Тернопіль : ТОВ «Наш світ», 2008. – Історія – культура – туризм.
317. Коломийщина в культурній спадщині [путівник] / відп. за вип. Людмила Федор. – Тернопіль : Наш світ, 2012. – 18 с.

318. Косів – Верховина : путівник / упоряд. І. Пелипейко. – Карпати : Ужгород, 1972. – 47 с.
319. Край гірської казки. Фотоальманах / автор проекту Віталій Дмитрюк. – Б. м. : ВПК «Черемош». – 20 с.
320. Крилос – серце княжого Галича. Путівник по історичному центру Галицької Митрополії [буклет] / упорядник Василь Петрик. – Івано-Франківськ : Нова Зоря, [б. д.].
321. Кугутяк М. Писаний Камінь [буклет] / Микола Кугутяк. – Івано-Франківськ, 2010.
322. Манявський водоспад / відділ культури і туризму Богородчанської РДА ; Богородчанська районна громадська організація «Наш край» [буклет]. – Богородчани, [б. р.].
323. Мельник В. Сакральне мистецтво Галичини XV–XX століть в експозиції Івано-Франківського художнього музею. Путівник-каталог / Віктор Мельник. – Івано-Франківськ :Лілея–НВ, 2007. – 223 с.
324. Мережа веломаршрутів. Косівський район. Косів, Шешори, Космач, Кобаки, Смодна [путівник-карта] / Центр соціальних та ділових ініціатив. Яремча, 2010. – [Велокраїна].
325. Мережа туристично-інформаційних центрів [буклет] / Головне управління з питань туризму, євроінтеграції, зовнішніх зв’язків та інвестицій. – Б. д., б. р. – [Івано-Франківщина туристична].
326. Метафізика Карпат. Івано-Франківська область [каталог-путівник] / Відповідальний ре даток О. Головенський. – Івано-Франківськ : БКГФ «Цинамоновий Хрущ», 2010. – 108 с.
327. Мистецька палітра Прикарпаття [каталог] / Автори-упорядники Наталія Гасюк та ін. – [Івано-Франківськ], 2013. – 33 с.
328. Музеї Івано-Франківська [путівник] / в рамках проекту «Культурно-пізнавальний туризм в місто Івано-Франківськ». – Івано-Франківськ : [б. р.]. – 19 с.

329. Музей визвольних змагань Прикарпатського краю : Меморіальний комплекс «Дем'янів Лаз» ; Івано-Франківський музей визвольних змагань ; Історико-меоріальний музей ім. Степана Бандери [путівник] / Головне управління туризму і культури Івано-Франківської ОДА ; Український інститут національної пам'яті ; проект О. В. Романів. – [Б. д.], [б. р.]. – 11 с.
330. Музей історії Галича [путівник] / Дідух В. М. та ін. ; Національний заповідник «Давній Галич». – Галич : Національний заповідник «Давній Галич». 2014. –22 с.
331. Музей Леся Мартовича [буклет] / Відповідальний за випуск Ярослав Штиркало. – Івано-Франківськ : Ратуша, 2011.
332. Музей народної архітектури і побуту Прикарпаття [путівник] / В.М. Дідух ; Національний заповідник «Давній Галич». – Галич : Національний заповідник «Давній Галич», 2011. – 22 с. – [Галицькі святині].
333. Музей писанкового розпису. Національний музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Й. Кобринського (фотоальбом) / Керівник проекту та автор тексту Ярослава Ткачук. – Коломия : Новий Світ. 2013 – 36 с.
334. Надвірнянщина запрошує [буклет] / відділ культури і туризму Надвірнянської райдержадміністрації ; керівник проекту Олександр Зварчук. – Надвірна, 2009.
335. Надвірнянщина запрошує [путівник] / відділ культури Надвірнянської райдержадміністрації ; керівник проекту Олександр Зварчук. – Надвірна, [б. р.]. – 36 с.
336. Національний музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Й. Кобринського [каталог] / передмова Ярослава Ткачук ; редактор-упорядник Богдан Ткачук ; відповідальний за випуск Андріана Ємчук. – Коломия, 2011. – 60 с.
337. Пелипейко И. А. Косов: Путеводитель / И.А. Пелипейко, Я.Ю. Дацюк. – Ужгород : Карпати, 1983. – 144 с.

338. Петречко Д. Вишивані скарби Бойківщини. Західний регіон : [альбом] / Дарія Петречко. – Дніпропетровськ : АРТ-ПРЕС, 2012. – 88 с.
339. Писанкове Прикарпаття [путівник] / Головне управління з питань туризму, євроінтеграції, зовнішніх зв'язків та інвестиції Івано-Франківської ОДА ; ТОВ «Західноукраїнське агентство сприяння іноземним інвестиціям». – [Б. м.], [б. р.]. – 44 с.
340. По місцях перебування й увіковічення пам'яті Івана Франка на Прикарпатті (екскурсійні маршрути). – Івано-Франківськ : Місто–НВ, 2006. – 48 с.
341. Презентація опільської ноші від історико-етнографічного музею «Берегиня». Серія листівок / редакційна колегія Ірина Чернега та ін. – Бурштин : пп Гусак І.М., [б. р.].
342. Путівник природного туризму. Східні Карпати / Карпатський національний природний парк. – Яремче, 2014. – 96 с.
343. Радянське Прикарпаття : путівник-довідник / [уклад. О. Бакін та ін.]. – Ужгород : Карпати, 1980. – 256 с.
344. Радянське Прикарпаття : Довідник-путівник. – Ужгород: Карпати, 1969. – 240 с.
345. РТІЦ [Регіональний туристично-інформаційний центр] [буклет]. – Івано-Франківськ, [б. р.].
346. Рогатин [путівник-карта] / головний редактор Олександр Іванов. – Тернопіль : ТОВ «Наш світ», 2002.
347. Рогатинщина [путівник] / Відділ культури і туризму Рогатинської РДА ; ЗАТ «Західноукраїнське агентство сприяння іноземним інвестиціям» ; керівник проекту Леся Цимбаліста. – [Б. м.], 2011. – 12 с.
348. Рогатинщина гостинно запрошує [буклет] / Відділ культури і туризму Рогатинської РДА. – [Б. м.], 2011.
349. Рожнятівщина. Бойківськими стежками [путівник] / ЗАТ «Західноукраїнське агентство сприяння іноземним інвестиціям». – Брошнів : Таля, [б. р.]. – 12 с.

350. Скарби Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Й. Кобринського / Упорядник та автор проекту Яросава Ткачук. – Львів : «Манускрипт-Львів», 2015. – 448 с.
351. Скарбниця бойківського краю – Музей етнографії та побуту села Саджава [буклет музею Богородчанського району] / Відділ культури і туризму Богородчанської РДА ; Богородчанський туристично-інформаційний центр. – [Б. м.], [б. р.]. – 2 с.
352. Смирнов В. Літературний музей Прикарпаття. Путівник / В. Смирнов. – Івано-Франківськ : Горицвіт, 2007. – 38 с.
353. Снятинщина – земля Покуття : путівник. – Тернопіль : Наш світ, 2007. – 21 с. – (Історія – культура – туризм).
354. Стежками Української Повстанської Армії: Туристичний путівник / Автори-упорядники Р. Гандзюк та ін. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2007. – 200 с.
355. Тлумаччина – перлина Покуття. Туристичний путівник. Частина 1 Дністровський каньйон [путівник] / збір матеріалів Галина Максим'юк. – [Б. м.], [б. р.]. – 47 с.
356. Тисмениччина. Багата талантами земля / Олександра Стефінко ; відділ культури та туризму Тисменицької РДА. – Тисмениця : Фоліант, б. р. – 29 с.
357. Тишківці запрошують [путівник] / упорядник Богдан Купчинський. – Івано-Франківськ : Нова Зоря, [б. р.]. – 25 с.
358. Троян С. Перлина Гуцульщини: путівник / С. Троян, А. Ясінський. – Ужгород : Карпати, 1967. – 101 с.
359. Туристична Долинщина. Путівник. – Долина, 2008. – 16 с.
360. Туристичний довідник Тлумаччини [путівник]. – Тлумач, 2001. – 21 с.
361. Фестивалі – 2015. Івано-Франківськ / виконком Івано-Франківської міськради. – Івано-Франківськ, 2015. – 32 с.
362. Фестиваль «Шешори» запрошує на фестивальний майданчик виставки «Еко*Відпочинок» [афіша і програма за 2010 р.].

363. Юний турист в Карпатах: путівник укр. та рос. мовами / підг. Ю.В. Петрушко [та ін.]. – Ужгород : Карпати, 1966. – 319 с.
364. Яворів мистецький туристичний / Яворівський центр народного мистецтва «Гуцульська Гражда». – [Косів] : Писаний Камінь, [б. р.]. – 18 с.
365. Яремча. Обличчя міста [путівник-карта] / відповідальний редактор О. Киселюк. – [Б. м.], [б. р.].
366. Яремче 2007–2008 [путівник] / художній редактор проекту Любов Косило. – Яремче, 2007.
367. Яремче. Історія та культура [путівник] / автор текстів Світлана Флис. – [Б. д.], [б. р.]. – 34 с.
368. Яремче – смарагдове диво Карпат. Туристичний путівник / В. Устинський, М. Мицан, А. Олійник, Л. Зобків. – Б. м. : «Центр туристичної інформації», [б. р.]. – 64 с.
369. Ivano-Frankivsk Land of Tourism. Tourist Information Centers Network / Рада з туризму Карпатського регіону ; Регіональний туристично-інформаційний центр [буклет]. – Івано-Франківськ : [б. р.].

V. Монографії та статті

370. Абуков А. Х. Туризм на новом этапе: социальные аспекты развития туризма в СССР / А. Х. Абуков – М. : Профиздат, 1983. – 294 с.
371. Арсак М. Унікальне зібрання народного мистецтва [про Коломийський музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Йосафата Кобринського] / Михайло Арсак // 2006. – № 3 (15). – С. 6–11.
372. Арсенич П. Гуцульщина в дослідженнях членів «Руської Трійці» / П. Арсенич // Краєзнавець Прикарпаття. – 2011. – № 18. – С. 3–6.
373. Арсенич П. З історії музеїв Галичини / П. Арсенич // Наукові записки Івано-Франківського краєзнавчого музею. – 1993. – Вип. 1 – 180 с.
374. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування / О.О. Бейдик. – К. : Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2001. – 304 с.

375. Боберський Ю. Сліди на плаях / Юрій Боберський. – Коломия, 2007. – С. 278–288.
376. Бойкевич О. Музей Миколи Угрина-Безгрішного в Рогатині / О. Бойкевич // Краєзнавець Прикарпаття. – 2010. – № 16. – С. 72–75.
377. Борущак М. Проблеми формування стратегії розвитку туристичних регіонів : [монографія] / М. Борущак ; НАН України. Ін-т регіональних досліджень. – Львів, 2006. – 288 с.
378. Бучко Ж. Народні звичаї та традиції населення Українських Карпат у контексті фестивального туризму / Ж. Бучко // Вісник наукових досліджень. Серія: Туризм. – Тернопіль, 2006. – Вип. 2. – С. 183–185.
379. Василів О.Б. Проблеми та перспективи розвитку туристично-рекреаційної галузі в Івано-Франківській області / О.Б. Василів // Матеріали щорічної науково-практичної конференції за міжнародною участю «Внутрішня політика держави : сутність, принципи, методологія» 27 січня 2005 р. / За заг. ред. А.О. Чемериса: У 2 ч. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2005. – Ч. 1. – С. 55–61.
380. Василів О.Б. Туризм і готельний бізнес / О.Б. Василів // Каталог інвестиційних проектів та пропозицій підприємств Івано-Франківської області. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2003. – С. 222–284.
381. Великий Скит у Карпатах : у 3 т. Т. 2 : Великий Скит у документах і матеріалах XVII – XXI ст. / голов. ред. М.В. Кугутяк. – Івано-Франківськ : Манускрипт-Львів, 2015.
382. Великий Скит у Карпатах : у 3 т. Т. 1 : Патерик Скитський. Синодик / голов. ред. М.В. Кугутяк. – Івано-Франківськ : Манускрипт-Львів, 2013. – 728 с.
383. Великочий В.С. Фестивалі як підвид й один з перспективних напрямів розвитку культурного туризму в Івано-франківській області / В.С. Великочий // Актуальні проблеми економічного і соціального розвитку регіону. – Івано-Франківськ, 2011. – С. 8–11.

384. Великочий В.С. Розвиток туризму в Галичині кінця XIX – початку XX ст.: до історії проблеми / В.С. Великочий, Т.З. Маланюк, В.П. Передерко // Рекреаційний потенціал Прикарпаття : історія, сучасний стан, перспективи. – Вип. 2: Матеріали науково-практичної конференції «Стан розвитку екскурсійного обслуговування та проблеми управління рекреаційним комплексом Прикарпаття» (Івано-Франківськ – Яремче, 20–22 грудня 2010 р.) / Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника; голова редколегії Володимир Клапчук. – Івано-Франківськ : «Фоліант», 2010. – С. 47–60.

385. Верес К. О. Перспективні напрямки етнотуризму в Івано-Франківській області / К. О. Верес // Наукові здобутки молоді – вирішенню проблем харчування людства у XXI столітті : програма і матеріали 80 міжнародної наукової конференції молодих учених, аспірантів і студентів, 10–11 квітня 2014 р. – К. : НУХТ, 2014. – Ч. 3. – С. 491–492.

386. Вол Б. Історичне краєзнавство в музеях західних областей України: стан і тенденції / Б. Вол, Т. Марискевич // Краєзнавець Прикарпаття. – 2004. – № 3. – С. 60–62.

387. Воронина А.Б Фестивальный туризм, как значимая составляющая событийного туризма / А.Б. Воронина // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «География». – Том 24 (63). – 2011. – № 1. – С. 161–172.

388. Гаврилів М. Архітектурні пам’ятки Прикарпаття / Микола Гаврилів // Краєзнавець Прикарпаття. Регіональний науково-методичний альманах. – 2005 (січень-червень). – № 5. – С. 34–39.

389. Гайдук А.Б. Фактори формування та розвитку туристичної системи в ринкових умовах [Електронний ресурс] / А.Б. Гайдук – Режим доступу : http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/9710/1/30.pdf

390. Галько О. Традиції укладення шлюбу бойків Карпат (кінець XIX – перша половина XX століття) / О. Галько // Етнічна історія народів Європи. – 2001. – Випуск 10. – С. 40–44.

391. Гамор Ф. Д. Екотуризм і сталий розвиток в Карпатах / Ф.Д. Гамор // Регіональна економіка. – 2008. – № 1. – С. 247–251.

392. Генина Ю.А. Стратегии развития и факторы успешной деятельности в культурном туризме / Ю.А. Генина // Опыт сохранения историко-культурного наследия и трансграничное сотрудничество в сфере культурного туризма : материалы международной научно-практической конференции, Витебск, 24–25 октября 2012 г. / Вит. гос. ун-т; редкол.: А.П. Солодков [и др.]. – Витебск : УО «ВГУ им. П.М. Машерова», 2012. – С. 174–180.

393. Географічні аспекти розвитку туризму (на прикладі України та Польщі) : монографія / [В.Г. Явкін, В.П. Руденко, В.М. Андрейчук, О.Д. Король та ін.] – Чернівці: Чернівецький національний університет, 2010. – 344 с.

394. Гілецький Й. Богородчанський край з минулого в сучасність / Й. Гілецький, Л. Сливка, Р. Сливка. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2009. – 128 с.

395. Глушко М. Етнографічне районування України: стан, проблеми, завдання (за матеріалами наукових досліджень другої половини XX – початку XXI століть) / М. Глушко // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів : ЛНУ ім. Ів. Франка, 2009. – Вип. 44. – С. 179–215.

396. Глушко М. Історико-етнографічне районування Галичини: сучасний стан / М. Глушко // Карпати: людина, етнос, цивілізація. – 2009. – № 1. – С. 8–18.

397. Голояд Б. Я. Рекреаційно-туристський напрям господарювання – застава добробуту краян Прикарпаття. Еколого-економічний нарис / Б. Я. Голояд, І. В. Римарук. – Івано-Франківськ, 1997. – 33 с.

398. Горішевський П. Івано-Франківська обласна організація Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні / Павло Горішевський // Туризм сільський зелений. – 2005. – № 2. – С. 13–14.

399. Грабовецький В. Івано-Франківськ в пам’ятках історії і культури / В. Грабовецький. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2001. – 130 с.

400. Гринюк М. Образотворчий світ Валентини Джуранюк [майстриня гуцульської кераміки] / Марія Гринюк. – Чернівці : «Друк–Арт», 2013. – 72 с. – Галерея майстрів Гуцульщини.
401. Гудзевата М. Івано-Франківщина – законодавці моди / Марина Гудзевата // Міжнародний туризм. – 2011. – № 5. – С. 152–156.
402. Денис І. Народні повір'я, звичаї і традиції при виборі імені для дитини на Опіллі / І. Денис // Народознавчі зошити. – 2014. – № 1 (115). – С. 48–60.
403. Доскалюк В. Стародруки у збірці Івано-Франківського обласного художнього музею / В. Доскалюк // Музеї, колекції. люди: традиції і перспективи розвитку музейної справи. Вітчизняний і зарубіжний досвід : міжнародна науково-практична конференція / [підгот. М. Аронець ; автор концепції і теми конф. В. Мельник]. – Івано-Франківськ, 2005. – С. 25–29.
404. Дрогобицька О. Традиція і модерн: Побут української сільської інтелігенції Галичини (кінець XIX – 30-ті рр. XX ст.) / О. Дрогобицька. – Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2014. – 540 с.
405. Друк В. Удосконалення механізмів управління туристичною сферою на Прикарпатті / В. Друк // Етнос і культура. – 2011–2012. – № 8–9. – С. 149–155.
406. Дутчак О. Теоретико-методологічні проблеми українського етнотуризму в контроверсійному баченні науковців / О. Дутчак, І. Калуцький // Гілея: науковий вісник. – 2013. – № 73. – С. 64–66.
407. Дутчак О. Сучасна українська історіографія краєзнавчого руху у Галичині 30-х рр. XIX – 30-х рр. XX ст. : монографія / Олена Дутчак. – Івано-Франківськ : НАІР, 2012. – 275 с.
408. Эндрес А. Экономика природных ресурсов (2-е изд.) / А. Эндрес, И. Квернер. – СПб. : Питер, 2004. – С. 194–206.
409. Жук І. З. Нормативно-правове регулювання діяльності суб'єктів туристичної галузі в Україні [Електронний ресурс] / І. З. Жук // Економіка. Управління. Інновації. Випуск № 2 (10). – 2013 – Режим доступу до статті : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eui_2013_2_26.pdf

410. Закович М. Народні свята Радянського Прикарпаття / М. Закович. – Ужгород : Карпати, 1971. – 80 с.
411. Заячук О. Роль регіональної політики в розвитку сільського зеленого туризму (на прикладі Чернівецької області) / О. Г. Заячук, О. І. Грицюк // Матеріали ІІ Міжнародної науково-практичної конференції «Краєзнавство і туризм у соціокультурному розвитку особистості», 24–25 лютого 2011 р. / відп. за вип. І. М. Коренева та ін. – Глухів : РВВ ГНПУ ім. О. Довженка. – С. 136–140.
412. Історія досліджень етнічного туризму та фольклору на Прикарпатті : [розмова з лауреатом державної премії України імені Т. Шевченка С. Пушиком / підгот. В. Федорак] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://if-cultura.if.ua/
413. Карп'як І. Народний зразковий історико-краєзнавчий музей с. Бортників Тлумацького району Івано-Франківської області / Іван Карп'як // Краєзнавець Прикарпаття. Регіональний науково-методичний альманах. – 2004. – № 4 (липень-грудень). – С. 66–68.
414. Кифяк В. Ф. Туристична привабливість Карпатського регіону як один з основних чинників розвитку в'їзного туризму / В. Ф. Кифяк // Формування ринкових відносин в Україні. – 2013. – № 1. – С. 52–57.
415. Клапчук В. Становлення та розвиток туризму і відпочинку. Принади Гуцульщини / Володимир Клапчук // Гуцульський календар 2013 рік. Спецвипуск 18 журналу «Гуцульщина». – С. 68–71.
416. Клапчук В.М. Туризм та відпочинок на Гуцульщині у другій половині XIX – першій третині XX століть / В.М. Клапчук // Україна : Культурна спадщина, національна свідомість, державність / НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. – Львів, 2008. – Вип. 17 : Українсько-польсько-білоруське сусідство: XX ст. – С. 80–87.
417. Ковальченко И.Д. Методы исторического исследования / И.Д. Ковальченко. – М. : Наука, 1987. – 453 с.

418. Кондратьєв В.С. Вибірковий метод в етносоціологічних дослідженнях / В. С. Кондратьєв // Народна творчість та етнографія. – 1973. – № 5 (вересень-жовтень). – С. 17–22.

419. Королько А. Про межі Покуття [Відповідь на лист Дмитра Мохорука. Межі і столиця Покуття] / Андрій Королько // Краєзнавець Прикарпаття. Регіональний науково-методичний альманах. – 2012 (липень-грудень). – № 20. – С. 69–71.

420. Королько А. Етнографічні дослідження з вивчення Покуття (1991–2010) / Андрій Королько // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології: Збірник наукових праць / Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, кафедра етнології, античної та середньовічної історії. – Чернівці ; Вижниця: Черемош, 2011. – Т. 1 (31). – С. 251–267.

421. Кострица М. Внесок Івана Франка в розвиток географічного краєзнавства / М. Кострица // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2006. – № 27–28. – С. 30–34.

422. Котенко Р. Розвиток подорожей та екскурсій за плановими туристичними маршрутами на Прикарпатті у 60–70-х роках ХХ ст. / Р. Котенко // Історія. – 2012. – № 2 (116). – С. 106–111.

423. Котенко Р.М. Розвиток туристсько-екскурсійної справи в 70–80-х роках ХХ ст. / Р.М. Котенко // Рекреаційний потенціал Прикарпаття: історія, сучасний стан, перспективи. Матеріали науково-практичної конференції «Стан розвитку екскурсійного обслуговування та проблеми управління рекреаційним комплексом Прикарпаття» / Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. – Івано-Франківськ – Яремче : Фоліант, 2010. – Вип. 2. – С. 167–175.

424. Кравців В.С. Рекреаційне освоєння Карпат у контексті регіональних і державних інтересів / В.С. Кравців // Проблеми соціально-економічної географії Західного регіону України – К., 1993. – С. 133–138.

425. Краєзнавець Олександр Феданко / авт.-упоряд. Б. Гаврилів. – Івано-Франківськ : Плай, 1998. – 48 с.
426. Крип'якевич І. Наші завдання. / І. Крип'якевич // Туристика і краєзнавство. – 1925. – Ч. 1. – С. 1.
427. Кудла Н. Є. Формування туристичної політики на регіональному та місцевому рівнях / Н.Є. Кудла // Регіональна економіка. – 2012. – № 3 – С. 43–48.
428. Культурно-мистецька панорама Івано-Франківська [Текст] : 350-річчю надання місту магдебурзького права присвячується / Г. Карась та ін. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2012. – 180 с.
429. Куриляк О. Івано-Франківський краєзнавчий музей. Історія створення / О. Куриляк // Станіславські ратуші: збірник статей / упоряд. І. Бондарев. – Івано-Франківськ., 2001. – С. 99–111.
430. Кустовська О. В. Методологія системного підходу та наукових досліджень : курс лекцій / О. В. Кустовська. – Тернопіль : Економічна думка, 2005. – 124 с.
431. Лаврук М.М. Гуцули Українських Карпат (етногеографічне дослідження): Монографія / М.М. Лаврук. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2005. – 288 с.
432. Лоїк Г. К. Про естетику присадибних ділянок та етнотуризм / Г. К. Лоїк, А. В. Степанюк // Науковий вісник Національного аграрного університету. – 2008. – № 128. – С. 169–178.
433. Луговий Б. В. Історичні аспекти розвитку сільського туризму в Галичині XIX–XX ст. / Б. В. Луговий // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2010. – № 146. – С. 169–174.
434. Луцький Я. Історія туризму на Прикарпатті / Я. Луцький // Науково-методичний вісник. Джерела. – № 3 (19) (липень-вересень). – 1999. – С. 15–18.
435. Луцький Я. Український краєзнавчо-туристичний рух у Галичині (1830–1939 рр.) / Я. Луцький. – Івано-Франківськ : [б. в.], 2003. – 160 с.

436. Луцький Я. Туристично-краєзнавча діяльність товариства «Чорногора» / Я. Луцький, В. Луцький // Краєзнавець Прикарпаття. – 2006. – № 7. – С. 62–66.

437. Макарчук С. Історико-політичне та етнографічне районування України: питання співвіднесеності / С. Макарчук // Народознавчі зошити. – 2001. – Зошит 3 (39). – Травень-червень. – С. 388–394.

438. Маланюк Т. Пам’ятки оборонного значення Івано-Франківщини як об’єкти туризму / Тарас Маланюк // Краєзнавець Прикарпаття. Регіональний науково-методичний альманах. – 2011 (січень-червень). – № 17. – С. 42–45.

439. Маланюк Т. Історико-архітектурні пам’ятки Івано-Франківщини як об’єкти туризму / Т. Маланюк // Краєзнавець Прикарпаття. Регіональний науково-методичний альманах. – 2004 (липень-грудень). – № 4. – С. 58–61.

440. Маланюк Т. Туристично-рекреаційний комплекс Прикарпаття: його стан і перспективи / Т. Маланюк // Краєзнавець Прикарпаття. Регіональний науково-методичний альманах. – 2003 (січень-червень). – № 1. – С. 66–69.

441. Маланюк Т. Природно-заповідний фонд Івано-Франківської області / Тарас Маланюк // Джерела. Науково-методичний вісник. – 1999. – № 3 (19) липень – вересень. – С. 21–24.

442. Малова Н.А. Этнический туризм: проблемы, тенденции, перспективы Туризм и культурное наследие. Межвузовский сборник научных трудов. Выпуск 1. [Электронный ресурс] / Н.А. Малова. – Режим доступа : URL: http://tourlib.net/ statti_tourism/malova.htm

443. Марчук В. Проблеми вивчення Покуття / В. Марчук // Історико-етнографічне та мистецьке життя Покуття: минуле і сьогодення. Матеріали науково-теоретичної конференції з питань дослідження історико-етнографічного регіону Покуття (м. Коломия, 9 жовтня 2011 року) / Правопис, стилістика, літературне редагування – авторські. Наукові редактори А. Королько, Я. Ткачук. – Коломия : Вік, 2013. – С. 7–13.

444. Марчук В. Торговиця. Сторінки історії / В.В. Марчук, Г.І. Марчук, Н.В. Марчук. – Івано-Франківськ : ЛІК, 2010. – 320 с.
445. Матеріали круглого краєзнавчого столу «Коломийська Гуцульщина», який відбувся 25 серпня 2006 року у м. Коломиї Івано-Франківської області у рамках XVI Міжнародного гуцульського фестивалю «Коломийка–2006». – Коломийка, 2006. – 84 с.
446. Мельник О.М. Туризм у Західному регіоні України і його стратегічні складові / О.М. Мельник // Актуальні проблеми економіки – № 6 (132). – 2012. – С. 191–197.
447. Миронюк І.Ф. Скит Манявський / І.Ф. Миронюк, М.К. Фіглевський. – Івано-Франківськ: Лілея НВ. – 2008. – 68 с.
448. Мицкан Б. Туристичні ресурси Прикарпаття / Б. Мицкан // Регіональний науково-методичний альманах. – Івано-Франківськ, 2005. – № 5. – С. 69–72.
449. Молнар О.С. Роль та місце туризму в забезпеченні соціально-економічного розвитку регіону / О.С. Молнар, Ф.А. Важинський, І.С. Романович // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2014. – № 1. – С. 252–256.
450. Мороз В. Використання елементів українознавства та шкільного музею «Етнографія і побут с. Саджава» у навчально-виховному процесі / Василь Мороз // Джерела. Науково-методичний вісник. – 1999. – № 3 (19) липень – вересень. – С. 34–38.
451. Нездоймінов С. Г. Туризм як фактор регіонального розвитку. Методологічний аспект та практичний досвід: монографія / С. Г. Нездоймінов. – Одеса : Астропринт, 2009. – 304 с.
452. Підберезька Л. Музей І.Я. Франка в Лолині. Історія його створення в Лолині / Любомира Підберезька // З горіха зерня. Поезія. Проза і публіцистика. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2012. – С. 288–300.
453. Олійник Я.Б. Стратегія сталого розвитку туризму в Україні: географічний підхід [Олійник Я. Б., Шищенко П. Г., Любіцева О. О. та ін.] // Географія в

інформаційному суспільстві: Зб. наук. праць. – К. : Обрії, 2008. – Т. 1. – С. 191–199.

454. Оніщук Л.М. Філософія державного регулювання туристичної галузі: регіональний аспект / Л.М. Оніщук, П.В. Ворона [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статі : www.irbis-nbuv.gov.ua
455. Опілля / Я. Клюба, О. Береговський, Л. Бойко, В. Дідух. – Галич : Національний заповідник «Давній Галич», 2010. – 205 с.
456. Паньків М. Проблеми етнографічного межування Покуття / М. Паньків // Історико-етнографічне та мистецьке життя Покуття: минуле і сьогодення. Матеріали науково-теоретичної конференції з питань дослідження історико-етнографічного регіону Покуття (м. Коломия, 9 жовтня 2011 року) / Правопис, стилістика, літературне редагування – авторські. Наукові редактори А. Королько, Я. Ткачук. – Коломия : Вік, 2013. – С. 13–17.
457. Паньків М. Етнографічний територіальний поділ Івано-Франківщини: перехідні зони / М. Паньків // Етнос і культура. – 2008. – № 4/5. – С. 162–169.
458. Паньків М.І. Етнографічне дослідження Прикарпаття з 90-х років XX до початку XXI століття / М. Паньків // Україна Соборна : Збірка наукових статей. – Вип. 4. – Т. 2. – К. : Інститут історії України НАН України, 2006. – С. 255–269.
459. Паньків М. Намітки з історії Івано-Франківського краєзнавчого музею / М. Паньків // Наукові записки. – Івано-Франківськ, 2001. – Вип. 5–6. – С. 223–230.
460. Пастернак Я. Археольоґія і краєзнавство / Ярослав Пастернак // Наша батьківщина. Орґан українського краєзнавчо-туристичного товариства «Плай». – 1937. – Ч 1 (січень). – С. 11–13.
461. Пелипейко І. Путівники по Гуцульщині: дещо з історії і перспективи / Ігор Пелипейко // Краєзнавець Прикарпаття. Регіональний науково-методичний альманах. – 2004. – № 4 (липень-грудень). – С. 63–66.

462. Передко В. Маркетинг територій як ефективний механізм розвитку туристичного регіону [Електронний ресурс] / В. Передко, Л. Гринів. – Режим доступу : http://oldconf.neasmo.org.ua/node/2640

463. Передумови та етапи розвитку сільського зеленого туризму в Карпатському регіоні України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : tourlib.net/statti_ukr/siltur6.htm. – Назва з екрана.

464. Петрик Н.А. Етнічний туризм: зміст, особливості та форми / Н.А. Петрик, Т.В. Олексійчук // Наукові записки Вінницького педуніверситету. Серія. Географія. – 2010. – Вип. 20. – С. 210–214.

465. Петрів І. Прогульки в народній школі / І. Петрів // Шлях виховання і навчання. – 1933. – Кн. 1. – С. 46–52.

466. Покуття: історико-етнографічний нарис / Прикарпатський Національний університет ім. В. Стефаника, Інститут історії і політології; / автор ідеї проф. Марчук В.В., голов. ред. А. Королько. – Львів : Манускрипт-Львів, 2010. – 456 с.

467. Попович С.І. Соціально-економічні передумови та основні етапи розвитку внутрішнього туризму в Україні / С. Попович // Туризм України: економічні та організаційні механізми розвитку. – Тернопіль : «Терно-граф», 2010. – С. 46–67.

468. Прикарпаття: спадщина віків. Пам’ятки природи, історії, культури, етнографії. Історико-культурологічне видання / гол. ред. М. Кугутяк. – Львів: Манускрипт-Львів, 2006. – 568 с.

469. Процька О. Родина, родина, від батька до сина… [про музей родинних професій в м. Івано-Франківську] / Ольга Процька // Краєзнавець Прикарпаття. Регіональний науково-методичний альманах. – 2007 (січень-червень). – № 9. – С. 70–72.

470. Путрик Ю. С. Развитие социального туризма в СССР и Российской федерации (70-е г. XX в. – начало XXI в.) / Ю.С. Путрик // Известия Алтайского Государственного Университета. – Выпуск 4–5. – 2008. – С. 169–174.

471. Рада з туризму Карпатського регіону [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.tourism-carpathian.com.ua/ua/rada/about.php.
472. Рега Н. Історія повсякденності у експозиції Івано-Франківського краєзнавчого музею / Н. Рега // Івано-Франківськ: минуле і сучасність: тези доповідей конференції, присвяченої 350-літтю заснування Івано-Франківська (Івано-Франківськ, 13 травня 2012 року) . – Івано-Франківськ, 2012. – С. 13–15.
473. Рега Н. Міський жіночий одяг Галичини 30-х років XX ст. в контексті української ідентифікації / Надія Рега // Краєзнавець Прикарпаття. Регіональний науково-методичний альманах. – 2009. – № 14 (липень-грудень). – С. 18–20.
474. Решетнікова Л.М. Організаційно-інституційна база регулювання ринку туристичних послуг України / Л.М. Решетнікова // Рекреаційний потенціал Прикарпаття : історія, сучасний стан, перспективи. – Вип. 4 : Збірник статей : Матеріали міжнародної наукової конференції «Туризм і розвиток регіону», присвяченої 10-річчю створення Інституту туризму (Івано-Франківськ, 19–20 вересня 2013 р.) / Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника ; голова редколегії – проф. Володимир Клапчук. – Івано-Франківськ : «Фоліант», 2013. – С. 231–234.
475. Рибарук О. Михайло Грушевський і Гуцульщина / Оксана Рибарук // Гуцульщина. Український журнал всегуцульської єдності і відродження. – Верховина, 2010. – Число 63–64. – 111 с. – С. 100–102.
476. Рожкова В. Проблеми та перспективи розвитку етнотуризму: зарубіжний та український досвід / В. Рожнова, Н. Терес // Етнічна історія народів Європи. – 2013. – № 39. – С. 35–44.
477. Рожнятів сторінки історії. – Рожнятів : Таля, 2005. – 32 с.
478. Романюк М.Д. Розвиток туристичної галузі як пріоритетний напрям соціального розвитку регіону (на прикладі Прикарпаття) / М.Д. Романюк // Экономика и управление. – 2001. – № 3. – С. 102–105.

479. Рошко Н.Б. Розвиток туристичної діяльності в Карпатському регіоні [електронний ресурс] / Н.Б. Рошко. – Режим доступу : http://eztuir.ztu.edu.ua/1827/1/49.pdf

480. Рябова Е.В. Сущность понятия и направления культурного туризму / Е.В. Рябова // Культура. Наука. Творчество : VII Междунар. науч.-практ. конф., Минск, 29–30 мая 2013 г. : сб. науч. ст. / Мин-во куль- туры Респ. Беларусь, Белорус. гос. ун-т культуры и искусств ; науч. ред. В. Р. Языкович. – Минск : БГУКИ, 2013. – С. 400–404.

481. Сабадаш Ю. С. Етнокультурний туризм: особливості та перспективи розвитку / Ю.С. Сабадаш, О.С. Гавенко // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: філософія, культурологія, соціологія. – 2013. – Вип. 5. – С. 65–70.

482. Савіцька О.П. Стратегія розвитку туристичної індустрії в Україні: регіональні аспекти. [Електронний ресурс] / О.П. Савіцька, Н.В. Савіцька. – Режим доступу до статті : irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/.../cgiirbis_64.exe

483. Савчук Б. Формування організаційної структури самодіяльного туризму на Прикарпатті у 70–80-х роках ХХ ст. / Б. Савчук, Р. Котенко // Карпатський край. – 2012. – № 1. – С. 93–101.

484. Савчук Б. Роль громадських організацій Карпатського регіону у формуванні здорового способу життя засобами туризму (кінець ХХ – початок ХХІ століття) / Б. Савчук, Н. Шалко // Гірська школа Українських Карпат. – 2010–2011. – № 6–7. – С. 115–117.

485. Савчук Б. Український Пласт 1911–1933 / Б. Савчук. – Івано-Франківськ : Лілея НВ, 1996. – 264 с.

486. Садовой А.Н. Методологические аспекты исследования этнографического туризма / А.Н. Садовой // Сборник научных трудов. – Сочи : РИО СНИЦ РАН, 2011. – С. 68–72.

487. Саух І.В. Державне регулювання сфери туризму в Україні: стан та перспективи розвитку [Електронний ресурс] / І.В. Саух // Економіка.

Управління. Інновації. – 2013 – Випуск № 2 (10). – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eui_2013_2_70.pdf.

488. Слінченко Л. В. Організаційно-правові засади державної політики України в галузі туризму / Л. В. Слінченко // Матеріали ІІ Міжнародної науково-практичної конференції «Краєзнавство і туризм у соціокультурному розвитку особистості», 24–25 лютого 2011 р. / відп. за вип. І. М. Коренева та ін. – Глухів : РВВ ГНПУ ім. О. Довженка. – С. 6–15.
489. Старовойтенко О. А. Етнокультурний туризм / О. А. Старовойтенко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2011. – № 4. – С. 157–163.
490. Старожитності Гуцульщини: джерела з етнічної історії населення Карпат : Каталог пам'яток історії та культури.: у 2-х тт. – Т. 1 : Кугутяк М. Сакральна спадщина Гуцульщини / М. Кугутяк. – Львів : Манускрипт–Львів, 2011. – 447 с.
491. Старожитності Гуцульщини. Джерела з етнічної історії населення Українських Карпат : Каталог пам'яток історії та культури: у 2-х т. – Т. 2 : Томенчук Б. Городища, замки, осередки солевидобутку, давні транскарпатські шляхи / Б. Томенчук, М. Кугутяк, П. Сіреджук та ін. – Івано-Франківськ : Манускрипт-Львів, 2011. – 267 с.
492. Сундучев, Ч.Б. Этнотуризм как одно из направлений культурно-познавательного туризма / Ч.Б. Сундучев, Л.В. Хымшиктуева // Вестник Бурятского государственного университета, 2009. – № 2. – С. 53–56.
493. Тимчук М. Івано-Франківський обласний художній музей / Михайло Тимчук // Краєзнавець Прикарпаття. Регіональний науково-методичний альманах. – 2010 (січень-червень). – № 15. – С. 49–54.
494. Ткачук Я. Значущість мініатюрного мистецтва писанки / Ярослава Ткачук // Наша Берегиня. – 2012. – № 1. – С. 8–12.
495. Ткачук Я. Колекція вишивки Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Й. Кобринського / Ярослава Ткачук // Гуцульська вишивка з колекції Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Й. Кобринського. Монографія / Заг. ред.

О. Никорак ; відп. за випуск Л. Лихач. – К. : Родовід, 2010. – 200 с. – С. 42–52.

496. Ткачук Я. Музейник із Коломиї / Ярослав Ткачук // Народне мистецтво. – 2009. – № 1–2. – С. 14–18.
497. Ткачук Я. Збірка трійць коломийського музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття / Ярослава Ткачук // Гуцульські та покутські свічники. Альбом / Упорядник та авт. вступ. статті: Ю. Юркевич. – Львів : Інститут колекціонерства українських мистецьких пам'яток при НТШ, 2008. – 376 с. – С. 242–256.
498. Ткачук Я. Коломийський музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Й. Кобринського / Ткачук Ярослава Юріївна // Україна туристична. Провідні підприємства. Особистості. Випуск другий. – К. : Український видавничий консорціум, 2007. – С. 158–160.
499. Ткачук Я. Коломийський музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Й. Кобринського / Ярослава Ткачук // Мистецький Олімп України / автор-упор. В. Болгов ; Українська Академія геральдики, товарного знаку та логотипу. – К., 2006. – 354 с. – С. 296–298.
500. Топорницька М. Суспільно-географічні перспективи розвитку та урізноманітнення системи фестивального туризму у Карпатському регіоні / М. Топорницька // Вісник Львівського університету. Серія географічна. – 2013. – Випуск 43. Ч. 1. – С. 281–287.
501. Туристична галузь Прикарпаття: історичний нарис [розмова з доцентом Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника М. Паньківим / підготував В. Федорак] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://if-cultura.if.ua/
502. Туристичний потенціал Бойківщини [розмова з істориком, краєзнавцем П. Арсеничем / спілкувався В. Федорак] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://if-cultura.if.ua/

503. Федорченко В.К. Підготовка фахівців для сфери туризму. Теоретичні і методологічні аспекти: Монографія / В.К. Федорченко. – К. : Вища школа, 2002. – 350 с.
504. Чаплінський Б. Проблема етнокультурного ландшафту Гуцульщини: риси, поділ, збереження / Б. Чаплінський, А. Кібич // Наукові записки Вінницького педуніверситету. Серія Географія. – 2010. – Вип. 21. – С. 259–265.
505. Черчик Л.М. Культурна спадщина як складова туристично-економічного співробітництва / Л.М. Черчик, Н.В. Коленда // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». – 2010. – Спецвипуск 3. – Ч. 3. – С. 208–211.
506. Шепетюк С. Регіональні особливості використання з метою туризму природних, культурно-історичних та лікувальних ресурсів Карпатського регіону на прикладі Івано-Франківської області / Світлана Шепетюк // Краєзнавець Прикарпаття. Регіональний науково-методичний альманах. – 2006 (січень-червень). – № 7. – С. 66–69.
507. Шикеринець В.В. Актуальні проблеми управління і розвитку туризму на Прикарпатті: Збірник навчально-методичних матеріалів / В.В. Шикеринець, Б.П. Савчук, Т.З. Маланюк. – Івано-Франківськ, 2011. – 60 с.
508. Шикеринець В.В. Передумови розвитку етнотуризму в Карпатському регіоні / В.В. Шикеринець. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpdduu/du/2012_221/html/28.html.
509. Юркевич Р. Лісивництво Станіславівщини / Р. Юркевич // Альманах Станіславівської землі. – Нью-Йорк ; Торонто. 1975. – Т. 1. – С. 228–243.
510. Юрчишин Г. Етнографічний потенціал Прикарпатської Гуцульщини та його роль в архітектурній організації рекреації туризму в регіоні / Г. Юрчишин // Вісник ХДАДМ. – 2007. – № 10. – С. 146–149.
511. Ющишин І. Географія як предмет навчання і виховання в народній школі / І. Ющишин // Шлях виховання і навчання. – [Б.м.], 1933. – С. 13–25.

512. Якібчук М. Історія розвитку Івано-Франківського художнього музею / М. Якібчук // Музеї, колекції. люди: традиції і перспективи розвитку музейної справи. Вітчизняний і зарубіжний досвід: міжнародна науково-практична конференція / [підгот. М. Аронець; автор концепції і теми конференції В. Мельник]. – Івано-Франківськ, 2005. – С. 84–85.
513. Яневич Б. Історико-меморіальний музей Степана Бандери в Старому Угринові – пам'ятка національного відродження / Богдан Яневич // Краєзнавець Прикарпаття. Регіональний науково-методичний альманах. – 2005 (січень-червень). – № 5. – С. 62–64.
514. Blacharska W. Dorobek polskich etnografów i muzealników w poznawaniu Huculszczyzny / Wiktoria Blacharska // Płaj. Almanach Karpacki. Półrocznik Towarzystwa Karpackiego. – 2002. – Jesień.– Tom 25. – S. 25–39.
515. Borucki T. Spostrzeżenia i materiały z wyprawy do źródeł Czeremoszu / T. Borucki // Płaj. Almanach Karpacki. Półrocznik Towarzystwa Karpackiego. – 2005. – Jesień.– Tom 31. – S. 5–52.
516. Bulter R. Tourism and Indigenous Peopls / R. Bulter – London : ITBP, 1996. – 134 p.
517. Bulter R. Introduction: revisiting common ground / R. Bulter, T. Hinch // Tourism and Indegenous peoples: issues and implications. – Oxford, UK., 2007. – 400 p.
518. Cząstka-Kłapyta J. Kolędowanie na Huculszczyźnie / Justyna Cząstka-Kłapyta. – Kraków, 2014. – 562 s.
519. Czmełyk R. Badania etnograficzne Huculszczyzny po drugiej wojnie światowej / Roman Czmełyk // Płaj. Almanach Karpacki. Półrocznik Towarzystwa Karpackiego. – 2002. – Jesień.– Tom 25. – S. 39–45.
520. Hreczko I. Ratowanie lokalnej kultury ludowej na Huculszczyźnie pod władzą sowiecką / Iwan Hreczko // Płaj. Almanach Karpacki. Półrocznik Towarzystwa Karpackiego. – 2002. – Jesień.– Tom 25. – S. 117–122.
521. Kaplon J. Poznanie turystyczne Czarnohory / J. Kaplon // Карпати: людина, етнос, цивілізація. – 2012. – Вип. 1. – С. 263–275.

522. Martyniak M. O Romanie Kumłyku – huculskim muzyku… / Mariusz Martyniak // Płaj. Almanach Karpacki. Półrocznik Towarzystwa Karpackiego. – 1999. – Jesień. – Tom 19. – S. 158–163.
523. Odkrywanie Huculszczyzny // Płaj. Almanach Karpacki. Półrocznik Towarzystwa Karpackiego. – 2002. – Jesień.– Tom 25. – S. 3–7.
524. Roman Kumłyk (1948–2014) [стаття-некролог] // Płaj. Almanach Karpacki. Półrocznik Towarzystwa Karpackiego. – 2014. – Jesień. – Tom 47. – S. 5–7.
525. Ruszczak A. O Iwanie Kikinczuku, jednym z ostatnich huculskich zielarzy i przymówników / Andrzej Ruszczak // Płaj. Almanach Karpacki. Półrocznik Towarzystwa Karpackiego. – 2014. – Wiosna. – Tom 48. – S. 49–65.
526. Ruszczak A. Oddział Czarnohorski Towarzystwa Tatrzańskiego. Zarys działainości / Andrzej Ruszczak // Płaj. Almanach Karpacki. Półrocznik Towarzystwa Karpackiego. – 2002. – Jesień.– Tom 25. – S. 155–166.
527. Ruszczak A. Nad Perkałabem i Czeremoszami / A. Ruszczak, A. Nużny // Płaj. Almanach Karpacki. Półrocznik Towarzystwa Karpackiego. – 1994. – Jesień.– Tom 9. – S. 147–153.
528. Rymarowicz L. Skit św. Andrzeja Apostoła w Łużkach koło Osmołody / Leszek Rymarowicz // Płaj. Almanach Karpacki. Półrocznik Towarzystwa Karpackiego. – 2014. – Wiosna. – Tom 48. – S. 87–105.
529. Rymarowicz L. Suchoński z Hołów – pierwszy skrzypek dawnej Huculsczyzny / Leszek Rymarowicz // Płaj. Almanach Karpacki. Półrocznik Towarzystwa Karpackiego. – 2013. – Wiosna. – Tom 46. – S. 139–155.
530. Rymarowicz L. Gaweć (Iwan Kuryluk) – najsłynniejszy skrzypek przedwojennej Huculszczyzny Huculsczyzny / Leszek Rymarowicz // Płaj. Almanach Karpacki. Półrocznik Towarzystwa Karpackiego. – 2013. – Wiosna. – Tom 46. – S. 155–183.
531. Rymarowicz L. Mogur (Wasyl Hrymaluk) – bóg huculskiej muzyki / Leszek Rymarowicz // Płaj. Almanach Karpacki. Półrocznik Towarzystwa Karpackiego. – 2013. – Wiosna. – Tom 46. – S. 183–190.

532. Rymarowicz L. Tajemnica Pop Iwana albo drugie życie Obserwatorium / Leszek Rymarowicz, Andrzej Wielocha // Płaj. Almanach Karpacki. Półrocznik Towarzystwa Karpackiego. – 2012. – Jesień. – Tom 45. – S. 15–37.
533. Rymarowicz L. Działalność naukowo-badawcza Obserwatorium na Pop Iwanie / Leszek Rymarowicz, Jerzy M. Kreiner // Płaj. Almanach Karpacki. Półrocznik Towarzystwa Karpackiego. – 2012. – Jesień. – Tom 45. – S. 43–56.
534. Trajdos T. M. O Kołomyi dawnej, wszorajszej i dzisiejszej / Tadeusz M. Trajdos // Płaj. Almanach Karpacki. Półrocznik Towarzystwa Karpackiego. – 2004. – Jesień. – Tom 29. – S. 5–47.
535. Troll M. U Mariji Iliuk na Stepańskim w Dzembroni / Mateush Troll, Agata Warchalska-Troll // Płaj. Almanach Karpacki. Półrocznik Towarzystwa Karpackiego. – 2012. – Jesień. – Tom 45. – S. 68–78.
536. Wielocha A. Wierchowiński Park Narodowy / Andrzej Wielocha // Płaj. Almanach Karpacki. Półrocznik Towarzystwa Karpackiego. – 2012. – Wiosna. – Tom 44. – S. 49–59.
537. Wielocha A. Huculi Mountains / A. Wielocha. – Krakow, 2006. – 224 s.
538. Wielocha A. O nazwie «Karpaty» / Andrzej Wielocha // Płaj. Almanach Karpacki. Półrocznik Towarzystwa Karpackiego. – 2004. – Wiosna. – Tom 28. – S. 5–25.
539. Wielocha A. Mapa Huculszczyzny / Andrzej Wielocha // Płaj. Almanach Karpacki. Półrocznik Towarzystwa Karpackiego. – 2002. – Jesień.– Tom 25. – S. 7–25.
540. Wielocha A. Para jubilatów. Z okazji X-lecia Towarzystwa Karpackiego i 20 numeru «Płaju» / Andrzej Wielocha // Płaj. Almanach Karpacki. Półrocznik Towarzystwa Karpackiego. – 2000. – Wiosna. – Tom 20. – S. 5–11.
541. Zełenczuk I. Czukutycha – śpiewająca opiekunka huculskiej dawności / Iwan Zełenczuk, Jarosław Zełenczuk // Płaj. Almanach Karpacki. Półrocznik Towarzystwa Karpackiego. – 2012. – Wiosna. – Tom 44. – S. 59–67.

VI. Енциклопедичні і довідкові видання та підручники

542. Биржаков, М.Б. Введение в туризм. Изд. 9 перераб. и доп. / М.Б. Биржаков. – СПб : Издательский дом «Герда», 2007. – 576 с.
543. Всесоюзные туристические маршруты на 1987 год. Центральное рекламно-информационное бюро «Турист». – М., 1986. – 192 с.
544. Ганский В.А. История путешествий и туризма: учебно-методический комплекс для студентов спец. «Туризм и гостеприимство» / В.А. Ганский, Е.В. Андрейчик. – Новополоцк : ПГУ, 2014. – 526 с.
545. Двилюк М. Коломийський музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Й. Кобринського / М. Двилюк, Я. Малишева, Г. П'ятничук // Архівні установи України : довідник. У 2-х тт. – Т. 2 : Наукові установи, музеї, бібліотеки ; упоряд.: С. Артамонова, А. Майстренко, Л. Одинока, Р. Романовський. – К., 2010. – С. 340–342.
546. Довідник учасника фестивалю [другий Міжнародний фольклорний фестиваль етнографічних регіонів України «Родослав», який відбувся 21–22 вересня 2001 р. в м. Івано-Франківську]. – Івано-Франківськ : [б. в.], 2001. – 76 с.
547. Долженко Г.П. Развитие научных исследований туристской деятельности в России: 1930–2010 гг. [Електронний ресурс]: электрон. учеб. пособие / Г.П. Долженко, Е.Г. Долженко. – Режим доступу : http://gennadiy-dolzhenko.ru/tourism_studies/26-razdel-tretiy--modul-izuchenie-ekonomicheskihas.html.
548. Енциклопедичний словник-довідник з туризму / Передмова В.М. Литвина. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2006. – 372 с.
549. Етнографічні тури [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.halka-tour.in.ua/etnotyru.html – Назва з екрана.
550. Етнотури [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://eneytour.com/index.php/eney-agentam/reklamni-tury. – Назва з екрана.
551. Івано-Франківський обласний краєзнавчий музей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.museum.if.ua/museums/c2/21.html – Назва з екрана.

552. Ілюк Л. Косівський музей народного мистецтва та побуту Гуцульщини / Л. Ілюк // Архівні установи України : довідник. – У 2-х тт. – Т. 2 : Наукові установи, музеї, бібліотеки; упоряд.: С. Артамонова, А. Майстренко, Л. Одинока, Р. Романовський. – К., 2010. – С. 343–344.
553. Історико-етнографічний музей «Берегиня» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.karpaty.info/ua. – Назва з екрана.
554. Історико-краєзнавчий музей культури та побуту Бойківщини в с. Цінева [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.museum.if.ua/museums/c19/95.html – Назва з екрана.
555. Історико-краєзнавчий музей с. Солотвино [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.museum.if.ua/museums/c19/85.html – Назва з екрана.
556. Карпатський вікенд [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nadia-tour.com/karpatskyj-koktel/ – Назва з екрана.
557. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні / В. Ф. Кифяк. – Чернівці : Книги-ХХІ, 2003. – 300 с.
558. Музей «Бойківщини» ім. Тетяни та Омеляна Антоновичів Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.museum.if.ua/museums/c19/7.html - Назва з екрана.
559. Музей «Писанка» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://hutsul.museum/pysanka/ – Назва з екрана.
560. Музей «Покутська хата» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.museum.if.ua/museums/r13/77.html – Назва з екрана.
561. Музей гуцульського побуту, етнографії та музичних інструментів Романа Кумлика [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.museum.if.ua/museums/r2/3.html – Назва з екрана.
562. Музей екології і етнографії Карпатського краю [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.museum.if.ua/museums/c12/70.html – Назва з екрана.
563. Музей етнографії і побуту с. Саджава [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.museum.if.ua/museums/c12/5.html – Назва з екрана.

564. Музей історії «Криворівня» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.museum.if.ua/museums/c19/65.html – Назва з екрана.
565. Музей народного мистецтва та побуту Гуцульщини м. Косів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.museum.if.ua/museums/c12/110.html – Назва з екрана.
566. Музей народної архітектури та побуту Прикарпаття [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://museum.if.ua/museums/r5/94.html – Назва з екрана.
567. Музей побуту та етнографії села Буківна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.museum.if.ua/museums/c2/64.html – Назва з екрана.
568. Музей родинних професій [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.museum.if.ua/museums/3.html. – Назва з екрана.
569. Музей старовинного Покуття «Просвіта» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.museum.if.ua/museums/c19/67.html – Назва з екрана.
570. Музей у Городенківському районі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http: //gorodenka.at.ua/news – Назва з екрана.
571. Музей-пам’ятка дерев’яної архітектури і живопису XVI–XIX ст. – церква св. Духа [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.museum.if.ua/museums/c18/41.html – Назва з екрана.
572. Музеї Карпатського регіону. – Львів : Центр Європи, 2004. – 63 с.
573. Національний музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Й. Кобринського [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.museum.if.ua/museums/r9/28.html – Назва з екрана.
574. Невідомі Карпати [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nkarpaty.blogspot.com/ – Назва з екрана.
575. Організація туризму : підручник / [І. М. Писаревський, С.О. Погасій, М.М. Поколодна та ін.; за ред. І.М. Писаревського] – Х. : ХНАМГ, 2008.
576. Основи музеєзнавства, маркетингу та рекламно-інформаційної діяльності музеїв. Посібник / Під редакцією В. Великочого, Н. Гасюк. – Івано-Франківськ : Плай, 2005. – 64 с.

577. Паламарчук П. Музей етнографії та екології Карпатського краю / П. Паламарчук // Архівні установи України : довідник. – У 2-х тт. – Т. 2 : Наукові установи, музеї, бібліотеки ; упоряд.: С. Артамонова, А. Майстренко, Л. Одинока, Р. Романовський. – К., 2010. – С. 342–343.
578. Плахта В. Гуцульщина від першого до двадцятого фестивалю / В. Плахта. – 2012. – 63 с.
579. Проект «Мистецька палітра Прикарпаття» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rtic.if.ua/objects/c17/1530.html – Назва з екрана.
580. Проект «Зелене кільце» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://rtic.if.ua/objects/r2/1445.html
581. Рутинський, М.Й. Туристичний комплекс Карпатського регіону України : навч. посібник / М.Й. Рутинський, О.В. Стецюк. – Чернівці : Книги-XXI, 2008. – 440 с.
582. Синиця С. М. Управління туристичним потенціалом регіону : навч. посіб. / [Синиця С. М., Гринів Л. В., Ляхович Г. І.]. – Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника, 2013. – 295 с.
583. Сокол Т.Г. Основи туристичної діяльності. / Т.Г. Сокол. – К. : Грамота, 2006. – 264 с.
584. Соколова М.В. История туризма: Учебное пособие. / М.В. Соколова – М. : Мастерство, 2002. – 352 с.
585. Тур: Золоте кільце Прикарпаття [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://krasna.ua/content/4787 – Назва з екрана.
586. Туристические маршруты. – М. : Профиздат, 1978. –144 с.
587. Туристична агенція «100 стежин» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.yaremcha.com.ua/stostejyn.html. – Назва з екрана.
588. Устименко Л. М. Історія туризму: Навчальний посібник / Л.М. Устименко, І.Ю. Афанасьєв. – К. : Альтерпрес, 2005. – 320 с.
589. Федорченко В.К. Історія туризму в Україні / В.К. Федорченко, Т.А. Дьорова. – К. : Вища школа, 2002. – 195 с.

590. Хухлындина, Л.М. Культурное наследие в туризме: учеб.-практ. пособие / Л.М. Хухлындина, Л.М. Гайдукевич. – Минск : БГЭУ, 2011. – 335 с.
591. Школа М.І. Розвиток туристичного бізнесу: [навчальний посібник] / М.І. Школа. – Чернівці : Книги-ХХІ, 2007. – 292 с.

VII. Автореферати дисертацій

592. Богославець О. Г. Стратегія розвитку рекреаційного комплексу України в сучасних умовах : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03 / О. Г. Богославець; ВР України, Ін-т законодавства Верховної Ради України. – К., 2014. – 19 с.
593. Борущак М. Стратегія розвитку туристичних регіонів: автореф. дис. … докт. екон. наук : 08.00.05 / М. Борущак ; НАН України, Інститут Регіональних Досліджень. – Львів, 2008. – 38 с.
594. Василів О. Б. Державне управління розвитком туристично-рекреаційної галузі на регіональному рівні (на прикладі Івано-Франківської області) : автореф. дис ... канд. наук з держ. управління: 25.00.01 /О. Б. Василів. – Львів, 2008. – 19 с.
595. Вишневська Ю.В. Адміністративно-правові заходи забезпечення діяльності у сфері сільського туризму в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Ю.В. Вишневська ; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. – К., 2011. – 24 с.
596. Гарбар Г. А. Філософія гостинності в українському просторі туризму (соціально-філософський аналіз) : автореф. дис. ... д-ра філос. Наук : 09.00.03 / Г.А. Гарбар; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2013. – 32 с.
597. Голубець, І. М. Туризм як фактор розвитку екологічної культури України (кін. ХХ – поч. ХХІ ст.) : автореф. дис. ... канд. культурології : 26.00.01 – теорія й історія культури / І. М. Голубець ; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. – К., 2011. – 16 с.

598. Друк В. В. Державне регулювання гірського туризму в Україні: розвиток організаційного та правового механізмів : автореф. дис ... канд. наук з держ. управління / В. В. Друк . – Івано-Франківськ, 2012 . – 19 с.
599. Котенко Р. М. Туристично-екскурсійна справа на Прикарпатті у 70–80-ті роки XX століття : автореф. дис ... канд. іст. наук / Р. М. Котенко. – Івано-Франківськ, 2013 . – 18 с.
600. Орлова М.Л. Ресурси етнічного туризму регіону: суспільно-географічна оцінка (на матеріалах Одеської області) автореф. дис... канд. геогр. наук: 11.00.02 / М.Л. Орлова; Одес. Нац. ун-т ім. І.І. Мечникова. – Одеса, 2009. – 20 с.
601. Семенець О. С. Правове регулювання використання природних ресурсів для туризму в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / Семенець Ольга Сергіївна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2012. – 18 с.
602. Середа Ю. В. Туристичні практики як соціокультурний феномен: особливості конструювання в сучасному українському суспільстві : автореф. дис. ... канд. соціол. наук : 22.00.04 / Ю. В. Середа / Харк. нац. ун-т ім. В.Н.Каразіна. – Х., 2010. – 20 с.
603. Серокурова Н.А. Суспільно-географічні особливості туристсько-рекреаційного потенціалу Харківського регіону: автореф. дис ... канд. геогр. наук: 11.00.02 / Н.А. Сєрокурова; Харк. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. – Х., 2013. – 20 с.
604. Слободенюк Е. Туризм як чинник гуманізації відносин між народами: автореф. дис... канд. філософ. наук: 09.00.03 / Е.В. Слободенюк; Ін-т філос. ім. Г.С.Сковороди НАН України. – Одеса, 2003. – 19 с.
605. Соловйов Д. І. Науково-методичні основи державного регулювання туристичної сфери : автореф. дис. нам здобуття наук. ступеня канд. екон. Наук : спец 08.00.03 – економіка та упр. нац. госп-вом / Д. І. Соловйов ; М–во освіти і науки, молоді та спорту України, Бердянський ун-т менедж. і бізнесу. – Бердянськ, 2012. – 20 с.

606. Соляник С. Ф. Туризм як соціоетичний чинник суспільного життя: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 09.00.03 / С. Ф. Соляник; Нац. пед. ун-т ім. М. Драгоманова. – К., 2010. – 20 с.
607. Стецюк О. В. Туристичний комплекс Карпатського регіону України: структура та територіальна організація: автореф. дис… географ. наук: 11.00.02 / О.В. Стецюк ; Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2006. – 22 с.
608. Сухарева К.В. Туризм як спосіб подолання людиною граничності повсякденного буття : автореф. дис. ... канд. філософ. наук : 09.00.03 / К.В. Сухарева / Запоріз. нац. ун-т. – Запоріжжя, 2010. – 16 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

СТАН МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ НА ІВАНО-ФРАНКІВЩИНІ

Додаток А. 1

Відвідувачі музеїв Івано-Франківської області

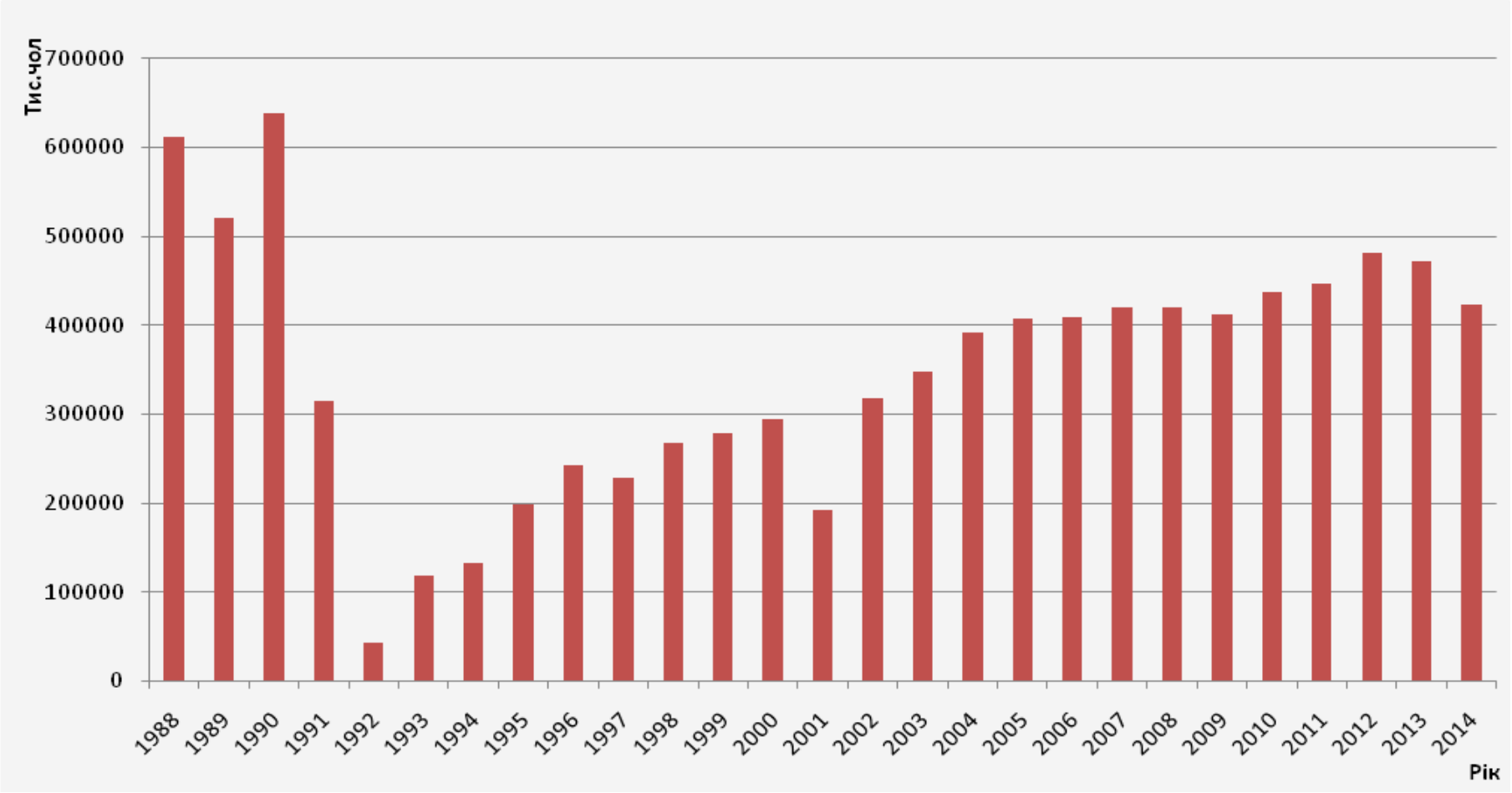

Джерело: [62–73; 98]

Додаток А. 2

Динаміка одиниць зберігання основного фонду музеїв Івано-Франківської області

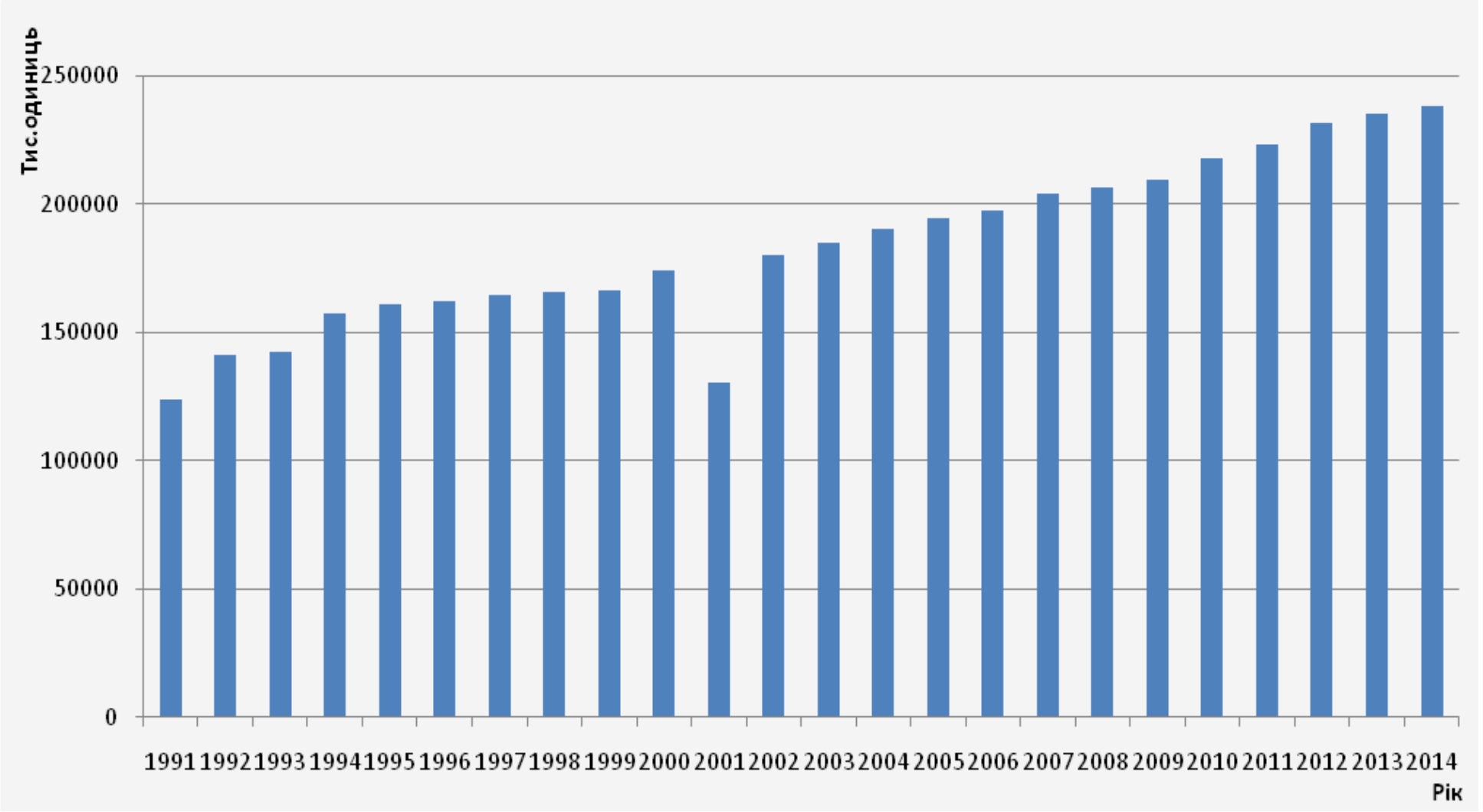

Джерело: [62–73; 98]

Додаток А. 3

Екскурсії музеїв Івано-Франківської області

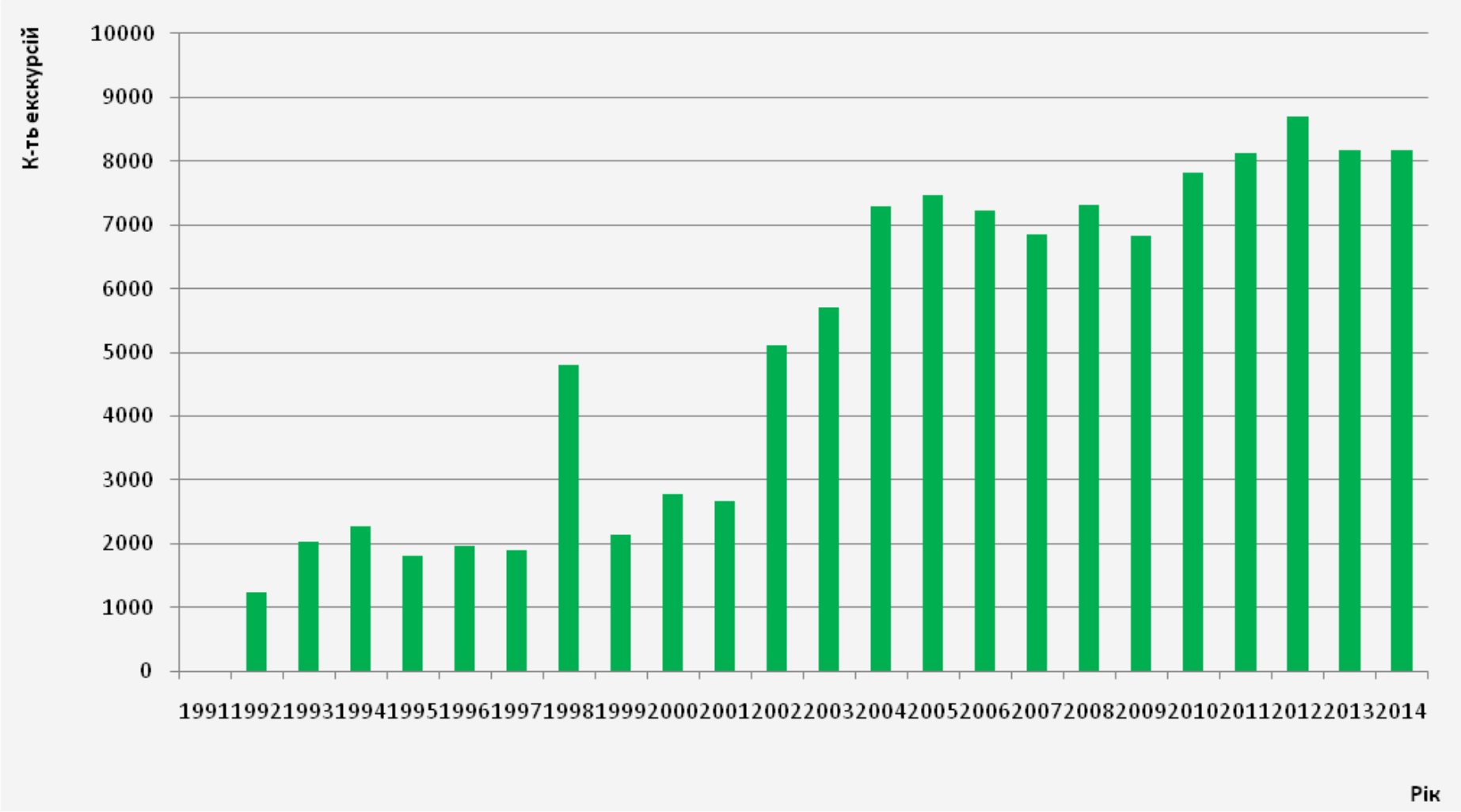

Джерело: [62–73; 98]

Додаток А. 4

Виставки музеїв Івано-Франківської області

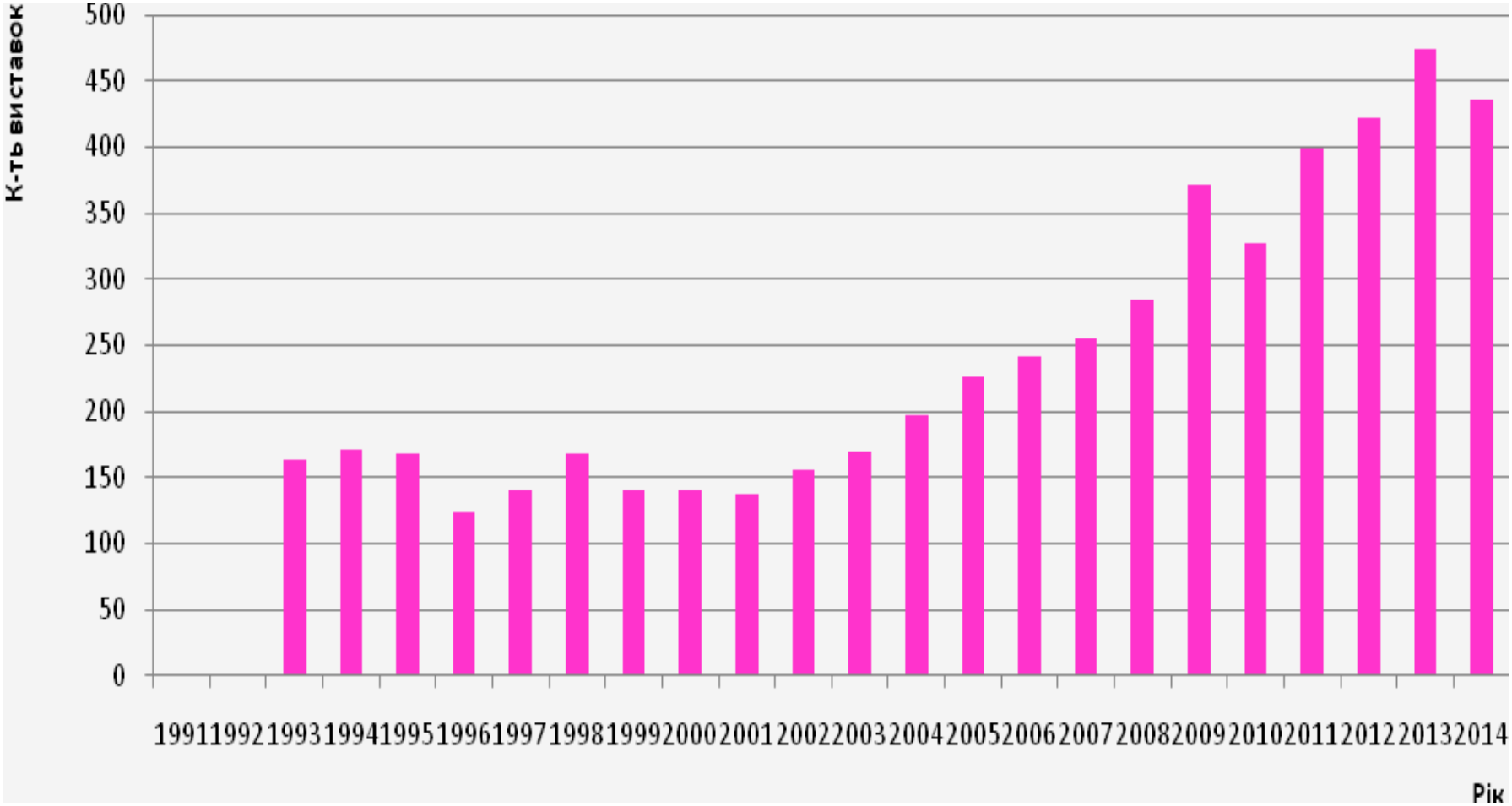

Джерело: [62–73; 98]

Додаток А. 4

Розвиток громадських музеїв в Івано-Франківській області

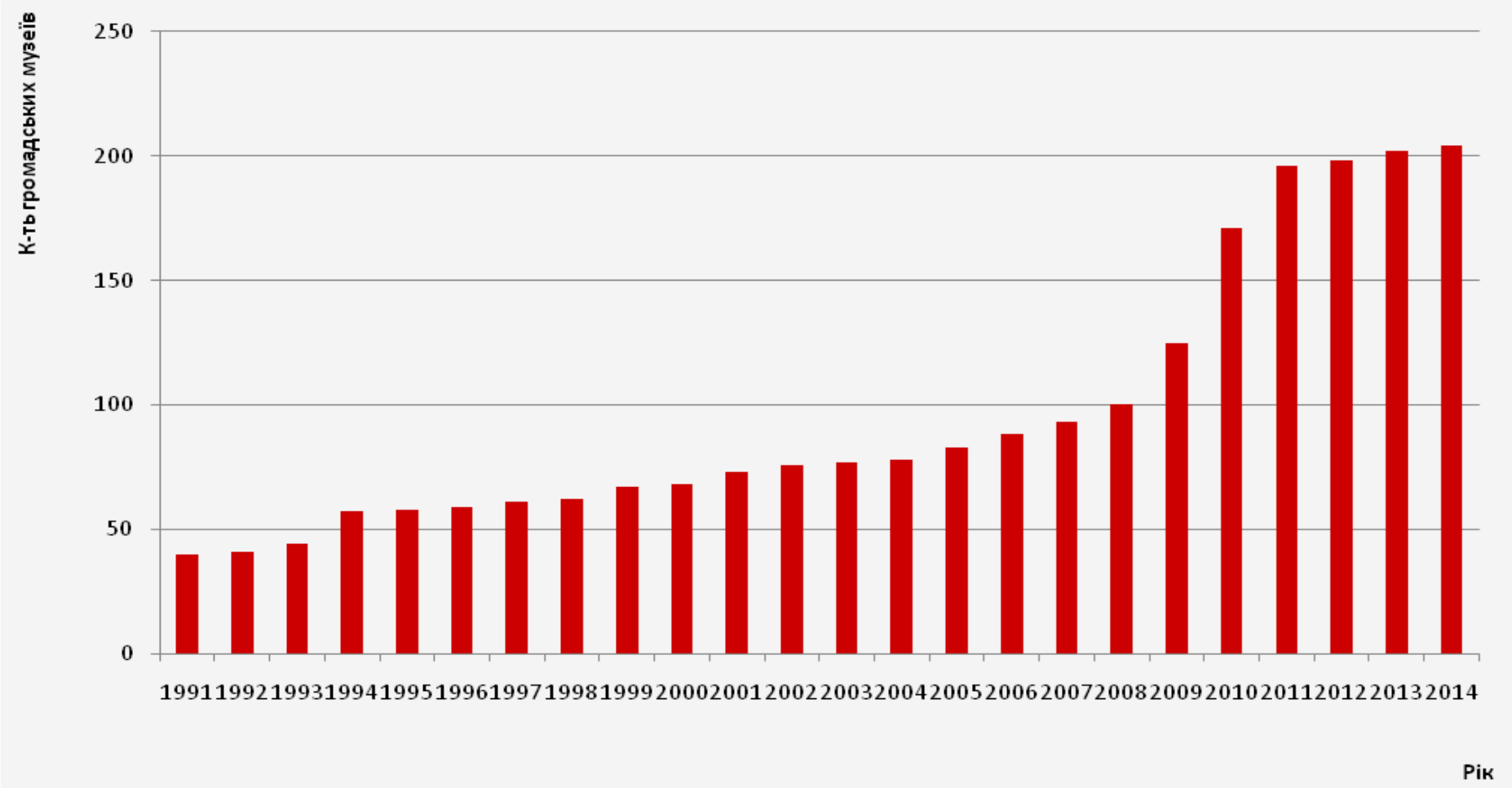

Джерело: [62–73; 98]

Додаток А. 5

Розподіл громадських музеїв по районах та профілями

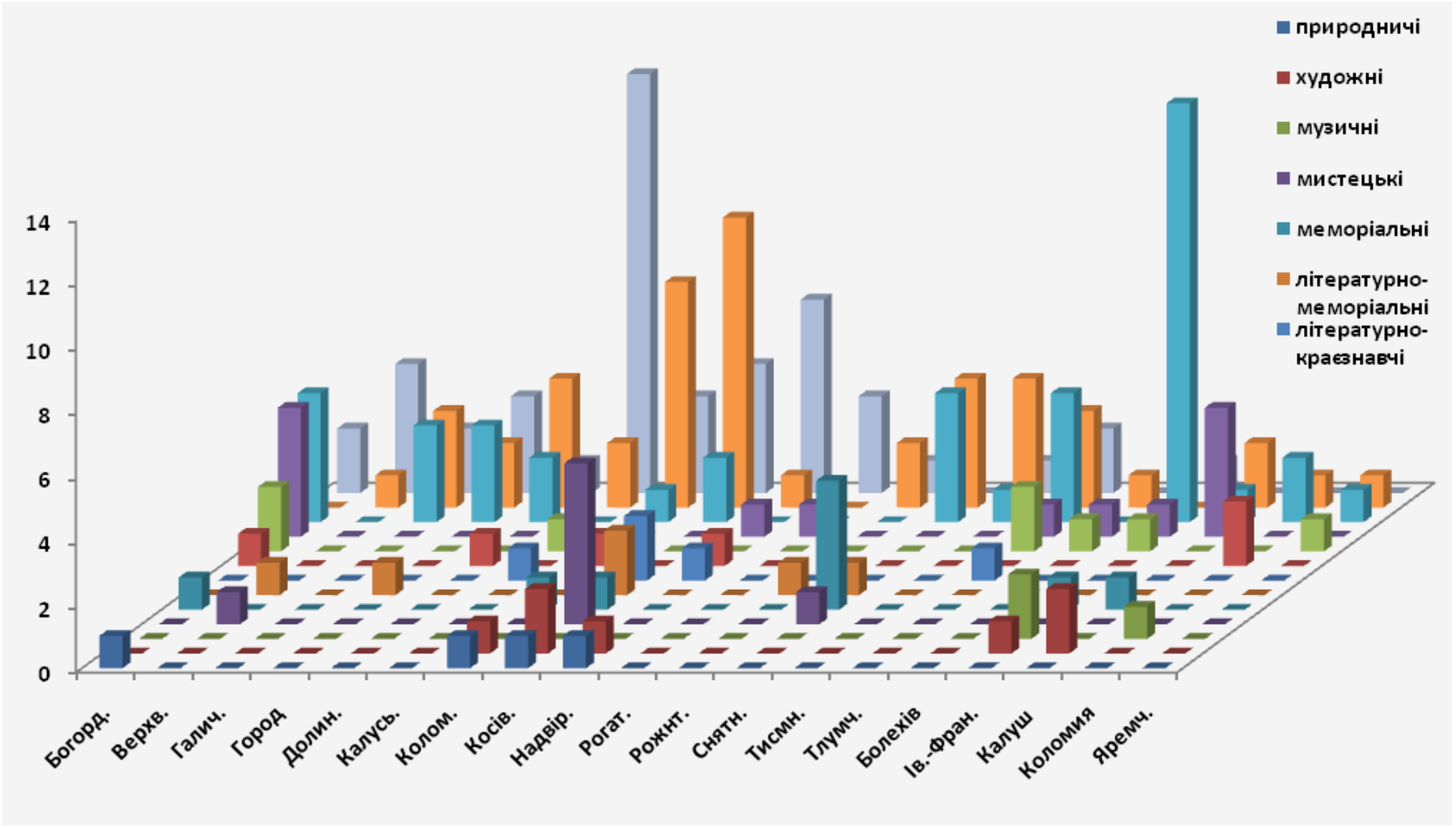

Джерело: [62–73; 98]

Додаток А. 6

Розподіл громадських музеїв за профілями

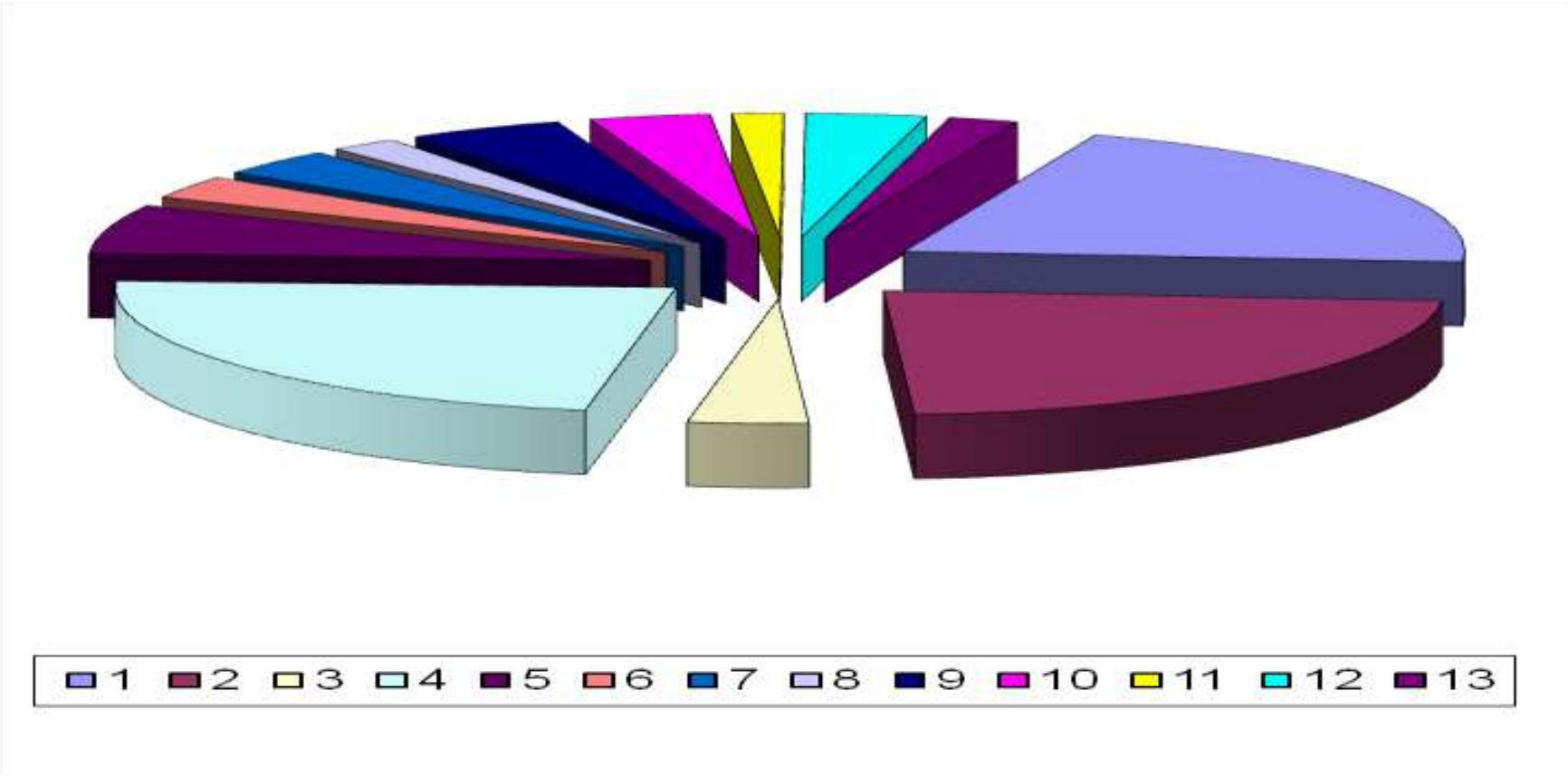

Умовні позначки: 1 – історичні, 2 – історико-краєзнавчі, 3 – історико-етнографічні, 4 – краєзнавчі, 5 – етнографічні, 6 – літературні, 7 – літературно-меморіальні, 8 – літературно-країзнавчі, 9 меморіальні, 10 – мистецькі, 12 – музичні, 13 – художні, 14 природничі музеї

Джерело: [62–73; 98]

Додаток Б

Івано-Франківський краєзнавчий музей: стан і перспективи розвитку

Додаток Б.1

Динаміка росту відвідувачів музею

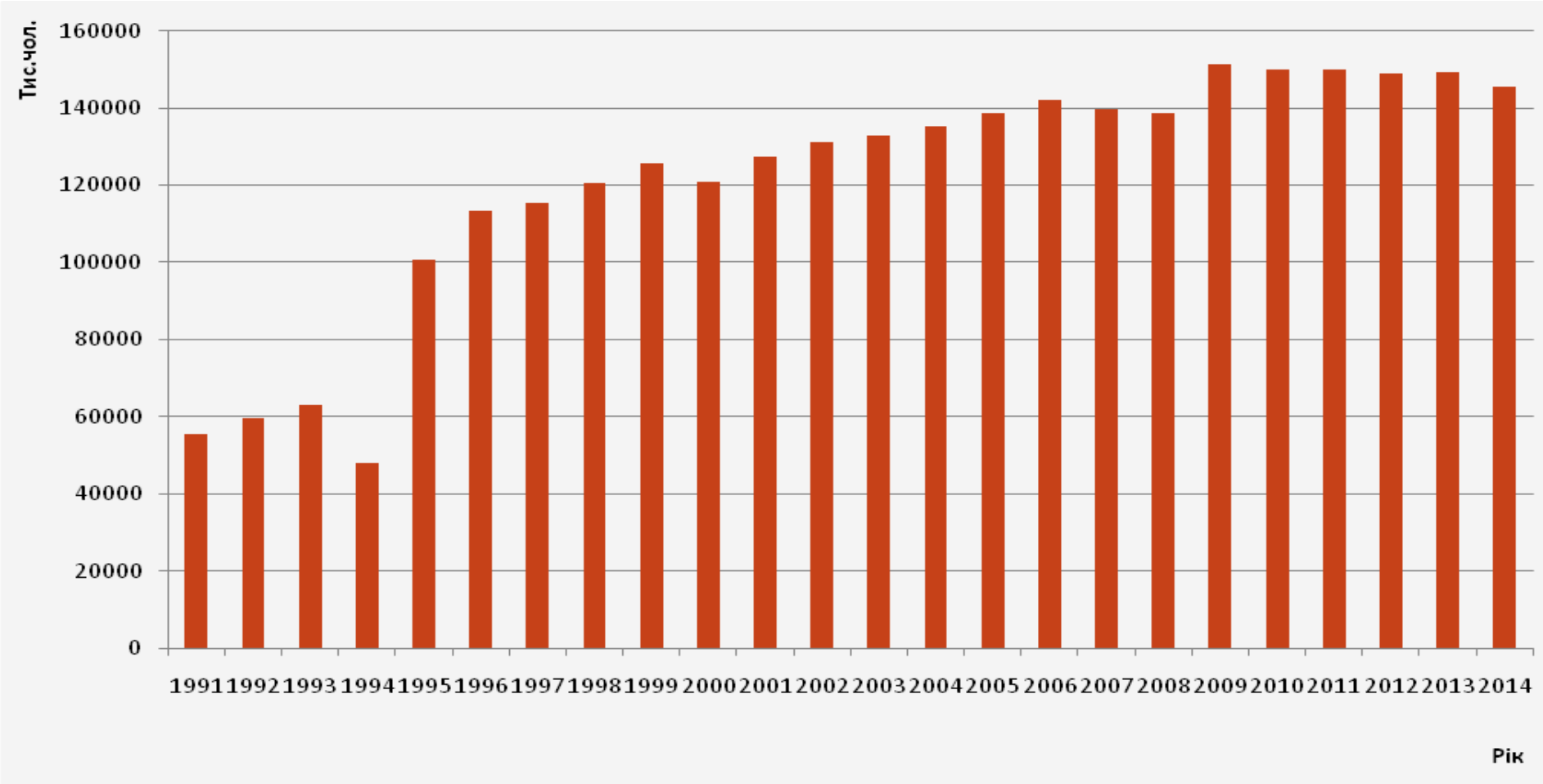

Джерело: [62–73; 98]

Додаток Б.2

Розподіл музейних предметів за групами збереження
музею (за даними 8-нк, 2014 р.)

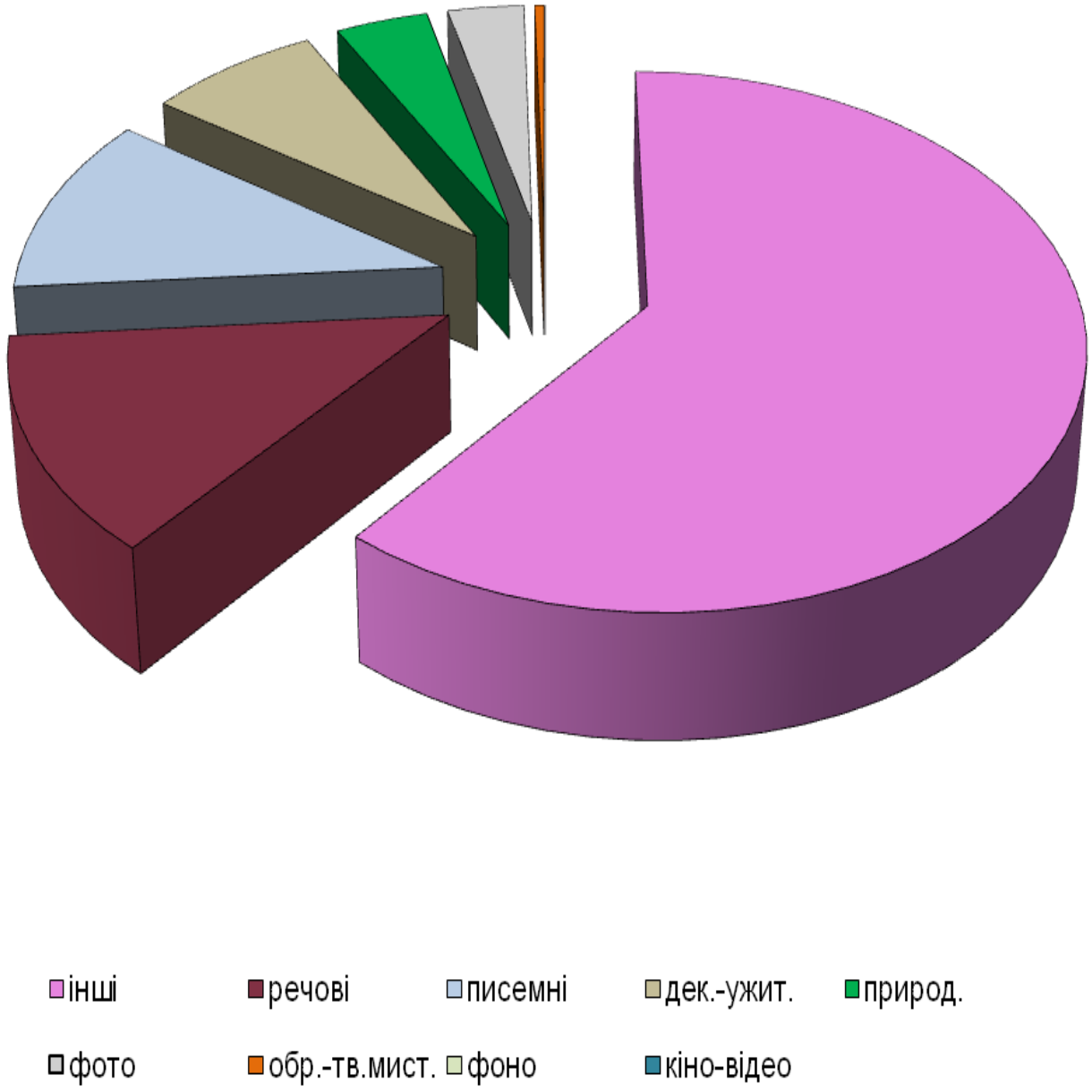

Джерело: [62–73; 98]

Додаток Б.3

Джерело: [62–73; 98]

Додаток В

Музей мистецтв Прикарпаття: стан і перспективи розитку

Додаток В. 1

Науковий доробок Музею мистецтв Прикарпаття

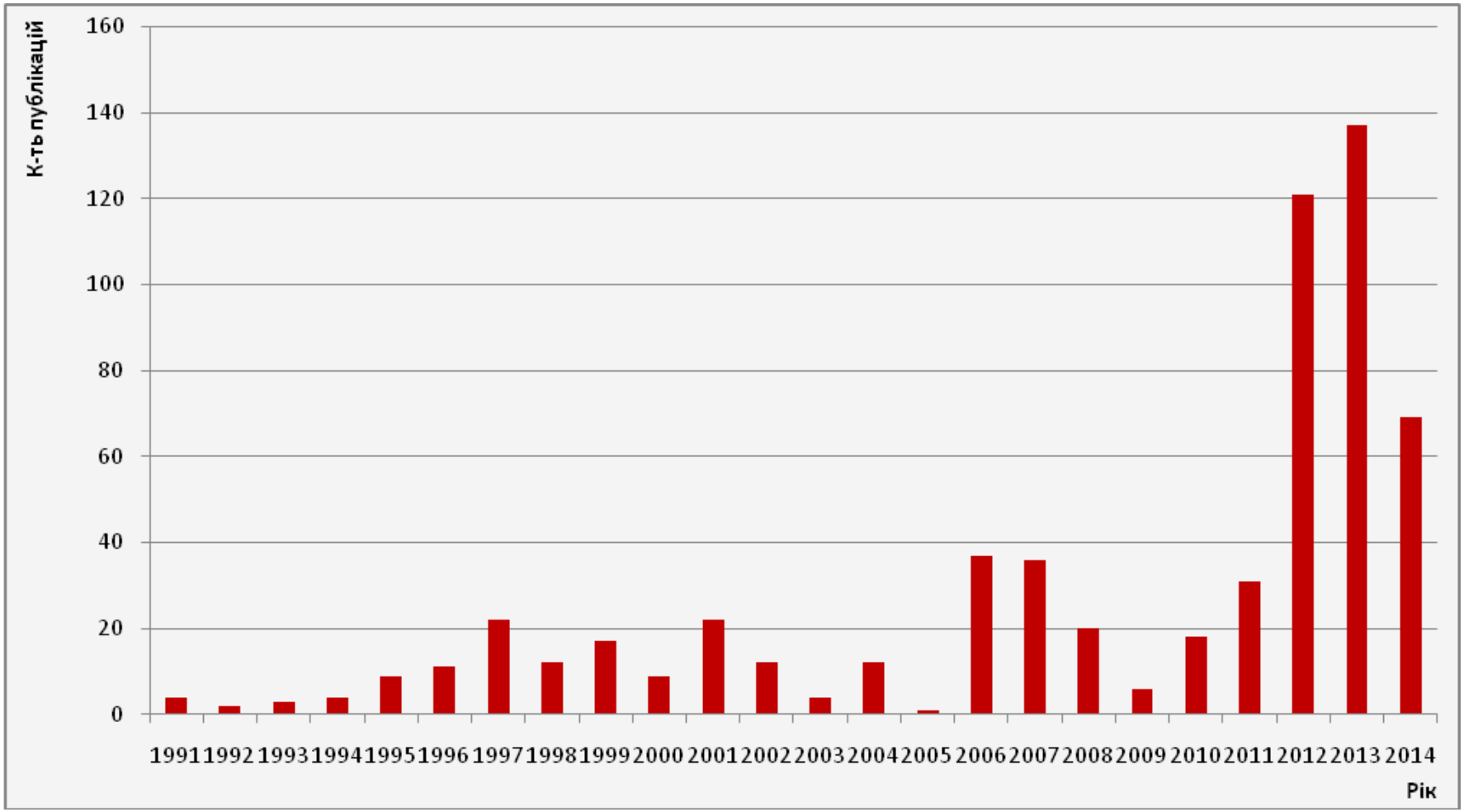

Джерело: [62–73; 98]

Додаток В. 2

Співвідношення відвідувачів та студентів музею

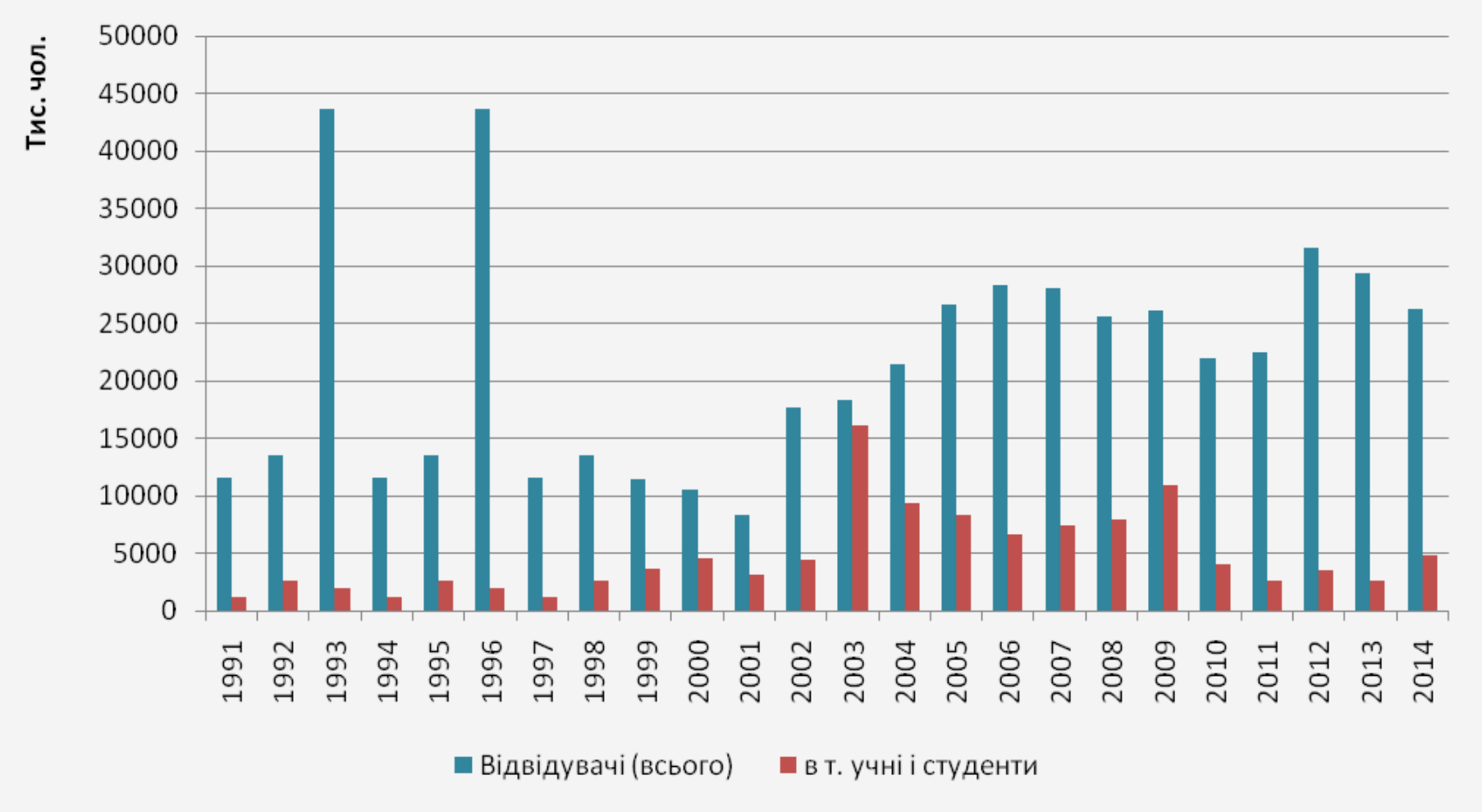

Джерело: [62–73; 98]

Додаток Г

ЗАГАЛЬНОРЕГІОНАЛЬНІ ФЕСТИВАЛІ

Додаток Г.1

XX Міжнародний Гуцульський фестиваль у смт. Верховина 2012 р.

Урочисте відкриття фольклорно-етнографічного фестивалю. смт Верховина. Вересень 2012 р.

Ярмарок народних майстрів під час проведення фестивалю. смт Верховина. Вересень 2012 р.

З приватної колекції Федорака Володимира Васильовича

Додаток Г.1

XX Міжнародний Гуцульський фестиваль у смт. Верховина 2012 р.

Гуцульське весілля. смт Верховина. Вересень 2012 р.

Обряд «ламання калача» молодою парою під час інсценізації гуцульського весілля. смт Верховина. Вересень 2012 р.

З приватної колекції Федорака Володимира Васильовича

Додаток Г.2

XXII Міжнародний Гуцульський фестиваль у м. Надвірна 2015 р.

Наймолодші учасники фестивалю співають гімн України. м. Надвірна. Вересень 2015 р.

Народний ансамбль танцю «Горянка» в розпалі фестивального дійства. м. Надвірна. Вересень 2015 р.

З приватної колекції Федорака Володимира Васильовича

Додаток Д

ПРОФЕСІЙНО-ФАХОВІ ФЕСТИВАЛІ

Додаток Д.1

Міжнародний фестиваль «Свято ковалів»

Відкриття міжнародного «Свята ковалів». м. Івано-Франківськ. 7 травня 2015 р.

Учасники ковальського фестивалю під час проведення майстер-класу. м. Івано-Франківськ. 7 травня 2015 р.

З приватної колекції Федорака Володимира Васильовича

Додаток Е

КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКІ ФЕСТИВАЛІ

Додаток Е.1

Фестиваль «Різдво в Карпатах»

Господар фестивального дійства «Різдво в Карпатах» віншує гостей свята. м. Косів. Січень 2010 р.

Учасники фольклорного колективу з Косівщини вітають гостей. м. Косів. Січень 2010 р.

З приватної колекції Федорака Володимира Васильовича

Додаток Е.2

Чоловічі хорові колективи Косівщини

Зведені хорові колективи на фестивалі провідних чоловічих хорів Івано-Франківської області. с. Рожнів Косівського району. 2012 р.

Виступ чоловічої хорової капели. с. Рожнів Косівського району. 2012 р.

З приватної колекції Федорака Володимира Васильовича

Додаток Е.3

Обласний фольклорно-етнографічний фестиваль «Покутські джерела»

Представники оргкомітету фестивалю «Покутські джерела» перед пам'ятником Тараса Шевченка в м. Тлумачі. Жовтень 2010 р.

Українські священики благословляють учасників обласного фольклорно-етнографічного фестивалю «Покутські джерела». м. Тлумач. Вересень 2013 р.

З приватної колекції Федорака Володимира Васильовича

Додаток Е.4

Обласний фольклорно-етнографічний фестиваль «Писанка»

Дитячий колектив – учасник фольклорного дійства «Писанка». м. Коломия. 2012 р.

Фольклорне дійство перед приміщенням музею писанкового розпису в м. Коломия. 2012 р.

З приватної колекції Федорака Володимира Васильовича

Додаток Е.4

Обласний фольклорно-етнографічний фестиваль «Писанка»

Майстер-клас з писанкарства проводять учасники Центру дитячої творчості з м. Яремче. м. Коломия. 2009 р.

Посвячення писанок під час фестивальної програми. м. Коломия. 2013 р.

З приватної колекції Федорака Володимира Васильовича

Додаток Е.5

Обласне свято-конкурс вертепів та меланок

Колектив будинку культури с. Мишин Коломийського району. м. Івано-Франківськ. 24 грудня 2011 р.

Вертеп с. Гериня Долинського району. м. Івано-Франківськ. 24 грудня 2011 р.

З приватної колекції Федорака Володимира Васильовича

Додаток Е.6

Обласний фестиваль троїстих та весільних музик

Гурт весільних музик. м. Івано-Франківськ. 2013 р.

Гурт троїстих музик. м. Івано-Франківськ. 2013 р.

З приватної колекції Федорака Володимира Васильовича

Додаток Е.7

Обласний фестиваль народного танцю «Арканове коло»

Урочиста хода учасників фестивалю з м. Коломиї.
м. Івано-Франківськ. Червень 2013 р.

У розпалі фестивальне дійство на вул. Незалежності м. Івано-Франківська.
Червень 2013 р.

З приватної колекції Федорака Володимира Васильовича

Додаток Д
МУЗЕЇ ПРИКАРПАТТЯ

Додаток Ж.1

Музей мистецтв Прикарпаття

Центральний вхід до музею мистецтв Прикарпаття (колишня колегіата, пам'ятка архітектури національного значення XVII ст.). 2015 р.

З приватної колекції Федорака Володимира Васильовича

Додаток Ж.2

Музей мистецтв Прикарпаття

Твори сакрального мистецтва XVII – XIX ст. З колекції музею

З приватної колекції Федорака Володимира Васильовича

Додаток И.1

Церква св. Духа в м. Рогатині – філіал музею мистецтв Прикарпаття

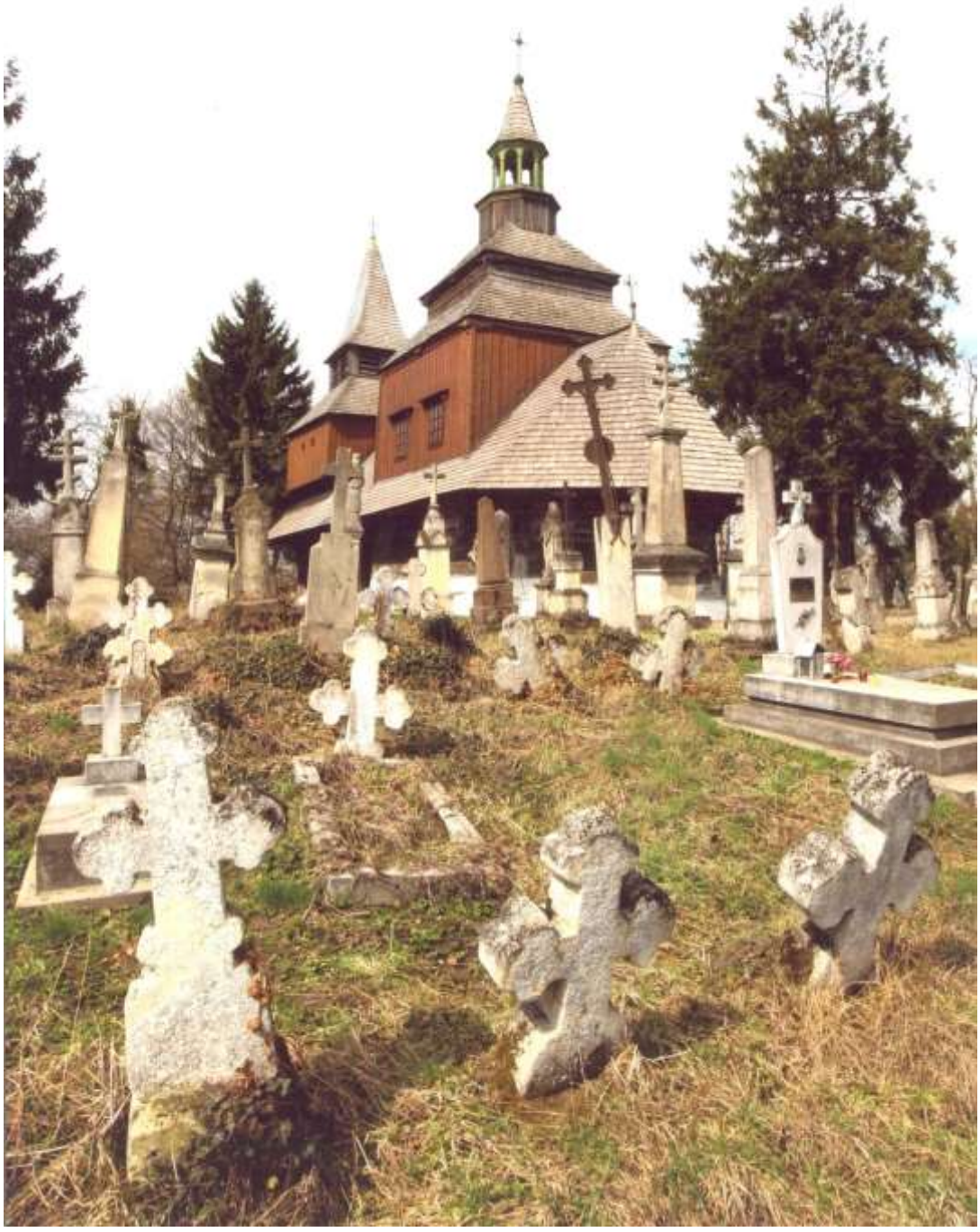

Церква св. Духа XVI ст. – пам'ятка культурної спадщини ЮНЕСКО. 2014 р.

З приватної колекції Федорака Володимира Васильовича

Додаток И.2

Церква св. Духа в м. Рогатині – філіал музею мистецтв Прикарпаття

Ренесансовий іконостас сакральної пам'ятки. 1650 р.

Елементи сакрального мистецтва XVII – XIX ст. культової споруди

З приватної колекції Федорака Володимира Васильовича

Додаток К.1

Івано-Франківський обласний краєзнавчий музей

Експозиційний відділ археологічних старожитностей краю. 2014 р.

Зал історії м. Станиславова. 2014 р.

З приватної колекції Федорака Володимира Васильовича

Додаток К.2

Філіали Івано-Франківського обласного краєзнавчого музею

Музей Гуцульщини у смт. Верховина. 2013 р.

Музей Івана Франка у с. Криворівня Верховинського району. 2013 р.

З приватної колекції Федорака Володимира Васильовича

Додаток Л.1

Національний музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Йосафата Кобринського в м. Коломиї

Експозиційний зал гуцульської та покутської кераміки. 2013 р.

Інтер'єр гуцульської хати XIX ст. 2013 р.

З приватної колекції Федорака Володимира Васильовича

Додаток Л.2

Музей писанкового розпису в м. Коломиї

Інтер'єрна композиція великої великодньої писанки. 2014 р.

Експозиційний ряд взірців писанок з різних куточків України та світу. 2014 р.

З приватної колекції Федорака Володимира Васильовича

Додаток М.1

Івано-Франківський історико-меморіальний музей Олекси Довбуша

Експозиційні зали звитяг народного ватажка опришківського руху на Прикарпатті Олекси Довбуша. 2012 р.

З приватної колекції Федорака Володимира Васильовича

Додаток М.2

Музей Степана Бандери у с. Старий Угринів Калуського району

Хата-плебанія родини Бандери. 2011 р.

Експозиційний куток світлиці Андрія Бандери, батька героя України Степана Бандери. 2011 р.

З приватної колекції Федорака Володимира Васильовича